RUDOLF STEINER

CUNOAȘTEREA SUFLETULUI ȘI A SPIRITULUI

GA 56

Cincisprezece conferințe publice, prezentate între 10 octombrie 1907 și 14 mai 1908 la Casa arhitecților din Berlin, în 3 și 5 decembrie 1907 și 18 martie 1908 în München

CUPRINS

CUPRINSUL PE LARG....4
I MISIUNEA ŞTIINŢEI SPIRITUALE ÎN EPOCA NOASTRĂ....18
II ŞTIINŢA DESPRE NATURĂ LA RĂSCRUCE....43
III CUNOAŞTEREA SUFLETULUI ŞI A SPIRITULUI....67
IV BĂRBAT ŞI FEMEIE ÎN LUMINA ŞTIINŢEI SPIRITUALE....90
V INIŢIEREA....102
VI AŞA-NUMITELE PERICOLE ALE INIŢIERII....128
VII BĂRBAT, FEMEIE ŞI COPIL ÎN LUMINA ŞTIINŢEI SPIRITUALE....152
VIII SUFLETUL ANIMALELOR ÎN LUMINA ŞTIINŢEI SPIRITUALE....159
IX OBSESIA BOLII ÎN LUMINA ŞTIINŢEI SPIRITUALE....181
X FEBRA SĂNĂTĂŢII ÎN LUMINA ŞTIINŢEI SPIRITUALE....197
XI PROFESIUNE ŞI CÂŞTIG....212
XII SOARE, LUNĂ ŞI STELE....234
XIII ÎNCEPUTUL ŞI SFÂRŞITUL PĂMÂNTULUI....244
XIV INFERNUL....263
XV CERUL....286
NOTE....312
RUDOLF STEINER DESPRE STENOGRAMELE CONFERINŢELOR SALE....326
RUDOLF STEINER Conferinţe publice, ţinute la Casa Arhitecţilor din Berlin....329

CUPRINSUL PE LARG

Realizat de Hans Merkel

1. Misiunea ştiinţei spirituale în epoca noastră — *Berlin, 10 octombrie 1907*

Ştiinţa spirituală presupune o lume suprasensibilă care poate fi văzută prin dezvoltarea puterilor de cunoaştere. Materialismul o neagă. Ştiinţa spirituală a avut întotdeauna un caracter personal în funcţie de gradul cercetărilor superioare. Ceea ce este în religie credinţa, este ridicat la rangul de ştiinţă. Nu ne este îngăduit să lăsăm neprelucrat ceea ce există în lume ca germen. Au existat întotdeauna oameni care au privit în lumea spirituală, dar ei şi-au putut preda cunoaşterea numai acelora care erau pregătiţi în acest sens. Există trei căi: imaginaţia, inspiraţia şi intuiţia. Diferenţierea clarvăzătorilor de iniţiaţi. Astăzi este necesară o armonie în dezvoltarea capacităţilor iniţiaţilor şi clarvăzătorilor. Adept este acela care poate manevra puterile spirituale. Ştiinţa spirituală ne face destoinici pentru viaţă. Este necesară o aprofundare în suflete. Există puteri vizibile şi invizibile în lume. Astfel, creştinii din catacombe purtau în sufletele lor puterea de a cuceri lumea, pe când strălucita civilizaţie a lumii romane de atunci se îndrepta spre distrugere.

2. Ştiinţa despre natură la răscruce — *Berlin, 17 octombrie 1907*

Ştiinţa a devenit un fel de religie. Schleiden a descoperit celula Kirchhoff şi Bunsen, analiza spectrală; Darwin, mulţimea speciilor. Dar ştiinţele naturii nu spun nimic privitor la suflet şi spirit. Pentru Büchner şi Vogt, gândurile erau secreţii ale moleculelor creierului. Du Bois Reymond a elaborat şapte enigme ale lumii. Lucrarea lui Haeckel,

„Enigma lumii” a fost un fel de replică. Descoperirea radiului a arătat că este posibilă o descompunere a materiei. Atomii şi moleculele sunt ceva imaginar. Atomul nu este altceva decât electricitate solidificată, căldură solidificată, lumină solidificată. În toate trebuie să vedem spirit densificat. Ştiinţele naturii trebuie să se reverse în ştiinţa spirituală. Goethe spunea cândva că va veni timpul în care filosofia şi ştiinţele naturii se vor reuni.

3. Cunoaşterea sufletului şi a spiritului — *Berlin, 24 octombrie 1907*

Abia de la Conciliul de la Constantinopole (869) se vorbeşte numai despre trup şi suflet. În ultima vreme, F. A. Lange a vorbit despre „Psihologia fără suflet”. Problema esenţei sufletului, în sensul participării sale la o lume suprasensibilă superioară, a rămas fără răspuns. Esenţa spiritului trebuie căutată în noi înşine. Ceea ce suntem noi în fiinţa noastră cea mai lăuntrică sunt şi toate lucrurile din afară, numai că în altă formă. Natura este spirit, care îşi îndreaptă latura sa exterioară înspre simţuri. Omul constă din trup fizic, eteric, astral şi Eu. Dacă Eul lucrează asupra trupului astral, se formează Sinea spirituală, ca la Francisc de Assisi. Dacă trupul eteric este transformat prin cele mai înalte impulsuri artistice sau religioase, se constituie Spiritul vieţii. Iniţierea ne oferă posibilitatea să transformăm trupul eteric prin purificare. Transformarea trupului fizic formează Omul-spirit. În felul acesta, omul devine una cu cosmosul. Esenţa Eului este interiorizarea. Sufletul uneşte trupul cu spiritul. Omul are o viaţă care exista înainte de viaţa terestră şi va exista şi după aceasta. Prin moarte, omul se întoarce îmbogăţit cu roadele vieţii sale terestre înapoi în patria spirituală. Ştiinţa spirituală răspunde la întrebarea relativ la temporal şi veşnic, relativ la destinul omului după moarte. Învăţăm să înţelegem documentele religioase tradiţionale.

Sufletul poate fi fericit numai când lasă spiritul să se reverse în el şi configurează trupurile sale pornind din el.

4. Bărbat şi femeie în lumina ştiinţei spirituale — *München, 18 martie 1908* (în loc de Berlin, 14 noiembrie 1907)

Rosa Meyreder a reunit în cartea ei „Relativ la critica feminităţii" diversele păreri asupra esenţei feminităţii. Otto Weininger vedea elementul bărbătesc şi cel feminin în om doar învăluite în gândirea materialistă. La sexul masculin, trupul eteric este feminin. La sexul feminin, el este masculin. Trebuie să vorbim despre însuşiri masculine şi feminine. Femeia are un curaj lăuntric, un spirit de jertfă, de tărie. Bărbatul se dăruie creaţiei exterioare. Omul trece prin încarnări masculine şi feminine. Originea sexelor este în lumea astrală. Reprezintă opusul principiilor superioare. Masculinul este copie a vieţii. În feminin se exprimă ceea ce aduce viaţa în formă. Dacă în viaţa practică acţionează suprasexualul, atunci problema sexelor este rezolvată.

5. Iniţierea — *Berlin, 28 noiembrie 1907*

Corespunde modului de gândire al lui Goethe să caute căile înspre adevărata înţelepciune. Diferenţiem iniţiaţi, clarvăzători şi oameni care folosesc puteri superioare în slujba lumii fizice. La graniţele dintre lumea fizică şi lumea supra-fizică trebuie să diferenţiem iluzia de realitate, visul de realitate, viziunea de adevărata contemplare. Aici trebuie să dovedim curaj, perseverenţă şi energie. Astăzi, oamenii au alte necesităţi corporale şi sociale decât înainte. De aceea principiul iniţierii trebuie făcut astăzi accesibil tuturor. Iniţiatul poate vedea în lumile superioare. Educarea constă în faptul că discipolul spiritual primeşte mijlocul şi indicaţiile asupra modului în care îşi poate dezvolta ochii şi urechile spirituale. El trebuie condus într-un centru din care provin razele creării lumii şi ale legităţilor lumii. Discipolul trebuie

să dobândească o gândire eliberată de sensibil, o gândire care-şi are izvorul în lăuntricul omenesc. Aşa a găsit Goethe planta primordială. Ea este elementul creator în toate plantele. Pentru Goethe a fost ca o ieşire la iveală a spiritului care trăieşte în toate lucrurile. Ştiinţa spirituală conferă o gândire eliberată de sensibil. Pentru investigarea adevărurilor superioare este nevoie de clarvedere. Pentru înţelegerea lor, de o raţiune şi o logică sănătoasă. Perfecţionarea simţirii duce la Imaginaţie. Omul dobândeşte un organ spiritual, sfântul Graal. Voinţa este dezvoltată prin semnele scrierii oculte, aşa cum sunt ele conţinute în percepţiile Apocalipsei. Inima va deveni un muşchi voluntar, laringele un organ de reproducere. Dacă în om sunt trezite puterile dormitânde, atunci gândirea, simţirea şi voinţa devin ochi şi urechi spirituale.

6. Aşa-numitele pericole ale iniţierii — *Berlin, 12 decembrie 1907*

Străin de viaţă este acela care nu se interesează de puterile propriu-zise ale existenţei. Materialismul poate satisface numai raţiunea, nu şi interesele mai profunde ale sufletului. Lumile spirituale pot fi şi periculoase prin realităţi şi entităţi. Dar aceste pericole îl înconjoară în permanenţă pe om. Frica, teama, superstiţia, lipsa de speranţă reprezintă o hrană pentru puterile adverse. Omul îşi învinge frica faţă de moarte numai dacă ştie că există un miez spiritual în el. Nu foloseşte la nimic să predicăm virtutea. Remediile sunt adevărurile spiritual-ştiinţifice. Acestea nu trebuie expuse înainte de vârsta de 35 de ani. Cea mai înaltă maturizare a vieţii se atinge numai la o vârstă înaintată. Profunzimile lumilor superioare sunt cu atât mai bine atinse, cu cât putem tăcea mai mult. Posibilităţile înspre bine amplifică şi posibilităţile existenţei răului. Trebuie să căutăm spiritualul, chiar dacă prezintă pericole.

7. Bărbat, femeie şi copil în lumina ştiinţei spirituale — *Berlin, 9 ianuarie 1908*

La animal, este preponderentă specia. La om, individualitatea. Sufletul se explică printr-o existenţă anterioară. O iubire inconştientă conduce copilul înspre anumiţi părinţi. Adevărata cunoaştere a Eului este posibilă numai acelei puteri din om care este nemuritoare. Până la pubertate, însuşirile ereditare devin deplin vizibile. Apoi urmează dezvoltarea individualităţii specifice. Tânărul caută în părinţii săi terenul pentru a-şi putea construi existenţa trupească. Adulţii reprezintă terenul matern pentru generaţia următoare. Nu avem voie să constrângem copilul să se formeze după imaginea noastră, ci trebuie să-i acordăm libertatea în dezvoltare şi să i-o respectăm.

8. Sufletul animalelor în lumina ştiinţei spirituale — *Berlin, 23 ianuarie 1908*

Adevărata cunoaştere de sine se realizează prin contemplarea Universului şi a entităţilor sale. Ceea ce vede omul repartizat într-o mulţime de forme animale, este adus în sine însuşi într-o anumită armonie. În animalele superior evoluate se poate vedea ca un fel de caricatură a acţiunilor omeneşti. Putem admira activitatea furnicilor, albinelor, castorului. Mai înainte, ştiinţele naturii credeau să o scoată la capăt cu conceptul „lupta pentru existenţă". Omul are un suflet individual, animalul un suflet-grup. Acesta se află în lumea astrală. Omul are putere de reprezentare şi memorie, animalul este posedat de acestea. În trecutul îndepărtat, şi sufletul omenesc a fost un suflet-grup. Animalele au rămas pe vechea treaptă de evoluţie. Dimpotrivă, sufletul-grup al oamenilor şi-a păstrat capacitatea de formare şi transformare. Trupului omenesc i-a rămas capacitatea să devină un templu pentru o individualitate mai înaltă. Sufletul omenesc a aşteptat cu incorporarea, după ce animalele

deveniseră deja fizice. Orice configuraţie animală este o reprezentare unilaterală a spiritului divin. În om, imaginea primordială atinge configuraţia cea mai desăvârşită. Prin gândirea creatoare, această imagine primordială devine vie în om.

9. Obsesia bolii în lumina ştiinţei spirituale — *München, 3 decembrie 1907* (în loc de Berlin, 13 februarie 1908)

Pornind din suflet, pot apărea imitaţii ale bolilor, ca adevărate imagini maladive. Gândirea materialistă şi spiritual-ştiinţifică au un mare efect asupra lăuntricului omenesc. Omul trebuie să creeze din nou în lăuntricul său, altfel puterea lui productivă se pustieşte. În cazul fricii, sufletul creează un punct central al voinţei. Este ca o strângere a sângelui, devenim palizi. În cazul ruşinii, omul vrea să-şi şteargă Eul. El ar vrea să dispară în Univers. Sângele se revarsă în afară. Astfel, toate procesele sufleteşti pot avea un efect în procesele organismului. Gândurile abstracte au efectul cel mai redus asupra organismului. Omul este planta inversată. Rădăcina ei corespunde capului omului. Cândva, omul va putea aduce, lipsit de pofte, semenii săi pe lume. Acest fapt este reprezentat în imaginea sfântului Graal. Astfel de imagini au efect însănătoşitor. Dacă omul nu poate crea imaginaţiuni lăuntrice, toată puterea se îndreaptă spre interior. Cu cât mai puţin pătrunde omul în existenţa generală a lumii, cu atât mai mult simte el ceea ce se desfăşoară în organismul său. Aceasta este cauza pentru sentimente false de teamă şi idei false de boală. Imaginile incorecte produc dereglări sufleteşti, care devin mai târziu dereglări trupeşti. În vechile tragedii, eroul învingea suferinţa; acest fapt însănătoşeşte. Vărsarea de sânge din basme este un mijloc corect de educaţie. Dacă omul o vede exterior într-o imagine, el o poate învinge. Obsesia bolii se bazează pe o lipsă de

productivitate. Ştiinţa spirituală înarmează omul faţă de influenţele civilizaţiei. Animalul transpus în captivitate se îmbolnăveşte. El nu poate dezvolta o putere contrară. Omul trebuie să transforme influenţele prin activitate lăuntrică. Atunci ele pot fi folosite pentru o dezvoltare superioară a omului.

10. Febra sănătăţii în lumina ştiinţei spirituale — *München, 5 decembrie 1907* (în loc de Berlin, 27 februarie 1908)

Orice om are o sănătate individuală. Prin idealurile religioase este transformat trupul astral. Prin artă sau prin marii fondatori de religii, trupul eteric. Prin exerciţiile spiritual-ştiinţifice, trupul fizic. Omul poate prelucra lăuntric impresiile culturale. Este nesănătos tot ceea ce aduce o dizarmonie între influenţele exterioare şi viaţa lăuntrică. Dacă lăuntricul este prea slab pentru a prelucra totul, pot apărea maladii isterice. Continua întrebare „de ce?" poate conduce la stări de ipohondrie. Naturile mai slabe nu pot opune influenţelor exterioare un lăuntric puternic. Omul trebuie făcut capabil să-şi suporte mediul înconjurător. În orice educaţie şi activitate publică trebuie lucrat astfel încât omului să-i fie posibilă bucuria şi satisfacţia în viaţă. Efectul însănătoşitor al iubirii constă în faptul că ne revărsăm lăuntricul în afară. Dacă prin citirea unei cărţi se formează imagini, atunci există o activitate productivă care aduce fericire. Realităţile spirituale trebuie să ajungă în ştiinţă. O concepţie puternică despre lume stabileşte armonie.

11. Profesiune şi câştig — *Berlin, 12 martie 1908*

Ştiinţa spirituală ne conduce în adevărata cunoaştere a realităţii. Muncitorul modern este un rezultat al evoluţiei ultimelor secole. Stăpânirea legilor naturii se cristalizează în industrie şi circulaţie. Există o dizarmonie între dorul omenesc şi ceea ce ne oferă viaţa în realitatea ei. Profesiunea

şi câştigul s-au schimbat foarte mult în relaţia lor cu omul. Odinioară, mulţi oameni aveau o legătură personală a sufletului cu munca lor. Aceasta s-a pierdut în cea mai mare parte. Profesiunea se exprimă în muncă, câştigul în salariu. Nu este vorba de raporturi, ci de dezvoltarea sufletului omenesc. Numai prin transformarea sufletului omenesc poate surveni fericirea şi progresul, şi niciodată prin simpla organizare. Organizările care devin cauză a sărăciei şi mizeriei sunt create mai întâi de către om. Omul nu poate suferi decât de pe urma oamenilor. În viaţa socială, poate fi favorabil pentru fericirea oamenilor numai ce aceştia nu fac pentru ei, ci pentru întreaga colectivitate. În lumile spirituale, sufletele popoarelor, sufletele-grup, spiritele comunităţilor, sunt o realitate. Activitatea trebuie corelată prin înţelepciune şi structurare. Nu este vorba să se dea cuiva de lucru, ci ca munca executată să fie făcută pentru nevoile colectivităţii. Sentimentul de apartenenţă la grupe omeneşti, izvorât din adevărata înţelepciune, trebuie să devină un impuls.

12. Soare, Lună şi stele — *Berlin, 26 martie 1908*

Aristotel spunea că după străvechea învăţătură, stelele ar fi zei. Astrologia conduce, chiar dacă într-o formă denaturată, înapoi la înţelepciunea străveche a omenirii. Pentru ea, stelele erau corpuri ale entităţilor spiritual-divine. De la o stea la alta acţionau puteri spiritual-sufleteşti. Astăzi, omul mai vede în stele doar corpuri pur fizice. În plantă acţionează puteri de atracţie şi de respingere suprasensibile. Dacă ar acţiona numai puterile solare singure, evoluţia ar fi supra-accelerată, puterile Pământului acţionează inhibitor. Pământul este un întreg viu. Sufletele-grup animale îşi înconjoară planetele. Fiecare planetă îşi are propriile ei puteri înconjurătoare. Ca embrion, omul este supus puterilor lunare. Trupul omenesc este dependent de Lună în ceea ce priveşte forma sa. Soarele şi Luna reprezintă contrastul necesar

evoluţiei omeneşti dintre viaţă şi formă. Dincolo de lumina terestră se află viaţa ce se revarsă din Soare. De la stele, Soare şi Lună nu se revarsă numai raze de lumină, ci şi curenţi spirituali de viaţă. Omul s-a născut din spaţiul cosmic, din spiritul cosmic, ca şi spaţiul stelar.

13. Începutul şi sfârşitul Pământului — *Berlin, 9 aprilie 1908*

Din marile idealuri izvorăsc sentimente puternice, care înaripează activitatea cotidiană. Ştiinţele naturii conchid din resturile lumilor şi entităţilor dispărute, asupra stărilor anterioare ale Pământului. Dincolo de fizic sunt puteri supra-fizice. În somn, trupul astral şi Eul se separă de trupul fizic şi cel eteric. Prin iniţiere, omul dobândeşte ochi şi urechi spirituale. Atunci trupul astral parcurge iluminarea. Ştiinţa spirituală vede în trupul astral şi Eu elementul originar al omului. Viaţa lăuntrică a existat înaintea celei exterioare. Materia este spirit condensat. Omul a existat ca fiinţă spirituală pe Pământ înainte de apariţia celorlalte regnuri ale naturii. el a început să cristalizeze din sine mai întâi formele inferioare de animale, apoi cele superioare. Regnul animal şi regnul vegetal reprezintă trepte existenţiale rămase în urmă ale dezvoltării omeneşti. Tot ceea ce este nedesăvârşit se poate raporta la ceva superior. Tot aşa, Pământul a fost iniţial o fiinţă spirituală. În om există organe pe cale de dispariţie şi organe la începutul existenţei lor. Inima va fi un instrument al sufletului. Omul va putea produce în viitor mai mult decât configuraţii aeriene. Laringele va fi organul de reproducere al omului viitorului. Omul se spiritualizează şi la sfârşitul Pământului se întoarce înapoi în spirit.

14. Infernul — *Berlin, 16 aprilie 1908*

În cultura persană, împărăţiei puterilor bune a lui Ormuzd i se opunea împărăţia puterilor rele a lui Ahriman. În legende se vorbeşte despre o împărăţie a iadului, de la

grecescul Tartaros, până la zeiţa morţii Hel, care îi lua la sine pe morţii nedemni. Dante descrie această lume, iar Goethe prezintă în Mefisto pe reprezentantul puterilor Infernului. În om există o dualitate: trupesc-fizicul, supus eredităţii şi spiritual-sufletescul, supus reîncarnării. În somn, spiritual-sufletescul se separă de trupesc. După moarte, omului îi apar imagini din viaţa trecută. Un extract al ultimei vieţi rămâne legat de fiinţa omenească. Prin moarte, trupul astral nu-şi depune cu uşurinţă poftele, deşi îi lipseşte trupul fizic, instrumentul satisfacerii lor. El suferă durere datorită poftelor, până când aceasta este stinsă de nesatisfacere. Acesta este un răspuns al purificării. Un om care s-a identificat cu trupul său fizic are o existenţă mai dificilă după moarte decât un om care a întrezărit spiritual-sufletescul suprasensibil. Din rodul vieţii precedente, omul îşi alcătuieşte trupul vieţii sale următoare. În felul acesta, în om sunt conţinute roadele vieţilor sale anterioare. Acesta este drumul de desăvârşire al omului prin vieţile terestre. Omul are în sine o putere progresivă şi una inhibitoare. Pe de o parte, luăm cu noi experienţele vieţii ca rod al vieţii. Pe de altă parte, ne unim cu lumea fizică. Dacă omul nu are înţelegere decât pentru fizic, acest fapt reprezintă un chin Infernal în spiritual. Prin faptul că puterile inhibitorii s-au dezvoltat în om, spiritul a pătruns în sensibil şi a putut să ia cu sine roadele sensibilului. Frâna, aflată în serviciul spiritualului constituie cel mai înalt purtător al progresului.

15. Cerul — *Berlin, 14 mai 1908*

Roadele vieţii se continuă. Următoarea viaţă terestră preia în sine rodul vieţilor terestre anterioare. Între moarte şi o nouă naştere, omul se află într-o lume spirituală. Dacă omul are abnegaţia, energia şi perseverenţa de a dezvolta în sine capacităţile dormitânde, el va percepe lumile spirituale. Trei puteri fundamentale sunt capabile să-i aducă o dezvoltare

superioară, cea a gândirii, a simţirii şi a voinţei. Atâta timp cât ele se revarsă din afară asupra omului, prin viaţa cotidiană, ele sunt nepotrivite pentru o evoluţie spirituală superioară. Omul trebuie să se dăruiască unor gânduri veşnice. Atunci el este introdus într-o lume în care gândul însuşi devine creator. Lumea astrală este spaţiu inundat de lumină şi culoare. Dacă în om se adaugă şi iubire adevărată, atunci lumea îi vorbeşte în sunete spirituale. Cerul este acolo unde suntem şi noi, trebuie doar să-l percepem. După moarte, omul este legat de puterile creatoare ce inundă spaţiul, pe care omul văzător le poate cunoaşte deja aici. Omul dezincarnat trăieşte într-o altă stare de conştienţă şi percepe puterile creatoare. Ceea ce resimte omul la dezvoltarea germenului ultimei vieţi este fericirea. Conştienţa în elementul creator este mult mai luminoasă decât cea din lumea fizică. Reţeaua creată de la un suflet omenesc la altul există în mod invizibil în lumea suprasensibilă. Tot ceea ce este înnodat în lumea fizică îşi află continuarea în lumea spirituală. Adevăratele puteri care dormitează dincolo de cele sensibile trebuie introduse în această lume. Ştiinţa spirituală nu trebuie să-l înstrăineze pe om de viaţă, ci să-l facă puternic şi activ pentru existenţă. Aceasta va fi întotdeauna calea culturii spirituale, ca din focul iubirii şi entuziasmului să se dezvolte lumina înţelepciunii.

NOTĂ LA ACTUALA EDIȚIE

Conferinţele cuprinse în volumul de faţă fac parte dintre cele care au fost prezentate de Rudolf Steiner în faţa publicului celui mai larg. „Berlin a fost punctul de plecare al acestei activităţi. Ceea ce în alte oraşe a fost tratat mai mult sub formă de conferinţe izolate a putut fi prezentat aici ca serie de conferinţe unitară, temele având legătură unele cu altele. În acest fel, ele au luat caracterul unei introduceri fundamentate din punct de vedere metodic în ştiinţa spirituală şi au putut conta pe un public ce revenea cu regularitate, pentru că i se părea important să pătrundă tot mai adânc în acele domenii ale cunoaşterii care se deschideau în mod nou, pe când celor recent veniţi le erau oferite mereu şi mereu bazele necesare pentru înţelegerea lucrurilor prezentate." (Marie Steiner)

Deoarece, neavând timp, Rudolf Steiner nu a putut corecta el însuşi stenogramele, faţă de toate conferinţele sale tipărite trebuie să avem rezerva exprimată de el: „Dar va trebui să acceptăm faptul că în multe dintre stenogramele nerevizuite de mine se găsesc lucruri greşite."

Cele 15 conferinţe cuprinse în acest volum, prezentate în cursul iernii 1907/08, constituie a cincea dintre seriile de conferinţe publice pe care Rudolf Steiner le-a ţinut cu regularitate la Berlin, începând din 1903. În ele sunt descrise, dacă le rezumăm în câteva cuvinte, următoarele:

Raportul dintre ştiinţa spirituală şi ştiinţele naturii nu este unul de opoziţie, ci el se bazează pe completarea reciprocă. Ştiinţa spirituală extinde cunoaşterea şi îi dă sufletului uman posibilitatea de a dezvolta facultăţi noi. Ea oferă, de asemenea, indicaţii despre felul cum pot fi evitate aici rătăcirile. În domeniul vieţii pur umane sunt discutate opoziţiile dintre bărbat şi femeie şi se arată că în copil se

dezvoltă, ca dintr-un boboc, ceea ce provine din sferele veşnice şi învinge piedicile puse de ereditate. Esenţa bolii devine evidentă şi în viaţa conformă spiritului apar puteri de însănătoşire. Sunt create, de asemenea, premisele pentru dobândirea unei mentalităţi cu adevărat sociale. Omul e transpus într-o ordine cosmică. Întrebările legate de „Dincotro" şi „Încotro" găsesc un răspuns adecvat conştienţei moderne. Viaţa de după moarte primeşte o lumină nouă: transformarea puterilor sufleteşti şi viaţa în sferele spirituale.

Despre publicarea conferinţelor lui Rudolf Steiner

Baza ştiinţei spirituale orientată antroposofic este constituită din lucrările scrise de Rudolf Steiner (1861-1925). Alături de acestea el a ţinut, între anii 1900 şi 1924, numeroase conferinţe şi cursuri, atât publice cât şi pentru membrii Societăţii Teosofice, iar mai târziu, ai Societăţii Antroposofice. Iniţial el voia ca aceste conferinţe, ţinute totdeauna liber, să nu fie fixate în scris, ele fiind concepute „drept comunicări orale, nedestinate tipăririi". Dar când textele acestor conferinţe au început să fie răspândite sub diverse forme şi cu greşeli, fiind redactate de unii dintre auditorii săi, el s-a simţit răspunzător de a le ordona. Această sarcină i-a încredinţat-o Mariei Steiner von Sivers. Ei îi revenea alegerea stenografilor, administrarea textelor şi corectarea lor în vederea editării. Deoarece, din dipsă de timp, Rudolf Steiner nu a putut să corecteze el însuşi textele decât într-un număr foarte mic de cazuri, trebuie ţinut cont de rezerva sa faţă de toate scrierile de acest gen: „Totuşi, trebuie luat în considerare faptul că în stenogramele nerevizuite de mine există greşeli „.

În lucrarea sa autobiografică ***Cursul vieţii mele*** (capitolul 35) el se exprimă asupra raportului conferinţelor

pentru membrii, care la început nu au fost accesibile decât sub formă de manuscris tipărit, faţă de scrierile sale publice. Pasajul respectiv este redat la sfârşitul acestui volum. Ceea ce este spus acolo este valabil, în acelaşi fel, şi pentru cursurile referitoare le diverse specialităţi, cursuri care se adresau unui număr mic de participanţi, familiarizaţi cu bazele ştiinţei spirituale.

După moartea Mariei Steiner (1867-1948) s-a început, conform liniilor directoare date de ea, editarea operelor complete ale lui Rudolf Steiner. Prezentul volum face parte din această ediţie. Date mai amănunţite referitoare la text se găsesc, atât cât este necesar, la începutul capitolului „Indicaţii".

I
MISIUNEA ŞTIINŢEI SPIRITUALE ÎN EPOCA NOASTRĂ

Berlin, 10 octombrie 1907

Cine vorbeşte astăzi despre ştiinţa spirituală sau chiar, aşa cum sună tema noastră de azi, despre misiunea ştiinţei spirituale în epoca noastră, poate să se aştepte la cele mai diferite reacţii. Pe de-o parte, nu avem voie să ne amăgim în privinţa faptului că nu trebuie decât să rostim cuvântul „ştiinţă spirituală", ca să trezim într-un mare număr de contemporani ai noştri părerea că aici e vorba de ceva întunecat în cel mai înalt grad, sau, cum le place multora să spună, de ceva mistic în sensul cel mai rău al cuvântului, de ceva care nu poate să apară ori să stârnească interes decât la oamenii cu gândire neclară sau, cel puţin, la cei ce habar nu au de marile progrese din domeniul cunoaşterii. Câţi nu vă vor spune: expresia ştiinţă spirituală e folosită numai de aceia care se ţin departe de marile progrese ale ştiinţelor naturii sau de alte cunoştinţe din epoca noastră.

Dacă, pe de o parte, chiar şi numai rostirea cuvântului „ştiinţă spirituală" va trezi unele adversităţi, nu avem voie să ne ascundem nicidecum faptul că într-o asemenea adversitate zac multe lucruri îndreptăţite. Fiindcă, oricât de ciudat ar putea să pară – întreaga serie de conferinţe vă va arăta, de altfel, cum trebuie înţeles acest cuvânt –, nu putem să nu spunem în mod deschis: Cercetătorul spiritual adevărat, care e conştient de faptul că el nu e un obscurantist în raport cu aşa-numitele progrese ale ştiinţei sau cunoaşterii din epoca noastră, care vrea să se situeze cu totul pe solul culturii epocii noastre şi doar vrea să depăşească anumite superficialităţi ale ei, are voie, ba chiar e obligat să spună,

conform cu orientarea lui spirituală şi cu înţelegerea pe care o are pentru raporturile epocii, că adversarii care vorbesc în acest fel, aşa cum am arătat adineaori, poate că sunt contemporanii mai puţin periculoşi pentru el, care poate că dăunează mai puţin curentului său spiritual, decât alţii, care în anumite privinţe se consideră chiar aderenţi, ba mai mult, apostoli ai ştiinţei spirituale. Nu-i aşa, e ciudat să spunem aşa ceva, dar e adevărat.

Expresia „ştiinţă spirituală" are pentru mulţi ceva ispititor. Ceea ce i se reproşează atât de uşor cercetătorului spiritual de către adversari e faptul că oamenii prea uşor pot fi determinaţi să alerge acolo unde se vorbeşte despre nişte lucruri misterioase, întunecate, enigmatice, aşa că aceia care au un spirit neclar sau sunt prea comozi pentru a se situa pe solul cunoaşterii, sau prea slabi pentru a lăsa să acţioneze asupra lor nişte cunoştinţe ştiinţifice, sunt plini de interes când e vorba de ceva obscur, misterios. Astfel, cercetătorul spiritual găseşte multă aprobare şi, într-un anumit sens, el chiar contează pe acest instinct bizar al naturii umane, pe setea de spiritual existentă în natura umană, setea de spiritual în cel mai rău sens al cuvântului.

Nu putem nega faptul că în epoca noastră atât de haotică există, într-adevăr, mulţi oameni care sunt atraşi spre ceea ce numim ştiinţă spirituală numai prin acest instinct obscur existent în natura umană. Şi dacă, apoi, adversarii ştiinţei spirituale văd ce daune provoacă asemenea aşa-zişi aderenţi, ce fel de afirmaţii fac ei adeseori şi cum se raportează în multe privinţe la cunoaşterea epocii actuale, atunci nu trebuie să ne mirăm, ba chiar nu trebuie să ne mirăm deloc, dacă adversarii noştri ajung la părerea caracterizată. Dacă cercetătorul spiritual ar putea să se teamă, atunci s-ar putea face, eventual, afirmaţia grotescă, dar adevărată, că el ar trebui să se teamă mai mult de un

mare număr dintre adepţii lui decât de adversari. Fiindcă aceşti adversari vor trebui să facă o cotitură de felul celei pe care o vom caracteriza, poate deja în cursul conferinţei de astăzi, dar care va reieşi în modul cel mai clar din conferinţa următoare, când vom vorbi despre „Ştiinţele naturii la răscruce". Astăzi ne propunem să clarificăm, prin această caracterizare din stânga şi din dreapta, sub o formă pur narativă, sarcina, sensul, importanţa şi misiunea a ceea ce numim ştiinţă spirituală în epoca noastră.

Dacă studiaţi programul care v-a fost oferit pentru conferinţele din această iarnă, veţi vedea că am alternat în folosirea cuvântului. La unele conferinţe e folosită expresia ştiinţă ocultă, la altele, expresia ştiinţă spirituală. În fiecare loc expresia a fost aleasă în mod deplin conştient, cu toate că ştiinţa spirituală, aşa cum o reprezentăm noi aici, este cam acelaşi lucru cu ceea ce se numeşte ştiinţă ocultă. Vă rog să nu înţelegeţi cuvântul „ocult" din cuvântul compus ştiinţă ocultă*, sau din adjectivul derivat de la aceasta, în sensul că ar fi vorba de ceva absolut secret sau obscur. Conferinţa însăşi vă va arăta din ce cauză folosim tocmai acest cuvânt, ştiinţă ocultă, pentru acea sumă de adevăruri şi cunoştinţe pe care le vom discuta în cursul iernii.

* În lb. germană: Geheimwissenschaft - n.tr.

Dacă vrem să spunem ce stă la baza ştiinţei oculte, trebuie să dăm, pentru început, un răspuns foarte simplu. Trebuie să spunem că la baza ştiinţei oculte se află două convingeri: Mai întâi, convingerea că în dosul a ceea ce ne arată simţurile noastre în lumea exterioară, în dosul a ceea ce îşi poate însuşi intelectul nostru, drept percepţii şi experienţe senzoriale, în dosul a ceea ce pot vedea ochii şi pot pipăi mâinile, există o lume mai înaltă, invizibilă, o lume suprasensibilă. Aceasta este una dintre convingeri. Cealaltă convingere este aceea că omul e în stare să perceapă, să vadă

această lume suprasensibilă, invizibilă, prin dezvoltarea propriilor sale puteri de cunoaștere și a propriilor sale facultăți. Dacă spunem aceste două lucruri, am spus deja ce stă la baza oricărei așa-numite științe oculte.

Dar imediat din rândurile contemporanilor noștri se ridică aici obiecții importante. Cultura epocii noastre are, în primul rând, o orientare care spune: Noi nu avem nevoie deloc să vorbim despre vreo lume suprasensibilă; acestea sunt prejudecățile unui trecut care – slavă Domnului! – nu mai este. Așa spun mulți. Și nu e mult de când – ce-i drept, asemenea glasuri devin astăzi din ce în ce mai rare – aceia care se considerau cei mai luminați oameni, cei mai avansați, spuneau: tendința de a te întoarce spre niște substraturi invizibile, suprasensibile ale lucrurilor, ține de o epocă naivă, copilărească, din viața omenirii, când oamenii încă nu erau situați solid pe solul cunoașterii științifice, când ei mai credeau că dezleagă întrebările-enigmă ale existenței prin tot felul de născociri și emanații ale fanteziei. Dar epoca modernă i-a învățat pe oameni că cercetarea care se folosește de experiența simțurilor exterioare nu are nevoie să recurgă la asemenea puteri sau entități suprasensibile, că lumea pe care o vedem în mod concret poate fi explicată din ea însăși. Și dacă putem explica lumea din ea însăși – așa spun materialiștii, ca și cei ce se numesc moniști, și moniști sunt mulți dintre contemporanii noștri –, dacă putem descoperi în cadrul lumii senzoriale cauzele senzoriale, nu mai avem nici un motiv să invocăm niște entități suprasensibile.

Aceasta este o orientare radicală, care vrea să o rupă cu toate concepțiile despre suprasensibil. Și această concepție are de adus în favoarea sa multe argumente care au greutate. Cine ar vrea să nege progresele imense făcute de știința exterioară în ultimele secole? Cine nu ar admira rezultatele acestor cercetări, care se întind, pe de o parte, până sus, la

fenomenele cerului înstelat, şi, pe de altă parte, se cufundă în tainele celor mai mici vieţuitoare, în misterele substanţelor şi ale existenţei senzoriale? Cine nu ar sta plin de admiraţie chiar în faţa unor speculaţii îndrăzneţe, de felul celor care sunt făcute în epoca modernă de câte un cercetător, în urma unor frumoase descoperiri, cum este aceea a radiului [Nota 1]? Şi cine nu va vedea că e ceva ademenitor în faptul că un om situat pe solul unui asemenea pozitivism sau materialism radical – numele nu contează – vine acum şi spune: Cercetătorul e încă departe de a dezlega prin cercetare senzorială toate enigmele existenţei; dar aveţi răbdare, va veni vremea în care ceea ce astăzi mai e acoperit de un văl gros va fi clarificat chiar de către ştiinţa despre natură; va veni vremea în care cei ce studiază Antichitatea vor dezlega enigma unor lumi trecute, acoperite încă de straturi de pământ, enigma naturii în activitatea ei creatoare, va veni vremea în care cercetarea pur senzorială îşi va proiecta luminile asupra trecutului. Va veni, de asemenea, vremea în care în laborator – aşa va spune, pe bună dreptate, cel situat pe solul cercetării ştiinţifice – vor fi introduse anumite materii în nişte substanţe nevii, în aşa fel încât va putea fi creată chiar în laborator substanţa vie. Poate că astăzi aceasta pare încă o idee îndrăzneaţă; dar evoluţia într-acolo merge, şi atunci tu, cercetătorule ocult, poţi să-ţi iei catrafusele şi să pleci, fiindcă nu vei mai avea nici un drept să vorbeşti despre lucruri suprasensibile, de vreme ce noi am arătat că până şi viaţa poate fi produsă prin combinarea unor substanţe şi forţe.

Răspunsul la asemenea obiecţii urmează să fie dat de întreaga serie a conferinţelor de faţă. Ar fi uşuratic din partea noastră dacă am vrea să dăm deja astăzi un răspuns. Vreau să spun un singur lucru, menit să arate în mod tipic cât de uşor pot fi răstălmăcite obiecţiile ridicate împotriva aşa-zisei

ştiinţe oculte obscurantiste: Pe când ştiinţele naturii susţin cu o anumită îndreptăţire că va veni odată vremea în care din simple substanţe nevii va fi creat ceva viu, şi această cercetare, care se ridică la nivelul mărturisirii unui fel de religie, crede că menţionează astfel ceva care va infirma total, în mod indiscutabil, ştiinţa ocultă, adevărul este că ştiinţa ocultă a fost întotdeauna conştientă de acest lucru! Ba chiar, fiindcă a ştiut-o, a putut să stea atât de solid şi sigur pe picioarele ei! Cine ridică împotriva ştiinţei oculte asemenea obiecţii, dovedeşte că ignoră total adevăratul ei caracter. Răspunsul complet va rezulta în cursul conferinţelor.

Există alţi contemporani, care spun: Se poate foarte bine ca în dosul lumii noastre senzoriale să existe ceva suprasensibil; dar, cu puterile şi facultăţile sale, omul nu poate şti nimic despre o asemenea lume suprasensibilă şi, de aceea, nu are voie să vorbească despre ea, dacă vrea să facă ştiinţă. – Aceasta este o părere şi mai larg răspândi-tă. Asemenea oameni nu vor să răspundă deloc în mod clar la între-barea dacă există ceva suprasensibil, ei vor s-o lase cu totul în vag, să facă obiectul unei credinţe pur subiective, arbitrare, din întrebarea dacă există nişte simţuri cu care poate fi perceput suprasensibilul. Ei spun: Omul nu poate să vadă în dosul naturii exterioare, şi el se îndepărtează de solul cunoaşterii, se mişcă pe tărâmul credinţei arbitrare, când caută să depăşească limitele naturii sale.

Ştiinţa ocultă răspunde acestei concepţii în felul următor: Voi aţi cercetat facultatea de cunoaştere care stă la dispoziţia oamenilor. Aţi arătat că dacă omul foloseşte această facultate de cunoaştere nu poate să ajungă în dosul naturii, acolo unde începe suprasensibilul. Şi acum voi spuneţi: Pentru că am dovedit acest lucru, ştiinţa ocultă sau ştiinţa despre suprasensibil este imposibilă. – Cine vorbeşte aşa, presupune că ştiinţa ocultă nu-i dă dreptate. Dar nu este

aşa. Ştiinţa ocultă îi dă întru totul dreptate, ea se situează pe aceeaşi poziţie. Ştiinţa ocultă spune: Voi aţi cercetat facultatea voastră de cunoaştere, aţi arătat cu exactitate cât de departe se poate ajunge cu ajutorul ei. Aţi arătat că nu se poate ajunge cu ajutorul ei în suprasensibil. Aveţi perfectă dreptate; faceţi însă o greşeală, greşeala că nu rămâneţi la faptele concrete, că nu afirmaţi doar ceea ce ştiţi, ci mai adăugaţi ceva ce nu puteţi şti, prin faptul că spuneţi: nici un om n-o poate şti.

Întâlnim aici o tendinţă a contemporanilor noştri, situaţi pe o aşa-zisă bază ştiinţifică, o tendinţă care nu provine deloc din ştiinţă, din cunoaştere, ci dintr-un sentiment general, dintr-un instinct nerostit al epocii noastre. Bineînţeles, acest instinct devine vizibil numai când examinezi puţin ca observator liniştit, cu totul imparţial, ce se întâmplă în epoca noastră. Încercaţi să luaţi în mână un ziar, o gazetă, o carte oarecare, populară sau chiar erudită, care se ocupă dintr-o direcţie sau alta de probleme cum sunt cele ridicate de mine aici. Nu veţi găsi nimic mai frecvent decât, sub o formă sau alta, cuvântul care, de pe o poziţie spirituală mai înaltă, este periculos: Noi putem şti numai cutare sau cutare lucru. Asupra lucrului cutare sau cutare nu putem emite nici o judecată. – Convingeţi-vă dumneavoastră înşivă dacă, acolo unde se vorbeşte despre asemenea lucruri, nu întâlnim peste tot acest „se" sau „noi"! El e foarte neînsemnat, dar s-a născut dintr-un instinct adânc încuibat. E credinţa că fiecare om în parte, prin ceea ce poate înţelege, prin ceea ce ştie, are o anumită infailibilitate pentru întreaga cunoaştere şi că cineva poate să se pronunţe nu numai asupra a ceea ce el poate sau nu poate cunoaşte, ci şi asupra a ceea ce oamenii, în general, asupra a ceea ce „noi" putem şi nu putem cunoaşte. Pe baza acestui instinct, contemporanii noştri nu pot deloc să creadă că poate exista o anumită evoluţie în ceea ce priveşte

cunoaşterea. Şi, totuşi, cât e de absurdă această concepţie, dacă omul o are în vedere chiar şi numai privitor la propria sa viaţă! Ia reflectaţi puţin: Când survine pentru omul individual momentul în care el poate decide unde se află limita discernământului său? Poate el să decidă la douăzeci şi cinci de ani, la treizeci şi şase, la şaizeci sau chiar deja la zece ani, unde se află limitele facultăţii sale de cunoaştere? Nu există oare în fiecare viaţă o evoluţie? Oare nu facem noi în copilărie alte afirmaţii decât mai târziu? Avem voie să nutrim gândul că nu am putea învăţa nimic de la nimeni, în lume, că nimeni în lume nu ştie mai mult decât noi? Dar această tendinţă zace ca instinct în natura contemporanilor noştri, că fiecare determină din sine limitele facultăţii de cunoaştere. Şi din acest instinct provine nu numai această afirmaţie, ci numeroase lucrări, care o discută pe mii de pagini. Dacă privim puţin în culise, vedem că acestea nu provin, în ultimă instanţă, decât din faptul că omul trăieşte cu acest instinct.

Dar cercetătorul ocult le spune următoarele: În privinţa acelor cunoştinţe despre care tu crezi că îţi sunt clare, ai perfectă dreptate, aici nu poţi cunoaşte mai mult. Dar există o evoluţie a facultăţii de cunoaştere. Dacă vrei să pătrunzi în lumea suprasensibilă trebuie să dezvolţi în tine o facultate de cunoaştere suprasensibilă. Şi acest lucru este posibil! – Astfel, poziţia pe care o adoptă ştiinţa ocultă nu contrazice deloc ceea ce spun aceşti oameni. Chiar este de acord cu ei. Ea spune doar că în om mai există o altă facultate de cunoaştere, care nu are aceste limite şi pe care omul o poate dezvolta în el. Ei bine, are cineva în lume dreptul să spună – hai să privim lucrurile de pe poziţia unei gândiri logice clare – că nu există ceva de felul unei evoluţii a facultăţii de cunoaştere? Ce poate spune el? El poate spune doar: n-o cunosc, mie îmi este necunoscută. Poate să-şi traseze el însuşi limita dincolo de care nu poate privi în intimitatea unei asemenea evoluţii.

Dacă spune: graniţa pe care o stabilesc eu facultăţii de cunoaştere nu se întinde până acolo, atunci el e obligat să spună: Nu ştiu. Atunci el nu are voie să vrea să decidă ceva în legătură cu asemenea lucruri. Nu acela care nu ştie nimic despre lumea suprasensibilă poate să spună dacă o asemenea lume există sau nu, ci acela care ştie ceva despre ea. Ştiinţa ocultă se situează tocmai pe poziţia pozitivismului, în întreaga sa universalitate. Cercetătorul ocult spune: Nimeni nu are dreptul de a decide asupra a ceea ce poate sau nu poate cunoaşte omul, ci fiecare are dreptul de a decide numai asupra a ceea ce cunoaşte el însuşi.

Cu aceasta am atins un moment afectiv care nu e lipsit de importanţă în ştiinţa noastră ocultă. Se spune că ştiinţa ocultă duce la trufie spirituală, deoarece ocultiştii susţin că pot depăşi cunoaşterea obişnuită. Dar lucrurile stau exact invers. Nu există trufie mai mare decât a celui care vrea să decidă el însuşi nu numai asupra a ceea ce nu ştie *el*, ci vrea să decidă chiar asupra a ceea ce poate sau nu poate să ştie *omul*. Aceasta e trufia care se erijează singură în normă valabilă pentru toţi oamenii. Dar este modestie spirituală când cel ce se situează pe solul ştiinţei oculte nu vrea să decidă el însuşi asupra nici unui alt lucru, în afară de ceea ce poate şti el însuşi. Noi nu vorbim despre ceea ce există dincolo de limitele cunoaşterii noastre. Acesta e modul de a gândi care duce la modestia adevărată. De aceea, tot ceea ce e tratat în cadrul ştiinţei oculte va trebui să aibă întotdeauna un caracter personal. Nu e nimic rău în aceasta. Şi nici nu e ceva care să infirme valabilitatea adevărurilor ocult-ştiinţifice. Trebuie să ne fie clar că ceea ce omul vrea şi trebuie să găsească în legătură cu lucrurile supreme şi suprasensibile trebuie găsit în adâncul cel mai intim al sufletului său, prin puterea pe care el o dezvoltă în viaţa spirituală întotdeauna prin sine însuşi. Dar, dacă aşa stau lucrurile, atunci fiecăruia

dintre aceia care vor să vadă ei înşişi realităţile ştiinţei oculte trebuie să i se spună să se îndrepte spre propriul său lăuntric. De aici mulţi adversari îşi deduc obiecţiile, spunând că ceva care e cercetat numai în lăuntricul propriei fiinţe umane nu poate fi decât obiectul credinţei, fără a avea dreptul de a pretinde că are o valabilitate generală.

Observatorului lipsit de prejudecăţi i se arată ce îngustă este o asemenea deducţie. Există un lucru pe care, firește, foarte puţini îl pot folosi drept comparaţie, dar care oferă un exemplu foarte bun pentru acela care este în situaţia respectivă. Este ceva ce noi trebuie să trăim, exact ca şi adevărurile ştiinţei oculte, în lăuntricul nostru; orice aspect sau lucru exterior nu poate fi aici altceva decât un exemplu, un îndemn: Sunt adevărurile matematice. Ele sunt, totodată, adevărurile cele mai generale. Cine vrea să le ia drept termen de comparaţie va găsi că această comparaţie se potrivește perfect. Un adevăr matematic e ceva ce omul nu poate afla niciodată cu ajutorul simţurilor exterioare. Puteţi măsura cât vreţi cele trei unghiuri ale unui triunghi, niciodată nu veţi găsi adevărul de nezdruncinat că împreună aceste trei unghiuri fac 180°. Acest lucru trebuie să-l recunoaşteţi lăuntric. Aşa e cu toate adevărurile geometrice şi cu toate adevărurile matematice.

Două aspecte intră în considerare, în legătură cu asemenea adevăruri, pe care le recunoaştem lăuntric. Primul este un lucru astăzi nepopular, în sensul cel mai strict al cuvântului. Se spune: Cum putem conta pe acordul celorlalţi, în privinţa unui lucru care trăiește doar în lăuntricul omului? Cum putem crede că e adevărat un lucru pe care îl cunoaştem numai în noi înşine? – Dar e tocmai invers. În ceea ce privește adevărul real, majoritatea nu decide absolut deloc. Dacă dumneavoastră aţi cunoscut, dacă aţi înţeles bine un principiu matematic, dacă v-aţi convins în mod lăuntric de

adevărul lui, atunci pentru dumneavoastră sunt valabile două lucruri: În primul rând, dacă un milion de oameni v-ar contrazice şi nu ar fi de părerea dumneavoastră, aceasta nu v-ar zdruncina câtuşi de puţin. Acesta e unul dintre lucrurile care intră în considerare. Al doilea constă în următoarele. Dumneavoastră sunteţi sigur că orice om care creează în lăuntricul lui aceleaşi condiţii ca şi dumneavoastră, pentru a cunoaşte, trebuie să fie de aceeaşi părere cu dumneavoastră, cu toate că dumneavoastră aţi găsit adevărul în interior. Pe cât e de adevărat că majoritatea nu decide absolut deloc asupra adevărurilor matematice, tot pe atât de adevărat este că – dacă au fost create în mod just condiţiile necesare, şi oricine poate învăţa să facă acest lucru – mulţimea nu poate să decidă nimic asupra rezultatelor furnizate de ştiinţa ocultă. Noi le putem găsi în lăuntricul propriei noastre fiinţe şi nimic exterior nu ne poate îndepărta de ele, o dată ce le-am cunoscut în interiorul nostru. În vremurile vechi, adepţii ştiinţei oculte, care se numeau gnostici, numeau mathesis această ştiinţă ocultă; nu pentru a spune că ea este o matematică, ci pentru că această ştiinţă ocultă are caracterul adevărurilor matematice. Dar a trecut multă vreme de când oamenii vedeau caracterul ştiinţei oculte în această puritate. E regretabil că aici s-au adunat multe lucruri care întunecă privirea, astfel încât cei situaţi pe poziţia ştiinţei au oroare când le iese în cale ceva de felul ştiinţei oculte.

Suntem conduşi astfel spre nişte probleme care ne trimit la două cuvinte, folosite în mod excesiv de oamenii epocii actuale: cuvintele ştiinţă şi credinţă. Se spune: despre lucrurile de care se ocupă ştiinţa se poate şti ceva, despre celelalte lucruri se poate numai crede ceva, aceasta fiind atunci o problemă personală. Numai din cauză că cei ce spun aşa ceva nu înţeleg cum se creează condiţiile pentru ca orice credinţă să devină cunoştinţă, numai de aceea ei pot vorbi

aşa. Cine nu e în stare să dovedească matematic că cele trei unghiuri ale triunghiului fac 180, acela trebuie să creadă acest lucru. Cine nu e în stare să aducă dovada care e adusă de ştiinţa ocultă pentru viaţa pe care omul o duce între moarte şi o nouă naştere, acela va trebui să creadă acest lucru. Dar el va găsi şi posibilitatea de a aduce pentru sine însuşi această dovadă, aşa cum vom mai vedea în cursul conferinţelor.

Dintr-o altă direcţie se obiectează împotriva ştiinţei oculte că, născută din haosul epocii noastre, ea este un fel de nouă sectă religioasă, apărută în creierii unor exaltaţi şi visători. Obiecţiile aduse din această direcţie se bazează pe o înţelegere atât de greşită a situaţiei, încât e greu să te confrunţi cu ea. Ştiinţa ocultă nu are nimic comun cu lucrurile care ar putea ajunge la o sciziune oarecare, la o coliziune cu vreuna dintre religiile existente, şi nici cu ceva care să fie situat pe locul unei noi religii. Acele lucruri care au constituit până acum obiectul tuturor religiilor constituie şi obiectul suprasensibilului, al ştiinţei oculte. De aceea, există unele puncte în care ele se ating. Numai un singur lucru ne poate da o înţelegere justă, profundă, a ceea ce este oferit în religii, un singur lucru ne dă posibilitatea de a înţelege religia, şi anume: a ridica pe treapta cunoaşterii ceea ce în religie este credinţă. A fi slujitor a ceea ce religia caută pe o altă cale, aceasta ţine în mod nemijlocit de misiunea ştiinţei oculte.

Cine ridică aici obiecţia că e păcat să vrei să cercetezi obiectele lumii suprasensibile, că ele sunt ceva ce n-ar putea veni niciodată din natura umană, că omul trebuie să aibă încredere într-o revelaţie superioară şi că e o cutezanţă să vrei să le scrutezi – unui asemenea om i se poate riposta că e păcat să laşi în paragină ceea ce există în lume sub formă de germene. Fiindcă lumea spirituală a pus în lume nişte germeni pentru ca ei să răsară. Celui ce vrea să îngrădească

puterea de cunoaştere umană, spunând că omul nu trebuie să se sumeţească în felul acesta, aceluia i se poate răspunde că ar fi păcat să laşi să se pustiască tocmai puterea cunoaşterii. Noi nu trebuie s-o lăsăm în paragină, ci s-o dezvoltăm, pentru aceasta o avem. Cine se poate lămuri şi poate înţelege ce păcat faţă de natura umană este acela de a lăsa în paragină puterile ei, de a te izola de lumea suprasensibilă, acela va renunţa foarte curând la această obiecţie, găsind-o cu totul imposibilă. Aşa se situează ştiinţa ocultă, cu modul ei de a gândi, în curentele epocii noastre.

Azi nu vreau să vă dovedesc nimic, ci să povestesc cum se prezintă ştiinţa ocultă în epoca noastră. Care este obiectul ei, pe ce se bazează ea, aceste lucruri le sunt total necunoscute cercurilor celor mai largi de oameni. Lor le este necunoscut faptul că în cadrul evoluţiei omenirii au existat întotdeauna persoane izolate care s-au dăruit cu cea mai mare seriozitate acestei ştiinţei oculte, care cunoşteau din proprie experienţă trăirile prin care poate trece omul în lumea suprasensibilă, pentru care era experienţă personală ceea ce prezentăm noi aici în asemenea conferinţe. Şi ei nu ştiu nici că mai există şi astăzi oameni care pot privi astfel în lumea spirituală.

Acum, aici se poate pune întrebarea: De ce era ascuns aşa ceva de ochii mulţimii, de ce avem aici de-a face cu ceva care nu a devenit cunoscut tuturor? Vom vedea, când vom vorbi despre pericolele ştiinţei oculte, de ce pentru aceia care se numeau în mod îndreptăţit cercetători ai ocultului exista principiul de a nu face cunoscută ştiinţa ocultă decât acelor oameni care, prin anumite însuşiri ale vieţii lor, deveniseră maturi pentru a o primi. Astăzi, în orice caz, domnesc cu totul alte concepţii despre răspândirea cunoaşterii, deosebite de acelea care au fost uzuale dintotdeauna în ştiinţa ocultă. Dacă, în zilele noastre, un om a ajuns să ştie ceva, el se grăbeşte cât

poate pentru ca ceea ce ştie să curgă din peniţa lui sub formă de tinctură neagră şi să-şi ia zborul în toată lumea, transpus sub formă de litere cu ajutorul cernelii tipografice. Cercetătorii oculţi aveau însă motivele lor de a transmite ceea ce ştiau numai celor pregătiţi.

Dar de ce, atunci, apar astăzi în public diferiţi oameni, care vorbesc despre rezultatele ştiinţei oculte? Şi acest lucru îşi are bunele sale temeiuri. El are legătură cu întreg progresul spiritual al omenirii. Ceea ce astăzi poate şti oricine, prin scrierile de popularizare bazate în întregime pe cunoaşterea noastră senzorială obişnuită, aceasta poate fi, dacă este aplicat în mod just, o bună pregătire pentru ştiinţa ocultă. Pe de altă parte, a crede că ştiinţele noastre despre natură duc neapărat la negarea suprasensibilului ar însemna o totală ignorare a faptelor. Mai degrabă, aceste ştiinţe ale naturii, just înţelese, duc la recunoaşterea deplină a suprasensibilului! Cine îşi asimilează în mod just faptele descoperite de ştiinţele naturii şi le urmăreşte în continuare, ajunge direct în sfera suprasensibilului şi invizibilului. Dar cine duce mai departe în mod greşit aceste adevăruri ştiinţifice, acela ajunge la lumea materialistă, care poate că încă nu nevrozează chiar atât de tare omenirea actuală, dar o va nevroza în mod sigur pe cea viitoare. De aceea, astăzi a apărut necesitatea de a arăta fiecărui om calea pe care pot fi folosite, într-un mod adecvat, aceste adevăruri ale ştiinţelor naturii, în măsura în care ele sunt accesibile. În secolele trecute nu era aşa. Fiecare trebuia să treacă printr-o perioadă lungă de pregătire, în care îi erau educate facultatea de gândire, logica sa, caracterul. Astăzi, gândirea folosită în ştiinţele naturii, just aplicată, este deja o şcoală la care putem învăţa să înţelegem lucrurile comunicate de ştiinţa ocultă. Această gândire naturalist-ştiinţifică poate deveni o binefacere pentru omenire.

Vom afla treptat că ceea ce îi conduce pe oameni spre lumea suprasensibilă poate fi atins pe trei căi. Când vorbeşti de aceste trei căi, te expui pericolului de a fi privit de unii drept visător, iar dacă descrii mai ales cea de-a treia cale, drept un nebun de legat, deşi cei ce judecă astfel nu ştiu absolut nimic despre ce e vorba. Ne sunt arătate trei căi: Imaginaţia sau clarvederea, inspiraţia şi intuiţia. Aceste trei căi există de secole în evoluţia omenirii şi ele au fost parcurse dintotdeauna. Au existat mereu oameni care, aplicând metodele respective, au putut păşi pe calea ce duce în lumea suprasensibilă.

Ce sunt asemenea iniţiaţi? Imaginaţi-vă că există nişte oameni care locuiesc într-un ţinut îndepărtat, unde nu există nici trenuri, nici maşini. Şi iată, unul dintre ei o porneşte spre Europa şi vede că există trenuri şi maşini. Se duce apoi acasă şi îşi povesteşte experienţele, ceea ce a văzut el însuşi. Atunci, el este un iniţiat în lucrurile respective. Asemenea iniţiaţi există şi pentru lucrurile suprasensibile. Ei sunt conduşi în şcolile oculte spre posibilitatea de a arunca o privire în lumea suprasensibilă, invizibilă, şi de a putea relata despre cele trăite acolo.

Cei iniţiaţi în acest fel pot fi împărţiţi iarăşi în două categorii: iniţiaţi propriu-zişi şi clarvăzători. Ce este un iniţiat în sens restrâns? Trebuie să facem cunoştinţă aici cu o însuşire a ştiinţei oculte care nu va fi unanim recunoscută, dar care, totuşi, există. După ce adevărurile ştiinţei oculte au fost comunicate, dacă ele au fost rostite în faţa oamenilor, nu e nevoie să fii clarvăzător ca să le înţelegi. Clarvederea e necesară pentru găsirea adevărurilor ocult-ştiinţifice, dar nu e necesară pentru înţelegerea acestora. Tot ceea ce va fi spus în cursul acestei ierni, ca rezultat al cercetărilor făcute în lumea superioară, n-a putut fi găsit fără darul clarvederii, fără ca ochii spirituali şi urechile spirituale ce dormitează în orice

om să fi fost dezvoltate. Despre aceasta vom mai da amănunte, când vom vorbi despre inițiere. Dar după ce aceste rezultate au fost exprimate și îmbrăcate în forme corespunzătoare gândirii actuale, oricine le poate înțelege. Nu poate fi valabilă niciodată obiecția că trebuie să fii clarvăzător ca să înțelegi lucrurile comunicate de știința ocultă. Ele sunt de neînțeles nu pentru cel care nu e clarvăzător, ci pentru cel care nu vrea să-și folosească gândirea logică la întreaga ei capacitate. De înțeles, totul poate fi înțeles, după ce a fost exprimat odată, până la nivelul celor mai înalte regiuni.

Acela care, fără a fi el însuși clarvăzător, înțelege tot ceea ce are de spus știința ocultă, este un inițiat. Dar cel ce poate intra el însuși în aceste lumi, pe care le numim invizibile, este un clarvăzător. În vremurile vechi, care nu sunt chiar atât de departe de vremurile noastre, în școlile oculte exista o separație strictă între clarvăzători și inițiați. Ca inițiat, puteai să te înalți până la cunoștințele despre lumile superioare, fără a fi clarvăzător, dacă îți foloseai intelectul în mod just. Pe de altă parte, cineva putea fi clarvăzător, fără a fi inițiat într-un grad deosebit de înalt. Veți ajunge să înțelegeți cum trebuie luată această afirmație. Imaginați-vă doi oameni, un domn foarte învățat, care știe tot felul de lucruri, ceea ce au de spus fizica și fiziologia despre lumină și fenomenele luminii, dar care e atât de miop, încât nu poate să vadă prea bine nici la o distanță de zece centimetri: el nu vede ca lumea, dar este inițiat în legile activității luminii. Tot așa, un om poate fi inițiat în lumea suprasensibilă, și să vadă foarte slab în ea. Un altul poate să vadă excelent în lumea senzorială exterioară, dar să nu știe aproape nimic din ceea ce știe domnul cel învățat. Așa pot să existe și clarvăzători pentru ai căror ochi spirituali lumile spirituale stau deschise. Ei pot privi în lumea suprasensibilă, dar nu posedă nici o știință, nici o cunoaștere a acesteia. De aceea, pe parcursul unor lungi

perioade de timp s-a făcut deosebire între clarvăzător şi iniţiat. Pentru a se cuprinde întreaga plenitudine a vieţii, era nevoie adesea nu de unul, ci de mulţi oameni. Unii, ca să progreseze, nu erau făcuţi să devină clarvăzători. Altora, li se creau ochi spirituali şi urechi spirituale. Ceea ce există în ştiinţa ocultă s-a născut prin comunicarea şi schimbul de idei dintre ocultişti şi clarvăzători.

În epoca noastră, nu se mai face deloc această separaţie riguroasă între clarvăzători şi iniţiaţi. Astăzi, e necesar ca fiecăruia dintre aceia care au atins un anumit grad de iniţiere să i se dea măcar posibilitatea de a atinge şi un anumit grad de clarvedere. Cauza constă în faptul că astăzi nu poate fi creată acea mare încredere nelimitată între un om şi alt om. Acea credinţă profundă, plină de dăruire, care domnea odinioară între un om şi alt om făcea posibilă existenţa unui gen special de clarvăzători, de la care auzeai ceea ce ei percepeau în lumile superioare. Alţii ordonau apoi în mod sistematic lucrurile percepute de primii. Astăzi, a fost creată un fel de armonie în dezvoltarea facultăţilor necesare pentru a deveni iniţiat şi clarvăzător. De aceea este posibil astăzi ca o a treia categorie, aceea a adepţilor, să se fi redus foarte mult. Epoca noastră are o atitudine de cea mai mare ostilitate faţă de categoria adepţilor. Vă puteţi face o imagine despre deosebirea dintre un adept şi un iniţiat, dacă vă reprezentaţi următoarele: Imaginaţi-vă un ţinut unde există trenuri şi dumneavoastră aţi văzut aceste trenuri. Vă întreb acum: dumneavoastră, care aţi dobândit prin percepţia vizuală proprie convingerea pozitivă că există ceva de felul trenului, aţi putea deja să faceţi un tren? Ca să-l puteţi face, e necesar mult exerciţiu şi încă alte lucruri. Acela care, prin nişte exerciţii despre care omul de astăzi aproape că nu are nici o idee, şi-a însuşit nu numai nişte cunoştinţe vizuale în lumea spirituală, ci şi exerciţiu în mânuirea puterilor spirituale care

stau la baza lumii senzoriale exterioare, un asemenea om, spre deosebire de clarvăzător, este un adept. Pentru a deveni adept se cere o pregătire mult mai îndelungată chiar decât aceea prin care cineva devine clarvăzător. Pe lângă aceasta, evoluția culturii actuale manifestă mai multă ostilitate față de învățarea mânuirii puterilor spirituale decât față de încercarea de a pătrunde în lumea spirituală prin cunoaştere.

A aduce la conştienţa omenirii faptul că există posibilitatea de a pătrunde pe aceste trei căi în lumile spirituale, că există posibilitatea de a dobândi o cunoaştere mult mai adâncă decât cea obişnuită şi de a o extinde, în aceasta constă misiunea ştiinţei oculte. Iar dacă ne întrebăm: Oare curiozitatea, oare simplul imbold spre cunoaştere ne mână spre ştiinţa ocultă, noi trebuie să răspundem: Nu, e vorba de cu totul altceva! Lucrul despre care este vorba – un lucru pe care mulţi dintre aceia care se apropie de ştiinţa ocultă, chiar dacă nu-l ştiu în mod clar, îl presimt măcar în mod vag – este ceva ce dormitează adânc în ştiinţa senzorială a epocii noastre, dar care nu va putea ieşi niciodată la suprafaţă în cadrul ei şi despre care vom putea vorbi în conferinţa dedicată ştiinţelor naturii. Nu e vorba de cunoaştere, ci de viaţă, de continuarea vieţii şi de ridicarea ei pe o treaptă mai înaltă. Mulţi sunt îngrijoraţi la gândul că ştiinţa ocultă i-ar putea îndepărta de viaţa nemijlocită. Dar e adevărat exact contrariul. Ea îi face pe oameni destoinici şi îi situează solid în viaţă. Numai că ei trebuie să aibă capacitatea şi tăria de a păşi pe tărâmul ştiinţei oculte.

De mai mulţi ani, aici au fost prezentate conferinţe pe temele cele mai diverse. Ele au fost urmate de discuţii. Nu ne vom ocupa aici mai îndeaproape de aceste discuţii. Dar, dacă vrem să vorbim despre misiunea ştiinţei oculte în epoca noastră, trebuie să atingem un anumit fenomen, pentru că el trebuie să fie considerat deosebit de caracteristic. El ne-a ieşit

în întâmpinare în mod deosebit când am vorbit despre „Biblie şi înţelepciune” [Nota 2]. Nu o singură persoană, ci numeroase persoane au ridicat împotriva acestor lucruri nişte obiecţii venite din adâncul inimii lor. Au fost făcute nişte obiecţii venite dintr-o simţire adâncă şi printre ele a fost una care suna cam aşa: În ştiinţa ocultă se spun multe lucruri despre natura înşeptită a fiinţei umane, despre reîncarnare şi karma, despre şederea omului în lumea suprasensibilă între moarte şi o nouă naştere, despre dezvoltarea omului de-a lungul diverselor stări planetare ş.a.m.d.; sunt solicitate spiritul nostru, gândirea noastră. Dar ceea ce căutăm noi nu este atât de mult satisfacţia spiritului, cât adâncirea sufletului, a vieţii lăuntrice. Ceea ce vrem să găsim este divinul în simţire, divinul în sentiment.

Obiecţia de mai sus e făcută din adâncul simţirii, şi tocmai oamenii care sunt ferm situaţi pe solul ştiinţei oculte pot să aprecieze pe deplin importanţa unei asemenea obiecţii, care spune: Dă-ne suflet! Noi ştim că divinul care trăieşte în noi ne conduce spre lăuntricul propriilor noastre inimi, dar nu ne aduce reprezentări despre fiinţa umană şi lume, despre naştere şi moarte; ceea ce căutăm noi nu este spiritualul.

Oamenii care vorbesc aşa nu bănuiesc că ei înşişi sunt piedica cea mai mare în calea rezolvării problemei puse de inima lor. Ei nu bănuiesc că prin ceea ce urmează să fie oferit spiritului lor, sufletul lor primeşte tocmai ceea ce doreşte el. Ei nu bănuiesc că, dacă vorbesc aşa, resping tocmai lucrul de care sufletul lor are nevoie. Nu există nimic care să picure în suflet divinul într-o măsură atât de mare cum o face cunoaşterea evoluţiei cosmice. Dacă ştim că, tot aşa cum curcubeul se compune din cele şapte culori ale luminii curcubeului, fiinţa umană se compune din şapte părţi constitutive şi dacă nu ne înverşunăm împotriva acestor idei, atunci tocmai aceste idei sunt viaţă pentru sufletul nostru,

pentru ca noi să învingem ceea ce se opune cufundării noastre în spiritual. Obiecţii de acest fel întâlniţi în special la naturile care cred aşa ceva atât de profund pe cât le permite dorinţa de a găsi pe o cale comodă aprofundarea sufletului şi care se feresc să pătrundă în adevăratele străfunduri ale sufletului. Cercetătorul ocult nu poate să facă să iasă la iveală din sufletul omului sentimentul, ci el trebuie să-i conducă pe oameni în lumea spirituală prin cunoaştere, el trebuie să le arate că prin cunoaştere poate fi obţinută suprema aprofundare la care poate omul năzui. Dorul după satisfacţia sufletului este, pentru omul căutător, cel mai mare duşman. Dar tocmai acesta e lucrul care îi ţine departe pe mulţi de teosofie şi de cercetarea spirituală: ei nu vor să se angajeze pe calea acestei munci spirituale energice, care este, totodată, băutura înviorătoare pentru suflet. Nu există nimic altceva care să poată înălţa sufletul în acest fel spre divin, decât cunoaşterea, adâncirea prin puteri proprii în lumea spirituală.

Cu aceasta, noi ne situăm în punctul unde cunoaşterea intervine în mod direct în viaţă, unde se deschide ceea ce putem numi partea afectivă, de inimă, a ştiinţei oculte. Câţi nu sunt torturaţi, în epoca noastră, de îndoieli, de tot felul de chinuri cauzate de întrebările existenţei şi de enigmele lumii. Şi, pe urmă, în lucrările materialiste se spune că un creier nu poate să ajungă fără a fi suferit nişte modificări maladive la concepţiile oferite de ştiinţa spirituală. De pe poziţia psihiatrului va putea fi indicată destul de exact boala mintală care duce la expuneri de felul celor prezentate aici. Dacă am vrea să ne facem noi înşine bucuria de a lucra aşa cum o fac psihiatrii, atunci ne-am putea clasifica şi în aşa fel încât savantul, care face de obicei acest lucru, să râdă din inimă de noi. Există o mică scriere [Nota 3], pe care o puteţi cumpăra pentru câţiva bănuţi; în ea se relatează un lucru absolut

adevărat. E vorba de următoarele: Într-o serie de articole apărute într-un ziar s-a discutat despre calcifierea arterială şi au fost indicate simptomele cu ajutorul cărora putem observa această boală la noi înşine. Şi iată, autorul broşurii, un medic, a trebuit să vadă cum la el a venit un mare număr de oameni care îşi închipuiau că au simptomele calcifierii arteriale. Şi ce se deduce de aici? Că foarte mulţi oameni, din cauza culturii noastre haotice – chiar dacă îşi imaginează că au nervii tari ca oţelul –, au ajuns într-o asemenea stare, încât, auzind de o asemenea boală, ei sunt imediat cuprinşi de spaimă şi se îmbolnăvesc cu adevărat, chiar dacă într-o formă psihică. – Se spune, de asemenea, că există numeroşi oameni pentru care e suficient să audieze nişte conferinţe ale profesorului Cutare sau ale terapeutului naturist Cutărescu, pentru a se şi îmbolnăvi de boala descrisă. Dar ceea ce nu se ia aici în considerare este faptul că omul respectiv trebuie să aibă o anumită formă de boală mintală, ca să poată gândi aşa! Şi aceasta este o tendinţă patologică, o tendinţă care apare deocamdată sub o formă destul de inofensivă, dar ea va deveni din ce în ce mai dăunătoare. Vom mai vorbi despre asemenea probleme şi fapte în conferinţa despre „Ipohondrie şi febra sănătăţii".

Temeiurile certitudinii pe care omul se poate sprijini trebuie să vină întotdeauna din lăuntric. Dar atunci spiritul trebuie să fie puternic. El trebuie să aibă capacitatea de a găsi certitudinea în interiorul propriei sale fiinţe. Este o slăbiciune a spiritului să nu crezi în tine însuţi, să nu crezi că poţi găsi temeiurile în tine însuţi. Este o slăbiciune a spiritului să crezi numai în ceea ce văd ochii şi pipăie mâinile şi să vrei să apuci adevărul numai cu mâna. Materialismul este un semn de decadenţă spirituală, de găunoşenie lăuntrică. Şi dacă ar fi numai o găunoşenie teoretică, ea ar fi încă relativ inofensivă. Dar această găunoşenie teoretică duce mai întâi la

subminarea practică a sufletului, şi apoi şi la aceea a sănătăţii fizice. Ceea ce e adevărat în exemplul de mai sus e faptul că gândurile bolnave, nejuste, pot provoca, într-adevăr, îmbolnăviri. Dar în conferinţa despre „Ipohondrie şi febra sănătăţii" vom afla că sănătatea şi bunăstarea fizică depind de gândurile adevărate sau neadevărate pe care le avem. Vom afla că prin teosofie urmează să fie răspândite nişte gânduri sănătoase, că teosofia urmează să propage în lume o viaţă sănătoasă şi oameni destoinici.

Deja rămânând în cadrul vieţii sufleteşti, vedem cum acela care, ceas de ceas, e chinuit de îndoieli, acela care nu-şi poate cuceri nici un fel de cunoaştere în legătură cu întrebările care se referă la nevoile sale sufleteşti cele mai adânci, un asemenea om e incapabil de muncă şi, în cele din urmă, un asemenea suflet va fi incapabil să-şi menţină trupul sănătos. În fond, ştiinţa spirituală doar transformă în faptă, în realitate, ceea ce au presimţit deja şi ştiinţele naturii. Dacă, de exemplu, un naturalist cum este *Karl von Baer*, căruia *Ernst Haeckel* i-a dedicat lucrarea sa „Ţeluri şi căi ale evoluţionismului actual" [Nota 4], spune: Ceea ce străbate întreaga lume, ceea ce ordonează planetele, ceea ce a făcut să apară din materie fiinţele vii, ceea ce apare, în literele sale şi în sensul său, în variatele forme ale vieţii şi, de fapt, este viaţa însăşi, acesta este un gând – atunci noi putem adăuga: Şi dacă acest gând, care nu poate fi găsit decât în lumea suprasensibilă, este nutrit şi cultivat, dacă găseşte în mod conştient acces în natura umană, atunci el îi va face pe oameni sănătoşi, puternici şi destoinici. Atunci nu va risipi el mai întâi îndoielile, nu va linişti el sufletele, nu va înălţa inimile şi însănătoşi natura umană? Aceasta este o misiune mai profundă a ştiinţei spirituale în epoca noastră. – Faptul că omul este vidat lăuntric şi că era materialismului este în acelaşi timp era nervozităţii şi a lipsei de concentrare trebuie

să-l punem pe seama unei ştiinţe care rămâne la suprafaţa lumii senzoriale. Dacă îşi vor menţine supremaţia cei ce se limitează la aspectele exterioare, aceste stări se vor agrava şi mai mult.

Ştiinţa ocultă va crea certitudine cu privire la cele mai mari enigme ale existenţei. De aceea se numeşte ea ştiinţă ocultă, nu pentru că ascunde ceva, ci pentru că învăţăturile ei pot fi găsite în lăuntricul cel mai intim. Ea este ştiinţă ocultă exact în acelaşi sens în care este ştiinţă ocultă matematica.

În conferinţa introductivă de astăzi nu am putut prezenta decât ceea ce stă, ca mod de a gândi şi simţi, ca îndemn, la baza a ceea ce este ştiinţa spirituală, care îşi îndeplineşte misiunea ca doctrină ocultă. După cum aţi văzut, ştiinţa ocultă nu se lasă în prada nici unei iluzii, nici în privinţa aderenţilor, nici în privinţa adversarilor ei. Ea trebuie să depăşească toate iluziile. Prin aceasta, ea îi dă omului deplina sănătate armonioasă, în toate direcţiile. Acesta e modul de a gândi şi simţi care stă la baza diferitelor adevăruri despre care e vorba aici. Şi acest mod de a gândi şi simţi este, în fond, esenţialul. Unde ajunge acest mod de a gândi şi simţi, dacă se uneşte cu o cercetare ocultă veritabilă? Acest lucru intenţionează să-l arate conferinţele din cursul iernii, conferinţa de astăzi voindu-se numai un fel de anunţare a temei, un fel de program.

Dar împotriva celor spuse astăzi vor fi ridicate multe obiecţii, poate tocmai din partea celor care se consideră foarte inteligenţi. Se va spune, poate: Ia uitaţi-vă la aderenţii voştri! Doar ei nu sunt oameni dintre cei situaţi pe culmile ştiinţei actuale! Abia când veţi avea nişte oameni situaţi pe culmile ştiinţei actuale, abia atunci vom crede într-un viitor, într-o misiune a ştiinţei oculte. – Cine vorbeşte aşa, nu cunoaşte căile tainice şi intime pe care umblă spiritul în lume. Cine stă solid ancorat pe solul caracterizat de noi drept solul

ştiinţei oculte, cine este conştient de faptul că adevărul trebuie căutat în suflet şi că nu valorează nimic faptul că cineva ne aprobă sau nu, acela subscrie în măsura cea mai largă la o afirmaţie făcută de un mare cercetător şi prieten al adevărului. Un asemenea cercetător al adevărului a fost *Leonardo da Vinci*, care era tot atât de mare ca om de ştiinţă, pe cât era de mare ca pictor şi artist şi care cunoştea marile curente şi legi ce străbat lumea în valuri. Nici un om care gândeşte nu va crede că în inima lui nu a trăit un mod de a gândi şi simţi cu adevărat ocult-ştiinţific. Undeva, el aşterne pe hârtie mărturisirea adevărului aflat în singurătate, care şi-a găsit misiunea în lume. Această mărturisire este următoarea: „E atât de demnă de dispreţ minciuna, încât, dacă ar spune nişte lucruri măreţe despre Dumnezeu, ea ar fura divinităţii sale harul, şi e atât de minunat adevărul, încât, dacă el ar lăuda nişte lucruri absolut neînsemnate, ele ar deveni nobile." [Nota 5] – Dacă transformăm o asemenea maximă în mobilul cel mai intim al vieţii noastre sufleteşti, vom înţelege că cel ce se situează pe solul ştiinţei oculte reflectează la misiunea ştiinţei oculte din epoca noastră.

Două imagini stau în faţa sufletului unui cercetător ocult. Cine priveşte în ansamblu marele impuls din domeniul creaţiei culturale pe care l-a adus creştinismul, cine vrea să aprecieze dimensiunile a ceea ce a realizat în lume creştinismul, să aducă în faţa sufletului său două imagini: Mai întâi, vechea Romă imperială, în perioada primelor secole creştine. Să-şi îndrepte privirea spre ruinele vechii Rome, care mai pot depune astăzi mărturie despre ceea ce s-a petrecut odinioară în lumea civilizată. Din această imagine, el va putea sorbi mângâiere şi certitudine, atunci când se spune că oamenii culţi şi savanţii nu vor să ştie nimic de teosofie sau de ştiinţa ocultă. Ce voiau aceia care au locuit sus, în aceste splendide clădiri căzute în ruină? Ei voiau – spectacolele din

Colosseum! Ei au făcut din creştini nişte făclii vii, unse cu păcură şi le-au dat foc! Să chemăm în mod foarte concret în amintire acest lucru.

Şi să ne întoarcem apoi privirile spre o altă imagine. Pe aceasta trebuie s-o căutăm, în orice caz, într-un cu totul alt loc. Trebuie s-o căutăm sub pământ, în întinsele catacombe ale Romei, unde se aflau oameni istoviţi şi împovăraţi, departe de cultura şi de lumea care dădea tonul în acele vremuri. Într-acolo să ne îndreptăm privirile, spre locurile unde aceşti oameni îşi ridicau altarele, îşi îngropau morţii şi îşi oficiau jertfele sfinte.

Şi, după ce am chemat aceste imagini în faţa sufletului nostru, să ne întrebăm: Cum s-a schimbat imaginea în decursul secolelor? – Cei ce se aflau jos, aceştia purtau în suflete ceea ce a cucerit lumea, iar ceea ce se petrecea sus, a pierit. A trebuit să cedeze locul în faţa a ceea ce tindea să iasă la suprafaţă din lăcaşurile ascunse. Aşa s-au desfăşurat lucrurile, şi aceasta ne este mângâiere şi speranţă. Fiindcă ştim foarte exact că, în condiţiile specifice epocii, nu ne poate veni în întâmpinare decât batjocură şi dispreţ. Noi credem că trebuie să lucrăm, într-un mod la fel de tăcut şi simplu, tocmai printre aceia care, poate, sunt dispreţuiţi de aşa-zişii oameni luminaţi. Dar noi mai ştim şi că imaginea va fi asemănătoare celei de odinioară. Ştim că ceea ce a fost dispreţuit în trecut, ori îi va lua în stăpânire pe ceilalţi şi îi va duce cu sine, ori va trece, peste ei, mai departe. Un punct de vedere just faţă de ştiinţa ocultă ne va transforma modul de a gândi, sentimentele şi simţirea. Astfel, deja această primă întâlnire ne dă ceva din sănătatea spirituală care izvorăşte din voinţa de a munci în lume, în sensul evoluţiei ascendente a omenirii. Şi misiunea ştiinţei oculte în epoca noastră este realizarea acestei munci, în sensul epocii actuale.

II
ŞTIINŢA DESPRE NATURĂ LA RĂSCRUCE
Berlin, 17 octombrie 1907

În conferinţa introductivă, pe care am avut cinstea de a o prezenta aici acum opt zile, am atras deja atenţia asupra premiselor de bază ale aşa-numitei ştiinţe spirituale sau, dacă vreţi, ale teosofiei. Am spus că ştiinţa spirituală se sprijină pe două coloane: în primul rând, pe faptul că omului îi este clar că în dosul lumii noastre senzoriale, care poate fi văzută cu ochii şi pipăită cu mâinile, există o lume spirituală, suprasensibilă, a realităţilor, evenimentelor şi entităţilor; în al doilea rând, că omul poate deveni capabil de a interveni în această lume spirituală prin cunoaştere şi, pe o treaptă mai înaltă, şi făptuind. Există o lume spirituală şi ea îi este accesibilă omului – aşa putem exprima pe scurt convingerea ştiinţei spirituale.

Această ştiinţă spirituală urmează să fie pusă în lumină din cele mai diverse direcţii, în cursul acestor conferinţe din timpul iernii. În conferinţa de azi vom arunca o privire asupra raportului ei cu ceea ce se numeşte ştiinţă despre natură. Ce-i drept, unii dintre dumneavoastră, care vin la aceste conferinţe special pentru a afla aici câte ceva din rezultatele cercetării spirituale însăşi şi despre trăirile în lumile superioare, poate că vor vedea în conferinţa de azi un fel de deviere de la curentul normal. În general, teosofii propriu-zişi sunt de părere că şi-au găsit deja relaţia cu rezultatele cercetării ştiinţelor despre natură şi, astfel, expunerea unor lucruri cum ar fi raportul ştiinţei spirituale cu celelalte rezultate, provenite din ştiinţele despre natură, le vor părea cam plicticoase. Dar în cursul conferinţelor următoare vom ajunge la nişte teme atât de specific spiritual-ştiinţifice, încât micul intermezzo de azi va putea fi tolerat, fără îndoială, mai

ales ţinându-se seama de faptul că cele mai dure atacuri şi, de asemenea, cele mai mari neînţelegeri în privinţa ştiinţei spirituale vin tocmai din partea celor ce pretind că sunt solid situaţi pe solul ştiinţelor naturii. Înainte de toate, trebuie să vă fie clar faptul că în conferinţa de azi nu se vorbeşte de pe o poziţie antagonistă faţă de ştiinţele naturii. Având în vedere marea putere de atracţie pe care o exercită astăzi asupra contemporanilor noştri reprezentările ştiinţelor naturii, ar fi cu adevărat riscant să ajungi la o poziţie antagonistă faţă de ştiinţele naturii. Fiindcă putem auzi mereu: Ştiinţele naturii se situează pe solul faptelor, al experienţei, şi tot ceea ce nu concordă cu aceste fapte şi experienţe trebuie considerat de domeniul fanteziei. Aceasta este explicaţia emisă, din diferite direcţii, cu privire la lucruri de felul celor ce urmează să fie expuse în aceste conferinţe despre ştiinţa spirituală prezentate în această iarnă.

Dacă avem în vedere condiţiile vieţii culturale din epoca noastră, va fi cel mai potrivit ca această conferinţă să prezinte, cât mai obiectiv posibil, cât mai imparţial faţă de pro şi contra, numai raportul dintre ştiinţele naturii şi ştiinţa spirituală. Dar să observăm de la bun început că ştiinţa spirituală ca atare nu poate avea nici un interes de a intra neapărat în dispută cu ştiinţele naturii, acolo unde e vorba, într-adevăr, exclusiv de faptele furnizate de ştiinţele naturii. Aceasta nu poate fi absolut deloc sarcina ei. Cui i-ar trece vreodată prin minte să atace, într-un fel sau altul, acest edificiu clădit din fapte riguroase? Cui i-ar da prin minte să obiecteze ceva împotriva a ceea ce stă atât de solid ancorat, prin experiment şi experienţă concretă, pe solul ştiinţelor naturii? Ştiinţa spirituală se bazează ea însăşi întru totul pe experienţa concretă. Pe nişte experienţe, bineînţeles, de felul celor caracterizate ultima dată, pe nişte experienţe făcute în lumile superioare, spirituale. În privinţa principiilor

metodice, ea este însă cu totul în concordanţă cu ceea ce se pretinde astăzi atât de des cu privire la ştiinţele naturii. Ea este absolut de acord cu ştiinţa despre natură în privinţa faptului că la baza oricărei cunoaşteri se află, în ultimă instanţă, experienţa, trăirea. Astfel, în introducerile la o serie de conferinţe spiritual-ştiinţifice va fi vorba mai puţin de a lua o atitudine faţă de anumite rezultate obţinute de ştiinţele naturii din epoca noastră – pentru că acest lucru nu e necesar –, ci mai mult de a se arăta cum trebuie să-l privim pe cercetătorul naturalist în gândirea lui naturalist-ştiinţifică. E important acest lucru: să urmărim procesul de gândire naturalist-ştiinţific, aşa cum ni se oferă el.

Acum va fi foarte bine să îndreptăm pentru scurt timp o privire retrospectivă spre *acea* viaţă spirituală germană din ultimele decenii. Aici intră în considerare, înainte de toate, un lucru: Astăzi, ştiinţa despre natură a devenit pentru mulţi ceva ce ea n-a fost niciodată înainte. Ea s-a pregătit, încet şi treptat, de-a lungul a patru secole. Dar abia în secolul al 19-lea s-a ajuns la apogeul a ceea ce s-a pregătit astfel treptat. Ştiinţa despre natură a devenit ceva care ar putea fi desemnat drept un fel de religie, un fel de mărturisire de credinţă, sau, mai bine zis, diferiţi oameni au crezut că pot forma din rezultatele cercetării naturalist-ştiinţifice actuale un fel de mărturisire de credinţă, un fel de religie. Pentru ştiinţa spirituală e mult mai important să arunce o privire spre felul cum a luat naştere un fel de religie nouă, un fel de mărturisire de credinţă nouă, pe baza unor presupuse rezultate oferite de ştiinţele naturii, decât să se oprească la controversele în legătură cu faptele furnizate de ştiinţele naturii. Cine studiază într-un mod imparţial viaţa noastră spirituală, acela nu poate nega că astăzi destui oameni se opun presupunerii că există o lume spirituală, se opun sentimentului religios, invocând faptul că orice trimitere la o lume spirituală e infirmată de

noile rezultate ale cercetării naturalist-ştiinţifice. În anumite cercuri se crede, pur şi simplu, că prin rezultatele cercetării naturalist-ştiinţifice a fost înlăturată orice posibilitate de a face trimitere la o lume spirituală. Acum o sută de ani, nimeni nu s-ar fi putut gândi să tragă o asemenea concluzie din faptele furnizate de ştiinţele naturii. Au existat şi în trecut, firește, mărturisiri de credinţă dintre cele mai radicale; dar ele n-au făcut niciodată afirmaţia că lumea, conform „ştiinţei adevărate", poate fi explicată numai pe cale materialistă. Iar cuvântul „ştiinţă adevărată" are o putere magică nespus de mare pentru contemporanii noştri!

Se vorbeşte mult despre vremurile mai vechi, întunecate, ale fanatismului religios, ale disputelor şi persecuţiilor religioase. Noi nu vrem să escamotăm aceste lucruri ori să fim câtuşi de puţin părtinitori în această privinţă. Dar, dacă în secolele trecute s-a ajuns la aceste lucruri care au înjosit cu adevărat omenirea în gândirea şi simţirea ei, la o privire imparţială asupra dezvoltării sufletului uman, făcând o comparaţie între gândirea şi simţirea epocii noastre şi gândirea şi simţirea unor vremuri mai vechi, rezultă, totuşi, ceva deosebit. Cine reflectează într-un mod imparţial la acest lucru, acela va putea găsi confirmat peste tot ceea ce acum voi pune în faţa dumneavoastră numai ca afirmaţie.

Ce-i drept, multe epoci au fost întunecate şi intolerante, dar epocii noastre i-a rămas o intoleranţă cu o uriaşă iluzie a infailibilităţii! Această intoleranţă interioară nu săvârşeşte nici un fel de excese şi persecuţii exterioare, cu toate că putem vedea deja uneori şi cum împotriva celui ce ţine conferinţe despre lumea spirituală sunt chemaţi procurorul şi poliţia. Dar acestea sunt cazuri de excepţie; din punct de vedere exterior, epoca noastră este tolerantă. Numai în ceea ce priveşte gândirea e considerat un nătărău, un fantast sau,

cel puţin, necopt la minte, oricine nu împărtăşeşte crezul celor ce spun: Pe baza faptelor furnizate de ştiinţele naturii rezultă că este imposibil să se spună ceva despre latura spirituală a lumii. – Această situaţie s-a pregătit cu încetul. În secolul al 19-lea, s-a ajuns la punctul ei culminant. Faptul că s-a întâmplat aşa îşi are bunul său temei. Şi dacă vrem să aflăm acest temei, trebuie să spunem că el are legătură cu nişte paşi mari, uriaşi, din evoluţia omenirii. Vedem aici cum în epoca modernă oamenii au cercetat lumea fizică exterioară cu toate instrumentele ce pot fi imaginate şi cu toate metodele, elaborate într-un mod plin de măiestrie, care, treptat, ajung, în felul lor, să se învecineze cu miraculosul. Vedem cum s-a început cu astronomia, cu concepţia astronomică despre edificiul lumii, cum, apoi, a fost cucerit din lumea fizică, bucată cu bucată, ceea ce poate fi cercetat cu ochiul înarmat cu aparate şi poate fi înţeles cu intelectul. Iar în secolul al 19-lea s-a văzut că acest mod de a cerceta nu poate privi doar în intimitatea naturii lipsite de viaţă, ci a proiectat lumină, într-un mod profund şi plin de importanţă, şi asupra naturii vii.

Cine este în măsură să urmărească viaţa spirituală cu o privire obiectivă, acela ştie că s-a făcut un pas uriaş înainte atunci când, în anii ‘30 ai secolului al 19-lea, *Schleiden* [Nota 6] a descoperit particula cea mai mică din care sunt compuse lumea vegetală şi lumea animală, drept un fel de entitate vie: celula. A devenit clar dintr-o dată că faptele descoperite cu ajutorul microscopului şi prin noua metodă de cercetare ne obligă să renunţăm la o serie de presupuneri anterioare. S-a reflectat mult la întrebarea ce ar putea fi în interiorul lui acest organism, care constituie fiinţa noastră vitală. Şi s-a descoperit apoi ceva care corespunde atât de mult gândirii şi simţirii secolului al 19-lea: S-a văzut cu ochii felul cum se clădeşte organismul din nenumărate fiinţe vii extrem de mici. S-a văzut acum felul în care ele conlucrează şi fac să apară

organismul uman. Fenomenul asupra căruia se făcuseră atâtea presupuneri şi fuseseră emise atâtea gânduri stătea acum deschis în faţa cercetării obiective.

Dacă în felul acesta se aruncase o privire în lumea vieţii, un mare pas înainte a fost făcut în momentul în care *Kirchhoff* şi *Bunsen* [Nota 7] au făcut cunoscută analiza spectrală. Cu ajutorul acestui instrument minunat, spectroscopul, s-a putut dovedi acum că aceleaşi substanţe din care este alcătuită lumea noastră pământească există şi în restul lumii. S-a văzut acest lucru din datele furnizate de spectroscop. Şi pe urmă, când *Darwin* a venit cu marea bogăţie, ba chiar cu o arhiabundenţă de date, care arată că fiinţele se schimbă sub influenţa condiţiilor de viaţă exterioare, că ele depind de locul unde trăiesc, şi când el a reuşit să cerceteze cu adevărat resturile unor vieţuitoare străvechi, existente în straturile Pământului nostru, şi când la aceasta s-a adăugat cercetarea paleontologică, formând o punte de trecere între istorie şi ştiinţele naturii, pentru simţirea şi gândirea secolului al 19-lea apăruse ceva extraordinar de important. Apăruse ceea ce s-ar putea numi un reazem solid, sigur.

Mai ales în Germania oamenii au simţit binecuvântarea unui asemenea reazem solid, sigur. Tocmai în Germania exista o concepţie spirituală despre lume grandioasă, o concepţie idealist-filosofică, legată de nume cum sunt *Fichte*, *Schellig*, *Hegel*. În spatele lor exista o serie întreagă de încercări îndrăzneţe, grandioase, de a gândi. Dar în secolul al 19-lea exista părerea că aceste încercări de a gândi au ceva subiectiv-arbitrar, ceva cu care fiecare poate să fie de acord sau nu. Ceea ce au gândit Hegel, Fichte, ei au gândit pentru ei înşişi; poate că altul gândeşte altfel. Cu aceasta ajungem – aşa se credea – într-un labirint de concepţii despre lume. Dar aceasta se întâmplă numai dacă părăsim terenul sigur al faptelor concrete, dacă, de exemplu, nu vedem că organismul

cel mai mic e alcătuit din nişte fiinţe vii foarte mici. Fiindcă atunci am constata că mii de oameni care privesc la microscop văd şi descriu acelaşi lucru. Oricare dintre cei ce cunosc straturile Pământului trebuie să le descrie în acelaşi fel. Acesta este solul solid, sigur, al faptelor concrete.

Oamenii nu s-au oprit la afirmaţia: Cine se situează pe acest sol al faptelor concrete, acela merge pe un drum sigur, iar tot restul îl lăsăm neatins. Dacă ei s-ar fi oprit pe solul faptelor concrete, de aici n-ar fi putut rezulta niciodată nişte mărturisiri de credinţă, ba chiar nişte probleme religioase. Adevărata ştiinţă a naturii, care se sprijină pe observaţie, făcând abstracţie de lumea suprasensibilă, va merge întotdeauna pe un drum sigur, chiar dacă se limitează la percepţiile senzoriale. Ea va ajunge la date sigure. Dar aceste date au avut un efect de sugestie, ba chiar hipnotizant! Din aceste date naturalist-ştiinţifice a fost creată un fel de religie ateistă sau materialistă, un fel de mărturisire de credinţă bazată pe ştiinţele naturii. Dar s-ar putea spune că orice mărturisire de credinţă îl poate face pe om să stea în viaţă solid ancorat şi puternic, şi că adevărul se va găsi în cursul evoluţiei omenirii, că nu este esenţial felul cum se raportează omul la problemele lumii suprasensibile. Dar în cursul conferinţelor noastre se va vedea tocmai că nu e just să gândim aşa, că nu e indiferent felul cum simte omul şi cum îşi formează reprezentări. Vom dovedi tocmai acest lucru, că sentimentul şi reprezentarea sunt o lume reală şi că viitorul – nu numai al Pământului, ci şi al întregului neam omenesc, depinde de felul cum gândeşte omul.

Vom vedea în cursul conferinţelor din această iarnă cât de profundă şi adevărată este această afirmaţie. Ştiinţa spirituală nu se preocupă de disputele teoretice, pe ea o interesează să acţioneze într-un mod folositor şi corespunzător entităţii umane. Dacă un corp material

particular e format din atomi sau nu, dacă un organism material particular e alcătuit din celule izolate sau nu, dacă în celelalte corpuri cereşti există aceleaşi substanţe ca cele de pe Pământ sau nu – toate acestea sunt nişte întrebări legate strict de faptele materiale. Dar, prin faptul că s-a afirmat ceva decisiv despre aceste probleme, prin aceasta nu se afirmă niciodată ceva despre soarta a ceea ce, în om, numim suflet sau spirit. Şi, dacă ne limităm la constatarea şi la descrierea faptelor, fără a trece peste această limită şi a intra în regiunea sufletească, atunci nu poate exista nici o discrepanţă între ştiinţele naturii şi ştiinţa spirituală. Dar nu s-a rămas aici. Au fost construite nişte teorii, nişte reprezentări, cu care nu se poate uni ab-solut nici o fiinţă sufletească, nici o existenţă spirituală.

Nu e nevoie decât să aruncăm o privire în urmă, spre câteva decenii ale evoluţiei. Astăzi s-a uitat aproape de tot felul cum s-a ivit, în secolul al 19-lea, aşa-numita teorie a forţei şi materiei; dar tocmai pentru cel aflat în afara ştiinţei spirituale ar fi bine să studieze puţin temeiul propriu-zis al teoriei despre forţă şi materie.

Să ne reprezentăm imaginea teoriei seci a forţei şi materiei, aşa cum era ea odinioară. Ea a luat naştere, din punct de vedere filosofic, pe baza a ceea ce ofereau datele obţinute de ştiinţele naturii. Se descoperise că omul e constituit din celule individuale. Fuseseră descoperite nişte procese chimice şi fizice şi se afirma că toate corpurile noastre sunt constituite din molecule şi atomi şi că prin jocul şi mişcarea atomilor iau naştere fenomenele de jur împrejurul nostru. Cei ce au acum patruzeci, cincizeci de ani, şi au trecut printr-o formaţie erudită, îşi pot aminti în mod viu perioada în care aşa-numita teorie a căldurii domina totul. Marile descoperiri din domeniul teoriei căldurii luaseră o asemenea formă, încât omul îşi reprezenta un gaz oarecare

în sensul că el ar consta din milioane de particule foarte mici, de molecule şi atomi, care se află într-o mişcare infinit de complicată, care se ciocnesc şi ricoşează, producând astfel fenomenele căldurii. Ce era aici căldura? Nimic altceva decât rezultatul a ceea ce există afară, în spaţiu, drept joc variat al unor atomi ce se mişcă unii printre alţii şi se ciocnesc între ei. În acea vreme se spunea, pur şi simplu, în mod foarte sec: Ceea ce simţi tu drept căldură nu este decât o mişcare pe care o execută particulele cele mai mici ale corpurilor şi gradul de căldură respectiv depinde de tăria ciocnirilor, de intensitatea mişcării. Astfel, pentru teoria căldurii, în lumea exterioară nu există nimic altceva decât atomii ce se mişcă unii printre alţii, iar ceea ce se înţelegea prin cuvântul căldură era o senzaţie subiectivă, o influenţă exercitată asupra organismului uman sau asupra creierului, pe care toţi şi-o reprezentau sub formă materială. Dar nu numai căldura, totul era reprezentat sub forma unei asemenea mişcări a atomilor! Trebuie să reţinem acest lucru. Fiindcă, dacă ajungem cumva la reprezentarea materialistă, ea este ca un Moloch: Înghite spiritualul, aşa cum l-au înghiţit moleculele şi atomii.

Luaţi cărţile scrise în acea perioadă despre fenomenele luminii; veţi găsi spus acolo, sub o formă foarte aridă: Ceea ce voi numiţi roşu sau albastru, e doar o influenţă exercitată asupra nervilor voştri, ea există numai în voi. Afară, în lume, nu există lumină şi culori, există doar eterul ce împânzeşte întreaga lume şi mişcarea specifică acestui eter acţionează asupra voastră şi face să apară senzaţia de culoare. Aşa există lumina afară, în lume, ca mişcare a eterului cosmic, şi ceea ce simţiţi voi este, de fapt, un nimic. – Într-un cuvânt, realitatea propriu-zisă ar fi spaţiul gol, umplut cu atomi aflaţi în mişcare. De aici, aşa se presupunea, provin toate fenomenele. Cineva care ar fi vrut să se exprime în mod radical, ar fi putut spune aşa: Imaginaţi-vă că toate creierele oamenilor ar

dispărea, ce ar rămâne atunci? Nimic altceva decât spaţiul gol, umplut cu atomii eterului, dacă vreţi, şi cu materia înzestrată cu greutate, toate aflându-se într-o anumită mişcare. Dar tot ceea ce este, în voi, percepţie, senzaţie, tot ceea ce este senzaţie olfactivă, gustativă, calorică, aceasta nu mai există, e ceva subiectiv, nu obiectiv.

Acum, pe la mijlocul secolului al 19-lea, nişte oameni ca *Büchner* şi *Vogt* nu fac decât să tragă concluzia la această premisă. În lucrarea ***Concepţii despre lume şi viaţă din secolul al 19-lea*** [Nota 8] veţi găsi scoase în evidenţă meritele acestor doi bărbaţi, pentru că ei au avut consecvenţa de fier de a trage concluziile ce decurg dintr-o asemenea concepţie. Dacă afară, în lume, fenomenelor de culoare şi sunet nu le corespunde nimic altceva decât atomii şi moleculele în mişcare, atunci urmarea firească este ca gânditorul să spună: Înseamnă că nici în om nu există nimic altceva decât materie, constând din atomi şi molecule în mişcare. – Concluzia trasă de Vogt nu a fost decât concluzia absolut clară ce trebuia trasă: Prin mişcarea moleculelor cerebrale, gândurile sunt secretate la fel cum sunt secretate alte lucruri de către ficat sau rinichi etc. – Acest cuvânt, care le-a făcut multora sânge rău, nu era, de fapt, decât o consecinţă a premiselor pe care le stabiliseră şi alţii, dar care nu merseseră atât de departe. De acest lucru se leagă în mod necesar faptul că această lume a atomilor şi moleculelor, care era considerată absolutul, a fost repartizată în substanţele care au putut fi descoperite. Oamenii credeau că întreaga materie s-ar afla în mişcare şi că materia poate fi divizată în atomi şi molecule. Şi viul, viaţa însăşi era considerată tot numai o mişcare complicată de atomi în cadrul corpurilor vii. Se ştia deja că diferitele corpuri individuale pot fi descompuse în părţile lor simple, apa, de exemplu, în hidrogen şi oxigen, acidul sulfuric, în hidrogen, sulf şi oxigen.

– Dar se iveşte acum o graniţă, dincolo de care mijloacele de cercetare ale chimiei nu mai permit în continuare nici o descompunere. De unde provine acest lucru? Din faptul că la baza substanţelor noastre se află nişte elemente simple. Există cam şaptezeci de asemenea elemente [Nota 9] şi se spune că toate substanţele noastre sunt combinaţii ale acestor şaptezeci de elemente, şi că substanţele sunt formate din atomi şi molecule.

Cum ia naştere apa? Prin faptul că elementele sale, oxigenul şi hidrogenul, care de obicei stau separate sau alături, se întrepătrund. Acesta a fost fenomenul pe care s-au sprijinit în principal materialiştii secolului al 19-lea, faptul că s-a presupus existenţa unui număr absolut precis de elemente. În orice carte de chimie puteţi găsi: hidrogen, oxigen, carbon, sulf, fosfor, fier, clor, brom, iod ş.a.m.d. Se spune acolo că orice entitate vie sau nevie ia naştere printr-o alăturare mai mult sau mai puţin complicată a moleculelor, iar complexul pe care îl numim suflet uman – tot ceea ce poartă omul în lăuntricul lui drept sentimente, senzaţii, reprezentări, idealuri ş.a.m.d. – era privit, tot aşa, ca fiind nimic altceva decât rezultatul conlucrării dintre atomii şi moleculele sale, în mod complicat asamblate. Ce-i drept, unii, ca *Haeckel* [Nota 10], au spus că este o absurditate să explicăm sufletul drept un simplu rezultat al conlucrării dintre nişte mici atomi fără viaţă. De aceea, Haeckel şi-a format concepţia că deja atomul are, în sine, un suflet. El crede că toţi aceşti atomi care construiesc un asemenea organism au un mic suflet şi că numeroasele suflete mici formează împreună sufletul uman.

Ei bine, a vorbi despre un asemenea suflet al atomului este superstiţia cea mai îndrăzneaţă, cea mai aventuroasă! Aici începe un capitol al superstiţiei naturalist-ştiinţifice, care merge în direcţia a ceea ce este numit suflet al celulei, celulă

cu suflet şi altele asemenea. Am ajunge prea departe dacă am urmări această problemă în continuare. Pentru noi este important aici să caracterizăm sensul şi spiritul ştiinţelor naturii, aşa cum ni s-au oferit ele. Dar privim în trecut, spre epoca în care din sugestia naturalist-ştiinţifică a apărut un fel de credinţă materialistă. Acest lucru are cu adevărat nişte consecinţe spirituale uriaşe. Cine nu ia în serios lucrurile, uşor poate să treacă peste ele, fără a le vedea. Dar adevărul este că această mărturisire de credinţă naturalist-ştiinţifică exclude orice independenţă a sufletului şi a spiritului, ea exclude posibilitatea de a se vorbi despre spirit şi suflet. Pentru această concepţie, ceea ce trăieşte sufletul uman începe cu prima mişcare a organismului şi dispare când organismul s-a dezintegrat. Omul nu este altceva decât o maşină construită, care, pe parcursul celor şaizeci sau optzeci de ani, cât există, produce din sine diferite fenomene, cum sunt gândurile, senzaţiile şi sentimentele, iar când se dezintegrează, deja totul s-a terminat, fiindcă aceste fenomene nu sunt altceva decât combinaţii de molecule.

Aşa a gândit Vogt şi toţi ceilalţi care au tras concluzia îndrăzneaţă, radicală, din premisele oferite de ştiinţele naturii. A apărut apoi o altă grupare în cadrul ştiinţelor naturii.

Unul dintre reprezentanţii ei este *Du Bois-Reymond* [Nota 11]. El a ţinut o conferinţă importantă în cadrul unei întâlniri a naturaliştilor de la Leipzig, în care a aruncat în discuţie un cuvânt care, de fapt, constituie şi va mai constitui în mod necesar obiectul multor discuţii. El a spus: Noi am ajuns, în ştiinţele naturii, atât de departe, încât în noi s-a format un ideal naturalist-ştiinţific, care constă în a deduce tot ce există, de exemplu, fenomenele de lumină, culoare şi sunet, din activitatea atomilor şi moleculelor. Tot restul este aparenţă; însă acestea sunt realităţi. Tot ceea ce ia naştere, ia

naştere şi subzistă prin faptul că aceşti atomi existenţi în lume se asociază unii cu alţii, se ciocnesc, intră în mişcări vibratorii. Dacă ar fi posibil – crede Du Bois-Reymond – să indicăm pentru fiecare fenomen mişcarea şi poziţia corespunzătoare a atomilor, atunci lumea ar fi explicată din punct de vedere naturalist-ştiinţific. Dar cu această explicare naturalist-ştiinţifică n-a fost explicat un lucru şi el nici nu poate fi explicat. Pe atunci, Du Bois-Reymond trimitea şi la ideile marelui filosof german *Leibniz*. – Ia presupuneţi – cam aşa a explicat Du Bois-Reymond – că puteţi dezmembra şi descrie în mod clar un creier uman, cu toate mişcările sale, şi acum reprezentaţi-vi-l mărit, în aşa fel încât să vă puteţi plimba prin el ca prin hala maşinilor unei fabrici. Priviţi tot ce se poate vedea acolo: veţi vedea nişte mişcări nespus de complicate, cu care nimic în lume nu poate fi comparat; dar veţi vedea numai mişcări. Tranziţia care ne face să spunem: Simt miros de trandafiri – ştiinţele naturii nu o vor putea explica niciodată. Aici se află o limită de netrecut a cunoaşterii. Cum devine *conştientă* natura umană – acest lucru nu poate fi explicat. De aceea, el îşi rosteşte celebrul „ignorabimus": Noi nu cunoaştem niciodată. – El spune, aşadar: Niciodată nu va fi dată posibilitatea de a depăşi aceste limite, niciodată omul nu va şti cum ia naştere, din mişcare, conştienţa.

Du Bois-Reymond nu a pus în faţa lumii doar această enigmă, ci încă şase altele. Din „Cele şapte enigme ale lumii" [Nota 12], dumneavoastră aflaţi că el recunoaşte a nu înţelege cum a luat naştere viaţa şi cum a avut loc prima disociere a materiei. El presupune că materia trebuie să fi fost de la început disociată, particulele ei fiind vârâte unele printre altele. La întrebarea de unde provine mişcarea, el spune: Niciodată nu vom putea şti acest lucru! – Du Bois-Reymond numără toate acestea printre cele şapte enigme ale lumii, iar

în cartea „Enigmele lumii” de Haeckel puteţi citi că ea a fost scrisă ca un fel de replică la „Cele şapte enigme ale lumii”. Apoi citim mai departe: Este adevărat că există şaptezeci de elemente, constând din nişte substanţe absolut diferite în cazul fiecărui element; dar totul ia naştere prin alăturarea atomilor şi moleculelor. – Un lucru a fost considerat cert: imuabilitatea atomilor. Ceea ce este atom rămâne un atom. Aceasta este o afirmaţie pe care Büchner o subliniază mereu [Nota 13]: Mişcarea atomilor se schimbă, dar ceea ce este un atom de sulf, un atom de oxigen ş.a.m.d., rămâne un atom de sulf, un atom de oxigen. Acesta este fenomenul care a fost făcut cunoscut drept imuabilitatea substanţei din cadrul elementelor, veşnicia atomilor. În „Enigmele lumii”, Haeckel nu subliniază nimic mai puternic decât veşnicia materiei. Acesta a fost un lucru stabilit drept cert. Iar celălalt lucru pe care Du Bois-Reymond l-a stabilit drept cert a fost acela că ştiinţele naturii au nişte limite. Niciodată nu vom putea şti cum ia naştere conştienţa.

Pe baza acestor premise s-au format diverse, cum să le spunem, grupări. Unii spuneau: Oricum ar sta lucrurile, noi rămânem la vechea noastră convingere religioasă. Noi îi lăsăm pe cercetători să gândească ce vor, noi *credem*; dar, în ceea ce priveşte ştiinţa, ne ţinem de faptele constatate. – Ceilalţi, mai îndrăzneţi, spuneau: Desigur, dacă atomii în mişcare, cele şaptezeci de elemente şi atomii eterici dintre ele, sunt realitatea adevărată, atunci tot restul e o aparenţă, care continuă să existe numai atâta timp cât există o formă de mişcare. – Dar aceasta nu mai e ştiinţă, ci este o mărturisire de credinţă! Aceasta este transferată asupra a tot ceea ce ţine de lumea spirituală, care, pentru o asemenea mărturisire de credinţă, nu e altceva decât o formă de manifestare a realităţilor pur materiale.

A fost, fără îndoială, o cutezanţă, când, pe la sfârşitul anilor ‘80, chimistul *Wilhelm Ostwald* a ţinut, în cadrul întrunirii naturaliştilor de la Lübeck, o conferinţă intitulată: „Depăşirea materialismului ştiinţific” [Nota 14]. Ostwald a arătat că pentru gândirea logică noţiunea de materie nu se divide, de fapt, în nimic. Putem dezvolta foarte uşor această gândire logic-consecventă: Oare ce vedeţi dumneavoastră în lume? Vedeţi corpuri! Ce sunt aceste corpuri? Sunt ceva care are o anumită culoare, o anumită strălucire, o anumită temperatură, ceva ce puteţi auzi, puteţi mirosi şi gusta. Încercaţi să reţineţi tot ceea ce percepeţi la asemenea corpuri. Dacă înlăturaţi tot ceea ce percepeţi drept miros, gust, senzaţii tactile ş.a.m.d., ce vă rămâne? Absolut nimic! În faţa gândirii logice, un corp nu este altceva decât un conglomerat, suma însuşirilor sale.

Ce era pus la baza luminii, a culorii? Nimic altceva decât nişte mişcări ale eterului! Întregul spaţiu a fost umplut cu eter. Cel ce cunoaşte fizica teoretică, acela ştie cum sunt calculate undele eterului ş.a.m.d. şi că tot ceea ce este găsit astfel este rezultatul unor calcule. Eterul nu poate fi nicidecum obiectul observaţiei nemijlocite. Dacă se spune că el produce obiectele perceptibile, cum să-l percepem pe el însuşi? Eterul a fost ideea cea mai fantezistă din câte au putut fi concepute. Astfel, ştiinţele naturii se bazează pe ceva pur născocit. N-a existat niciodată altceva decât rezultatul unor calcule. Lucrul cel mai absolut şi mai cert care trebuia să existe pentru gândirea naturalist-ştiinţifică n-a fost decât ceva obţinut prin calcule. În „Filosofia libertăţii” puteţi citi cum acest gând se autosuspendă, astfel încât poate fi comparat cu Münchhausen, care se trage în sus ţinându-se de propria lui chică. Acolo este explicat acest lucru. Dar asupra oamenilor, chiar dacă îşi închipuie că sunt extraordinar de exacţi, nu acţionează niciodată motivele logice, faptele reale,

ci sugestia. Asupra lor acţionează tot felul de concepte care străbat sufletul prin mii şi mii de canale. Astfel, elementele şi atomii deveniseră o premisă de la sine înţeleasă, chiar şi pentru aceia care nu aveau nici o posibilitate de a privi problema în ansamblu, şi care nu ştiau deloc de ce se presupun asemenea lucruri. Era o sugestie în masă.

În această perioadă a fost făcut unul dintre cei mai mari şi mai frumoşi paşi în cercetarea naturii de către om, şi anume cercetarea viului, devenită prin Darwin atât de populară [Nota 15]. Acea frumoasă, infinită bogăţie de fapte care au fost făcute cunoscute lumii era de-aşa natură încât simţeai nevoia să spui: Dacă ea ar fi nimerit într-o epocă spirituală, în care s-ar fi ştiut că la baza tuturor fenomenelor materiale se află spirit, atunci tocmai în aceste fapte ar fi fost găsite nenumărate argumente care să dovedească faptul că în lume domneşte şi acţionează spiritul. Darwinismul n-a creat nicidecum materialismul. Materialismul, care provine din nişte reprezentări de felul celor caracterizate mai înainte, a făcut ca darwinismul să devină materialist. El a făcut să devină materialist şi un gânditor şi cercetător de înaltă gândire cum a fost Ernst Haeckel. În timp ce, prin frumoasele lui cercetări, Haeckel ar fi putut realiza lucruri extraordinare pentru ştiinţa spirituală, sub influenţa puterii de sugestie exercitate de epoca sa, el a ajuns pe făgaşul materialismului [Nota 16].

Dacă lucrurile ar mai sta şi astăzi aşa, nici nu ne-am putea gândi să vorbim de o ştiinţă spirituală şi, deocamdată, este imposibil să-i convingem pe cei situaţi pe solul explicaţiilor date de ştiinţele naturii. Trebuie să-i lăsăm să meargă pe căile lor, şi cercetătorul spiritual trebuie să meargă şi el pe calea lui. Dacă lucrurile ar mai sta şi astăzi cum stăteau odinioară, ar trebui să spunem: cercetarea spirituală ar putea să-şi găsească mulţumirea în ea însăşi. –

Dar lucrurile s-au schimbat. Tocmai aceia care au parcurs drumurile a ceea ce e considerat ştiinţă despre natură au putut să vadă, de asemenea, cum are loc, tocmai în domeniul gândirii naturalist-ştiinţifice, cel mai mare avânt. Vor veni nişte vremuri în care nimeni nu va mai putea înţelege că a fost posibil să fie gândite vreodată nişte lucruri de felul celor care sunt populare astăzi. Se prea poate să pară că în epoca actuală ştiinţele naturii vor înainta biruitoare cu această concepţie despre lume materialistă, se prea poate să pară că prin nişte cercetări bine pregătite s-ar reuşi să se producă în laborator, din albumină, materie vie. Atunci, ei ar spune: noi putem să producem materia vie, din care sunt alcătuite întregi fiinţe vii, şi pentru naturalist există nişte fapte pur şi simplu încântătoare, care arată că putem trata o substanţă lipsită de viaţă cu anumite substanţe otrăvitoare, de aici rezultând nişte efecte asemănătoare cu un fenomen de otrăvire. Substanţele rezultate arată ca nişte cristale vii [Nota 17]: prin forma lor, ele fac impresia că sunt vii, deşi încă nu sunt vii. Putem concepe, aşadar, că se va ajunge până la a se arăta că din molecule şi atomi provine, pe de o parte, viaţa şi, pe de altă parte, spiritul.

Aceasta pare să fie, pe de o parte, situaţia. Şi, pe de altă parte, care e situaţia? Ceva care va avea un efect mai puternic decât ceea ce a spus Ostwald, de pe poziţiile unei logici naturalist-ştiinţifice, împotriva materialismului. Vedem aici cum se pregăteşte treptat un alt mod de gândire naturalist-ştiinţific şi că acest lucru devine o necesitate. Pe la mijlocul anilor ’90, *Becquerel* [Nota 18], marele cercetător din domeniul fizicii, a descoperit la anumite substanţe care conţin uraniu existenţa unor radiaţii. Acestea au nişte efecte absolut precise, care se manifestă prin faptul că fac ca aerul să devină bun conducător de electricitate sau că provoacă o anumită modificare a plăcii fotografice, cum sunt, de

exemplu, razele X. Dumneavoastră ştiţi că în epoca cea mai recentă s-a ajuns să fie descoperite asemenea raze în legătură cu ceea ce numim elementul radiu. Dar, oricât de interesant ar fi faptul că există ceva ce nu se cunoştea înainte, întregul mod de a fi şi de a acţiona al acestor raze a fost atât de străin, atât de altfel, în comparaţie cu reprezentările dinainte, încât mulţi au ajuns deja astăzi să se lase zdruncinaţi în ceea ce priveşte concepţia lor, conform căreia atomii sunt ceva absolut, sunt veşnici, şi doar se întrepătrund sau se alătură unii altora. Avem aici nişte substanţe care se comportă într-un mod foarte ciudat în întregul lumii, cum sunt tocmai radiul şi uraniul. Ele emit radiaţii, dar radiaţiile lor sunt absolut inepuizabile. Toate acestea ar fi compatibile cu concepţia veche; dar lucrul cel mai important este acela că putem face în aşa fel încât o substanţă cum e radiul să emită radiaţiile, că noi putem să selectăm anumite părţi din ele şi o parte s-o lăsăm; că există, de exemplu, radiaţii care electrizează aerul şi pe care le putem apoi selecta în aşa fel încât să avem efectul lor pe placa fotografică. Putem selecta diferite însuşiri, în aşa fel încât să avem nişte substanţe care nu mai au primele însuşiri. O anumită însuşire poate fi luată unei substanţe şi să fie primită de alta. În orice librărie puteţi găsi astăzi tratate despre această problemă.

Dar acesta încă nu e lucrul cel mai important. Important e faptul că mereu sunt emanate raze, la infinit, şi că ele se întorc din nou în spaţiul cosmic. În orice caz, anumite motive ne constrâng să presupunem că aceste raze se epuizează, totuşi, cândva. Se poate dovedi deja astăzi că anumite substanţe pierd din masă într-un timp foarte scurt, într-un timp aproape imperceptibil, dar că substanţele care pot fi emanate se transformă, ciudat lucru! în cu totul alte substanţe, astfel încât pentru un mare

număr de cercetători e cert faptul că radiaţiile radiului se transformă în aşa-numitul heliu.

Vedem că radiul îşi trimite radiaţiile în spaţiu. După vechea teorie, ce ar trebui să se întâmple aici? Atomii s-ar putea cel mult disocia, separa unii de alţii, dacă sunt indivizibili. Dar aici noi vedem că ei emit în permanenţă radiaţii şi noi nu putem să presupunem altceva decât că atomii se dezintegrează până în cele mai mici părţi ale lor, că ei se scindează. Alţii ne arată, iarăşi, în mod clar, că dezintegrarea atomilor este posibilă pentru un mare număr de substanţe. Vedem astfel că ceva care a fost considerat lucrul cel mai durabil, absolut – în timp ce tot restul era doar un produs al său –, astăzi se descompune. Astăzi, se preface în praf şi pulbere. Şi este o speranţă întemeiată aceea că aşa se întâmplă cu toţi atomii. Ce va fi atomul, aşadar, în viitor? El va fi ceva care ia naştere şi se formează. Fiecare atom se formează, are o anumită perioadă de viaţă şi, după încheierea ei, se dezintegrează din nou. Iată, aşadar, că ceea ce pentru materialism era lucrul cel mai durabil, atomul, devine o entitate care ia naştere şi piere. Când vedem că radiul devine elementul heliu, vedem că aici o substanţă se transformă în altă substanţă. Ne dăm seama că vechiul vis al alchimiştilor, acela de a transforma substanţele în alte substanţe, este, totuşi, real.

În unele cărţi există nişte aluzii vagi la faptul că cercetările moderne ale ştiinţelor naturii se apropie de ceva ce visau alchimiştii. Există deja naturalişti care au făcut observaţii interesante asupra anumitor procese. În trecut se spunea că există nişte săruri ale cuprului care sunt rezultate, de exemplu, din combinarea cuprului cu clorul. Dacă acestea sunt separate, avem din nou cuprul şi clorul. De aici vedem, cum se spune, că atomii sunt aşezaţi unul lângă altul şi că, atunci când îi obligăm să se despartă iar, avem clorul şi

cuprul. În orice caz, unii oameni, care au început să reflecteze la acest lucru, au remarcat un lucru care este de o importanţă esenţială şi pe care cercetătorul spiritual trebuie să-l sublinieze mereu: Dacă reuniţi substanţele pe care le-aţi separat drept cupru şi clor, nu se poate să nu ia naştere şi căldură. Când aceste două substanţe se combină, se răspândeşte căldură. Faptul că aici ia naştere căldură este un lucru la fel de real şi de important ca şi ceea ce a fost obţinut prin combinarea cuprului şi clorului. Dacă vrem să separăm iar aceste două substanţe, trebuie să adăugăm din nou căldura. Căldura o percepem. Atomi şi molecule n-a perceput nimeni niciodată. Dar nu vedem din fenomenul însuşi cu ce avem de-a face aici? Dacă dumneavoastră combinaţi cuprul şi clorul, e ca şi cum aţi stoarce din ele căldura, aşa cum aţi face să iasă făina din sacii cu făină. Dacă vrem apoi ca sacii să fie din nou plini, trebuie să punem iar făină în ei. Căldura ar fi, aşadar, o umplutură. – Prin aceasta am atribuit căldurii realitate şi am arătat că nu trebuie să ne aşteptăm doar la acţiunea moleculelor, ci că aceste substanţe înseşi sunt posibile numai datorită acestei călduri.

Dacă ţinem seama de faptul că atomii se dezintegrează sub mâinile noastre, trebuie să ne întrebăm: Oare ştiinţa despre natură, pe calea ei ce se îndreaptă spre o răscruce, acolo unde atomii – până acum, realitatea cea mai sigură – se prefac în praf şi pulbere, ne conduce până în punctul în care vom recunoaşte ceea ce în trecut ea considera că este doar expresie exterioară, doar aparenţă? Acesta este lucrul spre care conduc astăzi ştiinţele naturii! Întreaga teorie atomistă, care mult timp a fost reazemul ştiinţelor naturii, astăzi se clatină. Astăzi, faptele sunt de-aşa natură încât teoriile care nu se sprijină pe fapte trebuie să se prăbuşească. Atomii şi moleculele nu sunt fapte reale, ci ceva născocit. Dacă acest lucru cade, fiindcă este el însuşi un efect, noi trebuie să

punem întrebarea: Al cui efect este? La început, oamenii vor încerca să ajungă la presupunerea că la baza acestui lucru stă altceva. Astăzi, ei sunt deja pe punctul de a vorbi despre o electricitate fluidă. Foarte frumos este ceea ce a spus ministrul englez *Balfour* [Nota 19]: Dacă ne reprezentăm astăzi nişte atomi, putem spune doar că prin lume se tălăzuieşte ceva ca un element fluid, iar atomii sunt ca nişte bucăţele de gheaţă în apă. – Aceasta este o reprezentare frumoasă. Dar unde duce ea? Încercaţi să o duceţi mai departe. Ea duce în punctul în care ştiinţele naturii vor ajunge să recunoască drept realitate propriu-zisă ceea ce au negat înainte, ceea ce înainte era pentru ele doar aparenţă. A fost ceva ciudat a crede că ceea ce eu numesc culoare şi ceea ce numesc roşu există doar în capul meu, că afară există doar nişte corpusculi sferici extrem de mici, care se ciocnesc şi se presează reciproc şi produc în acest fel senzaţiile de lumină, culoare şi sunet. Aceste reprezentări vor trebui să dispară în curând, prin puterea faptelor reale. Va deveni clar că ceea ce vedem şi auzim sunt realităţi şi că a fost o fantasmagorie nebunească să crezi că în dosul acestei lumi se află o lume materială. Această lume materială se va dezintegra şi se va preface în praf şi pulbere. Şi se va recunoaşte ce anume se află în dosul lumii. Şi atunci oamenii vor trebui să se întoarcă spre ceea ce percepem şi putem percepe prin trăire proprie. Atunci, oamenii îşi vor da seama că atomul nu poate fi altceva decât electricitate îngheţată, căldură îngheţată, lumină îngheţată. Şi, pe urmă, ei vor fi nevoiţi să meargă şi mai departe, până la recunoaşterea faptului că în *toate* trebuie să vedem spirit condensat şi plăsmuit într-o formă. Materia nu există! Ceea ce este materia se raportează la spirit precum gheaţa la apă. Dacă dizolvaţi gheaţa, rezultă apă. Dacă dizolvaţi materie, ea dispare ca materie şi devine spirit. Tot

ceea ce e materie, e spirit, e forma exterioară de manifestare a spiritului.

Va mai dura mult timp până când va trebui să se ajungă la această ultimă consecinţă, că nu ochiul a format lumina, ci lumina a format ochiul, şi că sunetele pe care le auzim au format urechea. Atunci, oamenii vor ajunge să-şi dea seama că întreaga materie a luat naştere din spirit, şi adevăratele fapte naturalist-ştiinţifice vor fi trecute, fără nici o întrerupere logică, în domeniul ştiinţei spirituale. Cea mai frumoasă temelie pentru ştiinţa spirituală vor fi faptele furnizate de ştiinţele naturii. Cine se situează pe poziţia cercetării spirituale, acela priveşte cu admiraţie ştiinţa despre natură aflată la răscruce. Influenţele cu putere de sugestie au condus-o spre părerea că materia este singura realitate. Acesta a fost tragismul, situaţia imposibilă a materialismului. Cercetătorul spiritual recunoaşte întru totul lumea naturală existentă. Dar cercetătorul spiritual nu poate face din lumea născocită şi fantasmagorică a atomilor indivizibili şi a vibraţiilor unui eter născocit, această lume visată şi fantasmagorică a materialismului, lumea sa. El o respinge, drept superstiţie. Şi superstiţie a fost şi credinţa în existenţa unor atomi aflaţi în dosul percepţiilor noastre. Fiecare atom ar putea fi perceput dacă am avea instrumentele potrivite – aşa se spunea. – Nu se află nimic în dosul a ceea ce noi percepem, ci numai spiritul şi lumea spirituală în care pătrundem! Acesta e lucrul pe care îl căutăm în dosul fenomenelor. În lumea fenomenelor materiale noi nu căutăm o lume de atomi care se tălăzuiesc unii printre alţii, ci lumea spiritului. Se află pe o cale sterilă acela care crede că găseşte în dosul fenomenelor exterioare o altă lume materială. Cei care mai clădesc încă şi astăzi pe aşa ceva, crezând că aceasta este o bază sigură, vor fi nevoiţi să se lase corectaţi. Va veni vremea în care această superstiţie

fantasmagorică va fi recunoscută ca atare şi în care multe dintre lucrurile considerate astăzi superstiţie se vor dovedi juste.

Principiul fundamental just al ştiinţelor naturii, acela de a rămâne pe solul faptelor, conduce el însuşi ştiinţele naturii spre răscrucea unde se va vedea dacă faptele dau dreptate teoriilor. Şi faptele nu le dau dreptate, teoriile se prefac în praf şi pulbere, de parcă nici n-ar fi fost! Ceea ce era considerat baza cea mai solidă şi din care ştiinţa voia să explice spiritul şi conştienţa: elementul şi atomul, se dezintegrează, dispar. Ceea ce vrem noi, este certitudinea, şi pe aceasta o putem dobândi numai dacă percepem în noi spiritul.

Astfel, ştiinţa despre natură se va transforma în ştiinţă spirituală. Astăzi, ea se află la răscruce. Unii încă nu recunosc acest lucru, alţii pot să-l vadă. Va veni vremea în care va exista o armonie minunată între cunoaşterea faptelor furnizate de ştiinţele naturii şi ceea ce afirmă ştiinţa spirituală. Ea nu va face niciodată o afirmaţie care să contrazică o constatare a ştiinţelor naturii. Ştiinţa spirituală admiră şi astăzi lucrările spiritului în materialism; dar nu-şi construieşte nici un fel de castel pe culmi de nori. Ştiinţa spirituală vrea să înţeleagă lumea, pentru a acţiona în ea. În urmă cu aproximativ o sută de ani, în Germania exista o ştiinţă care a navigat cu toate pânzele sus spre materialismul secolului al 19-lea, o ştiinţă despre natură care a început să nu mai recunoască decât ceea ce se poate vedea cu ochii şi pipăi cu mâinile. Consecinţa a fost că şi ceea ce era de domeniul gândirii a devenit ceva material, concret. Marile sisteme filosofice, care operau cu nişte expresii şi concepte ce nu erau familiare oricui, au fost date la o parte. Oamenii care vor să-i desfiinţeze pe Hegel şi pe Schelling nu înţeleg, de obicei, absolut nimic din aceste mari spirite, care au privit

atât de adânc în lume, mai adânc decât o poate presimţi măcar unul dintre aceia care cred că i-au depăşit. Conceptele în sfera cărora se mişcau ei erau, în orice caz, nişte concepte foarte puternic sublimate, nişte concepte foarte fine.

Goethe se situa la mijloc, între aceste două partide. De aceea, el a putut presimţi că ştiinţele naturii navighează în direcţia materialismului şi, pe de altă parte, el a găsit ocazia de a pătrunde în miezul problemelor şi de a clădi puntea de legătură între religie şi ştiinţele naturii. De aceea a putut să spună atât de frumos că va veni odată vremea în care filosofia şi ştiinţele naturii se vor uni. Dar, a adăugat el, un timp va fi necesar ca ele să meargă pe căi separate. – Ele au mers pe căi separate, fără ca unul dintre curente să-l înţeleagă pe celălalt. Şi astăzi avem două curente, materialismul, care s-a perimat de la sine, care vede pe baza propriei sale metode cum temelia ei cea mai solidă, cea mai absolută, i se fărâmiţează în mâini, care se autodesfiinţează, şi o filosofie care devine teosofie sau ştiinţă spirituală; care nu caută să prezinte omenirii doar spiritualul abstract, ci spiritualul concret, realităţile lumii superioare, care nu va mai fi o ştiinţă despre spirit abstractă, ci o ştiinţă despre spirit concretă.

Într-un viitor nu prea îndepărtat vom vedea apărând acea frumoasă alianţă dintre concepţia despre lume naturalist-ştiinţifică şi cea spiritual-ştiinţifică. Vom vedea că faptele furnizate de ştiinţele naturii vor fi de folos concepţiei spirituale şi că, de asemenea, concepţia spirituală va fi folos ştiinţelor naturii. De aceea va fi clădită puntea de legătură. Spiritul uman poate să prospere numai dacă modalităţile sale de a acţiona sunt în armonie unele cu altele. Spiritul s-ar atrofia dacă ştiinţa despre natură ar rămâne fără ştiinţă spirituală şi dacă ştiinţa spirituală ar trebui să se mulţumească doar cu gândul: Dar, oricum, tu nu poţi conduce ştiinţa despre natură în domeniul spiritual. – Dar cursul

evoluţiei lumii va aduce pacea. El va clădi puntea de legătură dintre credinţă şi cunoaştere. Ea va aduce un progres şi o armonie infinite între credinţă şi ştiinţă.

Câţi nu duc astăzi dorul păcii exterioare, al armoniei exterioare şi al fericirii exterioare a omului! Dar toate cele exterioare sunt o formă de manifestare a celor interioare, iar viaţa umană exterioară nu poate fi decât o consecinţă a celei lăuntrice. Se va naşte o viaţă umană exterioară fericită dacă există suflete pline de bucuria speranţei, de încredere în viitor. Ele vor şti să întemeieze pacea socială justă, iar din pacea lăuntrică va lua naştere pacea exterioară. De aceea se pare că nu e lipsit de importanţă să privim această ştiinţă despre natură aflată la răscruce şi să arătăm cum unul dintre drumuri va ajunge într-o fundătură, dar celălalt trebuie să ducă în mod absolut clar pe tărâmurile care sunt şi acelea ale ştiinţei spirituale. Aşa vor conlucra ele în viitor şi edificiul lumii va fi îmbogăţit din două direcţii. Va fi o armonie mare, desăvârşită, şi ea va fi în om armonia lăuntrică a sufletului, care este ţelul final al ştiinţei spirituale.

III
CUNOAŞTEREA SUFLETULUI ŞI A SPIRITULUI

Berlin, 24 octombrie 1907

Întregul ciclu al acestor conferinţe este dedicat cunoaşterii spiritului, iar dacă azi urmează să vorbim în mod special despre cunoaşterea spiritului şi a sufletului, aceasta se întâmplă din cauză că ne putem înţelege astfel, într-un anumit sens, asupra conceptului de spirit, prin faptul că îl punem în legătură cu conceptul de suflet, prin faptul că îl raportăm la conceptul de suflet. Fiindcă pentru cei ce se ocupă de ştiinţa spirituală este foarte deranjant faptul că în

epoca prezentă, când se studiază ființa umană, nu se face nici o deosebire între cele două concepte, spirit și suflet.

Dumneavoastră veți fi știind cu toții că există o așa-numită psihologie sau știință despre suflet, care se predă astăzi pe o scară relativ largă în școli. În cataloagele unde sunt consemnate prelegerile universitare găsiți, de asemenea, prelegeri de psihologie, ceea ce ar însemna, textual, știința, învățătura despre suflet. Trebuie să observăm aici că nici unul dintre cei care vorbesc într-un asemenea mod despre psihologie sau știința despre suflet nu au conștiența clară a faptului că la om trebuie să se vorbească despre suflet și spirit. Tot ceea ce e pus în legătură cu viața lăuntrică a omului, adică, dacă ne este îngăduit să folosim aceste expresii, cu gândirea, simțirea și voința omului, e privit ca și cum s-ar încadra în conceptul de suflet. Sufletul e considerat, pur și simplu, opusul trupului și corporalului uman și se spune – dacă cineva se lansează într-o asemenea afirmație, dacă nu a ajuns în prada unui mod de gândire cu totul materialist – că omul e format din trup și suflet.

Vrem să ținem seama, în primă instanță, numai de acele păreri care se situează pe poziția că sufletul este o entitate reală. Cine spune că omul e format din trup și suflet, în general, nu e conștient deloc de faptul că se află astfel în prada unui dogmatism apărut relativ recent, în cursul evoluției creștine. Chiar creștinismul mai vechi, care mai pornea de la învățăturile înțelepciunii, distingea în entitatea umană, cum distingeau toate învățăturile înțelepciunii din diferitele epoci și a diferitelor popoare, trupul sau corpul, sufletul și spiritul. Abia deciziile luate mai recent cu ocazia unor concilii bisericești au abolit spiritul, ca să zicem așa, și abia după Conciliul de la Constantinopol se vorbește numai despre trup și suflet [Nota 20]. Erudiția modernă, care se ocupă cu așa ceva, care, așadar, nu gândește în mod

materialist, crede că e situată pe solul unei cercetări absolut libere şi nu bănuieşte nicidecum că ea doar şi-a asimilat această noţiune creştină târzie despre suflet, care face abstracţie de spirit, şi-a asimilat-o drept prejudecată, drept idee preconcepută. Aşa este, în general, cu multe concepte care figurează în erudiţia noastră şi care sunt luate ca şi cum ar fi, într-adevăr, un rezultat al cercetării, când, de fapt, ele nu sunt decât o prejudecată veche de secole.

Ne vom ocupa acum de psihologia obişnuită, din cele mai diferite direcţii. Dar aici nu ne propunem să criticăm, ci doar să caracterizăm. Psihologia a avut cel mai mult de suferit şi cel mai puternic – avem voie, fără îndoială, s-o spunem – din cauza modului de a gândi materialist. Nu numai că ştiinţa exterioară, care se ocupă de fenomenele senzoriale, a pierdut treptat noţiunea de spirit, ci psihologia a pierdut chiar noţiunea de suflet, adică propriul ei obiect de cercetare. Este o evoluţie interesantă aceea parcursă în acest caz de viaţa spirituală. Un cercetător şi gânditor îndrăzneţ, care a realizat în anumite domenii lucruri absolut extraordinare, a avut curajul de a exprima ceea ce la alţii este doar, ca să zicem aşa, un mod de a gândi, un mod de a simţi fundamental, în cadrul psihologiei moderne. Acest gânditor îndrăzneţ a fost *Friedrich Albert Lange*. Puteţi citi cu toţii cartea sa „Istoria materialismului" [Nota 21], apărută în colecţia Biblioteca Universală a Editurii Reclam. E o carte excelentă, pentru că tocmai cel ce studiază în mod temeinic, dacă ştie să gândească, ajunge în mod inevitabil la convingerea – am arătat-o în ultima mea conferinţă – că materialismul, ca şi concepţie despre lume, poate fi comparată cu un om care se trage în sus prin propria sa forţă, ţinându-se de propria sa chică. Acest Friedrich Albert Lange a spus în privinţa psihologiei un lucru care poate fi sintetizat în trei cuvinte: „psihologie fără suflet." Această expresie provine de la

Friedrich Albert Lange. Alţi cercetători nu au avut curajul de a exprima această concluzie; dar ei acţionează şi cercetează în psihologie ca şi cum nu i-ar privi deloc un concept despre suflet. Şi astăzi veţi găsi tot soiul de noţiuni despre suflet în cele mai cunoscute lucrări de psihologie oficial recunoscute. Dar dacă vreţi să aflaţi şi să cunoaşteţi, într-adevăr, ceva despre suflet, zadarnic veţi căuta acolo, fiindcă această psihologie – nu vreau să critic, ci doar să caracterizez –, psihologia aceasta a pierdut cu totul noţiunea de suflet, chiar dacă acest lucru nu e mărturisit întotdeauna. Indiferent că veţi căuta să vă informaţi la *Wundt* sau la alţii, nicăieri nu veţi găsi lămuriri cu privire la viaţa sufletului. Acolo găsiţi răspuns la tot felul de întrebări legate de modul în care percep oamenii obiectele din jurul lor. Găsiţi, de asemenea, tot felul de speculaţii despre modul în care se raportează percepţia la conştienţă. Astfel, se întreabă, de exemplu: Cât timp durează până când omul, după ce a primit o incitaţie, o ridică în conştienţă? Găsiţi tratate probleme referitoare la atenţie, la felul cum omul emite judecăţi, cum compară lucrurile între ele, cum şi le aminteşte etc. Dar cine ar putea să nege faptul că un suflet cu o simţire liberă de prejudecăţi – acum, în sensul obişnuit al cuvântului –, când îşi pune întrebări referitoare la propria sa entitate, are în vedere, în primul rând, un lucru: Care este esenţa acestui suflet al meu? Oare el are aceeaşi soartă cu corporalitatea, aceea de a se dezintegra şi de a înceta să existe, după ce a survenit moartea? Oare el ia parte numai la viaţa mediului senzorial din jurul său, sau ia parte la o viaţă mult superioară, suprasensibilă, care nu se epuizează în lumea fizică? Aceste întrebări, care sunt întrebări de o importanţă vitală pentru oameni, zadarnic le veţi căuta în psihologiile actuale, fie şi numai ca întrebări. Totul în viaţa umană trimite la ele; dar când intră în discuţie fiinţa reală a

sufletului, aşa se spune, atunci această problemă depăşeşte limitele cunoaşterii umane.

Dacă aveţi puţină răbdare să vă uitaţi printr-o asemenea carte de psihologie, veţi constata că exact aceleaşi metode şi procedee de cercetare care sunt aplicate astăzi la studierea naturii fizice, a vieţii din jurul nostru, şi pe care ne-am obişnuit să le numim metode naturalist-ştiinţifice, sunt folosite şi la studierea sufletului. Ei bine, dacă sunt folosite aceste metode, nu poate rezulta altceva decât ceea ce ne întâmpină în această literatură psihologică. Mai mult decât în orice alt domeniu, în cercetarea psihologică e important cine face aceste cercetări. Acolo unde domneşte gândirea materialistă, s-a ajuns tot mai mult la convingerea că rezultatele cercetării pot fi numai dintre acelea care ne vin din exterior. Cine mai înţelege astăzi în mod complet şi temeinic sensul frumoaselor cuvinte scrise de Goethe:

De n-ar fi ochiul plăsmuit solar,
Lumina s-o zărim cum am putea?
De n-am avea în noi dumnezeiescul har,
Cum ne-ar putea divinul încânta? [Nota 22]

În lumea exterioară nu ne vine în întâmpinare nimic, dacă nu suntem înrudiţi cu lucrul respectiv sau cu fiinţa respectivă sau cu forţa respectivă din lumea exterioară, dacă nu purtăm în noi înşine ceva înrudit cu ele. Tot astfel, poate cerceta sufletul numai acela care caută în afara sinei sale ceva ce a trăit, ce a aflat în el însuşi. Nu oricine – şi acest lucru trebuie subliniat mai ales în privinţa cercetării sufletului – poate fi psiholog; fiindcă omul observă din misterele celorlalte suflete numai atâta cât a devenit realitate în el însuşi.

Ştiinţa spirituală, am spus noi chiar la început, se ocupă de spiritul ca atare. Şi toate aceste conferinţe sunt consacrate studierii spiritului. Oricum vor fi intitulate conferinţele,

pretutindeni noi vrem să căutăm spiritul. După cum reiese din conferința prezentată acum paisprezece zile [Nota 23], știința spirituală va avea sarcina de a arăta că în dosul a tot ceea ce se întâmpină în lume trăiește spirit și acționează spirit.

Ce este pentru știința spirituală materia? Doar o altă formă a spiritului! Când știința spirituală vorbește despre materie, substanță și corp, ea vorbește despre ele cum vorbește despre gheață în raport cu apa. Gheața este apă sub o altă formă. Dar cineva ar putea să vină și să spună: Atunci știința spirituală neagă materia și corporalitatea, dacă afirmă că totul e spirit – și atunci pentru știința spirituală nu există materie. Dar știința spirituală nu e situată nicidecum pe această poziție bizară. Să rămânem la comparația noastră cu gheața și apa. Ceea ce intră în considerare pentru viață nu sunt niște vorbe goale, niște definiții fără conținut, ci niște influențe pe care le întâlniți în viață. Chiar dacă cineva spune că gheața e apă sub o altă formă – și cu aceasta el are perfectă dreptate –, influențele apei sunt, totuși, altele decât acelea ale gheții, așa cum oricine poate observa, dacă își pune în palmă o bucățică de gheață, în loc să-și toarne în palmă apă. Cine ar vrea să nege că gheața este apă sub o altă formă, acela s-ar blama zdravăn. Tot așa, nici științei spirituale nu-i dă prin minte să nege materia. Ea există, numai că este spirit sub o altă formă. Și sub ce formă? Sub o formă care permite ca, dacă e observată din exterior, prin simțuri, să poată fi văzută. Acesta este esențialul, în cazul materiei. Aici, conferința de azi reia firul celei prezentate în urmă cu opt zile, când am avut ocazia să arătăm că în fața progresului făcut de științele naturii orice concepție materialistă se preface în praf și pulbere, că noțiunea fantasmagorică despre materie se dizolvă în ceață și abur în fața cercetărilor mai noi. Ceea ce acum treizeci de ani mai era un concept sigur, de exemplu

eterul, materia, se pulverizează astăzi în faţa cercetărilor făcute ulterior. Şi ce rămâne din ceea ce se apropie de noi în lumea exterioară? Ceea ce vedem şi auzim, sunet, culoare, căldură etc.: ceea ce percepem. Să ne avântăm, atât cât ne stă în puteri, până la concepţia că în dosul căldurii, în dosul sunetului, în dosul luminii nu se află nimic din aceste vârtejuri de atomi teribil de brutale care, în lunga epocă a materialismului, au fost considerate singura realitate. Real este în acest sens ceea ce noi vedem, auzim, percepem drept căldură. Şi dacă privim în dosul culorii, în dosul sunetului, în dosul căldurii, aşa cum le simţim, cum le vedem – ce vom găsi în dosul lor? În dosul lor găsim, dacă luăm sunetul, cât timp el rămâne în lumea senzorială, aer în mişcare. Dar noi nu avem voie să mergem în dosul lumii senzoriale cu speculaţiile noastre. Trebuie să rămânem în lumea senzorială. Şi iarăşi, cineva care nu a fost doar poet, ci şi gânditor, cineva care nu e luat cu totul în serios de către eruditi, a rostit marele cuvânt: „Dar nu căutaţi nimic în dosul fenomenelor; ele înseşi sunt teoria" [Nota 24].

Dacă mergem în dosul sunetului, în dosul luminii, nu găsim nişte atomi de natură materială, care se cufundă în retina noastră, o impresionează şi produc în acest fel reprezentarea culorii şi a luminii. Dacă privim cu adevărat în dosul lor, ce găsim acolo? – Spirit! Culoarea se raportează la spirit precum gheaţa la apă. Sunetul se raportează la spirit precum gheaţa la apă. În dosul a ceea ce vede şi aude, în locul acelei lumi fantasmagorice de atomi ce trec în goană unii printre alţii, adevăratul gânditor şi cercetător spiritual găseşte spiritul, realitatea spirituală, astfel încât întrebarea despre esenţa materiei îşi pierde orice sens. Fiindcă, în ce fel găseşte cercetătorul spiritual răspuns la întrebarea despre esenţa materiei? Ce este, în esenţa sa, ceea ce ne înconjoară afară, în lume, şi care ne apare drept materie? E spirit! Şi

spiritul îl cunoaştem! Trebuie să găsim esenţa lui în noi înşine. Ceea ce suntem noi în fiinţa noastră cea mai intimă, sunt şi toate lucrurile din lumea de afară, numai că sub o altă formă. Într-o formă care permite să fie văzute din exterior, când spiritul îşi dă o suprafaţă. Îngăduiţi-mi să rostesc un cuvânt pe care orice om de ştiinţă în sensul obişnuit al cuvântului îl va considera nebunesc: Când spiritul merge spre exterior, el apare drept culoare, drept sunet. Culoarea şi sunetul nu sunt altceva decât spirit, absolut acelaşi pe care îl găsim în noi înşine, dacă ne înţelegem pe noi în mod just. Astfel, în ştiinţa spirituală, fiecare mineral este pentru noi spirit. Nici partea constitutivă cea mai de jos a entităţii umane, pe care o numim trup fizic, nu este pentru noi, în entitatea sa adevărată, nimic altceva decât spirit, sub forma în care el există şi în natura aparent lipsită de viaţă. Dar prin ce se deosebeşte ceea ce numim spirit uman de spiritul care ne întâmpină în lumea de afară drept mineral şi plantă, drept munte, drept fulger şi tunet, drept copaci şi ape etc., prin ce se deosebeşte de toate acestea spiritul pe care îl numim spirit în sensul restrâns al cuvântului? Prin faptul că acest spirit în sens restrâns se arată ca spirit sub forma lui cea mai originar-proprie, sub forma care îi revine lui însuşi, ca spirit. Ceea ce numim de obicei natură este, ce-i drept, spirit, dar spirit care îşi îndreaptă latura exterioară spre simţuri, şi ceea ce numim spirit în sens restrâns este, în esenţa sa, exact acelaşi. Natura este, în privinţa formei, ceea ce, conform cu înfăţişarea sa cea mai originar-proprie, se îndreaptă spre sâmburele cel mai lăuntric al fiinţei noastre. Dacă vom căuta spiritul afară, în natură, îl vom găsi lipsit de viaţă în minerale, plin de viaţă în plante şi înzestrat cu simţire în animale. Omul reuneşte în sine această formă întreită a spiritului în cele trei părţi constitutive ale fiinţei sale, aşa cum le cunoaştem din punctul de vedere al ştiinţei spirituale. Putem ajunge la o cunoaştere

reală a omului numai dacă studiem această natură complicată a fiinţei umane şi nu ne mulţumim cu distincţia abstractă care se face între trup şi suflet, ci ne întrebăm: Cum e construit omul?

Prin ştiinţa spirituală, noi distingem mai întâi trupul fizic al omului, ceea ce are omul în comun, drept substanţe şi forţe, cu întreaga aşa-numita natură lipsită de viaţă. În trupul fizic al omului există aceleaşi substanţe şi forţe pe care le întâlnim afară, în lumea minerală. Dar omul mai are, pe lângă acestea, o a doua parte constitutivă, pe care o numim trup eteric sau al vieţii. Când vorbim despre eter, acesta nu are nimic comun cu eterul fantasmagoric care a jucat atâta timp un rol important în ştiinţă şi la care în viitorul apropiat ar putea să se renunţe cu totul. În ceea ce priveşte trupul eteric, noi nu ne vom putea ocupa de metodele clarvederii superioare. Dar vom înţelege trupul eteric cel mai bine dacă vom concepe lucrurile în felul următor: Să luăm o plantă, un animal, pe omul însuşi: În trupul fizic sunt conţinute aceleaşi substanţe, aceleaşi forţe, dar într-un amestec şi o diversitate infinit de complicate, astfel că aceste substanţe nu pot forma ele înseşi trupul fizic. Nici un corp de plantă nu poate fi ceea ce este el numai datorită forţelor fizice, şi, tot astfel, nici un corp de animal, nici un corp uman. Complexitatea, diversitatea amestecului şi dozajului ar face ca trupul să se descompună, dacă ar fi lăsat în voia propriilor sale forţe fizice şi chimice. În fiecare moment al vieţii, împotriva descompunerii corpurilor fizice lucrează trupul lor eteric sau, cum i se spune, trupul vieţii. În ele se dă o luptă permanentă. Iar în momentul morţii, când trupul eteric sau al vieţii se desparte de trupul fizic, substanţele şi forţele trupului fizic se supun propriilor lor legi. De aceea, în ştiinţa spirituală noi spunem: Din punct de vedere fizic şi chimic, trupul fizic este un amestec imposibil, el nu se poate menţine în sine însuşi.

Cel care luptă în fiecare clipă a vieţii împotriva descompunerii trupului fizic este trupul eteric. – Cea de-a treia parte constitutivă a entităţii umane este ceea ce am desemnat adeseori drept purtătorul plăcerii şi durerii, al bucuriei şi suferinţei, al instinctelor şi pasiunilor. Când viaţa începe să se interiorizeze, noi începem să vorbim în ştiinţa spirituală de un aşa-numit trup astral. Aceasta este a treia parte constitutivă a entităţii umane şi a treia parte constitutivă a entităţii animale.

Astăzi, oamenii au o noţiune atât de neclară despre ceea ce constituie entitatea individuală, încât anumiţi cercetători nu mai pot face deloc distincţie între un animal şi o plantă. Bineînţeles că aici există nişte treceri; dar acum ele nu ne interesează. Dumneavoastră puteţi citi în cărţile de popularizare a ştiinţei, care, de altfel, sunt foarte meritorii, că planta are aceleaşi manifestări ca un animal sau ca un om şi, de aceea, se vorbeşte despre un „suflet al plantei" [Nota 25] în sensul obişnuit al cuvântului. Sufletul animal şi sufletul uman sunt confundate cu ceea ce sunt, la plantă, nişte manifestări de viaţă simple. Când vorbim de un suflet animal sau uman sau de un trup astral? Când la forma de manifestare exterioară se adaugă viaţă lăuntrică, trăire lăuntrică. Lăuntricul este esenţialul. Dacă vedeţi o plantă, dacă o atingeţi, iar această plantă îşi strânge frunzele, înseamnă că asupra plantei a fost exercitată o excitaţie şi ea dă un anumit răspuns la această excitaţie. A spune că acest răspuns este o manifestare sufletească e dovada celui mai incredibil diletantism. Nu avem voie să vorbim de suflet sau trup astral de îndată ce apare o reacţie de răspuns; căci altfel ar trebui să atribuiţi şi hârtiei de turnesol un suflet, atunci când se înroşeşte, dacă e cufundată într-un acid. Nu este esenţială o reacţie exterioară oarecare, ci faptul că în lăuntricul unei asemenea fiinţe are loc ceva. Dacă dumneavoastră loviţi o

fiinţă şi ea va prezenta o schimbare a formei sale sau o altă reacţie exterioară, puteţi numi aceasta un fenomen al vieţii; dar a vorbi aici de simţire sau de suflet înseamnă a răsturna toate noţiunile cu capul în jos. Se poate vorbi de un suflet sau de un trup astral abia atunci când fenomenului care are loc din punct de vedere exterior i se asociază în interior un eveniment nou, un fapt nou, când unei loviri sau presiuni i se alătură senzaţia de durere sau o altă reacţie, ceva care e trăit drept bucurie. Ceea ce face ca o fiinţă să fie o fiinţă sufletească nu sunt manifestările pe care le are ea în exterior, ci procesele pe care le trăieşte în lăuntricul ei. Abia acolo unde apare senzaţia, acolo unde viaţa se transformă lăuntric în plăcere şi suferinţă, acolo unde un anumit obiect exterior nu exercită doar o atracţie asupra unei fiinţe, ci acolo unde în lăuntricul fiinţei apare o trăire în raport cu obiectul exterior, abia acolo se poate vorbi de suflet sau de trup astral. Când o plantă se încolăceşte în jurul unei tulpini sau al unui băţ, acestea sunt nişte reacţii de răspuns la excitaţii: fenomene ale vieţii. Chiar dacă în cazul unor plante se întâmplă ca, dacă vă puneţi degetul în apropierea ei, ea să se orienteze spre deget şi nu spre băţ, nu aveţi de-a face cu un proces lăuntric. De un proces lăuntric poate fi vorba abia atunci când în interiorul fiinţei se mişcă un imbold şi când fiinţa respectivă răspunde excitaţiei prin intermediul acestui imbold. Cine nu face o distincţie riguroasă între aceste lucruri, acela e incapabil să se ridice la conceptul de suflet, de trup astral. Pe acesta omul îl are în comun cu animalele, dar nu şi cu plantele.

Apoi, după cum am amintit adeseori, avem o a patra parte constitutivă, prin care omul trăieşte în lăuntricul lui ceva care face din el coroana creaţiunii de pe Pământ – ceea ce numim Eul uman. A cunoaşte acest Eu în entitatea lui proprie este o problemă extraordinar de importantă pentru întreaga cunoaştere.

În conferinţele anterioare am atras atenţia asupra faptului că în întreaga sferă a vorbirii noastre există un singur cuvânt, un singur nume care se deosebeşte de toate celelalte nume. Orice alt obiect îl puteţi desemna prin numele său, ceasul de mână, masa, caietul. Dar nu puteţi desemna la fel, cu numele său, ceea ce este Eul. Încercaţi o dată să spuneţi unei alte fiinţe „eu"! Nu puteţi spune „eu" decât referindu-vă la dumneavoastră înşivă. Orice fiinţă este pentru o alta un „tu", şi pentru fiecare fiinţă celălalt este un „tu". Dacă e să fie rostit numele Eului, acest nume trebuie să răsune din sâmburele cel mai lăuntric al fiinţei. Au simţit-o şi religiile întemeiate pe ştiinţă spirituală şi, de aceea, ele au spus, în mod just: Aici, Dumnezeu rosteşte un prim sunet, un prim cuvânt, în sufletul uman, în forma lui cea mai originar-proprie, şi astfel expresia folosită pentru a desemna Eul le părea ceva sfânt. Din cauză că nimeni altul nu-l poate rosti, din cauză că numai sufletul însuşi îl poate rosti, ei l-au numit „numele inexprimabil al lui Dumnezeu" [Nota 26]. Ceea ce doctrina iudaică mai târzie a desemnat prin numele Jahve nu e altceva decât expresia folosită pentru Eul care se desemnează pe sine însuşi în sine. Aceasta e a patra parte constitutivă a entităţii umane.

Şi acum, când privim această entitate formată din patru părţi – trup fizic, trup eteric, trup astral şi Eu –, noi trebuie să spunem: Cu aceste patru părţi constitutive, pe care nu le posedă nici o altă fiinţă de pe Pământ în afară de om, stă în faţa noastră orice om, sălbaticul necultivat şi omul spiritual cel mai evoluat. Dar prin ce se deosebesc oamenii de pe Pământ, dacă toţi au patru părţi constitutive? Prin faptul că unul a lucrat mai mult, cu Eul său, asupra celorlalte trei părţi constitutive, altul mai puţin. Să-l comparăm pe omul rămas încă într-o stare de sălbăticie completă, care se supune fiecărei porniri, pofte, fiecărei pasiuni, cu un moralist de înaltă gândire, care posedă nişte concepte morale pure, sfinte,

şi care, urmându-le, nu lasă să se manifeste, din pornirile şi pasiunile sale, decât pe acelea cărora spiritul poate să le spună „da". Prin ce se deosebesc aceştia între ei? Prin faptul că omul spiritual de înaltă gândire a lucrat din direcţia Eului asupra corpului său astral. Sălbaticul necultivat a lucrat prea puţin asupra corpului său astral, îl are încă aproape aşa cum l-a primit de la natură, de la puterile divine. Moralistul şi idealistul cu gândire înaltă l-a transformat, l-a curăţit şi purificat.

Un trup astral e format din două părţi: o parte pe care omul o are fără contribuţia sa, şi o alta, pe care el a prelucrat-o, care este munca Eului său. Oamenii aflaţi la o asemenea înălţime, cum ar fi, de exemplu, *Francisc din Assisi* [Nota 27] – oricum aţi gândi despre el în rest –, şi-au adus aproape întregul trup astral sub stăpânirea Eului, astfel încât în trupul lor astral nu se petrece nimic care să nu se afle sub stăpânirea Eului. Cum se deosebeşte un asemenea om de unul sălbatic? În omul sălbatic, totul se petrece în virtutea unor lucruri care nu au legătură cu Eul; în omul cu gândire înaltă, totul se petrece în virtutea a ceea ce el a făcut din trupul său astral. Atâta cât a fost transformat de către Eu din trupul astral, atâta sine spirituală sau manas există în om.

Avem acum cinci părţi constitutive ale entităţii umane: trup fizic, trup eteric, trup astral, Eu şi Sine spirituală. Şi pe urmă noi, ca oameni, avem capacitatea de a transforma, de a purifica şi înnobila nu numai trupul nostru astral, nu numai suma poftelor, pornirilor şi instinctelor noastre, ci noi avem şi capacitatea mai înaltă de a ne transforma trupul eteric. În viaţa obişnuită, oamenii care parcurg o cale spirituală lucrează la înnobilarea treptată a corpului lor astral deja prin impulsurile obişnuite ale vieţii, prin noţiunile lor morale, prin reprezentările intelectuale. Tot ceea ce învăţăm noi transformă trupul astral. Dacă vrem să ne facem o idee

despre opoziţia dintre transformarea trupului astral şi transformarea trupului eteric, prin munca Eului, trebuie să ne amintim cum eram la opt ani. Pe atunci nu ştiam multe dintre lucrurile pe care le ştim astăzi. Am învăţat multe. Sub influenţa sentimentelor pe care ni le-am asimilat astfel, trupul astral s-a transformat, el şi-a integrat sinea spirituală sau manasul. Dar tot ceea ce constituia, pe vremea când aveam opt ani, temperamentul nostru, înclinaţiile noastre ş.a.m.d., nu s-a transformat în acelaşi fel. Dacă la opt ani eraţi un copil mânios, încăpăţânat, atunci probabil că mai sunteţi uneori şi astăzi mânios ori încăpăţânat. Transformarea temperamentului şi a înclinaţiilor înaintează mult mai încet. Progresele făcute de trupul astral le putem compara cu minutarul unui ceas, iar progresele făcute de trupul eteric cu înaintarea acului orar. Înclinaţiile se schimbă însă numai dacă se transformă trupul eteric şi pentru aceasta e nevoie de impulsuri mai puternice decât pentru transformarea trupului astral. Astfel de impulsuri puternice are omul axat pe ştiinţa spirituală, şi el le poate deja avea când este expus impresiilor unei opere de artă dincolo de care omul vede un sens infinit, ca de exemplu „Parsifal" al lui Wagner, sau Simfonia a IX-a a lui Beethoven. Aceste impulsuri nu sunt active numai asupra trupului astral, ci ele sunt atât de puternice încât şi trupul eteric al omului este purificat şi transformat. Tot aşa este când omul se află în faţa unui tablou de Rafael sau Michelangelo şi când prin culoare îl pătrunde un impuls al veşniciei. Dar cele mai puternice sunt, totuşi, impulsurile religioase ale omenirii. Impulsurile religioase care au străbătut epocile i-au transformat pe oameni într-o măsură atât de largă, încât le-au cuprins trupul eteric, astfel că, în ceea ce priveşte trupul eteric, oamenii au în ei două părţi, partea netransformată, primită de la natură, şi partea

transformată. Partea transformată se numeşte spiritul vieţii sau budhi.

Dacă de om se apropie apoi ceva din ceea ce aflăm când audiem o conferinţă despre iniţiere, iese şi mai puternic în evidenţă ceea ce transformă trupul eteric. Iniţierea constă în faptul că omului i se pun la îndemână mijloacele prin care poate să-şi transforme tot mai mult trupul eteric. De aceea este valabil şi pentru cel pe care îl numim discipol ocult faptul că orice învăţare intelectuală, tot ceea ce el îşi poate însuşi ca la şcoală, nu e decât pregătire. Pentru cel ce se supune unei căi spiritual-ştiinţifice de educaţie, e mult mai important decât întreaga asimilare de conţinuturi intelectuale ca el să transforme, în mod voit şi conştient, fie şi o singură înclinaţie a sa în alta, chiar dacă nu e vorba decât de un gest al mâinii. Transformarea unui asemenea gest poate avea mai multă valoare decât o cantitate oricât de mare de cunoştinţe teoretice însuşite. De fapt, iniţierea constă din impulsuri care purifică şi curăţă trupul eteric uman. Pe urmă, în acei oameni care se înalţă la curăţirea şi purificarea trupului fizic, aceste impulsuri merg mai departe, şi acesta e lucrul suprem pe care îl poate realiza omul în actuala sa viaţă.

Acum, cineva ar putea spune: Dar trupul fizic e partea constitutivă cea mai de jos; e ceva deosebit, atunci, în faptul că omul acţionează asupra trupului fizic? – O, da! Tocmai deoarece trupul fizic e partea constitutivă cea mai de jos trebuie folosite forţele cele mai puternice pentru a-l transforma pe acesta în forma sa originară, în forma spiritului pur. Purificarea acestui trup fizic începe prin anumite metode de reglare a procesului respirator. De aceea, partea astfel transformată e numită atma sau omul-spirit propriu-zis; atma nu înseamnă nimic altceva decât respiraţie. De aceea, când e transformat trupul – care, însă, rămâne exterior, ca de obicei –, atunci are loc autoeducarea spiritual-ştiinţifică pe

treapta cea mai înaltă. Prin aceasta, omul dobândeşte nu numai facultatea de a trăi în mod conştient în trupul său fizic, de a cunoaşte, ca să spunem aşa, fiecare globulă a sângelui său, fiecare curent nervos, ci el ajunge să acţioneze afară, în natura cea mare, el ajunge să devină, dintr-un om care înainte era închis în pielea sa, dacă ne putem exprima astfel, un om capabil să acţioneze asupra forţelor Universului şi ale Cosmosului. Aşa trece omul în acea stare prin care devine una cu Cosmosul. Tot ceea ce se spune despre o unire cu Cosmosul care nu se face pe calea unei adevărate autoeducaţii şi evoluţii e doar flecăreală şi vorbărie goală.

Omul devine una cu Cosmosul prin faptul că el îşi transformă mai întâi trupul astral, pe urmă trupul eteric şi, în sfârşit, trupul fizic. Prin aceasta, el devine una cu Cosmosul, aşa cum degetul mic e una cu trupul fizic, de care aparţine. Aceasta este o cale absolut normală şi legică a evoluţiei umane, pe care au mers mulţi oameni, pe care, până la un anumit punct, mergem cu toţii deja acum şi pe care vom merge toţi în viitor.

Ce se întâmplă aici, de fapt? Să încercăm să ne punem în faţă ceea ce se întâmplă: Ce este trupul astral? El nu e altceva decât suma poftelor, pornirilor şi pasiunilor, a plăcerii şi suferinţei, bucuriei şi durerii. Tot ceea ce conlucrează astfel în om este manifestare a spiritului, spirit într-o anumită formă; pentru că totul e spirit. Cum e posibil ca Eul să lucreze asupra trupului astral? E posibil prin faptul că spiritul i se deschide Eului în forma lui cea mai originar-proprie. În pasiuni, porniri şi pofte, spiritul e ascuns, aici el apare în manifestările sale. În Eu, el se revarsă în forma lui cea mai originar-proprie şi Eul îl lasă, la rândul său, să se reverse cu totul în trupul astral, astfel că Eul mijloceşte între forma originar-proprie a spiritului şi aceea a manifestării sale. Aşa stau lucrurile cu trupul eteric şi, în cele din urmă, şi cu trupul fizic, şi aşa are loc o

spiritualizare permanentă, în timpul transformării celor trei corpuri sau părţi constitutive ale entităţii umane. Pe cât e de adevărat că tot ceea ce ne întâmpină sub formă de minerale e spirit – dar spirit în efectul său exterior –, tot atât de adevărat este că ceea ce ne întâmpină în om se află pe calea spiritualizării prin ceea ce Eul însuşi toarnă în entitatea inferioară. Dar numai dacă între această manifestare exterioară, partea materială a omului, trupul său fizic, trupul eteric şi trupul astral, şi părţile constitutive ale spiritului – sinea spirituală sau manasul, spiritul vieţii sau budhi, omul-sprit sau atma –, care îşi trimit lumina în cele trei corpuri, numai dacă între acestea se află Eul este posibilă această transformare a spiritului în cele trei corpuri. Eul trebuie să stea între ele. Şi atunci, părţile constitutive superioare le pot prelucra pe cele inferioare.

Şi prin ce am cunoscut oare esenţa acestui Eu? Am cunoscut-o deja prin numele lui. Niciodată, dacă ne desemnează pe noi înşine, acest nume, acest Eu, nu poate să răsune din exterior la urechea noastră. Prin aceasta am spus mai mult decât prin toate frazele ce stau scrise în cărţile de psihologie obişnuite. Dacă oamenii ar înţelege cum trebuie ce este Eul prin faptul că acest nume nu poate răsuna niciodată spre noi din exterior, atunci s-ar realiza mai mult decât a realizat întreaga psihologie oficial recunoscută. Filosoful *Fichte* a spus-o deja: Lucrul cel mai frumos este omul ca Eu. Dar cei mai mulţi dintre oameni ar prefera să se considere o bucată de lavă de pe Lună decât un Eu, pentru aceasta ei având nevoie de propria lor putere, ca să-l privească, să-l vadă [Nota 28].

În conferinţa despre sufletul animalelor [Nota 29] vom vedea că şi animalul are un Eu, dar nu în lumea fizică. Omul se deosebeşte de animal prin faptul că el îşi are Eul în lumea fizică. Eul este acela care face ca spiritul să se reverse dinspre

lăuntric în afară, intrând în ceea ce este altă formă a spiritului, în diferitele materii, chiar în sufletul însuşi, în ceea ce numim trup astral. De aceea, putem desemna, pur şi simplu, esenţa Eului drept interiorizare. La animal, această interiorizare e abia pregătită. Deoarece despre sufletul animalelor vom mai vorbi, azi ne vom referi la această problemă doar în treacăt. Aşadar, nu avem voie să uităm că şi animalul are un Eu, dar nu animalul individual, ci o întreagă specie de animale. Toţi leii împreună, toţi tigrii împreună, au un Eu, şi acest Eu se află în lumea suprasensibilă. E ca şi cum de la un animal care aparţine unei specii s-ar întinde nişte fire sau otgoane invizibile, spre sufletul-grup sau sufletul speciei, acelaşi pentru toţi. Şi un asemenea suflet-grup a devenit suflet uman individual. Ceea ce are o întreagă grupă de animale are fiecare om individual. De aceea, la animal abia se pregăteşte interiorizarea care duce la formarea sufletului. Vedem acest lucru dacă studiem aşa-numitul suflet al animalului, trupul astral. Interiorizarea propriu-zisă a acestui suflet, prima pătrundere a luminii spiritului, e posibilă în lumea noastră acolo unde Eul se află el însuşi în această lume, ca suflet individual. Sufletul care are în el Eul este în stare, datorită acestui lucru, să lase spiritul să se reverse în materie. Vedem, aşadar, că spiritul şi trupul sau, cum mai putem spune, spiritul şi materia, sunt două entităţi, dacă putem spune astfel, una fiind, de fapt, aceeaşi ca şi cealaltă, numai că sub o altă formă. Materia şi trupul sunt spirit sub o altă formă. În lume, ele diferă una de alta numai aşa cum diferă între ele gheaţa şi apa. Ele sunt diferite, cu toate că sunt unul şi acelaşi lucru. Şi la mijloc e situat sufletul. El este elementul de unire între spirit şi trup.

Astfel, noi îl înţelegem pe om numai dacă îl concepem sub forma acestei alcătuiri tripartite, constând din trup, sau, de fapt, din trupul tripartit, din trup fizic, trup eteric şi trup

astral; constând din spirit în devenire: manas, budhi, atma sau sine spirituală, spirit al vieţii şi om-spirit – şi din suflet, drept entitatea care le transformă pe unele într-altele, care participă la viaţa trupului şi la viaţa spiritului. Putem înţelege sufletul în lumina justă numai dacă îl vedem lucrând astfel din direcţia spiritului asupra trupului. Dacă îl studiem din acest punct de vedere, vom găsi răspuns, prin ştiinţa spirituală, tocmai la acele întrebări pe care sufletul uman trebuie să şi le pună în raport cu entitatea reală a sufletului. Vedem că, la om, sufletul e situat între trup şi spirit. La omul sălbatic, de exemplu, sufletul nu va putea aspira în trup decât o mică picătură de spirit. Acesta se află încă în întregime sub influenţa factorilor exteriori, foamea şi setea, sub influenţa a ceea ce trupul eteric sau trupul vieţii îi imprimă, drept fenomen de viaţă, sub influenţa instinctelor şi poftelor ce merg până la animalitate. Sufletul unui idealist foarte evoluat, de exemplu Schiller sau Francisc din Assisi, înclină spre spirit, îşi cucereşte o conştienţă superioară şi se eliberează de existenţa materială. Ştiinţa spirituală ne arată că transformarea constă din forme. Aceasta e ceea ce noi numim materie. Adeseori o vom întâlni în conferinţele din această iarnă, adeseori o putem clădi în faţa noastră, şi nimeni nu are voie să spere că ar putea să-şi însuşească în cursul unei singure conferinţe lumea de noţiuni care ţine de ştiinţa spirituală.

Dacă privim de pe această poziţie spiritual-ştiinţifică lumea care se află de jur împrejurul nostru, atunci ni se arată că ea este într-o permanentă transformare, aşa cum şi din punct de vedere exterior natura ni se arată într-o permanentă transformare. Vedem cum primăvara floarea iese din sămânţă. Toamna, o vedem ofilindu-se ia-răşi, dar esenţa e păstrată în sămânţă – ca să reînvie în anul următor. Tot astfel, ştiinţa spirituală ne va arăta că, într-adevăr, trupul

e construit de către spirit şi că esenţa acestui spirit, când trupul se des-compune, se păstrează ca sămânţă spirituală, ce reapare mereu şi mereu.

Noi putem transforma gheaţa în apă şi apa în gheaţă. Tot aşa se transformă spiritul în trup. Trupul se descompune, dar spiritul din el se păstrează şi reapare în forme mereu noi. Suntem conduşi astfel spre legea pe care o numim legea stărilor alternative din viaţa umană. Aici, omul trăieşte în trupul fizic, în trupul eteric şi în trupul astral. Dar el mai are şi o altă viaţă, care a existat înainte de această viaţă şi va exista după această viaţă. La fel cum aici trăieşte în aceste trei corpuri, atunci el trăieşte în lumea spirituală. Şi de acolo el îşi aduce cu sine puterile care îi construiesc trupurile, care îi dau forma pe care el o are, chiar dacă în spirit viaţa e altfel. Acesta e lucrul care ni se arată, dacă înţelegem ştiinţa spirituală în mod just. Ni se arată atunci că omul duce o viaţă care alternează între naştere şi moarte: viaţa în trup, pe de o parte, şi viaţa dintre moarte şi o nouă naştere, până când el păşeşte spre o nouă încarnare – viaţa în spiritual, pe de altă parte. Şi cel care trăieşte aici în trup şi acolo în spirit, şi alternează între viaţa în trup şi viaţa în spirit, e sufletul. Dar, de fiecare dată când a trecut printr-o încarnare, omul a lucrat asupra trupului său şi, ca suflet, el ajunge, îmbogăţit cu roadele vieţii pământeşti, înapoi, în ţara spiritelor. Sufletul evoluează mereu mai departe, urcă mereu mai sus. Astfel, el este şi mijlocitorul între spirit şi trup. Şi astfel suntem conduşi până la graniţa care ne arată, dacă privim în mod just spiritul, sufletul şi trupul, care e raportul lor reciproc. Ajungem să ştim că ceea ce se descompune, ceea ce se preface în praf şi pulbere, este o metamorfoză a ceea ce constituie fiinţa cea mai lăuntrică a sufletului, după cum ştim că toate cele temporale sunt forme a ceea ce e veşnic. O asemenea ştiinţă spirituală conduce spre o ştiinţă care dă cu adevărat răspuns

la întrebările referitoare la soarta omului după moarte, la întrebările pe care le are de pus inima umană, în general, dacă vrea să ştie de o asemenea ştiinţă. O ştiinţă care îşi pune în faţă nişte limite nu vede ceea ce este mai important. De aceea e atât de limitată psihologia noastră oficială. Într-un anumit sens, e important să învăţăm ceea ce ne oferă ea. Ştiinţa spirituală nu o disprețuieşte, dar o consideră insuficientă, atâta timp cât nu se merge spre esenţa spiritului şi a sufletului. Aceasta e calea justă spre cunoaşterea spiritului şi a sufletului: Prin faptul că duce o existenţă în timp, sufletul e legat de corpurile lui, dacă putem spune astfel, e împletit în aceste corpuri, şi ceea ce îl atrage spre aceste corpuri e acea parte care constituie o piedică pentru viaţa curată, purificată, pe care omul o duce în spirit, între moarte şi o nouă naştere. Ajungem să înţelegem treptat unde sunt piedicile sufletului, când el se pregăteşte pentru noua naştere. Ajungem să înţelegem, de asemenea, că după moarte sufletul trebuie să se elibereze nu numai de trup – fiindcă acest lucru îl face deja moartea –, ci de înclinaţia spre trup. Cu ajutorul conceptelor juste despre spirit, suflet şi trup, aflăm şi care este soarta sufletului în pelerinajul din timpul vieţii trupeşti şi din timpul vieţii spirituale.

Azi am încercat să arăt, fără a ţine seama de ceea ce se dobândeşte prin metodele clarvederii şi ale iniţierii, despre care vom vorbi în conferinţele următoare, apelând numai la înţelepciunea intelectuală umană obişnuită, că în acest fel se poate ajunge la concepte juste despre suflet şi spirit. Iată ce trebuie să reţinem aici: Lucrurile pe care le vom auzi în cursul acestei ierni vor fi nişte rezultate ale cercetării spirituale. Ele pot fi găsite numai prin metodele indicate în conferinţele referitoare la iniţiere ş.a.m.d. Dar ele pot fi înţelese prin logica obişnuită şi printr-o gândire temeinică. Cel care vrea să invoce scuza: Ce mă priveşte pe mine ştiinţa spirituală, de

vreme ce nu sunt un clarvăzător? – acela întoarce spatele ştiinţei spirituale nu din cauză că îi lipseşte clarvederea, ci pentru că nu îşi aplică asupra ei gândirea într-un mod temeinic şi cuprinzător. Tocmai ştiinţa despre suflet a suferit mult în epoca materialismului – pe care unii îl consideră depăşit, care chiar a fost depăşit în filosofie, dar înfloreşte încă în modul de a gândi al psihologiei. Astăzi, cel mai mult au suferit din cauza materialismului conceptele de suflet şi spirit. Ştiinţa spirituală va trebui să facă în aşa fel încât să-şi asume misiunea de a readuce în sânul omenirii nişte concepte pure şi purificate despre suflet şi spirit. În acest fel, ea va fi cea care va sluji cel mai bine înaltelor tradiţii religioase, care ştiu să facă deosebire între spiritul uman şi cuprinzătorul spirit al lumii, pe care tradiţiile religioase îl numesc Spiritul Sfânt. Noi înţelegem aceste scrieri numai dacă le luăm într-un sens suficient de profund şi dacă privim totul în imagini grandioase, cuprinzătoare, care sunt expresia unor fapte adevărate, ca mijloc al înţelegerii lor.

Noi înţelegem cu ajutorul ştiinţei spirituale şi multe alte lucruri pe care omenirea le va şti în viitor, şi pe care în vremurile timpurii ale evoluţiei doar le-a presimţit, prin spiritele ei cele mai importante. Multe sentimente ciudate străbat sufletul uman când el se transpune cu sentimentul în viaţa spirituală. Cei care îi spun ştiinţei spirituale: Tu ne dai ceva pentru spirit, dar nu ne dai nimic pentru suflet; eu caut suflet, iar tu îmi dai cuceriri spirituale –, aceştia nu ştiu că ceea ce resping este tocmai ceea ce dă sufletului lucrul de care au ei nevoie. Ei însetează după impulsurile de voinţă ale sufletului. Dar sufletul poate fi fericit şi plin de pace dacă lasă spiritul să se reverse în el şi, din spirit, să plăsmuiască, să modeleze corpurile.

Ceea ce ne vine în întâmpinare din exterior este spirit modelat şi ceea ce face ca materia să ia formă se revarsă în

jos, spre noi, din lumea spirituală. Ceea ce vede ochiul nostru la o formă drept culoare este, ca să spunem aşa, spirit densificat, iar puterea care pătrunde în materie şi face să apară forma provine din ceea ce e veşnic. Astfel, unui spirit care, ce-i drept, nu îşi clarifică acest lucru pe cale spiritual-ştiinţifică, dar îl simte şi îl bănuieşte, ceea ce trăieşte de jur împrejurul lui poate să-i apară în aşa fel încât să-şi spună: tot ceea ce este aici îmi pare ca modelat din lumea spirituală. Forma îmi apare drept ceva sfânt, care a pătruns ca un fulger în simpla materie şi când văd forma însăşi, ea pare că se cufundă în materie şi iarăşi se retrage din aceasta. Iată ce a presimţit poetul din ştiinţa spirituală, când a arătat opoziţia dintre trup, sufletul uman şi spirit, care desfăşoară, amândouă, acestea din urmă, o muncă plăsmuitoare în trup. Lui *Schiller* i-a venit ca un fel de presimţire sentimentul că, în realitate, sufletul face ca spiritul să pătrundă în materie, materia dispărând sub această influenţă din faţa privirilor. Cugetând la acest lucru, el şi-a transpus sentimentul în frumoasele cuvinte:

Doar de corp acele puteri aparţin
Ce urzesc întunecatul destin.
Dar, departe de-a timpului vamă,
Tovarăşa naturilor fericite
Colindă, sus, ale luminii câmpii înflorite,
Divină între zei, forma umană. [Nota 30]

IV
BĂRBAT ŞI FEMEIE ÎN LUMINA ŞTIINŢEI SPIRITUALE

München, 18 martie 1908 [Nota 31]

Ştiinţa spirituală antroposofică nu trebuie să existe pentru a-l înstrăina pe om de viaţă, printr-o mistică exaltată. Ea nu trebuie să-l îndepărteze câtuşi de puţin pe om de sarcinile vieţii cotidiene şi ale epocii sale; dimpotrivă, ştiinţa spirituală trebuie să fie tocmai aceea care îi dă omului tărie şi energie, o privire larg cuprinzătoare asupra lumii şi o atitudine deschisă, liberă de prejudecăţi, faţă de sarcinile vieţii, faţă de imperativele realităţii imediate. De aceea, în cadrul acestei ştiinţe spirituale este îngăduit să vorbim uneori nu numai despre marile întrebări legate de înţelepciunea omenirii, despre esenţa omului, despre esenţa lumii, ci va trebui să încercăm, de pe poziţiile ştiinţei spirituale, să aducem lumină şi în problemele care ne preocupă în mod direct. Astfel, în conferinţele de faţă vom avea nişte expuneri care se referă în mod special la problemele şi întrebările epocii noastre.

Dar cel situat pe solul ştiinţei spirituale se vede pus într-o situaţie deosebită, când e vorba de asemenea întrebări legate direct de problemele epocii noastre; fiindcă el creează astfel impresia că se amestecă în disputele zilei. Şi uşor va putea crea această impresie dacă va vorbi despre problema: bărbat şi femeie – bărbat, femeie şi copil. Şi tocmai pentru că cercetătorul spiritual e nevoit, în virtutea punctului de vedere pe care se situează, să privească asemenea probleme de pe nişte poziţii superioare, s-ar putea să pară că o asemenea expunere alunecă departe de părerile, concepţiile etc., afişate în cadrul dezbaterilor obişnuite ale zilei. Dar, chiar dacă, pe

de o parte, e adevărat că ştiinţa spirituală trebuie să pună asemenea probleme într-o lumină superioară, pe de altă parte, tocmai ştiinţa spirituală e capabilă să intervină într-un mod practic nemijlocit în problemele zilei. Fiindcă în aceasta constă caracterul deosebit al unei expuneri spiritual-ştiinţifice, în faptul că, pe de o parte, ea ridică asemenea probleme până la punctele de vedere ale veşniciei, dar că, totodată, ea oferă prin aceasta mijloacele potrivite de care este nevoie în viaţa cotidiană, pe când toate expunerile partinice sfârşesc în ceva care se dovedeşte impracticabil în viaţa cotidiană. Acesta e lucrul pe care trebuie să ni-l punem în faţă, când încercăm să privim de pe o poziţie superioară raportul dintre bărbat şi femeie. Unele lucruri dintre cele ce trebuie spuse aici vor părea cu totul ciudate. Dar dacă vă adânciţi mai mult în aceste lucruri şi măsuraţi cu ele realităţile vieţii, veţi constata că puteţi primi de la ştiinţa spirituală un răspuns mult mai temeinic decât prin ceea ce auzim de obicei pe această temă.

Ştiinţa spirituală porneşte de la concepţia fundamentală că în dosul tuturor lucrurilor şi fenomenelor vizibil-senzoriale se află ceva de natură sufletesc-spirituală. Tocmai problemele care ne preocupă acum vor sta în mod just în faţa ochilor noştri dacă ne vom îndrepta privirile spre realitatea spirituală care se află în dosul celei senzoriale. Astfel, noi trebuie să ne întrebăm: Ce fel de realitate spirituală se află în dosul celor două sexe? – Şi poate că esenţa sexelor ni se va dezvălui prin faptul că ne adâncim în această realitate spirituală aflată în dosul deosebirii senzoriale dintre sexe. Dar atunci vom vedea că ştiinţa spirituală, prin esenţa ei, ne conduce spre tot felul de adevăruri pe care epoca noastră actuală le presimte deja, în felul ei, şi pe baza concepţiei materialiste despre lume. Dar pentru că în dosul acestor

presimţiri se află numai o concepţie materialistă despre lume, ele se dovedesc a fi înşelătoare.

Ce are de spus materialismul despre esenţa sexelor? Ne putem orienta cel mai bine în această privinţă dacă studiem ceea ce au scos la lumina zilei, în legătură cu această problemă, cercetările din ultima vreme. De mai mult timp, femeia încearcă să se apropie tot mai mult de acea epocă din evoluţia omenirii în care între cele două sexe va exista egalitate deplină. Prin faptul că femeia a început lupta pentru drepturile ei, ne va interesa ce are de spus materialismul despre natura femeii. Vom dobândi astfel un etalon despre felul cum gândeşte epoca noastră în legătură cu o problemă atât de importantă. Am putea aminti aici cele mai diverse glasuri care şi-au exprimat părerea în legătură cu natura feminităţii, aşa cum sunt ele adunate la un loc în cartea „Critica feminităţii" de Rosa Mayreder [Nota 32]. E bine să căutăm asemenea judecăţi la personalităţile de frunte ale epocii noastre. Un naturalist foarte important din secolul al 19-lea indică drept însuşire fundamentală a femeii sentimentul smereniei. Un altul, care are şi el dreptul de a-şi spune cuvântul, găseşte că însuşirea fundamentală a femeii este înclinarea spre mânie. Iarăşi, un alt naturalist, care a făcut mare senzaţie, ajunge la concluzia că fiinţa fundamentală a femeii poate fi exprimată cel mai bine prin tendinţa de a se lăsa cu încredere în voia sorţii; un altul – prin tendinţa de a domina, un altul, prin conservatorism, şi iarăşi un altul este de părere că femeia este elementul propriu-zis revoluţionar în lume. Şi mai este un altul, care a spus că la femeie se întâlneşte într-o formă deosebit de pronunţată facultatea de a analiza, pe când un altul constată că femeia e total lipsită de facultatea analitică, fiindcă şi-a dezvoltat numai facultatea de sinteză.

Am putea înmulţi după dorinţă acest florilegiu, dar în final am afla numai că o privire exterioară îi duce pe nişte bărbaţi inteligenţi la păreri diametral opuse. Cine vrea să se adâncească mai mult în această problemă, acela ar trebui să spună: Poate că aceşti oameni pornesc de la nişte premise cu totul greşite; nu ar trebui să privim doar exteriorul, ci întreaga fiinţă. – Constrâns de faptele înseşi, în câte un cercetător s-a ridicat la suprafaţa conştienţei o presimţire, dar ea a fost cufundată într-o gândire materialistă. Aşa, de exemplu, un spirit tânăr, *Otto Weininger*, scrie o carte despre „Sex şi caracter" [Nota 33]. Otto Weininger a fost un om cu predispoziţii importante, dar care a risipit în vânt aceste predispoziţii importante, fiindcă pe sufletul său apăsa întreaga greutate a concepţiei materialiste despre lume. El gândea: Fiinţa omului poate fi privită numai în aşa fel încât în omul individual să nu vedem în mod unilateral doar masculinul sau femininul, ci să observăm că în masculin e amestecat femininul şi invers. – Aşadar, în sufletul acestui Otto Weininger a mijit presimţirea unei idei. Dar această idee s-a comprimat, prin puterea de sugestie a epocii, devenind o idee materialistă. Şi astfel, Weininger ajunge să creadă că găseşte într-un anumit amestec de substanţe interacţiunea masculin-feminin, astfel încât în fiecare bărbat trebuie să găsim, după părerea lui, un element feminin ascuns, şi în fiecare femeie un element masculin ascuns. Dar de aici rezultă pentru el nişte consecinţe bizare. Weininger spune: femeii îi lipseşte Eul, individualitatea, caracterul, orice urmă de personalitate, orice libertate ş.a.m.d. Şi, dat fiind faptul că în concepţia sa e vorba de un amestec pur material, cantitativ, ca să zicem aşa, de însuşiri masculine şi feminine, bărbatul are în el toate acestea. Dar, în mod evident, ele sunt distruse de însuşirile lui masculine.

Vedeţi, dacă abordăm lucrurile în mod absolut direct, dăm de o concepţie care se autodistruge. Dar, după cum vom vedea, la bază se află o presimţire absolut justă.

Va fi necesar să pătrundem, în ceea ce priveşte aceste lucruri, în concepţia spiritual-ştiinţifică fundamentală. Eu am subliniat în repetate rânduri că ştiinţei spirituale nu-i este la fel de uşor să studieze fiinţa omului, cum e cazul cu ştiinţa de orientare materialistă. Fiindcă ceea ce vedem la om din punct de vedere fizic-senzorial, pentru ştiinţa spirituală e doar o parte a entităţii întregi, trupul fizic. Dincolo de acesta, ştiinţa spirituală distinge trupul eteric sau trupul puterilor plăsmuitoare, pe care omul îl are în comun cu plantele şi cu animalele. Ca o a treia parte a entităţii umane, ea recunoaşte ceea ce este purtătorul plăcerii şi al suferinţei, ceea ce trăieşte în senzaţiile şi sentimentele noastre, trupul astral sau trupul sufletului, pe care omul îl are în comun cu animalele. Şi, drept o a patra parte, ştiinţa spiritu-ală recunoaşte ceea ce îl face pe om să fie, de-abia acum om, conştienţa de sine, Eul. Aşa îl descrie ştiinţa spirituală pe om, ca fiinţă alcătuită din patru părţi constitutive.

În primă instanţă, pe noi ne ating trupul fizic şi trupul eteric. Şi aici zace ascunsă, de asemenea, dezlegarea enigmei privitoare la raportul dintre sexe. Şi acum, cercetătorul spiritual trebuie să spună un lucru care poate că va face să apară la mulţi dintre contemporanii lui reproşul că e nebun: Omul este, conform cu entitatea sa, un organism ciudat; fiindcă numai parţial trupul eteric este un fel de replică a trupului fizic. În ceea ce priveşte sexualitatea, lucrurile stau altfel. La omul de sex masculin, trupul eteric este feminin, iar la omul de sex feminin, trupul eteric este masculin. Oricât de ciudat ar părea, o observaţie mai profundă trebuie să ne conducă la înţelegerea acestui fapt extraordinar de important: În ascuns, în fiecare om zace ceva din celălalt sex.

Aici nu trebuie să avem în vedere tot felul de fenomene anormale ale vieţii, ci numai situaţia normală.

Dar, având în vedere acest fapt, dispare posibilitatea de a vorbi de bărbat şi femeie în sensul strict al cuvântului, ci va trebui să vorbim de însuşiri masculine şi feminine. Femeia orientează spre exterior anumite însuşiri, iar pe altele, diametral opuse acestora, spre interior. Femeia are în lăuntric însuşiri masculine, iar bărbatul, însuşiri feminine. Aşadar, pe când bărbatul devine, de exemplu, un războinic, datorită corporalităţii sale, vitejia sa exterioară fiind legată de organizarea exterioară a corporalităţii sale, femeia posedă vitejia lăuntrică, facultatea de jertfă, puterea dăruirii de sine. Dacă se ridică la nivelul unei activităţi, bărbatul se cufundă cu totul în realitatea exterioară. Femeia acţionează în lume cu o pasivitate plină de dăruire. Ne vor deveni clare nenumărate fenomene ale vieţii dacă vom concepe entitatea umană drept conlucrare a doi poli, polul masculin îndreptat spre exterior, polul feminin îndreptat spre interior, la bărbat, iar la femeie, polul feminin îndreptat spre exterior, cel masculin spre interior.

Dar ştiinţa spirituală ne arată şi cauzele mai adânci ale faptului că în masculin se găseşte un element feminin, iar în feminin un element masculin. Ştiinţa spirituală spune că omul trece prin multe vieţi, pentru a se înălţa spre o desăvârşire din ce în ce mai mare. Viaţa ac-tuală este întotdeauna consecinţa celor precedente. Şi, prin faptul că omul străbate astfel multe vieţi, el străbate multe încarnări masculine şi feminine.

În ceea ce ia naştere astfel se exprimă, aşadar, efectul experienţelor şi trăirilor pe care le putem avea în ambele direcţii, ca oameni pământeşti. Cine poate privi, în felul descris, în natura masculină şi în cea feminină, acela ştie că trăirile mai intime ale fiecăruia dintre cele două sexe sunt cu

totul diferite, că ele trebuie să fie cu totul diferite. Întreaga noastră viaţă pământească este o acumulare de trăiri şi experienţe dintre cele mai variate. Dar aceste trăiri şi experienţe pot deveni multilaterale numai dacă omul trece prin aceste experienţe din perspectiva ambelor sexe. Astfel, privind omul chiar şi numai din punctul de vedere al celor două părţi constitutive inferioare, vedem că el este, de fapt, o fiinţă dual㠂. Dar cât timp nu recunoaştem decât existenţa unui trup fizic, nu putem ajunge la o concluzie rezonabilă. Trebuie să recunoaştem spiritul aflat în dosul acestui fenomen. Transpărând prin elementul masculin, în bărbat ni se arată feminitatea lui lăuntrică, iar în femeie, transpărând prin elementul feminin, ni se arată masculinitatea ei lăuntrică. Ei bine, acum înţelegem, de asemenea, cum se face că atâţia oameni care privesc bărbatul şi femeia din punct de vedere exterior ajung la erori; căci esenţialul constă cu totul şi cu totul în faptul că ne îndreptăm privirea spre lăuntric sau spre exterior. E expus în întregime hazardului acela care cunoaşte numai una dintre laturile fiinţei umane. Dacă, de exemplu, unul dintre cercetători găseşte că însuşirea principală a femeii este smerenia, iar celălalt – înclinarea spre mânie, înseamnă că fiecare a privit numai o latură a aceleiaşi entităţi. Eroarea apare din cauza unui asemenea mod de a privi. Pentru a cunoaşte adevărul întreg, trebuie să-l privim şi noi pe omul întreg.

Dar o asemenea cunoaştere a adevărului întreg cere să ţinem seama de încă un lucru: Noi trebuie să-l studiem pe om în stările lui alternative de veghe şi somn. În timpul somnului, trupul astral şi Eul au ieşit din organizarea fizic-eterică a omului. La adormire, omul îşi pierde conştienţa obişnuită de zi; prin somn, el intră într-o altă conştienţă, conştienţa de somn. Percepţiile şi trăirile prin care trec Eul şi trupul astral în lumea spirituală, în timpul somnului, rămân ascunse

conştienţei obişnuite. În stadiul actual al evoluţiei sale, omul este organizat în aşa fel încât Eul şi trupul astral trebuie să se folosească, în starea de veghe, de organele de simţ fizice, pentru a dobândi o conştienţă a lumii fizice. Astăzi, oamenii sunt de părere, firește, că aparatele fizice ale organizării noastre senzoriale sunt acelea care văd, aud, au senzaţii gustative sau tactile etc. Dar încă un gânditor cum e *Fichte* spune: Nu urechea aude, ci eu aud [Nota 34]. – Şi astfel, orice percepţie senzorială pornește din Eu, adevărata entitate lăuntrică a omului. Şi, în fiecare dimineaţă, când omul se scoală, Eul şi trupul astral devin conştiente, prin organele de simţ, de ambianţa lor fizică. Altfel stau lucrurile în perioadele de somn: Eul şi trupul astral se află în lumea spirituală. Dar omul nu şi-a dezvoltat, de obicei, în trupul său astral, organele senzoriale corespunzătoare prin care să poată vedea în spaţiul astral. Cine nu vrea să admită acest lucru, ar trebui să spună, în mod consecvent: De fapt, omul moare în fiecare seară. – Aşadar, în timpul nopţii, omul se află într-o lume spirituală. Dar lumea spirituală şi lumea fizică sunt legate între ele într-un mod special, fiindcă orice realitate a lumii fizice nu e decât un fel de stare de densificare a spiritualului. La fel cum gheaţa e apă densificată, trupul fizic şi trupul eteric sunt nişte densificări ale trupului astral. În orice caz, materialismul actual greu va admite că spiritul este creatorul tuturor realităţilor materiale, dar tragismul materialismului constă tocmai în faptul că materialismul înţelege cel mai puţin tocmai materia. Astfel, se ajunge la nişte lucruri foarte ciudate, dacă se neagă faptul că orice realitate materială nu e altceva decât spirit densificat. Dacă ne oprim la noţiunile populare în epoca noastră, pentru majoritatea oamenilor nu va deveni vizibil cât de mult batjocorește orice raţiune o frază ca aceasta: Trupul este baza sufletescului propriu-zis, întregul aşa-numit spiritual trebuie

dedus din corporalitate. – Lucrul devine şi mai clar dacă se trag ultimele consecinţe, cum o face, de exemplu, pragmatismul, care provine din America, dar a molipsit deja şi Europa. Dintr-o singură frază se poate vedea că această teorie batjocoreşte orice gândire umană sănătoasă; aici se spune, de exemplu, cam aşa: Omul nu plânge pentru că e trist, ci el e trist pentru că plânge! [Nota 35] – Nu e perceput faptul că aici o dispoziţie sufletească acţionează asupra fizicului, ci se crede că nişte cauze exterioare oarecare fac să ţâşnească lacrimi din ochi şi că pe urmă omul devine trist. Aceasta este o consecinţă a materialismului dusă până la absurd.

Ştiinţa spirituală ştie că în timpul nopţii cele două părţi constitutive superioare ale omului, Eul şi trupul astral, se află afară, şi că ele au lăsat jos trupul eteric şi trupul fizic. Astfel, omul îşi lasă jos, în timpul somnului, organizarea sa masculină şi feminină, şi el trăieşte într-o lume spirituală, ca fiinţă care nu mai posedă nici o însuşire masculină sau feminină, ca fiinţă nediferenţiată ca sex. Astfel, deja aici fiecare om îşi împarte viaţa în perioade când e sexuat şi altele, când este asexuat.

Dar atunci sexul nu are nici o importanţă în lumea spirituală? Oare opoziţia dintre trupul fizic şi trupul eteric, care face să se manifeste în această lume fenomenul celor două sexe, nu are nici un revers în lumile superioare? Ei bine, este adevărat că nu luăm cu noi sexul, în lumile superioare, dar originea celor două sexe o găsim în lumea astrală. La fel cum gheaţa e formată din apă, ceea ce în lumea fizică ne întâmpină drept masculin şi feminin e format din opoziţia unor principii superioare. Această opoziţie ni se înfăţişează cel mai bine dacă o caracterizăm drept opoziţia dintre viaţă şi formă. Această polaritate o întâlnim exprimată şi în natură. Pomul prezintă o putere de viaţă ce vrea să înmugurească şi, totodată, ceea ce sileşte viaţa să intre în forma solidă, ceea ce

opreşte creşterea, ceea ce face ca puterea de proliferare a vieţii să formeze trunchiul solid. Aşa trebuie să conlucreze, în orice viaţă şi existenţă, viaţa şi forma. Şi dacă studiem din acest punct de vedere esenţa sexelor, putem spune: Copia vieţii este elementul masculin, iar ceea ce transpune viaţa într-o anumită formă se exprimă în elementul feminin. – Când, de exemplu, artistul modelează materialul, se întâmplă următorul lucru: Ceea ce cioplește în marmură artistul, drept formă, nu se găsește în natura senzorială; numai fiinţa artistului, care îşi are rădăcinile în lumea spirituală şi îşi ia de acolo fecundarea, poate desfăşura o activitate de creaţie artistică, poate modela forme artistice. Şi tot aşa este, de fapt, situaţia cu trupul astral şi cu Eul, în care se revarsă neîncetat puterile şi fiinţele lumii spirituale. Iar ceea ce creează artistul în material, ceea ce imprimă el materiei, este amintirea a ceea ce a fost incitat în el în lumea spirituală. Dacă omul nu s-ar întoarce mereu, în perioadele de somn, în patria sa originară, dacă n-ar zăbovi în lumea spirituală, atunci el nu ar aduce în existenţa fizică germenii de fecundare pentru toate activităţile mari şi nobile. Nu se poate întâmpla, aşadar, nimic mai rău, decât ca omul să se sustragă somnului un timp îndelungat.

Aşadar, ceea ce şi-a asimilat artistul din lumea spirituală şi a transpus în mod inconştient în opera sa, apare drept viaţă şi formă. Şi aşa s-ar putea să ne întrebăm odată: De ce ne pare „Juno Ludovisi" [Nota 36] atât de minunată? – Iată chipul mare, fruntea largă, nasul de o formă deosebită. Dacă am trece cu simţirea noastră, pipăind parcă, peste toate acestea, am putea spune: Aici este o imagine despre care nu ne putem reprezenta deloc că ea a rămas drept ceva spiritual; în acest chip vedem suflet şi spirit închise cu totul în formă. Această formă poate să rămână aşa pentru eternitate. Aici, viaţa lăuntrică a devenit în întregime formă, a încremenit în

formă, aici avem suflet şi spirit devenite formă. Dar apoi privim capul lui Zeus [Nota 37]. La baza frunţii înguste se află, de asemenea, spirit şi suflet, dar avem sentimentul că această formă ar trebui să se schimbe în orice moment. Dintr-o inspiraţie profundă a artistului, aici a fost reţinută viaţă şi formă, în toată realitatea lor.

Dar, la fel cum, în marile momente, artistul creează, într-adevăr, în asemenea lucruri, o copie a vieţii şi a formei, şi întreaga noastră fiinţă este, de fapt, viaţă şi formă. Prin aceasta se vede însă cu adevărat că entitatea omului e formată din sânul lumii spirituale, din viaţa care e în permanentă devenire şi din ceea ce păstrează viaţa, îi conferă durată. Omul are parte de viaţă şi de moarte, ca expresie a acestor polarităţi superioare ale vieţii. Şi, în acest sens, *Goethe* a putut spune: „Moartea e artificiul naturii, pentru a avea multă viaţă" [Nota 38]. Şi, astfel, viaţa găseşte o formă nu pentru o viaţă unilaterală, nu pentru o moarte unilaterală, ci pentru ceea ce face din viaţă şi moarte un tot superior armonios. În felul acesta conlucrează spiritualul şi fizicul, prin mediile elementului masculin şi feminin; viaţa în veşnică devenire din elementul masculin şi viaţa reţinută în formă din elementul feminin.

Astfel, nu se porneşte de la o studiere unilaterală a existenţei fizice, dacă e să fie cercetată esenţa sexelor, ci se dă un răspuns pe tărâmurile spirituale ale existenţei. Numai aşa găsim armonia situată mai presus de sexe, care ia naştere în măsura în care cele două sexe se înalţă până la ea. Dacă, aşadar, prin puterea cunoştinţelor pe care le oferă ştiinţa spirituală, noi ajungem în situaţia de a face să acţioneze în viaţa practică ceea ce e situat mai presus de sexe, atunci problema sexelor e rezolvată. Dar acest lucru nu ne îndepărtează de viaţă. Fiindcă ceea ce ne întâmpină în cele două fenomene ale entităţii umane poate fi purificat de noi în

mod just, dacă tindem în mod conştient spre această armonie superioară. În acest fel, problema sexelor este aprofundată, iar opoziţia este armonizată. Tot ceea ce ţine de sex dobândeşte o cu totul altă formă şi importanţă. Nu putem rezolva problema sexelor prin dogme, ci căutând un teren comun, găsind sentimente care conduc dincolo de sexualitate. În relaţiile sociale nemijlocite, problema sexelor va putea fi rezolvată într-un mod adecvat unei omeniri avansate. Dacă omul găseşte elementul suprasexual, atunci această problemă a epocii e rezolvată pentru el.

Şi astfel, cu ocazia acestei expuneri ni s-a arătat ceea ce ni se arată de atâtea şi atâtea ori: că trebuie să separăm entitatea de aparenţa senzorială. Trebuie să-l privim pe omul întreg, pe omul care ne apare din direcţia simţurilor, pe omul care ne apare din direcţia spiritului – dacă vrem să dezlegăm enigmele vieţii. Mai presus de opoziţia senzorială se arată că a fi bărbat şi a fi femeie sunt numai nişte haine, nişte învelişuri, care ascund entitatea adevărată a omului. Noi trebuie să căutăm dincolo de haină. Acolo se află spiritul. Nu avem voie, aşadar, să ne ocupăm numai de latura exterioară a spiritului, ci şi de spiritul însuşi.

Acelaşi lucru ar putea fi exprimat şi aşa: Bunul suprem este o iubire saturată de înţelepciune, o înţelepciune saturată de iubire. „Etern-femininul ne trage-n tării." [Nota 39] Femininul este acel element din lume care tinde să se înalţe, pentru a se lăsa fecundat de realităţile veşnice ale vieţii.

V
INIȚIEREA
Berlin, 28 noiembrie 1907

În cursul conferințelor de știință spirituală din timpul iernii am fost nevoiți să atingem unele teme deloc iubite, ci numai tolerate, în epoca prezentă. Dar putem spune că poate nici una nu este atât de puțin iubită și atât de puțin tolerată ca aceea care va constitui obiectul expunerii noastre de astăzi: inițierea.

Dacă vorbim despre lumile spirituale, superioare, în sensul în care trebuie să vorbim într-o întreagă serie de conferințe, se va ivi, bineînțeles, și gândul: Cum ajunge omul la cunoașterea acestor lumi superioare, cum ajunge să privească în ele? Expunerea noastră de astăzi ne va da măcar un răspuns provizoriu – un răspuns plenar îl pot da numai toate conferințele acestei ierni – la întrebarea despre ce este inițierea. Trebuie să presupunem acceptate aici cele două principii fundamentale ale întregii științe spirituale, la care ne-am referit deja pe scurt în prima dintre conferințele de față: Primul este adevărul că în dosul și în afara lumii noastre, care poate fi percepută prin simțuri și înțeleasă cu intelectul, mai există o altă lume, ba chiar o serie de alte lumi, suprasensibile, suprafizice, cum le-am numit. Al doilea este adevărul că aceste lumi, care există pe lângă lumea noastră senzorială, vizibilă, îi pot deveni accesibile omului, treptat, în așa fel încât să-i fie posibil să le cunoască prin propria lui evoluție.

Prin această afirmație, știința spirituală își atrage de la bun început adversitatea tuturor celor pe care în ultimele conferințe i-am numit oamenii lui „noi" și „se" din epoca prezentă. Oamenii lui „noi" sunt aceia care vorbesc despre aceste lucruri folosind cel mai frecvent cuvintele: Nu „se"

poate cunoaşte sau „noi" nu putem cunoaşte. – Prin aceasta e proclamat de la început un fel de absolutism al cunoaşterii, un fel de infailibilitate a vorbitorului respectiv, care se face pe sine, şi ceea ce poate el să cunoască, etalonul întregii cunoaşteri umane. Ştiinţa spirituală se situează pe poziţia exact opusă. Ea se situează pe poziţia care spune că omul posedă facultăţi şi puteri de cunoaştere care zac în el sub formă de germene şi care pot fi dezvoltate pe trepte din ce în ce mai înalte. Trebuie să admitem, desigur, că e absolut just dacă cineva spune că nu poate să cunoască anumite lumi superioare. Dar trebuie să spunem, totodată, că aceste lumi superioare nu pot fi pătrunse cu acele puteri de cunoaştere pe care le are el în vedere şi că, în mod logic, nimeni nu are dreptul să spună: Puterile mele de cunoaştere sunt absolut singurele existente; ceea ce cunosc eu reprezintă limita întregii cunoaşteri umane. – Fiindcă prin aceasta el respinge capacitatea omului de a evolua, el neagă de la bun început faptul că omul se poate înălţa pe trepte din ce în ce mai înalte şi mai înalte. Dar convingerea fundamentală a oricărui om care priveşte lumea într-un mod lipsit de prejudecăţi este aceea că omul e capabil de evoluţie, şi mai ales în cadrul culturii noastre germane e uşor să te ridici până la recunoaşterea acestui principiu.

Ceea ce pune bazele unui mod de a gândi care duce la iniţiere a fost exprimat şi subliniat în repetate rânduri de *Goethe*, în cele mai diferite expresii şi maxime minunate. Vom pune în fruntea conferinţei de azi acel cuvânt – vom reveni asupra lui în cursul expunerilor –, acel cuvânt prin care Goethe atrage atenţia asupra acelei puteri umane lăuntrice care tinde mereu mai departe şi mai departe, mereu mai sus şi mai sus, şi care, ce-i drept, e strâmtorată de ceea ce ne înconjoară, e frânată în orice clipă de ceea ce ne este impus din exterior, de pretutindeni, drept realitate senzorială, dar

care posedă, totuşi, un mijloc de a ajunge la cunoaşterea lăuntrică, la cunoaşterea lumii. Goethe spune, în acest poem, „Tainele" [Nota 40], în care vorbeşte despre o iniţiere deosebită a rozicrucienilor, referindu-se la principiul iniţierii în cuvinte profunde:

Căci orice forţă înainte tinde,
Ici-colo împlinindu-şi viaţa şi lucrând.
Din toate părţile ne ţine, ne cuprinde
Curentul lumii, şi cu el ne duce spumegând.
Şi prin furtuni lăuntrice şi lovituri, greu prinde
Spiritul nostru un profund cuvânt:
De-acea putere ce încătuşează pe oricine
Devine liber omul ce s-a biruit pe sine.

E cu totul propriu gândirii lui Goethe să caute aceste puteri ale omului, care pot fi dezvoltate până ce rodesc drept puteri de cunoaştere superioare, să caute căile şi mijloacele de a ajunge la o înţelepciune a cunoaşterii cu adevărat obiective, care priveşte în interiorul lucrurilor, adică în spiritualul lor. Este proprie gândirii lui această căutare, dacă încercăm să-l surprindem acolo unde îşi exprimă în modul cel mai intim punctul de vedere pe care se situează în ceea ce priveşte cunoaşterea. Găsim aici multe afirmaţii care exprimă clar acest lucru.

La începutul Teoriei culorilor, această lucrare atât de greşit înţeleasă de mulţi – astăzi încă n-a sosit vremea ca această lucrare a lui Goethe să fie înţeleasă, dar poate că va veni peste câtăva vreme, atunci când se vor arăta perspectivele amintite de mine în conferinţa „Ştiinţele naturii la răscruce" – aşadar, la începutul Teoriei culorilor, Goethe spune că ochiul a fost creat „în contact cu lumina, pentru lumină" [Nota 41]. El mai spune că acesta a fost un organ indiferent, insensibil al lumină. Lumina a făcut din el organul care acum poate să vadă lumina, obiectele asupra cărora se

proiectează lumina. Aşadar, aşa trebuie să fie gândit, în sensul lui Goethe, ceea ce eu am spus în sensul ştiinţei spirituale: că în nişte vremuri originare foarte îndepărtate fiinţa umană nu avea ochi care să poată percepe lumina, că ochii au provenit din nişte organe de o cu totul altă natură. Şi care a fost forţa care a săvârşit această transformare? Lumina însăşi! Ea a făcut să iasă la iveală ochiul, care devenise sensibil la lumină. Şi, în acelaşi timp, Goethe sugerează că în om există, poate, alte facultăţi, necunoscute şi ignorate, care, dacă vor fi dezvoltate, vor deschide o nouă lume, exact la fel cum ochiul, dacă e făcut să iasă la iveală, ne deschide lumea luminii şi a culorilor. Şi noi nu vorbim, în ştiinţa spirituală, despre lumile superioare, suprasensibile, în nici un alt sens decât acesta.

Noi vorbim despre asemenea percepţii exact în sensul afirmaţiei făcute de *Johann Gottlieb Fichte*, marele gânditor. Fichte spune: Dacă un singur om înzestrat cu vedere s-ar duce printre unii care sunt orbi cu toţii, şi dacă le-ar vorbi despre lumină şi culori, ei l-ar considera, probabil, un fantast. Tot aşa, ceea ce el, Fichte, avea să le spună auditorilor săi, era accesibil numai unui organ care trebuia să iasă la iveală abia de acum înainte, şi care – numai că pe o treaptă mai înaltă – poate fi comparat cu organul orbului din naştere, care înainte de operaţie cunoştea lumea numai cu ajutorul pipăitului, dar care pe urmă o vede strălucind în culori şi lumină [Nota 42]. Tot aşa e posibil, prin dezvoltarea unor puteri care dormitează în om, să facem să iasă la iveală nişte facultăţi cu care el să perceapă în lumea înconjurătoare forţe şi obiecte noi, care pot fi percepute numai de nişte facultăţi spirituale. În ştiinţa spirituală nu se vorbeşte într-un sens nelogic, ci în acest sens absolut logic, despre lumile spirituale.

Cine se îndoieşte de existenţa lumilor spirituale, acela se află pe aceeaşi treaptă a puterii de judecată ca şi unul care s-a născut orb şi spune: Nu există nici o lume a luminii şi

culorilor, căci eu n-o văd. – Asupra posibilului nimeni nu poate să emită o judecată reală. Dar asupra realului poate să decidă acela care o cunoaşte. Nu poate să decidă asupra unei probleme cel ce nu ştie ceva despre ea. Astfel, de fapt, numai principiul experienţei, al trăirii, are voie să hotărască asupra a ceea ce numim iniţiere.

Este, de aceea, inutil să se vorbească despre aceste lucruri? Nu, nu este inutil; fiindcă, în ce sens vorbeşte cel care face comunicări despre asemenea lumi superioare? El vorbeşte despre ele ştiind că, fie şi numai prin aceste comunicări, prin aceste solii, pot fi trezite facultăţile şi puterile care dormitează în toţi oamenii şi prin care se poate ajunge în mod real în aceste lumi. Iar cel care nu vrea să primească solii din aceste lumi seamănă cu unul care ar fi refuzat odinioară să treacă şi el prin evoluţia de pe acea treaptă de dezvoltare a organizării umane pe care încă nu apăruseră ochii, până pe treapta când apar organele cu care omul poate vedea Soarele. Acest om ar fi putut să spună, şi el: De ce să accept ca în mine să se dezvolte ceva, pentru ca eu să pot cunoaşte Soarele şi lumina? Înainte, el nu cunoştea Soarele şi lumina. Abia printr-o putere străină care se apropie de noi, în om se poate dezvolta premisa germenului lăuntric. Numai dacă ne deschidem sufletul în mod liber comunicărilor despre lumile superioare vom primi primul imbold de a dezvolta puterile superioare care, în cele din urmă, vor face din noi nişte văzători, nişte iniţiaţi.

Despre principiul iniţierii s-a vorbit în toate epocile evoluţiei umane. Numai că raportul faţă de activitatea publică era altul decât acela care trebuie să existe în epoca noastră. Fie că ne întoarcem la vechile civilizaţii – hindusă, chaldeeană, babiloniană, egipteană, greco-romană –, fie că străbatem perioada Evului Mediu, trecând prin secolele 16, 17 şi până la noi, întotdeauna au existat iniţiaţi şi discipoli ai

iniţiaţilor. Numai că despre aceasta nu se vorbea în mod public. Iniţiat! Ce însemna aceasta? Există o deosebire între un iniţiat, un clarvăzător şi oamenii care aplică nişte puteri superioare în serviciul lumii fizice. Dar astăzi nu vrem să intrăm în detaliile acestor deosebiri mai subtile. Clarvăzător este acela care poate privi în lumile suprasensibile, acela despre care putem spune că lumile ce constituie lumi ascunse pentru omul obişnuit, pentru el sunt lumi deschise, perceptibile. De ce introducerea în asemenea lumi superioare era practicată, aş zice, în taină? De ce în vremurile trecute nu se vorbea în mod public despre ele? Data viitoare vom vorbi despre pericolele iniţierii. Azi vom atrage atenţia doar asupra faptului că la graniţa dintre lumea senzorial-vizibilă şi lumea invizibil-suprasensibilă pe om îl pândeşte cu adevărat un anumit pericol, şi că cel care urmează să devină un iniţiat trebuie să depăşească mai întâi acest pericol. Pericolul constă în faptul că la graniţa dintre lumea fizică şi cea suprafizică este extraordinar de greu să distingi iluzia de realitate, visele de realitate, viziunea de percepţia spirituală reală. Aici, pe acest tărâm, e foarte uşor să confundăm formaţiunile fantasmagorice din propriul nostru suflet cu ceea ce există în mod real, obiectiv. Sunt necesare diferite însuşiri, care vor fi prezentate în cele ce urmează, pentru ca la graniţa dintre cele două lumi să ne păstrăm tocmai sângele rece, siguranţa sufletului, curajul, perseverenţa şi energia, căci dacă omul şi-ar pierde claritatea cu privire la ceea ce este aparenţă şi ceea ce este realitate, el şi-ar pierde minţile, şi ar deveni un nebun, în loc să devină un iniţiat.

Acum, bineînţeles, în majoritatea oamenilor există o aviditate nespus de mare, o adevărată furie de a vedea, totuşi, ceva din lumile superioare. Dar la majoritatea oamenilor nu există în aceeaşi măsură şi perseverenţa, şi voinţa, şi înainte de toate, puterea de a învinge tot ceea ce trebuie învins

pentru a da la o parte piedicile amintite. De aceea, în toate epocile a fost necesar ca iniţiaţii să-i cerceteze mai întâi pe cei ce urmau să aibă acces la iniţiere în privinţa intelectului lor, a facultăţilor lor spirituale şi morale, şi a sentimentelor lor. Numai aceia care puteau rezista examenului privirii sigure a iniţiatului puteau fi admişi la iniţiere. Trebuia ca aceştia să fie nişte oameni care, datorită întregii lor situaţii de viaţă, să fie în stare să se supună, într-adevăr, probelor care îi făceau capabili ca la graniţa dintre lumea fizică şi lumea spirituală să deosebească aparenţa de adevăr, viziunea de realitate.

Se poate ivi acum întrebarea: Dar atunci de ce nu păstrează şi astăzi tăcerea, dacă a fost posibil să se tacă atâta vreme, cei ce ştiu ceva despre aceste lucruri? De ce nu se mai aplică şi astăzi principiul izolării severe, în ceea ce priveşte introducerea în lumile superioare? De ce e încălcat acest principiu? Lucrul îşi are bunul său temei. Omenirea progresează. În diferitele epoci ale evoluţiei sale, ea e mereu altfel. Şi istoria e mult mai diferită, în modelarea ei şi în treptele ei de evoluţie, decât îşi imaginează omul profan. Cine nu cunoaşte lucrurile, acela îşi imaginează că oamenii de astăzi sunt la fel ca cei de acum câteva secole. Şi aceia care au studiat istoria şi antropologia au în mod tacit aceeaşi reprezentare. Dar oamenii din diferitele secole, care pentru o anatomie exterioară şi pentru o fiziologie exterioară sunt la fel, ei sunt, de fapt, foarte diferiţi unii de alţii. Deosebirile nu constau, în general, în lucrurile grosiere, iar anatomia exterioară şi fiziologia exterioară nu ştiu absolut deloc din ce constau ele. Omenirea înaintează şi noi am ajuns, în epoca noastră, la o formă a spiritului uman şi a sufletului uman când e nevoie, pentru binele general şi pentru progresul omenirii, de adevărurile despre misterele lumii, de concepţiile, noţiunile şi ideile care ne conduc în adâncul

lucrurilor, care până acum au fost păstrate mereu în așa-numitele școli oculte.

Aspectele mai exacte vor fi prezentate în conferințele următoare. Azi nu e necesar decât să atragem atenția asupra schimbării extraordinar de mari care a avut loc doar în cursul câtorva secole. Să amintim un singur lucru, care a intervenit în profunzimile evoluției umane: arta tiparului. Ia gândiți-vă cum au trăit oamenii în ceea ce privește sufletul lor, în ceea ce privește cultura lor spirituală, înainte de apariția tiparului, cum era comunicarea dintre cei care știau ceva și aceia care voiau să învețe ceva, înainte să fi existat cărțile și cum astăzi comunicările științei și erudiției ajung până la fiecare suflet, prin scrierile de popularizare și prin articolele de ziar. Și dacă vă imaginați mai departe toate acestea, vă veți putea face o imagine despre faptul că ceea ce există astăzi în suflete arată cu totul altfel și nu veți mai crede că sentimentele, gândurile și impulsurile de voință care trăiesc în suflet nu au nici o influență asupra vieții considerate în ansamblul ei. Cine crede că toate cele vizibile sunt o copie a spiritului, acela își va spune că astăzi oamenii au alte nevoi corporale și sociale decât în epocile trecute. În trecut era posibil ca numai câte un om să știe ceva despre anumite evenimente, despre adevăr și înțelepciune. Dar ceea ce era principiul inițierii trebuie să fie făcut astăzi accesibil oricărui om. Dintr-o datorie față de omenire, principiul sever al păstrării tainei și al izolării a fost sfărâmat, astfel încât astăzi se vorbește nu numai despre ceea ce poate fi spus de pe pozițiile științei spirituale în legătură cu lumile superioare, ci se vorbește, cel puțin într-un anumit mod elementar, despre felul cum se poate înălța omul însuși în această lume, despre felul cum poate parcurge el primele trepte ce duc la inițiere. Dar de la bun început trebuie să atragem atenția asupra unui lucru: nimeni nu trebuie să creadă, din acest motiv, că principiul inițierii trebuie luat ușor

şi nu cu prea multă seriozitate, din cauză că astăzi, de fapt, fiecăruia îi sunt accesibile primele trepte ale iniţierii. Aceste prime trepte pot fi parcurse, după cum veţi auzi, de aproape oricine şi în orice situaţie de viaţă. Dar pe urmă încep nişte trepte din ce în ce mai înalte, până sus, la starea aceluia pe care îl putem numi, în adevăratul sens al cuvântului, un iniţiat.

Îmi revine sarcina de a caracteriza mai întâi acest concept. Ce este un iniţiat? Dacă presupun că în dosul lumii noastre fizice există nişte lumi mai înalte şi tot mai înalte, atunci un iniţiat ar fi acela care poate arunca o privire în aceste lumi superioare. Educaţia spirituală ce duce la iniţiere constă în faptul că omului i se dau mijloacele şi indicaţiile cu ajutorul cărora el îşi poate dezvolta ochii spirituali şi urechile spirituale, pentru a putea să vadă în această lume spirituală, aşa cum vede în lumea fizică prin organele sale fizice.

De fapt, toate acestea sunt numai o pregătire în vederea iniţierii propriu-zise. Cel ce devine un discipol al iniţierii, acela primeşte de la maestrul lui anumite indicaţii despre felul cum poate dezvolta facultăţile ce dormitează în el. Toate acestea ţintesc spre un punct care îl conduce pe om, în sensul cel mai înalt al cuvântului, într-un adânc preliminar al lumii, într-un centru din care pornesc razele activităţii creatoare a lumii şi ale legităţii lumii. Aşa ceva există. Acest mister ar putea fi chiar exprimat în cuvinte şi, totuşi, nu e exprimat. Îngăduiţi-mi din capul locului această aluzie, căci, chiar dacă sună aparent misterios, cel care meditează puţin asupra ei va găsi că până şi felul cum este exprimat un asemenea lucru e foarte important pentru sentimentul pe care trebuie să-l dezvoltăm pentru a înţelege principiul iniţierii.

Discipolul e pregătit pentru ca el să primească misterul lumilor, care ar putea fi exprimat, dacă ar fi voie să fie exprimat. Iniţiatul este acela care ştie un anumit mister,

important în cel mai înalt grad pentru viaţa oamenilor. Un mister, pentru că, dacă ar fi rostit în faţa vieţii cotidiene, el ar părea nebunesc, smintit, prostesc, paradoxal. Şi încă asta n-ar fi nimic. Dar există şi alte motive care îl fac pe cel ce ar putea exprima misterul să nu aibă voie, totuşi, să-l exprime. Motivul este atât de profund, încât acest mister, care constituie încheierea unei anumite serii de trepte iniţiatice, să nu poată fi smuls cu forţa nimănui, chiar dacă ar fi chinuit şi schingiuit. E un mister pe care el nu-l poate lăsa niciodată să-i fie smuls cu forţa. Fiindcă acest mister nu e transmis de la un om la altul prin intermediul cuvintelor, esenţialul constă în faptul că discipolul e condus atât de departe încât, prin dezvoltarea, deja amintită, a propriilor sale puteri şi facultăţi, ajunge să dezlege el însuşi enigma aflată în dosul lucrului respectiv, în aşa fel încât discipolul stă în faţa maestrului său cu acei ochi strălucind de bucurie care spun: Am găsit!

Educaţia spirituală constă în aceasta: A-l conduce pe discipol spre găsirea de sine. O mare parte din ceea ce trebuie să-şi cucerească omul pentru a pătrunde în lumile superioare constă tocmai în acel sentiment puternic, grandios, care prinde rădăcini în suflet când, după ce a fost condus sus, spre facultăţile şi treptele superioare ale iniţierii, sufletul se trezeşte, se simte ca nou născut. E la fel ca sentimentul pe care îl are, pe o treaptă inferioară, orbul din naştere, care înainte nu putea decât pipăi şi căruia după operaţie i se arată treptat, ieşind din întunecimi adânci, lumina şi culorile, strălucirea şi formele. Numai dacă între maestru şi discipol există acest raport, raportul e unul sănătos. El e clădit atunci pe lucrul suprem care poate exista între un om şi un alt om: libertatea. Trebuie ca între ei să existe acel raport în care nu intră nimic, dar absolut nimic dintr-o influenţă neîndreptăţită exercitată de maestru, pentru că tot ce urmează să fie dezvoltat aici e scos din fiinţa discipolului însuşi.

După ce am caracterizat în acest fel dispoziţia care trebuie să domnească în principiul iniţierii, ne propunem să studiem puţin mai exact ceea ce numim dezvoltarea facultăţilor care dormitează în om. Vom porni de la lucruri care se află la îndemâna noastră şi vom înainta spre altele, situate mai departe de noi. Pentru observaţia obişnuită, există deja trei facultăţi: gândire, simţire şi voinţă, gând, sentiment şi impuls de voinţă. Pe acestea le găsiţi în sufletul omului. Aşa arată treapta pe care e situat omul de condiţie mijlocie. Toate aceste trei facultăţi pot fi dezvoltate. Mai întâi gândirea: În orice caz, oricât de subtil, oricât de intim ar fi dezvoltată, această gândire nu îl poate duce pe om dincolo de lumea fizică. Totuşi, gândirea este prima treaptă a evoluţiei, dacă vrem să ajungem dincolo de lumea fizică. E o contradicţie aparentă, care se va rezolva însă imediat. Urmează să vorbesc îndată despre acele principii iniţiatice care erau aplicate în mod obişnuit, de-a lungul ultimelor secole, în şcolile oculte, şi care astăzi pot fi comunicate publicului larg, în elementele lor incipiente, de către aceia care ştiu ceva despre ele.

Ceea ce trebuie să dezvolte discipolul mai întâi este: o gândire liberă de senzorial. Ce înseamnă gândire liberă de senzorial? Când omul priveşte lumea cu ajutorul simţurilor sale, el îşi formează în lăuntricul său, în reprezentările sale, imagini despre lume, idei despre lume. Aceste reprezentări şi idei îl fac să înţeleagă lumea. Dar toate acestea nu sunt gândire liberă de senzorial. Chiar dacă ştiinţa actuală, din cauza unei anumite slăbiciuni interioare, în multe cazuri nu vrea să accepte un alt fel de gândire, totuşi, acest alt fel de gândire există, există o gândire care îşi are izvorul numai şi numai în lăuntricul omului, în sufletul uman. Doar că din sfera cea mai largă a acestei gândiri libere de senzorial omul

de astăzi cunoaşte încă foarte puţin, şi când ceva din aceasta ajunge până la el, el o respinge, nu vrea să o accepte.

Omul poate avea gânduri nu numai bazându-se pe lumea senzorială, pe ceea ce vede şi aude, miroase şi gustă; el poate avea şi gânduri care izvorăsc dintr-o putere lăuntrică şi care nu pot fi incitate niciodată prin ceva exterior. Nici măcar filosofii nu au ajuns până astăzi să-şi dea seama de acest lucru. Dar eu pot aduce dovada. Ne-o poate furniza o ştiinţă care e foarte puţin răspândită în rândurile publicului larg, şi anume matematica, geometria. Nimeni nu poate vedea în realitatea exterioară un cerc real, nimeni nu poate vedea în exterior ceea ce îi spune legitatea: 2 x 2 = 4. Dar, printr-o meditaţie pură, fără să ne punem în faţă boabe de fasole, putem costata că 2 x 2 = 4, sau ne putem construi cercul prin contemplare lăuntrică, în aşa fel încât linia care descrie cercul să fie mereu la aceeaşi distanţă de centru. Ce a scris marele *Platon* pe frontispiciul şcolii sale? El a spus că nu poate fi primit nici unul dintre aceia care nu cunosc geometria [Nota 43]. Cu aceasta, el n-a spus că un candidat trebuie să cunoască întreaga geometrie, ci numai că acesta trebuie să aibă un simţ pentru geometrie. Dacă doar am copia sub formă de noţiuni cercul exterior, noi nu am putea să formăm niciodată un cerc adevărat. Dar noi putem să construim în spirit un cerc şi să ne elaborăm astfel legile cercului. Aşadar, noi trebuie să ne elaborăm cercul din propriul nostru spirit. Aceasta este ceea ce era numit în şcolile oculte gândire liberă de senzorial. Matematica nu e prea iubită şi, totuşi, ea e singura gândire liberă de senzorial practicată în şcolile noastre. Dar cei mai mulţi oameni vor râde de noi, dacă vom spune că mai există şi alte noţiuni, care pot fi găsite pe cale pur spirituală, în afară de cele referitoare la spaţiu şi număr şi figuri geometrice. Sunt desconsideraţi şi disprețuiți acei filosofi şi gânditori care au afirmat că omul poate să

construiască un edificiu de gânduri care să fie în concordanţă cu lumea.

Cel care, în cadrul culturii noastre germane, a creat asemenea idei libere de senzorial şi pentru alte domenii decât pentru domeniul spaţial al geometriei este iarăşi Goethe, şi ceea ce a realizat Goethe prin tipul plantei, prin planta originară, şi prin tipul animalului, prin animalul originar, este o cucerire minunată, grandioasă, în cadrul vieţii spirituale a omenirii [Nota 44]. Ce fel de gânduri sunt acestea? Goethe însuşi caută să le explice, în felul său. Mulţi au scris despre ele. Dar cea mai mare parte a celor afirmate sunt nişte absurdităţi, pentru că cei mai mulţi nu au posibilitatea de a înţelege cum se raportează un cerc construit în spirit şi ale cărei legi le putem concepe, la un cerc desenat pe tablă, care nu e altceva decât un număr de particule minuscule dintr-o cretă. Dar aşa se raportează planta originară a lui Goethe la planta perceptibilă în mod exterior-senzorial. Afară sunt diferite plante – aşa gândea Goethe –, una arată într-un fel, cealaltă altfel. Dar în noi trăieşte o putere spiritual-lăuntrică prin care suntem în stare să găsim, pe baza unei creativităţi lăuntrice, conceptul de plantă originară. Botaniştii au crezut că Goethe se referă la o plantă perfectă. Dar asta e o absurditate! El se referea la planta văzută în mod spiritual. Asta este ceea ce am încercat eu să reconstruiesc într-una dintre cărţile mele, drept plantă originară, la fel cum construim în spirit cercul. Dacă suntem în stare să facem în aşa fel încât din ea să iasă la iveală toate posibilităţile, planta originară a lui Goethe conţine toate plantele posibile; animalul său originar conţine toate animalele posibile. Ceea ce a creat aici Goethe este o ştiinţă spirituală a lumii organice. Ea ne dă posibilitatea de a crea în spirit ceea ce nu poate să apară simţurilor noastre. Aici pornim, în orice caz, de la un fapt spiritual profund, important. Şi Goethe a pornit de la

acest fapt, din care i s-a împărtăşit ceea ce el a găsit drept plantă originară. Aceasta nu era pentru el o simplă idee, ci elementul creator existent în toate plantele. Animalul originar era pentru el elementul creator existent în orice animal.

A devenit celebră convorbirea, des citată de mine, pe care au avut-o Goethe şi Schiller chiar la început, după ce făcuseră cunoştinţă, în legătură cu plantele, în timp ce se întorceau de la o conferinţă a naturaliştilor din Jena [Nota 45]. *Schiller* a spus că e un mod nesatisfăcător de a privi fiinţele acela care nu vede legătura dintre ele. Goethe a răspuns că poate exista şi un alt mod de a privi, prin care vezi elementul comun, liantul spiritual care le menţine pe toate împreună. Goethe ne descrie acea convorbire, cum el şi-a luat pe urmă creionul şi a schiţat în câteva linii caracteristice imaginea plantei sale originare. Atunci Schiller, poetul speculativ, a spus: – Dar aceasta nu e o realitate, un fapt real, ci o idee. – Atunci, a replicat Goethe, dacă aceasta este o idee, eu văd ideile cu ochii! – În plantă se află puterea creatoare de viaţă. Datorită privirii profunde pe care spiritul lui Goethe o avea pentru o asemenea existenţă, a fost posibil ca în spiritul lui să fie trezit elementul care creează în toate animalele şi plantele. Există o legătură tainică între fiinţa lăuntrică umană şi ceea ce e răspândit în întreaga lume animală şi vegetală. Când omul face să apară în el planta originară, el face să apară acea formă după care au fost create plantele. Şi noi simţim că în acest fel participăm în mod spiritual la crearea entităţilor din natură. Pentru Goethe, aceasta este o cufundare în lucruri şi o scoatere la iveală a spiritului care trăieşte în lucruri, în spiritul lui. Acesta e faptul pe care Goethe îl pune în faţa oamenilor.

Se poate încerca acelaşi lucru şi în regiunile mai înalte. Un filosof german a făcut-o, nu într-o măsură suficientă, dar

într-un mod principial şi nespus de profund, care n-a fost înţeles. Dacă ar fi adevărată o anecdotă care se povesteşte, ea ar confirma acest fapt, în profunzimea lui! Căci mult-batjocoritul *Hegel* se pare că a spus, anume: „Doar unul m-a înţeles, dar şi acela m-a înţeles greşit!" [Nota 46] Hegel a căutat să creeze în concepte libere de senzorial ceea ce trăieşte în lumea din jurul omului şi în istoria umană. Recent a apărut în colecţia Biblioteca Universală a Editurii Reclam „Filosofia istoriei" de Hegel [Nota 47], în care el oferă o largă privire de ansamblu asupra întregii istorii a lumii. Multe afirmaţii din această carte nu sunt juste, multe sunt, din păcate, atât de unilaterale cum numai Hegel putea fi de unilateral, astfel încât cartea nu poate servi decât pentru a ne stimula propria gândire. Dar ea va putea servi foarte bine la găsirea principiului. Hegel s-a străduit să ajungă la gândirea liberă de senzorial, astfel încât el lasă ca în spiritul său, care este acelaşi spirit cu cel care a condus omenirea, să apară totul. Cine vrea să facă acest lucru are nevoie de o cunoaştere mai intimă a spiritului uman şi a spiritului popoarelor decât a putut s-o aibă Hegel. De aceea, totul pare abstract, cenuşiu, logic, în sensul rău al cuvântului; dar lucrurile spuse de el sunt pline de spirit şi incitante. Şi trebuie să spunem: Ceea ce este greşit aici îi poate folosi omenirii mai mult decât nişte lucruri care, oricât de juste ar fi ele, sunt banale.

Exact la fel cum în matematică poate fi desfăşurată o activitate de gândire şi o creaţie liberă de senzorial, exact la fel cum se poate face aşa ceva şi în cazul istoriei, tot astfel cartea mea ***Filosofia libertăţii*** [Nota 48] vrea să ofere pentru dezvoltarea lăuntrică a omului, cu întreaga sa facultate de cunoaştere, o imagine a felului cum poate fi sesizată aceasta pe baza gândirii libere de senzorial. E o carte asemănătoare unui organism, în care o frază decurge din cealaltă, o carte despre o gândire care se mişcă în sine mereu mai departe şi

care este închegată în sine. Am vrut să arăt aici că omul care vrea să treacă treptat din sfera senzorialului în lumea suprasensibilului trebuie să-şi cultive gândirea. Astăzi există, în orice caz, mijloace mai uşoare, şi anume cele comunicate de ştiinţa spirituală. Ceea ce putem citi în lucrările de ştiinţa spirituală despre diferitele părţi constitutive ale fiinţei umane, despre reîncarnare şi karmă, despre viaţa de după moarte, despre evoluţia raselor şi civilizaţiilor umane, şi despre care vom mai vorbi, sunt lucruri pe care nu le puteţi vedea cu organele de simţ, ci pe care le puteţi concepe dacă vă bazaţi, în principal, pe capacitatea de înţelegere pe care o are omul. Ceea ce ne oferă ştiinţa spirituală este pentru oameni gândire liberă de senzorial, aşa cum era ea dată odinioară, în şcolile oculte, şi cum trebuie s-o aibă omul înainte de a putea privi în lumile spirituale. De cercetarea a ceea ce există în lumile spirituale ţine clarvederea, iniţierea. Dar cel care şi-a creat, într-un anumit fel, posibilitatea de a face comunicări, acela poate clădi o punte de legătură. Şi apoi, oricine se poate convinge, printr-o gândire logică cuprinzătoare şi printr-o putere de judecată sănătoasă, că ceea ce spune el e adevărat. Pentru căutarea acestor lucruri e necesară clarvederea, pentru înţelegerea comorilor superioare de înţelepciune sunt necesare numai mintea sănătoasă şi logica.

În orice caz, astăzi mulţi oameni sunt ca posedaţi de o gândire mai mult sau mai puţin materialistă sau de acea convingere trufaşă a infailibilităţii care vine de la ştiinţa pozitivistă. Aceasta e fantasmagorie goală. Dacă oamenii ar şti că ei trăiesc, de fapt, numai sub puterea de influenţă a sugestiilor, că ei nu ştiu ce e real şi ce nu e real! Ce-i drept, ei nu vor să admită infailibilitatea papei, dar se declară ei înşişi infailibili. Cel ce se situează astăzi pe poziţia ştiinţei este cel mai intolerant. Pe cercetătorul spiritual îl consideră un prost,

iar pe sine însuşi? Ei bine, pe sine însuşi se consideră un om care nu poate greşi! Despre lumile inaccesibile simţurilor poate fi comunicat ceva numai pe baza unei gândiri libere de senzorial. De aceea, prima fază a căii spirituale constă în educarea gândirii, abia această educare ne dă posibilitatea de a ne dezvolta gândirea şi de a ajunge să privim cu adevărat în lumile spirituale.

A doua treaptă constă în dezvoltarea simţirii. Nimeni nu ar trebui să-şi dezvolte simţirea, dacă nu a adus gândirea liberă de senzorial până într-un anumit punct. Cel ce ştie cum arată lucrurile în lumile superioare, acela spune: Când intraţi în lumile superioare, situate deasupra lumii noastre fizice, ajungeţi în lumea astrală şi apoi în lumea spirituală sau devahanică. Acolo, impresiile sunt cu totul altfel decât îşi poate reprezenta omul care cunoaşte numai lumea fizică. Dar, chiar dacă toate trăirile, toate experienţele, sunt altfel, un lucru rămâne: logica, gândirea sănătoasă. Omul care îşi dezvoltă gândirea logică, şi care este un om cu mintea sănătoasă, stând ferm cu amândouă picioarele pe Pământ, acela nu se va putea rătăci când se înalţă în lumile situate în dosul celei fizice, care îi oferă surprize peste surprize. Cine dezvoltă în el această gândire ce creează din izvorul lăuntric al sufletului, această gândire sigură pe ea însăşi, acela are o călăuză sigură şi când trece de acea graniţă dincolo de care e greu să deosebeşti între fizic şi suprafizic. Cu o gândire sănătoasă reuşim să trecem peste abisul care se cască acolo. Dacă navigăm fără o gândire sănătoasă şi spunem: Voi îmi daţi numai gânduri; dar în mine trăieşte puterea unui zeu, de ce să nu mă pot înălţa în lumile superioare? – eu pot să răspund doar atât: Cei ce vorbesc aşa, aceia habar nu au cum este în lumile superioare, unde nu suntem corectaţi de lumea exterioară, unde trebuie să avem călăuza în noi înşine, dacă e să nu rătăcim pe căi greşite.

În şcoala de iniţiere, dezvoltarea simţirii se face cu ajutorul imaginaţiei. Discipolul îşi creează mai întâi o reprezentare în imagini a lumii; apoi, el trebuie să exerseze în cea mai mare tăcere contemplarea asupra lumii, sub semnul maximei goetheene: „Tot ce-i vremelnic e numai simbol" [Nota 49]. Aş vrea să vă arăt, apelând la un exemplu pe care l-am dat deja de multe ori, cum e condus cel ce tinde spre o dezvoltare spirituală spre adâncul lucrurilor, cum i se face prin imaginaţie o educare a sentimentului. Dacă vreţi să sesizaţi cu gândirea dumneavoastră dezvoltarea vieţuitoarelor şi vă opriţi la gândire, nu veţi putea face niciodată un pas just dincolo de această lume senzorială. Dumneavoastră vă puteţi însuşi cele mai diverse noţiuni despre felul cum evoluează fiinţele inferioare tot mai sus, până la om, puteţi apela chiar la învăţătura spiritual-ştiinţifică despre evoluţie, la felul cum Logosul s-a revărsat în lume şi a plăsmuit forme şi lumi din ce în ce mai complexe: plante, animale, oameni şi regnuri umane, felul cum au apărut toate diferenţierile, evoluţiile şi involuţiile etc. Acestea sunt nişte învăţături pe care le găsiţi în cărţile de teosofie, nişte concepte frumoase şi interesante. Dar în lumile superioare nu veţi ajunge pe această cale. Prin aceasta vă puteţi forma reprezentări care sunt nişte analogii ale lumilor superioare, dar cu ele nu veţi putea ajunge niciodată în aceste lumi. Pentru aşa ceva aveţi nevoie de imaginaţie. Aceasta nu e ceva născocit. E ceva produs cu ajutorul unei puteri creatoare şi care nu ia doar forma unor concepte, astfel încât aceste concepte, cum sunt planta originară şi animalul originar ale lui Goethe, să corespundă realităţilor exterioare, ci sunt plăsmuite nişte imagini care corespund unei realităţi mult mai profunde, care corespund spiritului ce desfăşoară o activitate creatoare în dosul acestor lucruri.

Aş vrea să înfăţişez sub forma unui dialog ceea ce li se spunea întotdeauna discipolilor în asemenea şcoli oculte. Vă spun aceasta ca să vă fac să înţelegeţi principiul, metoda iniţierii. Ceea ce eu voi spune în câteva cuvinte, în cazul instruirii oculte durează un timp foarte îndelungat. Dialogul pe care vi-l înfăţişez eu n-a avut loc niciodată; dar ceea ce reprezintă el a avut loc întotdeauna, în orice şcoală ocultă. Discipolului i se spune: Priveşte planta, care cu rădăcinile ei arată spre Pământ, şi care face să-i crească tulpina, frunzele şi florile în sus, şi compar-o cu omul. Tu ai face o comparaţie greşită dacă ai vrea să compari capul cu floarea şi piciorul cu rădăcina. – Aş vrea să spun, în paranteză, că şi cel care a întemeiat ştiinţele moderne ale naturii într-un mod atât de extraordinar ajunge la această concepţie [Nota 50]. El compară rădăcina cu capul omului şi vede în plantă omul inversat şi în om planta inversată. – Rădăcina e capul, pe care planta îl întinde spre centrul Pământului, la fel cum omul îşi poate întinde capul, pe care îl ţine în direcţia opusă, spre Soare sau spre puterile cereşti ale Universului. Planta roteşte în mod cast ceea ce posedă ea drept organ de reproducere, adică floarea, din care iese germenul unei noi plante, spre raza solară, numită în şcolile iniţiatice medievale „sfânta lance a iubirii", care atinge receptacolul şi, după fecundare, face să apară germenul cel nou, raza solară care face ca planta să crească în această direcţie. Exact invers e omul. El îşi îndreaptă spre centrul Pământului organele de reproducere, iar capul afară, în spaţiu. Între acestea două e situat animalul, aşa i se spunea discipolului, animalul, care face o jumătate de întoarcere, astfel încât coloana vertebrală are poziţia orizontală. Priveşte planta, animalul şi omul, şi vei înţelege afirmaţia lui Platon, că sufletul lumii e răstignit pe crucea lumii [Nota 51]. Prin lume, Platon înţelege planta, animalul şi omul. Planta este aceea care stă vertical, invers faţă de ea e

omul, care îşi îndreaptă privirile, o dată cu capul, în afară, spre eterul cosmic liber, iar braţul orizontal al crucii este animalul. Aceasta e forma originară a crucii, cunoscută în vremurile vechi şi în toate şcolile oculte.

Acum, discipolului i se spune următorul lucru: Imaginează-ţi planta în substanţa ei pură, castă. Omul e situat pe o treaptă mai înaltă decât planta. Puteţi lua restul din conferinţele pe care le-am ţinut deja de-a lungul timpului. Planta seamănă cu omul adormit. Aşa cum stă în faţa noastră, ea are un trup fizic şi un trup eteric sau corp al vieţii. La omul adormit, în pat se află numai trupul fizic şi trupul eteric sau trupul vieţii. Omul, când doarme, se află, de fapt, în afara corpurilor fizic şi eteric. Ceea ce gândeşte şi simte în el, ceea ce simte plăcere şi durere, în timpul somnului este decuplat. Aşadar, planta are o conştienţă pe care o cunoaştem drept conştienţă de somn şi o putem numi chiar aşa.

Ce înseamnă dezvoltarea care trece prin linia orizontală şi duce până la inversarea totală? Ea înseamnă că omul şi-a dobândit conştienţa lui actuală, de zi, luminoasă. Trecând prin animalitate, omul a devenit o fiinţă înzestrată cu o conştienţă luminoasă de zi. În schimb, a trebuit să piardă altceva. Priviţi planta: Ea nu e străbătută de trupul poftelor, de trupul astral. Substanţa plantei posedă un trup fizic şi un trup eteric. Omul trebuie să treacă prin animalitate şi să-şi integreze instincte, pofte şi pasiuni. Omul a urcat mai sus, prin faptul că a integrat naturii vegetale natura instinctuală a poftelor.

Acum, ştiinţa spirituală pune în faţa lui un ideal mare, un ideal real. Ştiinţa spirituală îi arată omului că el poate să dezvolte treptat în lăuntricul lui puterea care îl conduce din nou spre curăţirea şi purificarea naturii instinctuale, care îl duce pe treapta pe care, păstrându-şi starea de conştienţă actuală, va trăi din nou, pe nişte trepte de evoluţie superioare,

într-un trup curat, cast, pe nişte trepte viitoare de evoluţie, când va fi biruit ceea ce a fost necesar să preia în fiinţa lui, trecând spre nişte trepte mai înalte. Ceea ce maestrul punea în faţa discipolului era, aşadar, un ideal de viitor real: Tu vei avea din nou natura de plantă! Şi i se indicau mijloacele prin care poate fi cucerită natura de plantă. I se spunea că întreaga omenire va ajunge cândva iarăşi pe această treaptă, când omul va fi dezvoltat din el însuşi puterea pur spirituală. Atunci, el nu va mai fi legat de natura instinctuală a poftelor, el nu va mai îndrepta spre raza de soare spirituală un organ de reproducere plin de pofte. Acest organ, pe care omul îl va fi dobândit cândva şi care era prezentat drept organ real, cu toate că e un organ spiritual, care în viitor va fi îndreptat spre raza de soare spirituală, era numit în şcolile iniţiatice Sfântul Graal.

Şi acum, imaginaţi-vă deosebirea dintre noţiunile seci, abstracte, care vi se pun în faţă în matematică sau în scrierile de orientare idealistă, şi această imaginaţiune, prin care ne înălţăm, trecând pe la animal, până la om şi apoi la alte trepte de viitor din evoluţia omenirii. Dacă punem în faţa sufletului o asemenea imagine de viitor, atunci, dacă suntem capabili nu doar să gândim spiritul, ci şi să îl simţim, vom însoţi această imaginaţiune cu sentimentele noastre. Vom vedea această evoluţie nu numai în spirit, ci o vom şi simţi. Mare şi grandioasă ne va apărea evoluţia din Univers, când o vom sesiza astfel sub formă de imagine, nu de noţiune abstractă. Aşa le era prezentat discipolilor întregul Univers existent de jur împrejurul nostru, cu toate enigmele lumii. Toate acestea îi solicitau nu numai gândirea, ci şi simţirea, sentimentul. Lui i se părea că întregul său suflet iese afară din el şi se transpune în tot ceea ce există de jur împrejurul lui. La fel cum, în cazul tipului originar al lui Goethe, în noi se creează ceva, ceva care trăieşte în toate plantele şi animalele, tot astfel este şi atunci

când simţirea evoluată iese afară din noi, este ca şi cum am simţi sufletul lumii, curgând, ca putere, prin toate fiinţele.

În felul acesta, tot ceea ce exista de jur împrejurul discipolului devenea viu pentru el, devenea imaginaţiune. Oriunde umbla, pe pajişti şi câmpii, pretutindeni imaginile lucrau în sufletul lui. Aceasta declanşa în el puterea lăuntrică şi el ajungea treptat să privească în dosul fiinţelor şi lucrurilor. Dacă povestim aşa aceste lucruri, ele ne par, pur şi simplu, incredibile. Când, sub îndrumarea maestrului, discipolul era condus în sfera imaginativă a lumii, el nu era condus numai spre gândire, ci el era introdus şi în sentimentul şi impulsurile care au izvorât din sufletul creatorului lumilor. El era condus într-o lume reală. Şi, apoi, de la dezvoltarea sentimentului se trece la dezvoltarea voinţei.

Dacă simţirea e dezvoltată cu ajutorul imaginilor, voinţa e dezvoltată prin semnele scrierii oculte. Această voinţă e partea cea mai adâncă a puterii ascunse. Ea devine un fel de schelet, pe care, prin această voinţă, omul îl împinge afară, în lumea exterioară. Dacă vă amintiţi imaginile de coloane şi peceţi expuse la Congresul de la München: acestea există pentru a educa voinţa. În mapa pe care am editat-o sub titlul ***Imagini ale unor peceţi şi coloane oculte*** [Nota 52] aveţi redat acest lucru. Vreau să vă explic acum principiul acestor peceţi şi coloane oculte şi să vă indic importanţa pe care o au ele pentru iniţiere. Fiecare pecete reprezintă ceea ce puteţi găsi în „Apocalipsa" sau „Revelaţia ascunsă a lui Ioan". În această mapă găsiţi nişte semne: Fiecare semn are o putere extraordinară de influenţare a omului, o putere dătătoare de mari impulsuri. Pe prima pecete găsiţi o figură umană; picioarele par făcute din cositor lichid, din gură iese o sabie de foc. Nu vreau să vă descriu tot restul. Cine se cufundă în această pecete, acela va vedea că ea îi dă, şi anume prin acest

contrast, ceva minunat. Vom auzi în ultima conferinţă a seriei din această iarnă, „Soare, Lună şi stele", că ştiinţa spirituală ne conduce şi spre nişte stadii ale Pământului în care Pământul era într-o stare lichidă incandescentă şi că – spre deosebire de ceea ce spune ştiinţa materialistă – omul exista deja. Obiecţia că omul nu poate trăi într-un mediu lichid incandescent, această obiecţie şi-o poate aduce ştiinţa spirituală însăşi. Pe atunci, omul însuşi era constituit dintr-o masă lichidă aflată în stare de incandescenţă. O stare ulterioară, de viitor, ne este înfăţişată prin sabia de foc ce iese din gură – ea reapare în toate miturile. Eu nu pot decât să sugerez despre ce e vorba aici. Veţi vedea cum ştiinţa spirituală are nişte legături profunde cu sâmburele fiinţial cel mai intim al lumii.

Dacă noi spunem astăzi: Cum are loc comunicarea, când eu vă vorbesc? Ceea ce rostesc eu sunt, în primă instanţă, gândurile mele. Ele iau forma unor sunete care pun aerul în vibraţie. Şi, astfel, aerul din această încăpere e pus în mişcare. Vibraţiile aerului ajung la urechea dumneavoastră, la sufletul dumneavoastră, se transmit sufletului dumneavoastră Cuvintele mele trăiesc aici, în spaţiu, în anumite forme vibratorii. Dacă aţi putea să le vedeţi, atunci, când eu rostesc cuvântul Seele (Suflet – n.tr.), dumneavoastră aţi vedea nişte vibraţii absolut anume. După cum omul de astăzi e în stare să modeleze aerul şi să facă să învie în aerul ce vibrează trăirile din sufletul lui, în viitor el va fi capabil să plăsmuiască organe. În om există organe aflate la începutul evoluţiei lor şi organe care sunt pe punctul de a-şi încheia evoluţia. La începutul evoluţiei sunt laringele şi inima omului. Ştiu că spun ceva îngrozitor din punct de vedere al ştiinţei pozitive, fiindcă acestea sunt prezentate ca şi cum ar fi nişte aparate mecanice, inima, ca şi cum ar fi o pompă. Dar tocmai teoriile referitoare la inimă şi circulaţia sângelui vor suferi nişte

modificări corespunzătoare într-un viitor nu prea îndepărtat. Se va constata că circulația sângelui provine de la cu totul altceva decât de la inimă și că inima se mișcă numai datorită circulației sanguine. Când omul are un sentiment de rușine, el se înroșește la față. Aceasta este o influență a sângelui. În viitor, inima va fi un mușchi voluntar și ea se pregătește să fie un mușchi voluntar.

Avem aici un fapt care își va pune, pur și simplu, amprenta asupra viitorului omului, din punct de vedere exterior-fizic. Pentru anatomia și fizica de astăzi, inima este o piatră de încercare. Configurația ei este aceea de mușchi voluntar, dar astăzi ea încă nu este un mușchi voluntar. Un mușchi voluntar are fibre cu striații transversale. Inima are asemenea fibre cu striații transversale, cu toate că astăzi încă nu e un organ voluntar. Dar ea este pe cale de a deveni un mușchi voluntar.

Și laringele va avea în viitor o altă funcție. El va fi organul de reproducere al omului. Laringele, care astăzi produce cuvinte ale sufletului, mai târziu va lua asupra sa funcția de reproducere. Principiul focului este vorbirea, și principiul de foc al vorbirii va fi un principiu creator; de aici, sabia din gură. Această sabie de foc este în strânsă legătură cu puterile cosmice. Când omul se adâncește în imaginea ei, aceasta îi fortifică forța voinței. Toate acestea pot fi spuse numai în acest fel. Cine le va transpune în practică, le va cunoaște prin proprie experiență. Atunci, el nu numai că va presimți, va gândi și va avea sentimente, ci va pătrunde cu puterile sale de voință în lucruri. Aceasta e calea care trece prin scrierea ocultă.

Putem indica, așadar, în mod absolut concret, în ce fel trebuie să dezvoltăm gândirea, simțirea și voința. Dacă au fost trezite puterile ce dormitează în om, atunci gândirea, simțirea și voința devin niște organe absolut precise, acele organe care

astăzi sunt numite ochii lui Dumnezeu, ochii spiritului. Din ele se vor dezvolta ochii spirituali, care ne arată lumea luminii spirituale tălăzuitoare şi a culorilor ei şi puterile spirituale din dosul lumii noastre fizice. Puterile de voinţă educate pe cale spirituală devin urechile spirituale despre care vorbeşte şi Goethe, care era adânc iniţiat în aceste lucruri.

Se-ntrece-n cântec vechiul Soare
În sferele frăţeşti acord fratern,
Iar trecerile-i necesare
Cu bolţi de tunete s-aştern. [Nota 53]

(traducerea: Șt. Aug. Doinaș)

Și Goethe rămâne în cadrul imaginii juste. Când omul e introdus în lumea spirituală, el e introdus pe calea urechii. Când el ajunge în regiunea spiritului, se spune imediat: „Deja, suind, pentru urechi spirituale / ziua cea nouă se naşte" ((germ.: Tönend wird für Geistesohren / schon der neue Tag geboren")). Celor care cred că îl înţeleg şi îl cunosc pe Goethe, dar spun că aceasta este o absurditate şi cer o explicaţie, pe care n-o putem aştepta de la poet, trebuie să li se răspundă: Nu, de la un poet ca Goethe nu ne putem aştepta să scrie absurdităţi: „Se-ntrece-n cântec vechiul Soare..." (germ.: „Die Sonne tönt...") este o absurditate numai dacă aplicăm aceste versuri la lumea fizică.

Am văzut, aşadar, că principiul iniţierii are la bază faptul că sunt scoase la lumină anumite puteri care dormitează în lăuntricul omului, în aşa fel încât aceste puteri îl conduc pe om în lumea spirituală din jurul lui. Ce scot oare aceste puteri din lăuntricul omului? Trebuie să ne explicăm problema absolut în sensul lui Goethe. Odinioară, în trupul fizic al omului a existat un organ senzorial, un organ indiferent, scăldat în valurile de lumină. Lumina l-a transformat în ochi, astfel încât prin ochi omul a putut să vadă culorile şi formele existente de jur împrejurul lui. Aşa a

apărut ochiul. În om dormitează organe necunoscute şi nerecunoscute, pe care oamenii nu vor să le admită. Dar de jur împrejurul nostru mai sunt şi alte lumi, pe lângă lumea luminii şi a culorilor. La fel cum, la un orb, ochiul a fost trezit ca să vadă, în cazul clarvederii şi claraudiţiei se formează urechile spirituale şi ochii spirituali, astfel încât omul să poată vedea în lumea spirituală din jur.

Astăzi, omul şi-a cucerit în el însuşi conştienţa de sine. El a devenit o fiinţă capabilă să raporteze totul la sine însăşi. Dar, prin faptul că îşi dezvoltă ochii spirituali şi urechile spirituale, prin faptul că urmează principiul iniţierii, el se cufundă iarăşi în lumea exterioară. Sinea lui superioară o găseşte în această lume. Nu avem voie să spunem că găsim divinul şi spiritualul în noi. Aceasta este o exprimare incorectă. „Cunoaşte-te pe tine însuţi!" este un cuvânt vechi. Dar noi trebuie să-l înţelegem în sensul în care vechiul Adam a cunoscut-o pe femeia sa. El a fecundat-o. Aşa este şi cu organele. Fecundează-te pe tine însuţi, lasă-te fecundat de lume. – Astfel, ceea ce trebuie să realizeze omul este dezvoltarea puterilor ce dormitează în el... Adevărat este ce spune Goethe:

Căci orice forţă înainte tinde,
Ici-colo împlinindu-şi viaţa şi lucrând.
Din toate părţile ne ţine, ne cuprinde
Curentul lumii, şi cu el ne duce spumegând.
Şi prin furtuni lăuntrice şi lovituri, greu prinde
Spiritul nostru un profund cuvânt:
De-acea putere ce încătuşează pe oricine
Devine liber omul ce s-a biruit pe sine.

VI
AŞA-NUMITELE PERICOLE ALE INIŢIERII
Berlin, 12 decembrie 1907

Ştiinţei spirituale nu i se reproşează doar faptul că este o fantasmagorie, o visătorie, ci mulţi mai cred şi că pentru cel ce se apropie de această ştiinţă ocultă sau spirituală mai apar şi anumite pericole legate de ea. În anumite cercuri domnesc nişte concepţii pur şi simplu bizare în legătură cu aşa-numitele pericole ale ştiinţei spirituale. În primă instanţă, se atrage mult atenţia asupra unor asemenea pericole, fără a se face măcar încercarea de a caracteriza mai îndeaproape presupusele pericole, fără a se indica în ce constau ele; fiindcă acolo unde se vorbeşte uneori de aceste pericole, domneşte la fel de frecvent o necunoaştere, profundă, am putea spune, a ceea ce ascunde în ea ştiinţa spirituală. Asemenea oameni au numai o reprezentare vagă că ea conţine ceva periculos. Şi nimeni nu face lucrul pe care ar trebui neapărat să-l facă: să cerceteze dacă ştiinţa spirituală însăşi e periculoasă ori numai pătrunderea mai adâncă în ea, faptul de a face cunoştinţă cu metodele, exerciţiile care îl introduc pe om în lumea spirituală din jurul nostru, invizibilă şi neperceptibilă pentru simţurile obişnuite, dar absolut perceptibilă pentru simţurile superioare. Cine vrea să vorbească despre pericole în acest domeniu, acela trebuie să facă distincţia de mai sus. Numai că, după cum am mai spus, adeseori nici nu se pune deloc problema de a atrage atenţia asupra anumitor pericole, se spune doar atât: Ah, această ştiinţă spirituală sau această teosofie, ea îi îndepărtează pe oameni de viaţă, de lucrurile cu care ar trebui, de fapt, să se ocupe în viaţă şi care ar trebui să-i intereseze. O dată cu aceasta este rostită şi cealaltă judecată, că teosofia îl face pe om nepractic, că îl abate de la îndatoririle

imediate ale vieţii, că îl face să se îndrepte spre asceză şi înstrăinare de lume.

Cu toate că am mai amintit-o aici, dintr-o direcţie sau alta, poate că îmi este îngăduit să atrag încă o dată atenţia asupra faptului că aceasta e obiecţia cea mai ieftină şi, în acelaşi timp, cea mai imposibilă care i se poate face ştiinţei oculte şi muncii depuse de ea, aceea că îi înstrăinează pe oameni, într-un fel sau altul, de lume, că îi face să fie nişte străini în lume sau că îi ademeneşte spre asceză. Trebuie să subliniem mereu şi mereu că, deoarece lumea noastră senzorială, lumea noastră în care ne ducem viaţa fizică, are la bază o lume spirituală, cu entităţile şi puterile ei, care intervin mereu în lumea noastră senzorială, trebuie să-l numim străin de lume şi îndepărtat de lume pe acela care nu se sinchiseşte de puterile adevărate şi propriu-zise ale existenţei şi vrea să se limiteze la ceea ce spun simţurile şi la ceea ce pot savura ele. Nici nu poate fi vorba ca teosofia să-i facă pe adepţii ei să ducă o viaţă ascetică, de privaţiuni, sau să îi înstrăineze de lume. Dar este adevărat că cel ce dezvoltă interes pentru ceea ce se revarsă din ştiinţa spirituală, pentru ceea ce poate ea să ofere, acela va avea în mod sigur alte dorinţe, alte simpatii şi antipatii decât au mulţi oameni.

Într-un mare număr de cazuri, cei ce se apropie de ştiinţa ocultă nu dezvoltă aceste interese, aceste simpatii sau antipatii, abia în cadrul unui cerc spiritual-ştiinţific sau teosofic. De regulă, oamenii aduc cu ei sentimentele; ei îşi introduc interesele în cercurile teosofice şi ceea ce vrea sau trebuie să le ofere teosofia sau ştiinţa ocultă nu este altceva decât ceea ce ei cer. Ei nu sunt alungaţi din cercurile celor ce spun: ... ei se înstrăinează de noi – pentru că le-ar fi răpiţi de teosofie, ci pentru că aceste cercuri, cu aparenta lor orientare către lume, cu interesele lor egoiste, îi fac ele înseşi să se înstrăineze tot mai mult. Dacă un asemenea cerc se plânge că

i-a fost sustras un membru sau altul, el ar trebui să-şi pună întrebarea: Oare teosofia ne-a luat acest membru, sau l-am alungat noi, prin plictiseală? – Dacă se compară viaţa, aşa cum trebuie să fie ea în cercul teosofilor, cu viaţa unui cerc „care se bucură de viaţă" şi spune că nu trebuie să ne dăruim ascezei, că trebuie să luăm viaţa aşa cum este, noi vom răspunde că teosoful nu se retrage din faţa anumitor lucruri pentru că vrea să se smulgă din sânul vieţii, pentru că vrea să fugă de viaţă, ci pentru că el vrea să se afle în sânul vieţii adevărate, autentice.

Nu există asceză mai mare, nu există privaţiune mai mare, pentru cei ce nutresc interes faţă de ştiinţa spirituală, decât să se dăruiască acelor preocupări care sunt cultivate în multe cercuri drept „viaţă". Dacă *asta* numim viaţă: a ne scula dimineaţa, a ne citi ziarul, a face un lucru sau altul, despre care se poate vedea că are o utilitate practică, iar seara să participăm la o petrecere banală sau altceva de acest fel – dacă asta se cheamă viaţă, atunci există, într-adevăr, o „asceză" pentru teosof, o privaţiune groaznică, şi anume, dacă e silit să ducă şi el aceeaşi viaţă. Dacă, de aceea, în pofida tuturor forţelor adverse, interesul pentru teosofie şi pentru ceea ce poate fi prezentat în mod public din ştiinţa ocultă devine astăzi din ce în ce mai mare, atunci aceasta nu e decât o dovadă a faptului că există din ce în ce mai mulţi oameni care fug de viaţa „ascetică" a distracţiilor obişnuite şi care vor să se arunce în braţele vieţii reale. Acesta e lucrul pe care oamenii ar trebui să-l înţeleagă, dacă s-ar sfătui o dată cu ei înşişi, fiindcă viaţa în cadrul ştiinţei oculte nu e absolut deloc un vaier şi un plâns din cauza suferinţelor şi privaţiunilor. Iar practica vieţii e un capitol care a fost discutat deja în diverse conferinţe.

Dacă aceia care îşi închipuie în mod frecvent că sunt atât de inteligenţi, în ceea ce priveşte felul lor de a înţelege

viaţa practică, spun că teosofia, cu ideile ei străine de lume, le bagă oamenilor în cap numai gărgăuni, şi că oamenii care se dedau la aşa ceva nu reuşesc să desfăşoare o muncă adevărată în viaţă, dacă ei ar arunca măcar o singură privire asupra lumii şi asupra a ceea ce, pe de o parte, e numit viaţă practică, iar, pe de altă parte, idealism nepractic, poate că ar vorbi altfel. Un filosof german, *Johann Gottlieb Fichte*, a fost acela care a rostit frumoasele cuvinte: Faptul că idealurile nu pot fi aplicate în mod nemijlocit în viaţă, acest lucru idealiştii îl ştiu la fel de bine ca aşa-zişii oameni practici, poate chiar mai bine. Dar faptul că anumiţi oameni nu pot să-şi dea seama că întreaga viaţă izvorăşte din idealul vieţii, din ceea ce încă nu există, ci abia urmează să devină, aceasta dovedeşte numai – cum se exprimă Fichte – că în planul de înnobilare a omenirii nu s-a contat pe ei. Fie, aşadar, ca Dumnezeirea să le dea la timpul potrivit ploaie şi soare, hrană şi, pe lângă acestea, gânduri înţelepte! [Nota 54] – Teosoful se poate consola printr-o privire obiectivă aruncată asupra vieţii, atunci când se atrage atenţia asupra pericolului aşa-zisei nepriceperi în viaţa practică. Aici poate fi citat, ca exemplu pentru ceea ce este practica, acel inteligent colegiu de oameni ai practicii dintr-un land al Germaniei de Sud. Când s-a încercat să se construiască pentru prima dată o cale ferată în Germania, ei au fost întrebaţi dacă e bine să se construiască o cale ferată. Colegiul căilor ferate a spus – oricine se poate convinge, documentul există – să nu se construiască nici un fel de cale ferată, fiindcă oamenii ar suferi prejudicii grave în ceea ce priveşte sistemul lor nervos; dacă ar fi să se găsească oameni care ar voi să călătorească, totuşi, cu trenul, atunci ar trebui să se ridice în stânga şi în dreapta nişte pereţi de scânduri pentru ca aceia pe lângă care trece trenul să nu aibă comoţii cerebrale [Nota 55]. – Asta nu s-a întâmplat chiar aşa demult! Şi nu demult un om care nu era practic, ci un

„dăscălaş nepractic", a dat ideea de a se introduce în locul taxelor poştale scumpe cărţile poştale, mai ieftine. Era *Rowland Hill* [Nota 56], omul nepractic. Dar a venit un diriginte de poştă şi a zis: Nu pot înţelege bine cum vom avea un avantaj prin faptul că se introduce în felul acesta perceperea taxelor poştale; fiindcă, dacă traficul s-ar dezvolta în acest fel, atunci clădirea poştei n-ar mai fi suficient de încăpătoare pentru a primi şi transporta toate scrisorile şi celelalte trimiteri poştale. – Aşa ne apar unele păreri venite din cercurile acelor oameni care sunt ostili teosofiei.

Pericolele descrise în legătură cu ea sunt asemănătoare acelora prin care au trecut oamenii din cauza trenului, după ce călătoresc de-acum cu el de câteva decenii. Viitorul va aduce dovada. Pe cât de puţin a putut să împiedice Colegiul Medical din Bavaria construirea căii ferate, iar dirigintele poştei din Londra extinderea traficului poştal, tot pe atât de puţin poate fi oprită, prin obiecţii similare, răspândirea teosofiei, care s-a dovedit necesară în epoca noastră.

Dar multe motive de îngrijorare nu se îndreaptă spre aspectele generale, se adulmecă ceva special. Ne va fi îngăduit, de aceea, să vorbim o dată şi în mod public despre ceea ce, eventual, dă motive pentru asemenea îngrijorări şi discuţii despre pericole. În primul rând, nu avem voie să uităm un lucru: Ceva menit să aibă efecte, ceva menit să aibă importanţă şi putere în lume, acţionează în mod diferit asupra diferiţilor oameni. Acţionează în funcţie de felul în care oamenii se lasă impresionaţi şi influenţaţi de acel lucru. Ei bine, teosofia şi ştiinţa ocultă este şi va fi tot mai mult un fel de furtună purificatoare în atmosfera noastră spirituală. De ce este plină această atmosferă spirituală? Ea este plină de toate judecăţile sigure de victorie şi pline de încredere, care apar cu atât mai sigure de victorie, cu cât conduc mai puţin adânc în esenţa lucrurilor. În special gândirea şi simţirea

materialistă, mentalitatea materialistă, se priveşte astăzi pe sine cu o părere extraordinar de sigură de propria infailibilitate, cu o trufie şi o aroganţă extraordinar de mari, considerându-se singura doctrină în măsură să aducă fericirea şi revărsând râsete batjocoritoare asupra a tot ceea ce vrea să arate calea spre lumea spirituală, ca şi cum ar fi vorba numai de nişte fantasmagorii.

Cine îşi educă gândirea cu ajutorul acelei logici care e necesară pentru a stăpâni domeniile aflate în afara lumii senzoriale, acela este mereu în pericolul de a se îmbolnăvi din cauza logicii materialiştilor din ziua de astăzi. Judecăţile superficiale care sunt emise astăzi, care sunt la ordinea zilei şi care se afişează cu o siguranţă şi aroganţă a propriei infailibilităţi fără egal, sunt uneori de foarte scurtă respiraţie şi când le iese în întâmpinare acea logică ce înaintează, cu răbdarea lăuntrică a gânditorului, de la un concept la altul, aşa cum e necesar atunci când nu mai poţi înainta pe puntea trăirilor senzoriale exterioare, ci cauţi să-ţi creezi în tine însuţi un reazem sigur şi o certitudine lăuntrică, atunci inconsistenţa acestor judecăţi devine foarte curând vizibilă! Deja gândirea, aşa cum curge ea pentru epoca prezentă din ştiinţa ocultă, trebuie să ne apară, în multe cazuri, din acest punct de vedere, drept furtună purificatoare. Aşa apare ea pentru marea masă a oamenilor şi, de asemenea, pentru omul individual. Dar aici noi nu putem face altfel decât să subliniem că, totuşi, acesta nu e un pericol. Pentru marea masă există, cel mult, pericolul de a ajunge la incertitudine în privinţa acelor judecăţi care merită să fie puse într-o astfel de situaţie.

Cu omul individual, lucrurile stau mai prost. Aici intră în considerare ceva care acţionează în adâncul cel mai tainic al sufletului său, o dizarmonie între simţire şi judecata omului. Şi această dizarmonie apare astăzi în modul cel mai pregnant

la oamenii care cred că se situează cel mai sigur pe solul unui crez materialist oarecare. Un crez materialist are însuşirea că, în ultimă instanţă, nu poate mulţumi decât intelectul, judecata abstractă. Interesele mai profunde ale sufletului, toate dorinţele, toate sentimentele, sunt, la toţi oamenii, mult mai adevărate şi mai profunde decât e adesea judecata lor. Şi, pe când fiecare rămâne, adesea, cu judecata sa, cu noţiunile sale materialiste şi cu mentalitatea sa materialistă, la suprafaţă, în adâncul său trăieşte – adeseori în mod cu totul inconştient pentru el – dorul şi năzuinţa năvalnică a sufletului după ceva spiritual. Pentru cel care ştie să observe mai subtil fiinţa umană, acest lucru apare uneori în mod absolut vizibil, prin faptul că el constată câte dizarmonii există în vorbirea şi afirmaţiile oamenilor. Aici se poate vedea că ei nu pot simţi absolut deloc în concordanţă cu ceea ce spun. În cazul unui mare procent din populaţia globului se adevereşte, desigur, într-un mod mai puţin evident, cuvântul grotesc pus de un poet în gura unuia dintre personajele sale: Pe cât e de adevărat că este un Dumnezeu în cer, tot pe atât de adevărat e faptul că eu sunt un ateu [Nota 57]. – Aceasta este, numai că exprimată în mod radical, grotesc, situaţia unui om care rămâne din punct de vedere afectiv la ceva tradiţional, moştenit din vechime, şi a cărui judecată superficială se opreşte la o negare radicală. Acest lucru poate fi întâlnit astăzi sub o asemenea formă radicală doar la puţini oameni. Dar pentru acela care are un simţ de observaţie mai subtil, aproape fiecare convorbire oferă exemplu după exemplu al faptului că astăzi oamenii aşa trăiesc în sufletele lor.

Sub ce premisă se poate trăi aşa? Se poate trăi aşa sub premisa că omul rămâne superficial în viaţa lui sufletească. Fiindcă nimeni, coborând în adâncul sufletului său, nu va putea să tolereze o asemenea dizarmonie cum e aceea care există astăzi la mulţi oameni. Pentru cel deprins cu logica,

acest lucru se vede în întregul cuprins al literaturii materialiste sau – cum o numim, într-un mod mai nobil – moniste. Să presupunem că există un om care e cuibărit în atmosfera epocii noastre şi care tinde să iasă din ea nu din libertate lăuntrică, nu dintr-un imbold lăuntric puternic: El rămâne cuibărit, el trăieşte mai departe la modul general, obtuz, dar mulţumit. Dar astăzi nu mai depinde de lucrurile la care mulţi vor să rămână dacă omul poate să mai trăiască în mod obtuz, dacă mai poate să trăiască atât de obtuz. Pentru mulţi oameni nu mai este posibil aşa ceva. Iar ceea ce e literatura de popularizare – cărţi de popularizare, reviste, chiar ziare –, ceea ce oferă ea, pentru minţile mai subtile şi pentru inimile mai profunde, aceasta nu e deloc ceva ce seamănă cu un răspuns la marile întrebări-enigmă ale existenţei, ci foloseşte numai la ivirea unor întrebări noi.

Ba, mai mult, şi ştiinţa actuală însăşi, aşa cum apare ea, cramponată de fapte: ea dă răspuns numai spiritului superficial. Pentru omul cu o simţire profundă, pentru omul cu un spirit subtil, această ştiinţă e cu totul altceva. Ea e o sumă de semne de întrebare. Şi acolo unde unii cred că lucrurile sunt deja rezolvate, dacă îşi fabrică o concepţie despre lume din faptele furnizate de ştiinţele naturii, pentru mulţi oameni întrebările abia încep să apară. Numai că cei care cred că sunt deja rezolvate nu observă nimic. Vedeţi, astfel, în zilele noastre, că mulţi oameni citesc o carte cum este „Enigmele lumii" a lui Haeckel [Nota 58], pentru a găsi acolo dezlegate enigmele lumii. După ce au citit cartea, abia atunci încep cu adevărat să-şi pună marile întrebări. Fiindcă acolo nu se dau răspunsuri, ci se pun întrebări. Asemenea inimi şi asemenea minţi ar putea fi aduse cândva, pe o cale sau alta, la teosofie.

Acum le iese în întâmpinare teosofia şi ştiinţa ocultă, cu gândirea ei riguroasă, logică în sine, care conţine în sine

izvorul certitudinii, la fel ca matematica, şi ei se văd puşi în faţa unei dizarmonii uriaşe, între cele cu care fuseseră deprinşi până acum de lumea exterioară şi cerinţele care se apropie dintr-o dată de ei. Până acum se cramponaseră de suprafaţa lucrurilor; acum, ei privesc în adâncuri. Au pierdut, în multe cazuri, o jumătate de viaţă sau mai mult. Şi sunt îngrijoraţi dacă le va mai fi suficient restul vieţii pentru a turna în găurile sufletului, pe care lumea le-a făcut în el, tot ceea ce le iese în întâmpinare. Sau ei vin dintr-un cerc social sau altul şi nu i se pot smulge; de aici apar pentru ei piedicile cele mai îngrozitoare. Calea cea mai practică şi mai sigură pe care ar putea merge ar fi aceea ca ei să se angajeze în cercetarea spiritual-ştiinţifică, dar mii de fire îi opresc. Le ies în cale dizarmoniile care trebuie să apară, când le vin în întâmpinare lucrurile profunde, de care sufletul duce dorul, în contrast cu lucrurile superficiale ale vieţii exterioare. Şi atunci, la unii oameni apare un fenomen specific, pe care îl putem înţelege cel mai bine cu ajutorul unei comparaţii. Imaginaţi-vă că într-un colţ oarecare al unei camere nu s-a făcut curăţenie săptămâni în şir, că acolo s-a adunat multă murdărie – scuzaţi comparaţia. Dacă această cameră nu e luminată cum trebuie, cei ce privesc înăuntru pot crede că totul e curat. Dar dacă cineva face odată lumină cum trebuie în cameră, dezordinea e observată. Totul depinde numai de faptul că facem sau nu lumină cum trebuie.

Aşa e şi cu sufletul. El e obişnuit cu rutina zilnică. Poate că e obligat să fie superficial între oameni superficiali. Dar acum el ajunge la lumină, care scoate în evidenţă această superficialitate, care face ca această superficialitate să apară în întreaga ei lipsă de valoare. Dacă sufletul e sensibil, ce se întâmplă cu el? Dacă e obişnuit să judece superficial, lumina care năvăleşte asupra lui îl va zăpăci mai întâi zdravăn. De aceea vedem că un mare număr de suflete sunt aduse în stare

de confuzie, sau mai mult decât confuzie, când intră în contact cu adevărurile ocult-ştiinţifice. Oare ştiinţa ocultă e vinovată de aceasta? Desigur, cine gândeşte aici în mod logic nu va învinui ştiinţa ocultă, care e lumina, ci faptul că sufletul s-a lăsat într-o asemenea măsură în voia obişnuinţei de a judeca superficial.

Şi lucrurile merg încă şi mai departe. Vedem oameni care nu mai pot face deloc faţă civilizaţiei noastre complicate, ei se îmbolnăvesc din cauza civilizaţiei noastre complicate, şi de ce? Pentru că nu o mai scot la capăt cu judecata lor! Teosofia sau ştiinţa ocultă este mijlocul prin care ne putem orienta în cadrul civilizaţiei noastre şi ea poate avea un efect de însănătoşire pentru cel pe care civilizaţia noastră îl îmbolnăveşte. Dar nu se poate întâmpla aici şi altceva? Şi acest lucru ni-l putem clarifica apelând la ajutorul unei comparaţii. O mâncare poate fi sănătoasă din punct de vedere exterior, dar se poate întâmpla ca un om să aibă un stomac foarte bolnav. Chiar dacă mâncarea e absolut sănătoasă pentru omul sănătos, se poate întâmpla ca stomacul bolnav să nu suporte exact această mâncare sănătoasă. Şi aşa este în multe cazuri, când oamenii ies cu suflete bolnave din sânul civilizaţiei noastre şi intră în aerul senin şi dătător de fericire al ştiinţei oculte. Atunci se poate întâmpla ca ei să nu poată suporta, în sufletele lor bolnave, mâncarea cea sănătoasă. Dar acestea sunt cazuri de excepţie.

Totuşi, despre ele se scrie cel mai mult în lume. Se spune: Teosofia e ceva care îi face pe oameni nebuni. – Nu putem nega că ea poate deregla un suflet sau altul, la fel cum face mâncarea sănătoasă cu stomacul bolnav. Dar oare mâncarea sănătoasă a îmbolnăvit stomacul? Multe aşa-zise suflete în derivă vin spre teosofie; este, pur şi simplu, frapant câte suflete în derivă se apropie de ea. Cine e nevoit să-şi desfăşoare activitatea în cadrul acestei mişcări, acela ar putea

să vă povestească multe capitole triste, despre felul cum aici sau acolo vine chemarea după ajutor: Eu nu o mai pot scoate la capăt cu lumea, nu mai ştiu cum să potolesc dorul inimii mele. – Cele mai jalnice chemări după ajutor vin zilnic, în număr mare. Această situaţie a creat-o civilizaţia noastră materialistă, mentalitatea noastră materialistă, care – iertaţi-mi expresia frustă – le-a dat pietre în loc de pâine. Superficialitatea judecăţii a putut fi satisfăcută uneori. Dorinţele şi interesele care zac în suflet nu au putut fi satisfăcute. O vreme, ele se lasă reprimate şi estompate, dar pe urmă ies la suprafaţă, şi oamenii vin cu chemările lor după ajutor. Şi atunci – un lucru ce nu se poate nega –, pentru unii e prea târziu.

Astăzi, ştiinţa spirituală nu poate fi practicată în aşa fel încât să se adreseze numai câtorva aleşi. Lucrurile trebuie aduse la cunoştinţa publicului larg. Nu e voie să-i fie refuzate nimănui noţiunile elementare şi nici măcar primii paşi ai iniţierii, aşa cum au fost ei schiţaţi în ultima conferinţă. Dacă astăzi unii oameni, distruşi de civilizaţia şi cultura contemporană, vin spre teosofie, şi dacă furtuna purificatoare provoacă în ele, în primă instanţă, şi mai multă dezordine, oare din acest motiv ar trebui să le fie refuzat tuturor sufletelor medicamentul numai din cauză că unii, prin modul lor eronat de a gândi, au fost aruncaţi în nefericire sufletească? Aşa vorbeşte astăzi nu un fanatism oarecare, aşa vorbeşte experienţa pe tărâmul vieţii spirituale a epocii noastre.

Bineînţeles, pe de altă parte, există un pericol serios pentru relaţia dintre contemporanii noştri şi concepţia ocult-ştiinţifică despre lume. Pericol constă în faptul că aceşti contemporani ai noştri se apropie de concepţia ocult-ştiinţifică despre lume cu concepţia lor despre lume şi cu nişte caractere cultivate de epoca noastră. Câte prejudecăţi,

câte judecăţi superficiale nu introduc ei în această concepţie despre lume spiritual-ştiinţifică! Ce pericol există în faptul că, în primă instanţă, ici şi colo, ştiinţa ocultă, concepţia despre lume teosofică însăşi, e denaturată prin ceea ce vine din direcţia epocii noastre! Aici există un pericol. Şi aici trebuie să atragem atenţia asupra unor aspecte particulare, ca să putem privi din ce în ce mai adânc în intimitatea aşa-numitelor pericole şi a pericolelor reale legate de căutarea ocult-ştiinţifică.

De jur împrejurul omului există lumi spirituale – am arătat acest lucru în conferinţele precedente şi vom pătrunde tot mai adânc şi mai adânc în aceste comori de înţelepciune –, nişte lumi care se raportează la lumea senzorială obişnuită la fel ca lumea culorii, a strălucirii şi luminii la lumea pipăitului, pe care o percepe un orb; şi există o lume care e mult superioară faţă de lumea pe care o descoperă orbul, după ce a fost operat şi când din întuneric şi pustiu încep să-i strălucească lumina şi culorile. Acest lucru există la un nivel mai înalt. Lumile spirituale se află de jur împrejurul nostru. Dar acestea nu sunt numai nişte lumi paradisiace, numai nişte lumi ale beatitudinii, cu toate că în ele este paradis şi beatitudine, ci ele sunt şi lumi care pot fi îngrozitoare pentru om, periculoase, prin faptele şi entităţile lor. Dacă omul vrea să ia cunoştinţă de aspectele măreţe şi dătătoare de fericire ale acestor lumi, atunci el nu poate altfel decât să cunoască şi aspectele periculoase, îngrozitoare, pe care ele le conţin. Una fără alta nu se poate.

Acum, noi trebuie să ne dăm seama în ce măsură există aici un pericol. Imaginaţi-vă un om care, fără s-o ştie, se află în apropierea unui depozit de praf de puşcă. El nu ştie nimic despre acel depozit. Dar dintr-o dată află de existenţa acestuia şi e cuprins de o frică teribilă la gândul că, dacă depozitul ar exploda, ar sări şi el în aer. În exterior nu s-a

schimbat nimic; totuşi, pentru el, viaţa a devenit alta. Singurul lucru care s-a schimbat, faţă de trecut, e faptul că acum el ştie de existenţa pericolului. Faptul de a şti îl deosebeşte de acela care nu ştie. Aşa e şi cu lumile superioare. Pericolul, ceea ce e îngrozitor în ele, există mereu de jur împrejurul omului. Ba chiar, în nişte lumi de a căror existenţă omul habar nu are, pândesc pericole nespus de mari. Singura deosebire, în privinţa acestor pericole şi lucruri îngrozitoare, între cel ce nu s-a apropiat niciodată de ştiinţa spirituală şi acela care s-a apropiat de ea, constă în faptul că ultimul ştie de acest pericol, iar cel dintâi nu ştie. Şi totuşi, poate că nu e chiar-chiar aşa, din următoarele motive: Noi păşim în lumea spirituală, în care este activ spiritualul. Depozitul de praf de puşcă nu devine periculos prin faptul că dumneavoastră vă e frică de explozie; dar frica dumneavoastră, ea înseamnă ceva în lumea spirituală. E o deosebire între situaţia în care dumneavoastră vă este frică şi aceea în care nu vă este frică. Gândurile pe care dumneavoastră le aveţi se integrează lumii spirituale ca ceva real. Un sentiment de ură pe care îl aveţi faţă de un om, în lumea spirituală este cu mult mai real şi, pentru acela care îl întrezăreşte, mult mai eficient decât o lovitură cu bâta pe care i-aţi da-o omului respectiv. Chiar dacă lucrul îngrozitor nu are loc direct sub ochii dumneavoastră, totuşi, aşa este. Frica şi groaza, asemenea sentimente negative sunt cu adevărat ceva care, dacă emană din om, prin faptul că el ajunge să cunoască fiinţele şi puterile spirituale respective, poate deveni fatal. Această frică şi această groază sunt cu adevărat ceva care îl pune pe om într-un raport periculos cu lumea spirituală; fiindcă în lumea spirituală există entităţi pentru care frica şi groaza ce emană din om sunt ca o hrană binevenită. Dacă omul nu simte frică şi groază, aceste fiinţe flămânzesc. Cel ce încă n-a pătruns destul de adânc, poate să ia aceasta drept o comparaţie. Dar

cel care cunoaşte problema, acela ştie că e vorba de o realitate. Dacă omul emană frică şi groază şi are tendinţa de a-şi pierde capul, atunci aceste entităţi găsesc o hrană binevenită şi ele devin din ce în ce mai puternice. Acestea sunt fiinţe ostile omului. Tot ceea ce se hrăneşte din sentimente negative, din frică, groază şi superstiţie, din deznădejde, din îndoială, toate acestea sunt în lumea spirituală nişte puteri ostile omului, care dau atacuri crude împotriva lui, dacă sunt hrănite de el. De aceea e necesar, înainte de toate, ca omul să devină mai întâi puternic faţă de groază, deznădejde, tendinţa de a avea îndoieli şi frică. Dar tocmai acestea sunt nişte sentimente foarte caracteristice civilizaţiei moderne şi materialismul e foarte potrivit, fiindcă îi separă pe oameni de lumea spirituală, să mobilizeze împotriva omului, prin deznădejde şi frică de necunoscut, aceste puteri ostile omului.

Dacă vreau să mă exprim foarte clar, trebuie să spun: În clipa în care omul vede acea poartă prin care se păşeşte în moarte, el vede totodată numeroase puteri care îl frânează pe om, ba chiar vin spre el cu intenţia de a-l distruge. Dar cei mai mulţi atrag asupra lor aceste puteri prin frica lor de moarte. Cu cât e mai mare frica de moarte, cu atât e mai mare puterea ei. Frica de moarte face parte, de altfel, dintre sentimentele de groază. Aceste puteri arată ca nişte saci goliţi, dacă omul devine puternic şi dacă el ştie că prin frica de moarte nu poate schimba nimic din evenimentul morţii.

Omul ajunge să învingă frica de moarte, el ajunge să aibă acea putere de a privi cu îndrăzneală moartea în ochi, numai dacă ştie că în lăuntricul lui există un sâmbure veşnic, nemuritor, pentru care moartea nu este decât o transformare a vieţii, o schimbare a formei de viaţă. De îndată ce omul găseşte în lăuntricul lui, cu ajutorul ştiinţei oculte, sâmburele nemuritor, el se educă din ce în ce mai mult în sensul biruirii

tuturor sentimentelor de acest fel, în cele din urmă şi în sensul biruirii a ceea ce se numeşte frica de moarte. Dar cu cât omul devine mai materialist, cu atât creşte mai mult în el frica de moarte. Nici o ştiinţă ocultă nu-l poate scuti pe om de a vedea ce există, de fapt, în dosul culiselor. Ea trebuie să-i arate că viaţa veşnică şi karma atrag după ele, în viaţa spirituală, marea compensare. Ea trebuie să-i arate tot felul de lucruri, această ştiinţă spirituală. Ea nu poate să-i arate stările de beatitudine din culisele vieţii, fără a-i arăta în acelaşi timp puterile îngrozitoare, duşmanii ce pândesc în culise. E întru totul adevărat. Dar ea îi arată, de asemenea, că el poate să învingă orice frică de aceşti duşmani ai săi. Ea îi arată că poate sta cu ochi liber, îndrăzneţ, în faţa tuturor acestor duşmani. Îl învaţă să devină obiectiv, lipsit de prejudecăţi, dacă se lasă cu răbdare educat de ea.

Dar mulţi vin spre teosofie cu sentimentele obişnuite ale curentelor epocii noastre. Asupra lor, ceea ce ei aud aici acţionează ca ceva profund zdrobitor, ca ceva care îi atacă groaznic în suflet, deoarece, ca urmare a gândirii lor materialiste, ei simt frică faţă de viaţă şi groază faţă de viaţă. Aceasta este atitudinea lipsită de maturitate pe care foarte mulţi oameni o introduc în teosofie, şi care va putea fi depăşită numai treptat, prin munca teosofică însăşi. Nici aici nu e vinovată teosofia sau ştiinţa ocultă. Ea face tot ce poate ca să nu-i şocheze prea tare pe oameni. Fiindcă, dacă ar dezvălui adevărul întreg, total, despre unele lucruri foarte apropiate de om, dacă ar spune în ce fel se despart fricoşii de cei fără teamă, şi cât de mare e numărul de o parte şi de alta, unii ar fi şocaţi.

Dar oamenii lipsiţi de maturitate mai aduc şi alte lucruri imature în mişcarea teosofică, prin faptul că traduc, pur şi simplu, în limbajul banal obişnuit din zilele noastre anumite noţiuni care le sunt date în teosofie sau care provin din ştiinţa

ocultă. Oricât ar părea de ciudat, aici există uneori un mare pericol pentru relaţiile dintre teosofie şi lumea noastră contemporană. Astfel, unii teosofi lipsiţi de maturitate sau alţii, care se apropie în mod exterior de teosofie, spun mereu că prima cerinţă este aceea de a deveni altruist, de a învinge orice egoism. Unii cred că, dacă vor să-ţi spună un lucru cu adevărat teosofic, nu te pot asigura niciodată îndeajuns de faptul că: Tot ceea ce fac, vreau şi doresc eu este într-un sens cu totul altruist. Eu nu vreau decât să acţionez pentru ceilalţi oameni. – Ei nici nu bănuiesc, în general, cât e de egoistă această convingere. E adevărat că, făcând cunoştinţă cu adevărurile ştiinţei oculte, omul ajunge, într-adevăr, treptat, la ceea ce e sugerat atât de frumos în cuvintele lui Goethe: „De-acea putere ce încătuşează pe oricine / Devine liber omul ce s-a biruit pe sine”*. E adevărat, dar pentru a atinge acest ideal se cere aproape tot ceea ce poate oferi ştiinţa ocultă, adevărurile ei cele mai înalte şi adevărurile ei cele mai adânci. Îl atingem cel mai bine dacă vorbim cât mai puţin despre el şi dacă tindem să-l realizăm cât mai direct.

* (germ.: „Von der Gewalt, die alle Wesen bindet / befreiet der Mensch sich, der sich überwindet.”)

Sunt cel mai puţin altruişti aceia care se laudă cu altruismul lor, după cum, de obicei, sunt cel mai puţin apropiaţi de adevăr aceia care la fiecare a treia propoziţie folosesc cuvântul „cu adevărat”. Şi la baza acestui lucru se află, în ocultism, o lege profundă. Mai întâi, se cere să pătrundem tot mai adânc în adevărurile şi cunoştinţele reale ale ştiinţei oculte, şi nu să ne propunem nişte idealuri de felul: Tu trebuie să-ţi învingi Eul. – Cu o asemenea frază n-am făcut absolut nimic. N-am făcut nimic, dacă, de exemplu, aici se află o sobă, şi eu îi spun: Tu trebuie să fii o sobă de treabă, trebuie să încălzeşti odaia. – Puteţi s-o mângâiaţi şi s-o trataţi cu dragoste, dar cu asta n-aţi făcut nimic. Abia dacă îi veţi da

sobei lemne, abia atunci ea va încălzi odaia. Tot aşa, nu foloseşte absolut la nimic să le predicaţi oamenilor virtutea, altruismul, libertatea. Ceea ce e just este să-l încălziţi în interior, să-i daţi omului combustibil; iar combustibilul sunt adevărurile ocult-ştiinţifice. La fel cum lemnele şi cărbunii încălzesc soba, adevărurile ocult-ştiinţifice reale îl fac pe om, treptat, altruist. De ce? Pentru că ele distrag în multe privinţe interesul omului de la micul punct pe care îl numim Eu. Adevărurile teosofice sau ocult-ştiinţifice sunt atât de mari, atât de puternice şi atât de pline de sens, ele ne impresionează atât de puternic, încât ajungem, cu timpul, să ne simţim extrem de neinteresanţi, ca personalitate izolată. Abia acum aflăm cât e de neinteresantă personalitatea izolată. Abia această învăţătură, prin care ajungem să ştim cât de neinteresantă este personalitatea umană izolată, această învăţătură în sine, dacă e provocată de combustibilul adevărurilor ocult-ştiinţifice, duce la eliberarea omului de egoism.

Dacă priviţi lucrurile în temeiul lor mai adânc, veţi vedea că egoismul nu e deloc ceva care, dintr-un punct de vedere mai înalt, să nu fie inclus în ordinea divină a lumii. Dintr-un punct de vedere mai înalt, el este ceva foarte sănătos. Ia gândiţi-vă, dacă mulţi oameni ai epocii noastre, ai actualei faze din evoluţia omenirii, n-ar renunţa, din egoism, la anumite fapte, dacă nu s-ar feri, din egoism, să facă un lucru sau altul, pentru că, din motive pur egoiste, ştiu ce urmări ar avea –, imaginaţi-vă ce oameni dăunători ar fi aceştia, în evoluţia omenirii! Cu adevărat, înţelepciunea cosmică a sădit în om egoismul, pentru a-l face să depăşească o treaptă a evoluţiei, pentru a-l apuca de sinea lui în aşa fel încât el să facă din aceasta ceva cât de important şi valoros îi stă în puteri.

Pe de o parte, este un înalt adevăr, pe de altă parte, o frază goală care şochează, să îi spunem cuiva: Tu trebuie să-ţi jertfeşti personalitatea. Vreau să explic printr-un exemplu cum se face că acesta e o dată un adevăr foarte înalt, iar altă dată poate fi o frază goală. Imaginaţi-vă că îi cereţi unui om care are zece pfenigi în buzunar, să jertfească aceşti zece pfenigi pentru o cauză oarecare. Lui îi va fi uşor să aducă această jertfă. Dar dacă îi cereţi unui om care are întâmplător la el douăzeci de mii de mărci – poate întreaga lui avere – să jertfească tot ce are la el, aceasta e cu totul altceva. A-i cere cuiva care încă n-a lucrat deloc asupra sa, cuiva care n-a ridicat valoarea personalităţii sale, şi nici nu poate fi considerat o personalitate, să renunţe la personalitatea lui, e cu totul altceva decât în cazul unuia care a lucrat mult timp asupra ei, pentru a o face cât mai destoinică. Unul jertfeşte pe altarul evoluţiei omenirii un geniu, celălalt – un prostănac. Nu este esenţial că jertfim, ci ce jertfim. Pentru a ne putea ţine în frâu personalitatea în aşa fel încât ea să poată sluji omenirii, trebuie să dezvoltăm mai întâi această personalitate. Astfel, într-unul din cazuri este o frază goală să vorbim de jertfirea personalităţii, iar în celălalt caz este un adevăr mare, important. – De aceea, nu foloseşte absolut la nimic, dacă în cărţile de teosofie este rostită cerinţa de a jertfi personalitatea şi nu se cere în acelaşi timp: fă în aşa fel încât personalitatea ta să devină cât mai puternică şi mai bogată.

Învăţăm acest lucru printr-o gândire reală, care îşi are rădăcinile în lumea spirituală. Acea logică ce nu trasează graniţe în mod unilateral, ci care ştie că fiecare frază, la fel ca fiecare monedă, are două feţe, poate chiar mai multe, care ne învaţă să ne abatem privirile de la ceea ce este exterior şi să privim spre lăuntric, aceasta este adevărata teosofie, şi ea adeseori nu-i învaţă deloc pe oameni ceea ce e numit astăzi,

în mod superficial, teosofie. Iar noi numim aici pericol numai ceea ce nu e un pericol superficial, ci unul real.

Eram încă foarte tânăr, şedeam odată împreună cu cineva care îşi sărbătorise recent, într-o altă ţară, cea de-a cincizecia aniversare şi care, la vremea sa, avusese aceleaşi interese ca şi mine în privinţa studiilor mele goetheene. Acel om mi-a spus atunci că nu-i vine să intre în tagma scriitorilor. Deşi relativ tânăr, el era pe atunci mai bătrân deja decât mulţi dintre aceia care scriu astăzi. Lui i-a venit ideea: Cronici de critică nu am scris. Vreau să scriu altceva, cronici de critică ar trebui să scrie numai unul care a adunat o experienţă de viaţă bogată; de fapt, numai oamenii în vârstă ar trebui să critice. – Aceasta era, în orice caz, o idee foarte bună care i-a venit acelui om. Căci astăzi în cercurile cele mai largi nu mai există nici o judecată în privinţa faptului că se cere maturitate ca să lucrezi în domeniul spiritual. Cu cât înaintăm mai mult în timp, cu atât mai tineri devin oamenii care scriu sub aşa-numita liniuţă, şi, dat fiind faptul că, în general, cititorul nu reflectează şi, de fapt, nu are nici o posibilitate să facă cercetări, ca să vadă cât de tânăr e cel ce semnează, el habar nu are în ce intră astfel. Că astăzi nu e greu să scrii într-un mod inteligent, o ştie oricare dintre aceia care cunosc asemenea lucruri. Ce-i drept, câte unul se miră că X sau Y scrie inteligent. Un om care poate că de la cincisprezece, şaisprezece ani nu s-a ocupat cu nimic altceva decât cu citirea unor asemenea bazaconii, un om care, aşadar, a învăţat meseria aşa cum trebuie, nu are decât să publice o lucrare, şi poate să impună groaznic de multe cu radicalismul sau caracterul confuz al judecăţii sale. Aici, se poate ca un om să aibă ceea ce poate fi numit în mod foarte serios debilitate mintală. Oricât de ciudat ar suna: astăzi, un om poate fi debil mintal şi el să scrie pentru lume într-un mod inteligent, astfel încât să poată fi admirat ca scriitor inteligent. Acest caz este

întru totul posibil. Acum câteva decenii era o judecată justă aceea prin care se spunea: În epoca noastră nu e greu să scrii o poezie bună; cultura şi limba versifică. – Astăzi, această afirmaţie este valabilă într-o măsură şi mai largă, astfel că unele eleve ştiu să scrie articole de ziar. Cu totul alte puteri sunt cele care judecă aici, folosindu-l pe om pentru scopurile lor. Omenirea trebuie să ajungă tot mai mult să ceară maturitate de la acela care urmează să emită judecăţi adevărate. Dar o maturitate reală se cere şi în munca pe tărâmul ştiinţei spirituale. De aceea şi există cerinţa ca cei care sunt conducătorii aşa-numitelor şcoli oculte să-şi desfăşoare mai întâi activitatea în cercurile lor şi să nu vorbească în faţa lumii despre adevărurile spiritual-ştiinţifice înainte de a fi împlinit aproximativ treizeci şi cinci de ani. Până la această vârstă, ei pot să-şi exprime în faţa lumii judecata pe tărâmul filosofiei. Dar omul devine matur să se adape din spirit numai în momentul în care el nu mai trebuie să-şi folosească puterea spirituală pentru construirea trupului său. Cât timp trupul creşte, puterile din care se clădeşte o judecată logică trebuie să intre în trup. De aceea, e posibil ca unui poet să-i fi venit nişte poezii adevărate înainte ca el să fi trecut de mijlocul vieţii. Dar omul uită aşa de uşor că pentru a pătrunde cu adevărat în adâncuri, în aşa fel încât nu doar să înţelegem ceva pentru propria noastră mulţumire şi devenire, ci să ajungem să apărem cu deplin simţ al responsabilităţii în faţa omenirii şi să reprezentăm activitatea spiritual-ştiinţifică, e necesară cea mai înaltă maturitate de viaţă, care poate fi atinsă numai la o vârstă înaintată. Dar pentru a înşira fraze teosofice nu e necesară nici o maturitate.

Acesta e esenţialul, în cazul lucrurilor supreme, faptul că, dacă e să fie prelucrate în mod temeinic, se cere maturitate. Dar pentru că ele uşor se pot transpune şi în fraze goale, din cauză că mulţi nu sunt deloc în stare să le înţeleagă

în profunzime, ci rămân la frazele goale, ele pot fi folosite şi ca fraze goale. Tot ceea ce poate fi răspândit din teosofie poate fi serios şi profund în cel mai înalt grad, poate fi o putere a vieţii. Dar dacă e întors în reversul lui, poate deveni fraza cea mai pustie şi mai goală. De aceea, noi vedem tocmai pe acest tărâm că înfloreşte frază goală după frază goală şi că tocmai lucrurile necoapte, cel mai necoapte, acţionează mai departe şi tot mai departe. Iar cel care susţine în faţa oamenilor lucruri lipsite de maturitate îşi dăunează lui însuşi mai mult chiar decât lumii. Lumea se va debarasa iarăşi de ceea ce vine din această direcţie. Dacă vă angajaţi pe această linie, înseamnă că vă aşezaţi dumneavoastră înşivă în calea propriei evoluţii viitoare. Nu mai progresaţi. Căci este cu adevărat aşa: Cel ce acţionează pe tărâmul ştiinţei spirituale spre exterior, aduce o jertfă. Una e când ştiinţa spirituală e păstrată ca o taină în sufletul feciorelnic, şi alta e când ea e aruncată afară, în lume. E valabil aici ceea ce se spune despre căutătorul de comori: [Tema frecvent tratata în literatura germană. (n.t.)] El trebuie să fie tăcut. Dacă rosteşte un singur cuvânt, comoara nu poate fi găsită. Tot astfel şi în adâncurile lumii superioare ajungem cel mai bine cu cât putem tăcea mai bine. Cel care a înţeles aceste lucruri, acela nu vorbeşte despre ele, dacă nu e obligat s-o facă, dacă lumea nu i-o cere în mod imperios. Nimeni nu trebuie să vorbească nechemat. Chemarea nu trebuie să vină de aici sau de acolo, ci ea poate veni de la nişte puteri invizibile, suprasensibile.

Astfel, noi putem spune: Ceva de felul teosofiei se formează din cauză că epoca noastră e atât de puţin în stare să gândească despre ceea ce e matur şi ceea ce e imatur. Ea poate fi bunul cel mai înalt; dar, întoarsă pe dos, ea este o caricatură şi un pericol. Nu e vina ei. Treptat-treptat, ea va pune judecata justă în locul celei grotesc-eronate, în ceea ce priveşte maturitatea şi imaturitatea. Nimeni nu are voie să se

mire că așa stau lucrurile. Dacă ar fi ca cineva să se mire, el ar trebui să se mire, de asemenea, că acolo unde este o lumină puternică sunt și niște umbre negre puternice. Acolo unde lumina e mai puțin puternică, și umbrele sunt mai slabe. Teosofia proiectează uneori umbre negre; dar aceasta dovedește doar faptul că ea poate fi o lumină puternică. Peste tot unde se vorbește de așa-numitele pericole, trebuie să fie clar că împotriva pericolului mare există un zid de apărare prin simplul fapt că nici un maestru adevărat din acest domeniu nu-i va expune pe oameni acestui pericol serios, mare, și că tot ceea ce arată ca un pericol nu vine de la teosofie și de la știința ocultă, ci din ceea ce le vine acestora în întâmpinare. Dacă știm acest lucru, vom fi liniștiți, chiar dacă în mod aparent se ivesc efecte proaste și rele. Și acestea pot veni. Putem vedea cum unii oameni, cât timp rămân departe de teosofie, sunt foarte cumsecade. Dar când se apropie de teosofie, devin vanitoși, ambițioși, trufași. De ce? Dintr-un singur motiv foarte simplu. Cât timp un om se ridică numai puțin deasupra a ceea ce gândește și face lumea din jur, el nu poate fi grozav de bun, dar nici grozav de rău. Dar când ajunge la ceva originar, posibilitatea de a fi bun se intensifică; dar, pe de altă parte, crește și posibilitatea de a fi rău.

Ceea ce apare deja la teosoful obișnuit poate să apară cu atât mai mult la discipol. La el, greșelile care există pe fundul ființei sale, dacă el trebuie să-și cucerească judecata liberă – și pe aceasta trebuie să și-o cucerească –, ies la lumină cu mare claritate. Dar acest lucru este necesar. Dacă un om vrea să evolueze mai repede, atunci de azi pe mâine la el poate să iasă la suprafață o întreagă gamă de însușiri rele. Poate că aceste însușiri s-ar fi repartizat pe parcursul a șaizeci de ani. Dacă dizolvăm ceva într-o cantitate mare de apă, nu se vede nimic din culoare; dar dacă dizolvăm aceeași cantitate de culoare într-o picătură de apă, apa va apărea foarte colorată.

Aşa e şi cu discipolul. Ceea ce iese la suprafaţă în câteva zile, aceasta devine evident. Dar dacă un anumit aspect are la dispoziţie şaizeci de ani ca să se manifeste, atunci nu se observă nimic. Da, în însăşi ştiinţa ocultă iese la iveală câte un demon al trufiei. De curând am fost nevoiţi să constatăm că nişte oameni care nu sunt deloc trufaşi din fire se apropie de noi cu diferite dorinţe. Ei vin şi spun: Eu vreau să încep a fi discipol şi să devin cât mai curând adept. – Nu auzim prea rar un asemenea lucru. Şi experienţa arată că demonul trufiei îl apucă pe câte unul. În faţa lucrurilor mari, ei devin adesea cei mai trufaşi şi pe urmă greu înţeleg că acest sentiment e cea mai mare piedică pentru evoluţia lor viitoare şi că lucrul cel mai bun pe care ar putea să-l facă pentru evoluţia lor viitoare ar fi să se sustragă acestui sentiment, trufia. – Dar aceasta are legătură şi cu faptul că noi râdem mult şi, de asemenea, flecărim mult.

Am vorbit, aşadar, despre pericolele ştiinţei oculte. Nu v-am ascuns faptul că există asemenea pericole şi am încercat să arăt care sunt, de fapt, cazurile mai periculoase. Am văzut în cursul acestui ciclu unde sunt pericolele. Astăzi ne-am propus să atragem atenţia numai în linii mari asupra a ceea ce întâlnim peste tot în teosofie şi în ştiinţa ocultă, care stă la baza ei. Cine caută ştiinţa ocultă, acela nu se va lăsa oprit din cauza pericolelor, ci el va găsi vindecarea, însănătoşirea sufletului, tocmai în ştiinţa ocultă. El ştie că ea nu face rău, că ea nu aduce cu sine pericole, că ea dezvăluie relele şi arată pericolele acolo unde ele există şi unde, de obicei, ele ar roade mai departe, dacă nu ar fi aduse pe calea însănătoşirii. De aceea, nimeni n-ar trebui să se lase oprit de aşa-numitele pericole de la încercarea de a pătrunde pe tărâmurile pe care trebuie să le numim lumea spiritului. Ca şi în cazul celorlalte consideraţii şi puncte de vedere, şi aici suntem ajutaţi să ne devină tot mai clar faptul că, pentru omul care vrea să

dezvolte puterile şi facultăţile ce dormitează în el, nu există nici o oprelişte de a pătrunde în natură. Fiindcă ceea ce este material e o revelare a spiritului. Şi, după cum de jur împrejurul nostru există fiinţe pe care le putem percepe drept fiinţe îngrozitoare, dacă privim în lăuntricul lor, asemenea fiinţe există şi în natură. Omului îi scapă acest lucru numai prin faptul că îşi închide ochii în faţa lui. Cei care au ştiut ceva despre ştiinţa ocultă, ştiu şi acest lucru.

Goethe a auzit deja în tinereţe obiecţii ridicate împotriva tendinţei de a pătrunde în interiorul lucrurilor. El a auzit cuvintele naturalistului *Haller* [Nota 59], care a spus: „În interiorul naturii nu pătrunde nici un spirit creat. Fericit cel căruia ea doar coaja exterioară i-o arată." Goethe, care a îndrăznit să privească în interiorul naturii, ştia că omul e capabil să pătrundă pretutindeni în fiinţa naturii. De aceea, el s-a simţit mereu îndemnat să spună:

Noi trebuie mereu, privind natura,
Să fim atenţi la tot, ca şi la una.
Nimic nu e înăuntru, nimic nu e afară,
Căci ce e înăuntru, se află şi afară... [Nota 60]

Şi, în felul lui specific, Goethe s-a ridicat încă şi la o vârstă foarte înaintată împotriva acestei afirmaţii, care limitează facultatea de cunoaştere umană. El a protestat împotriva ei prin cuvintele care sunt apte să atragă atenţia unui suflet asupra a ceea ce acţionează în viaţa practică din concepţia teosofică despre lume. Goethe a atras atenţia asupra acestui lucru, prin faptul că a amintit la o vârstă înaintată cuvintele lui Haller:

ÎN ORICE CAZ
Fizicianului
O, tu, filistinule! -
„Nici un spirit creat nu pătrunde."
Mie şi fraţilor mei

Aşa un cuvânt
Să nu ni-l aduceţi aminte!
Noi gândim: peste tot,
Suntem în interior, nu afară.
„Fericit cel căruia ea îi arată
Doar coaja exterioară!"
De ani şaizeci aud acest cuvânt rostit,
Şi tot înjur, dar pe ascuns şi mai ferit;
Îmi zic atunci, a mia oară:
Natura dă cu bucurie, că-i bogată;
Dar ea nici sâmbure,
Nici coajă n-are,
Ci e în toate deodată.
Numai pe tine cel mai des te-ncearcă,
Dacă eşti sâmbure sau coajă seacă.

VII
BĂRBAT, FEMEIE ŞI COPIL ÎN LUMINA ŞTIINŢEI SPIRITUALE

(Notiţe luate de un participant) [Nota 61]

Berlin, 9 ianuarie 1908

Ştiinţa spirituală nu este doar ceva care oferă satisfacerea curiozităţii, sau, mai nobil exprimat, satisfacerea instinctului de cercetător al omului. Ea trebuie să-i dea omului, totodată, un impuls pentru viaţă şi pentru activitate. Din ceea ce ne oferă ştiinţa spirituală trebuie să ne vină, în ultimă instanţă, siguranţă şi mulţumire în viaţă, destoinicie în faptele noastre şi în îndeplinirea sarcinilor noastre.

Copilul stă ca o enigmă vie în faţa ochilor noştri. Prejudecăţile din multe ramuri ale vieţii mai pot fi îndreptate

uneori, dar prejudecăţile din munca de educare a copilului au de cele mai multe ori efecte distrugătoare şi adesea nici nu mai pot fi îndreptate.

În triada bărbat, femeie şi copil ne apare, dintr-un anumit punct de vedere, întreaga omenire. În copil există multe lucruri moştenite de la bărbat şi femeie. Aici intervine, aşadar, problema eredităţii, care cuprinde până la un anumit punct şi enigma destinului. Ce a primit copilul de la strămoşii lui? Studiaţi, de exemplu, din acest punct de vedere, dramele lui *Ibsen*. În artă şi ştiinţă se pune peste tot problema eredităţii, pentru că oamenii simt semnificaţia şi importanţa ei practică. Dar aici noi nu avem voie să ne lăsăm amăgiţi de prejudecăţile care ne sunt sugerate în multe cazuri de faptele care ne ies în întâmpinare prin observarea vieţuitoarelor inferioare. Una dintre cele mai mari greşeli din acest domeniu constă în faptul că ceea ce arată observaţia şi experimentul la animale şi plante, sau ceea ce ştim din istoria strămoşilor noştri, e aplicat fără rezerve la omul actual. Ştiinţa spirituală recunoaşte ceea ce se înţelege în ştiinţă prin ereditate, dar ea se ridică de la aceste fapte la unele mai înalte, care ni se dezvăluie abia din direcţia aspectelor lumii spirituale. Căci există o ridicare pe trepte din ce în ce mai înalte în ceea ce priveşte legitatea. O legitate fundamentală domneşte în întreaga natură, în entităţile naturale şi în cele spirituale. Dar noi trebuie să ne ridicăm, cu modul nostru de a înţelege legile pe nişte tărâmuri inferioare, până la nişte legităţi care sunt valabile pe tărâmuri mai înalte. Trebuie să realizăm neapărat această ridicare pe trepte tot mai înalte.

În ce se transformă ereditatea pe tărâmurile mai înalte? Răspunsul la această întrebare ne va insufla respect faţă de omul în devenire. Există o deosebire uriaşă între fiinţele inferioare şi om. Deosebirea fundamentală dintre om şi alte fiinţe constă în următoarele: Tot ceea ce ne interesează la

animal este cuprins în noţiunea genului sau a speciei. La animale nu avem acelaşi respect faţă de individ ca în cazul omului. Descrierea unui leu este descrierea speciei leilor. Aici precumpăneşte ceea ce e caracteristic speciei. La om precumpăneşte însă individualitatea. De aceea este posibil să scriem biografia oricărui om, chiar şi a celui mai simplu. În acest fapt zac ascunse foarte multe lucruri, în primul rând faptul că omul este un gen, o specie în sine, în fiecare individ în parte. În om locuieşte ceva care înseamnă la fel de mult ca o întreagă specie animală.

De aici rezultă pentru noi legea reîncarnării sufletului. Individul uman nu poate fi înţeles deloc prin studierea strămoşilor săi. Unele însuşiri exterioare mai pot fi atribuite, eventual, strămoşilor, dar nu ceea ce ţine de fiinţa cea mai proprie a unui individ uman. La fel de puţin putem deduce individualitatea speciei unei anumite fiinţe animale din caracteristicile strămoşilor săi.

Cauzele apariţiei unei fiinţe vii trebuie să provină întotdeauna din ceva viu. În urmă cu nu prea multe secole se credea în zămislirea originară, de exemplu, se credea că din nămolul râurilor s-ar putea naşte nişte animale vii. Sufletul omului nu e făcut din tot felul de însuşiri asamblate la un loc, pe cât de puţin un vierme e făcut din anumite substanţe anorganice, aşa cum se credea odinioară. Sufletul provine întotdeauna din suflet; şi sufletul care locuieşte astăzi într-un om provine dintr-o existenţă sufletească anterioară. El este o reîncarnare, şi nu un conglomerat de însuşiri venite pe linia paternă şi pe linia maternă. Din acest punct de vedere ne propunem să studiem bărbatul, femeia şi copilul.

Ceea ce apare drept baza mai profundă, drept individualitatea copilului, este ceea ce se integrează, ca suflet, în corporalitate, după ce a dus între timp o altă existenţă. Bărbatul şi femeia trebuie să-i dea copilului doar un înveliş.

Prin aceasta nu diminuăm cu nimic valoarea iubirii materne şi paterne. Individualitatea unui om există deja cu mult timp înainte de actul sexual al părinţilor. Un fel de iubire inconştientă îl conduce pe copil spre aceşti părinţi anume şi îi determină pe aceştia să zămislească. Şi cei doi zămislitori aduc apoi în întâmpinarea copilului, drept răspuns la iubirea lui, iubirea lor părintească.

Pentru anumite fiinţe, moartea şi iubirea sunt strâns legate. Unele animale mor după actul împerecherii. Asemenea fiinţe ne trimit spre adâncurile legăturilor dintre fiinţele vii din Univers şi, de asemenea, spre realitatea iubirii. Pentru om, iubirea este ceva prin care el îşi dedică existenţa sa individuală întregii existenţe. Ea nu e doar acel lucru cântat în mod abstract de poeţi, ci o putere care străbate întreaga natură. Prin iubire, individul se autodepăşeşte. La fiinţele mai desăvârşite, ea e o ridicare a vieţii pe o treaptă mai înaltă.

Fiinţa cea mai individuală e omul. Importanţa individului şi a iubirii poate fi înţeleasă pe deplin numai prin studierea entităţii umane, aşa cum ne este dată ea prin ştiinţa spirituală. După ştiinţa spirituală, trupul fizic nu e decât un veşmânt al întregii existenţe umane. Trupul eteric, omul îl are în comun cu ceea ce trăieşte drept animal şi plantă. Trupul astral, pe care îl au şi animalele, cuprinde tot ce ţine de viaţa sufletească, de la instinctul cel mai de jos şi până sus, la ideile morale cele mai înalte.

Dar puterea Eului o posedă numai el, ca om, motiv pentru care poate fi considerat coroana creaţiunii. A simţit profunzimea acestui cuvânt, „eu", acea personalitate care a spus: Eul este ceea ce este, a fost şi va fi. O adevărată cunoaştere a Eului e forma cea mai înaltă a cunoaşterii în cadrul existenţei. În dosul „imaginii voalate de la Sais" se află cunoaşterea Eului. „Vălul meu încă nu l-a ridicat nici un

muritor." Adevărata cunoaştere a Eului e accesibilă numai acelei puteri din om care e nemuritoare. Numai suprasensibilul din om cunoaşte ceea ce e nemuritor. Aşadar, ceea ce e muritor în noi nu poate ridica vălul zeiţei.

Un romantic german a spus cu îndrăzneală: Dacă nici un muritor nu poate ridica vălul zeiţei, atunci trebuie să devenim nemuritori! [Nota 62]

Până la schimbarea dinţilor, copilul îşi formează trupul fizic. Omul creşte apoi, fireşte, în continuare, dar această creştere nu e decât o mărire a formei, o extindere a formei pe care el a primit-o până la şapte ani. Aici avem un mijloc important de reglementare pentru educaţie. Până în acest moment, noi trebuie să dezvoltăm în special forma fizică a copilului. Dacă nu facem acest lucru, am omis ceva pentru întreaga viaţă a omului respectiv. În cea de a doua perioadă, până la pubertate, se dezvoltă trupul eteric. În perioada anterioară, acesta, bineînţeles, n-a fost inactiv. Dar până la schimbarea dinţilor acest trup eteric e închis într-un fel de înveliş matern. Abia din acest moment el devine liber şi se poate dezvolta. La pubertate a fost atins un punct final în dezvoltarea trupului eteric şi de acum înainte devine liberă dezvoltarea trupului astral. Şi mai târziu începe dezvoltarea Eului.

Rezultă, aşadar, o altă imagine pentru procesul ereditar al părţii fizice, o alta pentru trupul eteric şi iarăşi o alta pentru trupul astral.

Ceea ce aduce omul cu sine, ca moştenire, de la strămoşii lui, îşi are sediul în trupul fizic şi în trupul eteric. Până la pubertate, aceste însuşiri moştenite pe cale ereditară ajung să fie cu totul vizibile. Dar pe urmă începe dezvoltarea individualităţii unice a omului, şi acest lucru se exprimă în sentimentul de iubire. Anumite specii de animale mor în timpul actului iubirii, din cauză că aici entitatea lor încetează

şi existenţa lor individuală s-a sfârşit. Cu cât individualitatea unei fiinţe se află pe o treaptă de dezvoltare mai înaltă, cu atât mai departe o ia cu sine dincolo de pubertate, ca pe ceva nepieritor. În realitate, aici sunt nişte treceri multiple. Astfel, omul îşi trece viaţa lăuntrică dincolo de ceea ce ţine numai de specie.

Poate că o comparaţie între om şi piatră ne va ajuta să înţelegem cel mai bine despre ce e vorba aici: În cristal, formele exterioare care l-au plăsmuit ajung la capătul lor. Ele nu mai imprimă nimic interiorului rocii. La plantă, esenţialul nu constă într-o mărire a formei, ci numai într-un fel de repetare a principiului formei, aşa cum a arătat *Goethe* [Nota 63]. Ceea ce şi-a cucerit omul pe nişte trepte anterioare, e manifestat acum de el drept efect al lucrării Eului. După cum planta îşi caută în sol şi îşi scoate din el materialele necesare construirii trupului ei, omul tânăr îşi caută în părinţii lui solul necesar pentru construirea fiinţei lui corporale.

Aici, reprezentările ştiinţei oculte devin în mod nemijlocit voinţă, în sentimente, viaţă. Noi trebuie să respectăm în sensul cel mai profund dreptul individualităţii copilului. Omul se situează în alt fel faţă de generaţia următoare, dacă vede lucrurile în această lumină.

Ştiinţele naturii spun aici: De la principiul masculin, în embrion trece un anumit număr de însuşiri, tot aşa de la partea feminină, de la ovul. Amândouă aceste grupe de însuşiri trebuie că se amestecă în embrion. Şi astfel este evitată revenirea veşnică a mereu aceloraşi însuşiri. Acesta este motivul amestecării însuşirilor masculine şi feminine în embrion. Aici este esenţialul, în economia naturii.

Dar în privinţa sufletului, ştiinţele naturii sunt lucrul cel mai superstiţios care poate exista. O spune şi Schopenhauer, într-o strălucire genială: Ceea ce vrea să intre în existenţă face să se întâlnească, în iubire, individualităţile celor două

sexe umane [Nota 64]. Aşa ceva ne învaţă, în ultimă instanţă, şi ştiinţa spirituală. Oamenii sunt făcuţi să se întâlnească întru procreare, de-a lungul generaţiilor viitorului. Când îl privim astfel pe fiecare copil, nu avem nici un drept să-i impunem propria noastră fire. Educatorul adevărat poate stimula evoluţia unui copil numai până în punctul unde a învăţat el însuşi, în fiinţa lui. Copilul este cel mai mare dascăl al educatorului.

Dacă educatorul dezleagă în mod temeinic această enigmă care îi e dată prin copil, el e cel mai bun educator. Cine pătrunde asemenea concepţii cu întreg sufletul, acela simte cum ele se transformă în respect faţă de entitatea copilului şi trezesc veneraţie faţă de ceea ce creşte şi devine aici. Această atitudine se extinde, transformându-se în datorii faţă de întreaga generaţie în devenire. Noi, oamenii adulţi, suntem pentru generaţia în devenire ca un fel de sol matern din care ea se dezvoltă. Noi trebuie să-i dăm copilului cele de care el are nevoie pentru viaţă, dar nu ne este îngăduit să-l constrângem pentru a-l forma conform cu propria noastră imagine, trebuie să-i lăsăm o libertate în dezvoltarea lui şi s-o respectăm. A respecta această libertate în fiinţa care există abia sub formă embrionară, aceasta este o misiune mult mai importantă pentru om decât respectarea libertăţii a ceea ce există deja. Ştiinţa spirituală este o educatoare justă în sensul acestui respect şi al acestei veneraţii. Ea ne arată suprasensibilul şi realităţile pe care le pun în mişcare, dintr-un trecut străvechi, nişte entităţi spirituale, pentru a construi lumea şi pentru a ajuta prin aceasta omenirii. Cunoaşterea a ceea ce a fost ieri ne dă posibilitatea de a găsi rezolvări satisfăcătoare şi pentru problemele de astăzi. Activitatea noastră din prezent trebuie să respecte libertatea suprasensibilului în dezvoltare. Deviza noastră trebuie să fie: Libertatea suprasensibilului în lumea sensibilă!

În felul acesta, noi ajutăm omenirii să înainteze spre un viitor benefic pentru noi şi care va reprezenta un fel de stare divină. Dacă ni s-a deschis în prezent ochiul pentru realitatea suprasensibilă, atunci vom ajunge să înţelegem trecutul şi din el vom învăţa ceea ce ne este folositor pentru viitor şi ceea ce trebuie să facem în viitor.

De Ieri îţi stă deschis şi clar,
Pe Azi de-l faci în libertate,
Atunci un Mâine poţi spera
La fel de fericit în toate. [Nota 65]

VIII
SUFLETUL ANIMALELOR ÎN LUMINA ŞTIINŢEI SPIRITUALE

Berlin, 23 ianuarie 1908

Chiar dacă rămâne ca adevăr veşnic acea chemare, adresată celei mai lăuntrice fiinţe umane, care era scrisă pe frontispiciul vestitului templu grec: Cunoaşte-te pe tine însuţi! – chiar dacă acesta trebuie să rămână firul călăuzitor pentru întreaga gândire, cercetare şi simţire, omul simte, totuşi, curând, dacă priveşte cu ochi lipsit de prejudecăţi spre lume şi spre el însuşi, că autocunoaşterea nu poate fi exclusiv o privire spre lăuntric, o holbare a ochilor spre interiorul propriei sale fiinţe, o oglindire încântată de sine a acestei fiinţe proprii, că autocunoaşterea adevărată trebuie să-i vină omului prin studierea lumii mari şi a entităţilor ei.

Ceea ce există de jur împrejurul nostru, ceea ce e mai mult sau mai puţin înrudit cu noi, legat de noi, faţă de care ne simţim mari sau mici –, toate acestea ne dau, dacă le înţelegem în mod just, şi cunoaşterea de sine justă, în adevăratul sens al cuvântului. De aceea, oamenii au simţit

întotdeauna cât de important este pentru cunoaşterea omului ca el să ştie ce este cu acele creaturi care, pe scara vieţii, mergând în jos, sunt cel mai aproape de el: cunoaşterea fiinţei propriu-zise, cunoaşterea vieţii interioare a animalelor. Dacă omul îşi plimbă privirile peste întreaga bogăţie de forme animale existente, fiecare îi oferă ceva deosebit, plăsmuit ca formă separată. Dacă se priveşte pe sine, chiar la o privire superficială, el găseşte că tot ceea ce vede repartizat la diferitele animale există şi în el, dar adus la o anumită armonie. Când priveşte ceea ce îl înconjoară în regnul animal din lumea exterioară, toate acestea pot să-l zăpăcească, aş zice, astfel încât el e nevoit să facă mai întâi nişte delimitări, ca să le pună în ordine. Şi poate face acest lucru cel mai bine dacă priveşte totul în marele cerc al vieţii animale. Dar, ca multe alte lucruri din domeniul cunoaşterii umane, şi concepţiile oamenilor în legătură cu animalele au depins de felul cum simţea omul într-o anumită epocă şi în anumite condiţii.

Chiar în imediata noastră apropiere constatăm cât de diferit se raportează oamenii la aceste creaturi înrudite cu ei. Vedem cum unul vrea să vadă în animale ceva care e situat, din punct de vedere sufletesc-spiritual, cât se poate de aproape de om. Şi vedem cum alţii nu obosesc să tot sublinieze marea distanţă chiar dintre animalele superioare şi om. Vedem cum asemenea deosebiri se exprimă şi în comportamentul moral. Vedem cum unul face dintr-un animal sau altul un prieten drag, în cel mai adevărat sens al cuvântului, cum el se comportă faţă de serviciile aduse de animal aproape ca faţă de un om, cum îi dăruieşte iubire, încredere, prietenie. Şi vedem, pe de altă parte, cum anumiţi oameni simt o repulsie cu totul deosebită faţă de unele animale sau faţă de altele. Vedem cum, parcă dintr-un imbold etic, unul, care se simte mai mult decât numai un cercetător,

atrage mereu şi mereu atenţia asupra asemănării dintre animalele superioare, cu felul lor de a se manifesta, şi om. Vedem astfel cum maimuţele fac lucruri ce amintesc de însuşirile sufleteşti şi spirituale ale oamenilor. Dar vedem, de asemenea, cum alţii văd în animalele situate cel mai sus pe scara vieţuitoarelor un fel de caricatură a modului uman de a acţiona, văzând cum nişte porniri şi instincte care în om există sub o formă estompată, într-o măsură mai mare sau mai mică, la aceste animale superioare apar sub o formă brută, nemascată, neînnobilată, astfel că îl copleşeşte un fel de ruşine. Vedem cum simţirea şi gândirea materialistă, mai ales în epoca recent încheiată, nu obosesc să sublinieze că tot ceea ce poate exterioriza sufletul uman, toate lucrurile la care se poate înălţa sufletul uman, există deja, măcar sub o formă schiţată, şi la animale, că vedem la ele manifestările vorbirii, râsului, sentimentului, al sentimentului moral. Ba unii mai cred că găsesc schiţate la animale, într-un anumit fel, şi urme ale simţirii religioase. Astfel, ei afirmă: Toate perfecţiunile pe care omul le posedă s-au dezvoltat cu încetul din diferite însuşiri care există deja la animale şi care la el numai s-au însumat, astfel că îl putem privi pe om doar ca pe un animal dezvoltat pe treapta cea mai înaltă, evoluat la maximum.

Alte epoci, care aveau o gândire mai puţin materialistă, n-au ştiut cum să mai scoată în evidenţă distanţa dintre om şi animal. Găsim, de exemplu, la *Cartesius*, care a trăit într-o epocă nu chiar atât de îndepărtată de a noastră, căci el a trăit între 1556-1650 şi e considerat adeseori întemeietorul filosofiei moderne, găsim la el o concepţie ciudată despre animale [Nota 66]. El neagă că animalele ar avea vreuna dintre însuşirile care fac, de fapt, ca omul să fie om: raţiune, intelect, tot ceea ce subsumăm conceptului de suflet raţional. El consideră că animalul e un fel de automat. Diferitele excitaţii exterioare îl fac să se mişte şi tot ceea ce apare la

animale este o reacţie la aceste excitaţii. Astfel că el priveşte animalul ca pe ceva nu prea diferit de o maşină vie superioară foarte complicată.

Şi, într-adevăr, cine priveşte cu un ochi netulburat de prejudecăţi lumea animalelor de jur împrejurul nostru, acela uşor va putea simţi dificultăţile legate de aprecierea animalului şi va putea privi, ca să zicem aşa, în interiorul unei fiinţe care, ce-i drept, e înrudită cu noi, dar care, dintr-un anumit punct de vedere, e situată, totuşi, departe de noi. Dacă nu lăsăm ca privirea să ne fie tulburată de nici o părere preconcepută, vedem că o concepţie de felul celei a lui Cartesius nu poate rămâne în picioare. Vedem că, într-adevăr, chiar şi pentru o privire superficială, acele manifestări pe care la om le desemnăm drept raţionale, inteligente, sufleteşti, există foarte bine, într-un anumit sens, şi la animal. Mulţi indică drept caracteristică a animalelor acest lucru: inteligenţa sa, sufletescul său, sunt, într-un anumit sens, staţionare, pe când sufletescul omului e schimbător, în măsura în care pe om îl putem educa. Chiar dacă unii susţin acest lucru, nici el nu poate fi admis fără rezerve, nici măcar la o privire superficială. Dacă studiem animalele din jurul nostru, vedem cât de departe ajung anumite animale, situate aproape de om, în ceea ce priveşte inteligenţa, vedem ce memorie fidelă par să aibă câteodată unii câini. Nu e nevoie să intrăm în detaliile mai subtile ale acestor lucruri ce caracterizează sufletul animal, ci doar să atingem în treacăt nişte aspecte pe care cei mai mulţi dintre dumneavoastră le întâlnesc în viaţă în mod direct sau indirect. Cine nu ştie cât timp ţin minte unii câini unde şi-au ascuns ceva sau alte lucruri asemănătoare. Cine nu ştie că pisicile închise într-o cameră au deschis ele înseşi clanţa de la uşă, ca să poată ajunge în libertate. Ba chiar nu e deloc neadevărată afirmaţia că unii cai, după ce au fost duşi o dată la potcovar, ştiu

drumul, astfel încât, dacă le cade vreo potcoavă, se duc la potcovar din propriu imbold. Cine observă asemenea lucruri, acela nu poate să nege faptul că în privinţa anumitor manifestări de inteligenţă, a anumitor activităţi sufleteşti, nu există decât un fel de deosebire calitativă, un fel de intensificare a facultăţilor sufleteşti, la oameni, comparativ cu acelea ale animalelor. Un mare număr de oameni va rezolva repede asemenea lucruri, conform unui cuvânt al lui Goethe, pe care nu trebuie să-l modificăm decât puţin, pentru cazul nostru: Acolo unde lipsesc nişte concepte serioase în privinţa regnului animal, se instalează la momentul potrivit cuvântul „instinct" [Nota 67]. – „Instinct" este aşa, un nume generic, un adevărat talmeş-balmeş în care intră tot ceea ce nu înţelegem în viaţa pământească! Bineînţeles, foarte puţini oameni caută să ajungă la o reprezentare clară a acestor instincte mistice – în sensul rău al cuvântului. Dar aceasta ne obligă să pătrundem, totuşi, mai adânc în aceste lucruri. Dacă privim cu atenţie animalul, vom vedea că anumite însuşiri sufleteşti ale omului, cum sunt invidia, gelozia, iubirea, tendinţa de a se certa, tot felul de alte însuşiri, se întâlnesc şi la regnul animal, uneori într-o măsură mai redusă decât la om, alteori într-o măsură mai mare. Dacă studiem acest lucru, el ne obligă să privim problema ceva mai exact. Numai că au fost consemnate deja numeroase observaţii făcute asupra vieţii animale, în cele mai diferite moduri. Ceea ce în vremea lui Cartesius nu putea să-i fie cunoscut încă cercetătorului, este astăzi uşor accesibil, pentru că, în scopul de a se cunoaşte natura omului, a fost cercetată în toate direcţiile şi lumea animală, în mod ştiinţific exact. Ar putea să pară grotesc, dar cine cunoaşte animalele nu va găsi că e de mirare dacă, printr-o dresură făcută cu grijă, unii câini au fost aduşi până acolo unde, dacă li s-au pus în faţă nişte cărţi de joc pe care erau scrise anumite numere şi li s-a rostit cuvântul

corespunzător unui număr, când s-au amestecat cărţile şi iarăşi au fost etalate în faţa lor şi s-a rostit cuvântul respectiv, ei au arătat cartea pe care era scris numărul rostit. Nu vreau să vorbesc despre omul care afirmă că a reuşit să ajungă să joace domino în toată regula cu câinii lui; când nu li se potrivea o piatră, ei dădeau din coadă în mod foarte semnificativ. Toate acestea sunt doar o accentuare a ceea ce fiecare dintre dumneavoastră cunoaşte.

Mai trebuie să atragem atenţia asupra faptului că animalului îi pot fi imprimate nişte însuşiri atât de adânc, încât ele rămân imprimate nu numai în animalul respectiv, ci şi în urmaşii lui. Anumite lucruri pe care le-a deprins un câine au fost regăsite la urmaşii lui, fără ca aceşti urmaşi să fi avut ocazia să înveţe aceste lucruri de la propriii lor părinţi. Chiar dacă urmaşii au fost luaţi imediat după naştere de la mama lor, însuşirile care au fost imprimate primului animal au reapărut la urmaşi. O însuşire exterioară care i-a fost transmisă animalului prin dresură s-a imprimat atât de adânc, încât ea a trecut în principiul ereditar şi s-a transmis, pur şi simplu, de la înaintaşi asupra urmaşului.

În orice caz, tuturor acestor lucruri, care nu pot fi contestate, li se opun anumiţi alţi factori, care, iarăşi, îl pot pune în încurcătură pe cel ce nu vrea să judece în mod pripit, ci temeinic. Să luăm un alt exemplu, doi câini care se obişnuiseră să plece împreună la vânătoare de şobolani. Cineva a vrut să-i împiedice pe aceşti doi câini să meargă mereu împreună la vânătoare de şobolani. Ei au fost închişi în două încăperi diferite. Acestea erau despărţite printr-o uşă închisă. S-a constatat că cel mai mic dintre câini s-a anunţat primul, lătrând. Pe urmă, cel mai mare a reuşit să deschidă clanţa. Acum, ei erau din nou împreună şi au putut ieşi să vâneze şobolani. S-a mai încercat ceva. Câinii au fost închişi din nou în cele două încăperi, dar clanţa de la uşă a fost legată

cu o sfoară. Câinii iar au putut să se înţeleagă între ei. Şi acum, cel mic a fost şi mai îndrăzneţ; el şi-a dat seama că sfoara poate fi tăiată cu dinţii. Şi ei iar s-au întâlnit şi au plecat la vânătoare.

Acesta este un exemplu care ne poate duce la greşeala de a le atribui celor două animale o activitate a inteligenţei care merge foarte departe. Dar ea îşi are limitele ei. Cei doi câini au fost închişi încă o dată în cele două încăperi. Dar, de data aceasta, clanţa de la uşă a fost ascunsă cu ajutorul unei bucăţi de stofă, şi acum ei n-au mai putut ieşi împreună. Aşadar, vedem trasată o limită foarte clară. În ultimul caz, ar fi fost necesar ca unul dintre câini să fi tras concluzia că aici trebuie să se găsească o clanţă. Dar el nu putea vedea clanţa; înainte putuse vedea totul. Dar, pentru că n-a putut-o vedea, el nu şi-a dat seama că ea e acolo. Vedem foarte clar limita. Putem să ne luăm aici punctul de pornire şi să încercăm să aflăm unde se găseşte în acest caz o asemenea limită. Putem admira nespus de mult unele animale inferioare, în privinţa însuşirilor lor sufleteşti, şi putem fi uimiţi. Cine are simţul pentru a sesiza legitatea naturii, acela va admira construcţia realizată de o furnică, activitatea unei furnici, construcţia şi activitatea remarcabilă a albinelor, sau, dacă ne ducem la animalele mai evoluate, construcţia castorului ş.a.m.d. – Cine nu va admira în mod serios, la animalele mici, ceea ce arată ca o memorie, ca o inteligenţă, când vede cum unele insecte, furnicile, dacă vreţi, sau alte insecte asemănătoare, după ce au găsit un loc unde pot să ia ceva pentru construcţia lor, duc ceea ce pot căra la construcţia lor şi se întorc mereu acolo, ba le mai iau şi pe altele, ca să le ajute să care ceea ce mai lipseşte. Vedem aici cum activitatea inteligentă a animalelor regăseşte locul unde au cules o dată ceva. Vedem o activitate inteligentă, un fel de activitate raţională, în faptul că o furnică o ia pe alta să-i ajute. S-a obiectat că toate acestea nu trebuie

să aibă la bază nimic altceva decât un soi de percepere subtilă a ceea ce există în locul respectiv. După ce a perceput o dată lucrurile aflate în locul respectiv, furnica poate să se deplaseze pe distanţe mari şi prin organul ei de percepţie fin ea e făcută să se întoarcă acolo, deoarece percepe. Anumiţi cercetători s-au străduit să elimine din aria cercetărilor asemenea obiecţii. Ei au pus furnicile în imposibilitatea de a găsi aceste lucruri, dacă totul ar depinde numai de percepția senzorială, pentru că le-au pus acolo unde vântul bătea din direcţia opusă, făcând imposibile percepția şi mirosul. Dar animalele au găsit din nou obiectele, astfel că cercetătorii s-au văzut îndreptăţiţi, după cum li se părea lor, să presupună că, într-adevăr, există un fel de facultate a amintirii, un fel de memorie, care îl mână mereu pe animal spre locul pe care şi l-a imprimat în acea memorie.

Dar şi aici există unele lucruri care, într-un anumit sens, ne pun în încurcătură. Vedem că animalele au un dar fin, precis conturat, de a face un lucru sau altul. Cine se adânceşte în asemenea subtilităţi, cum sunt cele care apar, să zicem, când o insectă trece în starea de crisalidă, cine vede cum sunt trase firele pe diferitele linii şi direcţii, cum e trasă aici o direcţie după alta, acela poate să recunoască în ceea ce face animalul un fel de geometrie, de aritmetică, la înţelegerea cărora omul se înalţă abia după o perioadă de învăţare foarte, foarte lungă. Adesea, asemenea lucruri sunt făcute cu atâta măiestrie, încât omul, cu geometria lui, nu e în stare, astăzi, nici pe departe, să le imite. Vedem, de exemplu, căsuţa din fagurele de miere, construită după figura hexagonului regulat. Sau chiar atunci când asemenea insecte ajung în situaţia de a trebui să-şi modifice construcţia sau, în general, activitatea, din cauză că au survenit nişte condiţii sau altele, constatăm că ele nu construiesc mai departe, după un şablon adoptat deja, ci se adaptează, adeseori în mod minunat, noilor

condiţii. Vedem manifestându-se, în faţa anumitor moduri de cercetare, un fel de inteligenţă, când o asemenea insectă, o omidă, se închide sub formă de crisalidă şi apoi e tratată într-un anumit fel.

Aşa a încercat odată un cercetător [Nota 68] să dea de urmele acestui fenomen şi el a observat următoarele: După ce a lăsat omida să toarcă firele pentru coconul ei şi ea torsese deja trei fire, a luat-o afară şi a pus-o într-o altă plasă, luată de la o altă insectă, care torsese şi ea diferite fire. Dar el scosese afară acele fire care existau deja. Animalul a luat-o de la început şi a tors iarăşi cele trei fire. Când animalul, după ce torsese până la trei fire, a fost luat afară şi pus într-o plasă la care fuseseră luate şase fire şi existau numai al şaptelea, al optulea şi al nouălea, fiind lăsate şi primul, al doilea şi al treilea, animalul a început să toarcă firul al cincilea, al şaselea şi al şaptelea; apoi s-a oprit iar. Remarcabil e însă faptul că animalul, după ce torsese şase fire şi fusese pus într-o plasă în care existau primele trei, a început să-l toarcă pe al doilea, apoi pe al treilea, pe al patrulea, al cincilea ş.a.m.d. – El se comportă ca un şcolar care a învăţat o poezie, care a spus primele trei strofe şi acum trebuie s-o spună pe a şaptea. Aşa e şi cu acest animal. El a văzut că primele trei fire există; dar nu s-a putut lua după acest lucru. Vedem, aşadar, că în activitatea animalelor domneşte un fel de mecanică.

Putem vedea aceasta şi dintr-un alt exemplu semnificativ: Există o insectă, numită viespea de nisip. Ea are o ciudăţenie: Iese din ascunzătoare, îşi caută o insectă oarecare, dar nu o duce direct în ascunzătoare, ci o lasă la intrare. Apoi intră înăuntru şi cercetează dacă totul e în ordine; pe urmă se duce să ia insecta şi să o pună înăuntru. Putem considera că acesta este un procedeu foarte inteligent. – Dar lucrul poate evolua şi în felul următor: Imaginaţi-vă că aveţi faţă de această viespe obrăznicia de a-i lua prada şi de a

o depune în afara ascunzătorii; la o distanţă mare de ea. Animalul se întoarce, caută prada şi o găseşte. Acum, iar se duce până la intrarea în ascunzătoare, cercetează interiorul ei încă o dată şi abia acum pune acolo prada capturată. Dacă faceţi acest lucru în mod şi mai amănunţit, luându-i încă o dată insecta, ea o readuce în faţa ascunzătorii, intră iar înăuntru ş.a.m.d. – Dacă faceţi aceasta de patruzeci de ori, şi ea va repeta procedura de patruzeci de ori. Vă daţi seama: viespea nu reuşeşte să tragă concluzia că în ascunzătoare totul e în ordine, nu mai e necesar să verific. Am putea da o mie de alte asemenea exemple.

În orice caz, ştiinţele naturii au traversat o epocă în care au crezut că o scot la capăt cu acela care le pune asemenea probleme numai rostind cuvintele: luptă pentru existenţă. Oricât de ciudat ar părea pentru unii gânditori lipsiţi de prejudecăţi, aceşti naturalişti îşi spuneau: Un animal şi-a cucerit aceste instincte din anumite motive, înainte animalul nu le avea deloc. Dar poate că o dată un asemenea animal a săvârşit o acţiune care era utilă pentru viaţa sa. Prin faptul că animalul a săvârşit acea acţiune utilă, el a putut să o includă printre condiţiile de viaţă care îi erau favorabile. Celelalte, care s-au arătat mai puţin utile, au dispărut treptat, treptat. La animalele care săvârşiseră nişte acţiuni favorabile, asemenea impulsuri spre acţiune s-au transmis pe cale ereditară, ele au devenit deprinderi, instincte şi ceea ce vedem în sfera de viaţă a instinctelor. Veţi admite că dacă aplicăm asupra lumii animale, cu o privire lipsită de prejudecăţi, acest principiu, conform căruia în cursul evoluţiei, în cadrul luptei pentru existenţă, animalele şi-au însuşit nişte instincte utile, vor reieşi unele aspecte. Foarte plauzibil este pentru unii să spună: Strămoşii şi-au însuşit cândva o deprindere etc.; ea s-a transmis prin ereditate asupra urmaşilor. Animalele care au făcut ceva util, au

rezistat în lupta pentru existenţă, celelalte au pierit. De aceea au rămas numai cele înzestrate cu instincte utile.

Dacă aplicăm însă această idee la întreaga natură, vom găsi unele lucruri care nu pot rezista în faţa unei asemenea concepţii, fiindcă trebuie să ne întrebăm ce formă de utilitate stă la baza instinctelor pe care le au anumite insecte, care, dacă văd o flacără, se aruncă în ea şi mor în acest fel. Sau ce formă de adaptare favorabilă în lupta pentru existenţă stă la baza faptului că anumite animale domestice, de exemplu caii şi vitele, se comportă tot aşa? Dacă îi scoatem afară din foc, vedem cum se aruncă mereu în el. Putem face şi această observaţie. Acesta e un aspect.

Dar nici cu celălalt aspect nu ajungem foarte departe pe baza acestui principiu al instinctului, dacă scoatem în evidenţă faptul că animalele au dobândit nişte însuşiri şi le transmit urmaşilor, pe cale ereditară. Dacă vrem să aplicăm acest principiu albinelor, de exemplu, atunci trebuie să ne fie clar un lucru. Dumneavoastră ştiţi că aici facem distincţie între regină, trântori şi albinele lucrătoare. Fiecare categorie are caracteristicile ei, care dă albinelor capacitatea de a-şi aduce la îndeplinire misiunea în stup şi în cadrul vieţii albinelor. De-a lungul multor generaţii, în viaţa albinelor apar mereu aceste albine lucrătoare, având anumite caracteristici, pe care trântorii şi regina nu le au. Acum se pune întrebarea: Oare aceste însuşiri pot fi transmise prin ereditate? Aşa ceva e imposibil, fiindcă tocmai albinele lucrătoare sunt sterile. Procesul de reproducere e asigurat de cei ce nu posedă caracteristicile albinelor lucrătoare. Mereu-mereu regina dă naştere unor albine lucrătoare având însuşiri pe care regina nu le are. Vedem astfel că simpla teorie materialistă a originii speciilor şi teoria care vorbeşte despre lupta pentru existenţă se contrazic în cele mai diverse moduri, că ele ajung, inevitabil, să se încâlcească în contradicţii. Am putea să

înmulţim înmiit aceste câteva exemple din viaţa animalelor, dar n-o vom face. Ele vorbesc toate – oricât le-aţi înmulţi – în favoarea unuia şi aceluiaşi lucru.

Acele însuşiri pe care le cunoaştem drept însuşiri ale sufletului uman le veţi găsi întru câtva în sfera lumii animale – sub o formă mai estompată sau mai accentuată, dar aceasta este o altă problemă –, oricum, le regăsim. Găsim, de asemenea, anumite manifestări, care pot fi considerate manifestări ale inteligenţei, manifestări ale unei anumite activităţi raţionale. Dar este oare necesar – şi aceasta e marea întrebare – să ajungem la explicaţia materialistă conform căreia tot ceea ce există în om drept conţinut al sufletului său nu e altceva decât o metamorfoză, o formă superioară a ceea ce găsim în lumea animală? Oare aceste trăsături înrudite din sufletul animalului şi din sufletul omului sunt o dovadă a faptului că omul nu e altceva decât un fel de animal superior? Răspunsul la această întrebare nu poate fi dat decât de către ştiinţa spirituală.

Ştiinţa spirituală priveşte cu un ochi netulburat de idei preconcepute toate trăsăturile înrudite care apar la om şi în lumea animală, dar, dat fiind faptul că ea nu se opreşte la ceea ce oferă lumea simţurilor, ci merge mai departe, până la temelia spirituală a existenţei, ea e în măsură să arate prăpastia adâncă existentă între om şi animal. Ceea ce îl deosebeşte pe om de animal a fost subliniat deja, dintr-un anumit punct de vedere, în conferinţele precedente, mai ales în ultima. Ştiinţa spirituală şi-ar închide singură ochii în faţa realităţii, dacă ar vrea să nege că animalul are un suflet. În sensul ştiinţei spirituale, animalul are un suflet, ca şi omul. Dar el are acest suflet într-un alt mod. Deja în ultima conferinţă, când, vorbind despre bărbat, femeie şi copil, ne-am adus în faţa ochilor concepţia despre vieţile pământeşti succesive, am avut ocazia să atragem atenţia asupra marii

deosebiri dintre omul individual şi animalul individual. Ca să repetăm pe scurt: Exact acel volum de interes pe care ni-l stârneşte o fiinţă umană individuală, în dezvoltarea sa de la naştere şi până la moarte, ni-l stârneşte o întreagă specie animală. Omul este, ca individualitate, o specie în sine. Ceea ce avem în cazul leului, să zicem, drept tată, fiu, nepot, strănepot, toate acestea au în comun atât de multe lucruri, încât pe noi ne interesează leul ca gen sau ca specie, ca acest tip anume, exact, numai, în aceeaşi măsură în care ne interesează individualitatea umană particulară, omul individual. De aceea, numai omul are o biografie în adevăratul sens al cuvântului şi această biografie este pentru fiecare om individual exact ceea ce este pentru animal descrierea speciei. Am amintit deja ultima oară că anumiţi oameni – „taţi ai câinilor" sau „mame ale pisicilor" – au aici ceva de obiectat. Ei spun că ar putea să schiţeze o biografie a pisicii lor, a câinelui lor, exact aşa cum se scrie biografia unui om. Dar eu am spus deja că un dascăl a cerut copiilor de la şcoală să scrie biografia tocului lor de scris! Prin comparaţie, se poate face orice, dar nu aceasta este esenţialul. Problema trebuie privită fără idei preconcepute. Şi, dacă vă adânciţi cu adevărat în această problemă, veţi vedea că există întotdeauna anumite detalii, anumite particularităţi. Şi un toc de scris are particularităţile lui, prin care se deosebeşte de alte tocuri de scris. Dar nu aceasta este esenţialul. Esenţialul este valoarea lăuntrică a fiinţei respective, esenţialul este că, într-adevăr, fiinţa individuală, dacă are o natură sănătoasă, ne solicită interesul în acelaşi sens ca şi o întreagă specie animală.

Aceasta este, în primă instanţă, doar o atragere de atenţie logică asupra a ceea ce ştiinţa spirituală vă indică drept particularitate a aşa-numitului suflet animal. În ştiinţa spirituală, noi vorbim, în cazul omului, de sufletul individual, iar la animal, despre un suflet-grup, suflet al genului, suflet al

speciei sau suflet al tipului. Adică, exact acelaşi lucru pe care îl atribuim omului individual, ceea ce e conţinut în omul individual, cuprins între limitele date de pielea sa, îl atribuim întregii specii animale, drept suflet. Noi căutăm sufletul omului în el, în om; şi, în calitate de cercetători spirituali, noi căutăm sufletul animalului în afara animalului, oricât de grotesc ar părea acest lucru. Tocmai pentru că noi ne adâncim cu exactitate în fenomene, suntem conduşi spre contemplarea unor nivele ale existenţei superioare nivelului fizic. Eu am atras atenţia asupra faptului că, exact la fel cum de jur împrejurul orbului există lumină, culori, strălucire, în jurul omului care nu are decât percepţii fizice există o lume spirituală, în care există entităţi spirituale. În momentul în care sunt deschise organele de percepţie sau de cunoaştere spirituală, el vede de jur împrejurul lui o nouă lume de fapte şi entităţi, exact la fel cum orbul din naştere, după ce a fost operat, ajunge să poată vedea, astfel încât lumina, culoarea şi strălucirea pe care înainte nu le putea percepe, dar existau, totuşi, de jur împrejurul lui, apar pentru el ca lume nouă.

Sufletul individual al omului a coborât dintr-o lume superioară în trupul fizic. El nu e de natură fizică, dar a coborât până în lumea fizică. El pătrunde cu jarul lui trupul fizic şi îl spiritualizează. Sufletul animalului, care este un fel de suflet al genului, al tipului sau al speciei, nu poate fi întâlnit ca suflet, în calitate de creatură individuală, în lumea fizică. Dar apoi, după ce ochii spirituali ai omului au fost deschişi, ei dau de sufletul animal. Atunci, ei întâlnesc această creatură rotunjită în sine, la fel cum întâlniţi sufletul uman individual în omul individual, când ajungeţi să-l cunoaşteţi pe acel om. Acea lume care se deschide în mod nemijlocit, când se deschid primele organe de cunoaştere, noi o numim lume astrală, şi aceasta din motive pe care le vom discuta în cursul conferinţelor următoare.

La fel cum în lumea fizică întâlnim individualităţi umane rotunjite în sine, în lumea astrală întâlnim entităţi de natură sufletească rotunjite în sine, numai că de aceste suflete-grup ţin întregi grupe de animale – grupe de animale de acelaşi fel. Dacă e să explic aceasta cu ajutorul unei comparaţii, vă rog să vă imaginaţi că eu stau în faţa dumneavoastră, dar în faţa mea se află un perete, în aşa fel încât dumneavoastră nu mă puteţi vedea, un perete cu găuri atât de mari încât aş putea să-mi vâr în ele cele zece degete. Atunci, dumneavoastră vedeţi cele zece degete, dar pe mine nu mă vedeţi. Totuşi, din experienţă, dumneavoastră ştiţi că pe aici pe undeva trebuie să fie un om, căruia îi aparţin cele zece degete. Dacă străpungeţi peretele, îl descoperiţi pe omul respectiv. Într-un raport asemănător se află cercetătorul spiritual faţă de lumea superioară. El vede în lumea fizică nişte indivizi animali diferiţi, dar alcătuiţi în acest fel, de exemplu, lei, tigri, maimuţe ş.a.m.d. Pentru el, acestea sunt nişte animale individuale, care nu ţin de un trup fizic comun, dar aparţin unei fiinţe sufleteşti comune. Peretele care acoperă aceste fiinţe sufleteşti este, pur şi simplu, peretele care constituie graniţa dintre lumea fizică şi lumea astrală. Indiferent unde se află diverşii lei individuali, indiferent că unul se află în Africa, altul în Europa, în menajeriile europene, nu aceasta este esenţialul. Exact la fel cum liniile de unire de la cele zece degete ale mele duc la om, liniile de unire individuale ale animalelor individuale duc la sufletul-grup. Oriunde a existat vreodată o ştiinţă spirituală, deosebirea dintre om şi animal a fost făcută în sensul că ceea ce pentru animal se mai află încă într-o lume spirituală, într-o lume suprasensibilă, şi care, revelându-se, întinde parcă un braţ în lumea fizică, la om a intrat în trup. În faptul că omul ia în stăpânire, în individualitatea lui, acest ceva, constă evoluţia lui mai înaltă, astfel că nu trebuie să ne mirăm dacă diferitele

animale concrete au manifestări de inteligenţă. La fel cum dumneavoastră vedeţi manifestări de inteligenţă la mâinile mele, dacă eu le întind prin găurile din perete, la fel cum vedeţi că ele apucă un obiect sau altul, tot aşa puteţi vedea cum albinele individuale, animalele individuale, în general, fac un lucru sau altul. Dar factorul propriu-zis activ n-a coborât deloc în lumea fizică. Factorul activ îl foloseşte pe animal ca pe un organ, ca pe un mădular pe care îl întinde până în lumea fizică.

Dacă punem la bază acest gând, multe lucruri din lume ni se explică. Tocmai cu ocazia unui asemenea lucru puteţi vedea mereu: la majoritatea oamenilor din epoca prezentă, ochii spirituali, organele de cunoaştere superioare, încă nu s-au deschis. Prin urmare, ei nu se pot convinge de faptul că în lumea spirituală există suflete animale rotunjite în sine, care îşi trimit jos, în diferitele animale concrete, organele lor mult mai fine. Dar dumneavoastră vă mai puteţi spune încă ceva. Puteţi presupune că ideile văzătorului, care par cu totul smintite, sunt adevărate şi, dacă le acceptaţi în mod ipotetic, veţi constata că aici, în lume, ceva devine inteligibil pentru noi. Ei bine, hai să studiem unul dintre exemple pe baza acestei premise. Să luăm, de exemplu, viespea de nisip, care, ca organ executor, îşi ia prada, o pune în faţa ascunzătorii, apoi se duce înăuntru şi o ia din nou. La baza acestui fapt se află inteligenţă, chiar dacă nu aceeaşi inteligenţă care stă la baza inteligenţei degetului arătător. Acum, dacă, într-un caz concret, animalul ar putea greşi cu acţiunea lui, ordinea ar putea fi menţinută întru câtva de către „autoritatea centrală", de către sufletul-grup? Nu! Numai datorită faptului că în instanţa centrală, în sufletul-grup, există inteligenţă şi că aceasta, în fiecare caz concret, nu e lăsată în seama animalului individual, este posibil ca înţelepciunea să domnească în întregul regn animal. Acolo sus, unde se află sufletul-grup,

acolo domneşte înţelepciunea. De aceea, noi vedem pretutindeni, acolo unde intră în considerare acest suflet-grup, unde trebuie să apară modificări în raport cu condiţiile exterioare, că el chiar intervine. Dacă esenţialul este că spiritualul animalului corespunde intenţiilor speciei, atunci animalul se află ca într-o masă globală. Dacă dumneavoastră aţi lăsa în seama fiecărui soldat ce să facă şi ce să nu facă, ar putea lua naştere ceva uimitor, o acţiune unitară. Nu e necesar ca, tocmai din cauza unităţii, individul să fie nevoit să facă lucruri greşite? Gândiţi bine, până la capăt, această idee şi veţi constata că aparenta contradicţie se rezolvă chiar şi acolo unde musculiţa se aruncă în flacără şi îşi găseşte moartea. În cazul concret-individual, aceasta duce la moarte, dar în mare, aceasta foloseşte speciei.

Vedem astfel că asupra animalelor sunt răspândite facultăţi şi însuşiri, înţelepciune şi inteligenţă. Vedem că şi la baza fiinţei umane se află înţelepciune. Şi animalul o are. Puneţi-vă întrebarea cu privire la memorie: omul o are. Puneţi-vă întrebarea în cazul animalului; acum trebuie să inversaţi situaţia şi să spuneţi că memoria „are" animalul, puterea de reprezentare „are" animalul. Animalul e posedat de către puterea de reprezentare, e posedat de către memorie. Animalul este un mădular al unei fiinţe superioare, care posedă memorie şi putere de reprezentare. Animalul este împins de către sufletul-grup, mai înţelept, aflat în dosul lui, care nu se află în interiorul animalului individual. Dar cum stau lucrurile cu domesticirea animalelor ş.a.m.d.? Având la bază aceste premise, vă puteţi explica lucrurile foarte bine. Noi ne exersăm o mână drept mână individuală. Exersând-o ca mână individuală, noi trebuie să aducem în scenă anumite activităţi ale organului nostru central. Dar, pe lângă aceasta, mâna trebuie exersată şi, dacă mâna este exersată, atunci exerciţiul va rămâne, ca deprindere, legat de mână. Tot astfel,

noi ştim, în orice caz, dacă îngrijim şi educăm un animal concret-individual, că acest animal concret-individual progresează, într-un anumit fel, ca şi membrul individual. Dar el îşi trimite reacţia de răspuns spre instanţa centrală. Se constată că asemenea influenţe pătrund atât de adânc în sufletul-grup, încât însuşirile devenite deprinderi reapar de la sine la urmaşi. La om nu se întâmplă aşa. La om, asemenea lucruri izolate nu se transmit de la sine prin ereditate, deoarece la om ceea ce ţine de specie este pus în umbră sau, mai bine zis, este pus în lumină, de însuşirile individualităţii.

Abia pornind de la asemenea premise vom putea înţelege foarte bine, în ansamblu, felul cum decurge evoluţia umană şi cea animală. Oricum, teoria despre originea speciilor a ajuns astăzi în pragul falimentului. Astăzi, cercetătorii serioşi pun din nou sub semnul întrebării ceea ce se afirma cu puţin timp înainte, că omul individual se situează cam pe aceeaşi treaptă cu mamiferele cele mai evoluate. Se spune că e imposibil ca omul să fie un urmaş al maimuţelor. Dar se poate susţine şi contrariul, fiindcă noi mai avem în comun cu multe maimuţe inferioare anumite facultăţi, astfel că unii cercetători sunt de părere că strămoşul originar din care se trage omul nu mai trăieşte astăzi. Dar ştiinţele naturii nu pot nici până acum să se situeze pe acea poziţie care spune că maimuţa a involuat, iar omul a evoluat în continuare. Ştiinţa spirituală nu doar îşi reprezintă această descendenţă, ci ştie să o cerceteze raportând-o la sufletele-tip sau sufletele-grup ale animalelor şi la sufletele umane individuale. Dacă ne întoarcem în trecut dincolo de mamiferele superioare actuale şi de om, ajungem, în orice caz, la un strămoş originar comun. Dar acesta nu era un animal în sensul de astăzi al cuvântului. El se situa mult mai aproape de om decât de un animal. Strămoşii reali pe care trebuie să-i căutăm sunt, într-un

anumit sens, pentru om şi pentru animale, suflete-grup sau suflete ale tipurilor.

Cine ar nega aceasta, dacă priveşte viaţa umană cu o privire netulburată de idei preconcepute? Întoarceţi-vă în trecut, mai departe şi tot mai departe în evoluţia omului, sau cercetaţi chiar şi în ziua de astăzi anumiţi oameni, aşa-numiţii sălbatici, care au rămas pe o treaptă inferioară a evoluţiei. Nu trebuie să vedem la ei mai multe elemente tipice ale speciei, decât la omul evoluat din regiunile civilizate? Cu cât ne întoarcem mai departe în timp, cu atât mai puţin este omul o fiinţă individuală. Ei da, partea individuală s-a dezvoltat în om abia cu timpul şi noi ne îndreptăm spre nişte epoci viitoare în care omul va avea nişte trăsături şi mai individuale. Omul este pe drumul ce duce de la o fiinţă ca exemplar al speciei sau al tipului spre o fiinţă din ce în ce mai individuală şi mai individuală. Astăzi, el se află la mijlocul drumului. Dacă ne întoarcem spre perioada originară a neamului omenesc, vom găsi întregi grupări de oameni ai căror membri nu au un sentiment al Eului pronunţat, la care sentimentul tribului, sentimentul familiei, era cu mult mai puternic decât sentimentul de a fi un individ separat de ceilalţi. De altfel, individul era sacrificat cu uşurinţă pentru interesele tribului sau ale seminţiei, într-un cuvânt, ajungem, şi în cazul omului, dacă ne întoarcem tot mai mult şi mai mult în trecut, să-i recunoaştem un suflet-grup, astfel că în nişte vremuri foarte-foarte vechi, în vremurile trecutului îndepărtat, recunoaştem şi sufletul uman drept suflet-grup, la fel cum e sufletul actual al animalelor.

Dar sufletul uman găsise cealaltă posibilitate. Cum a fost găsită această altă posibilitate, pe care sufletul animalelor nu o are? Sufletul animal şi-a fixat, şi-a densificat mai devreme decât cel uman diferitele caracteristici particulare. Şi, după ce le-a densificat, animalele n-au mai fost capabile să

evolueze, ele s-au oprit pe vechea treaptă. Dacă ne întoarcem până la maimuță, trebuie să spunem că la baza speciei maimuțelor se află un suflet-grup care și-a turnat prea devreme însușirile în forma solidă. De aceea, ea n-a mai putut să dezvolte în continuare însușirile turnate în forma fizică. Omul era încă, în ceea ce privește trupul fizic, o ființă mai fin modelată, moale, capabilă încă să se transforme. Sufletul-grup al omului și-a păstrat ceea ce mai putea face în sensul capacității de modelare, de transformare. El nu a luat-o atât de devreme în jos, cu dorul său de a-și forma un trup fizic, cum au făcut sufletele-grup ale animalelor de astăzi. Sufletul uman a așteptat până acum, când pe Pământ a devenit posibilă pentru el o viață mai cuprinzătoare. Și astfel, sufletele-grup ale animalelor n-au putut folosi corpurile animalelor pentru a intra în ele așa cum a intrat suflet uman în trupul fizic al omului. Trupului uman i-a fost păstrată facultatea de a deveni mai desăvârșit, în el există posibilitatea de a deveni o locuință, un templu, pentru individualitatea superioară, în care poate trăi atunci și inteligența suprasensibilă.

De aceea, facultăți cum sunt memoria suprasensibilă, puterea de reprezentare și inteligența suprasensibilă, se întâlnesc nu în animale, ci *deasupra* animalelor. Dar spiritualul îl găsim transpus în om, el a intrat în om. Nu trebuie să ne mirăm, așadar, că, urmărind evoluția lumii în sens invers, dăm de un moment în care deja de mult umblau animale pe suprafața Pământului, în timp ce pe om îl putem urmări înapoi pe firul vremii numai până în terțiar sau în vechiul diluvian. Mai departe, geologia nu poate să meargă. Sufletul uman a așteptat cu încarnarea, după ce animalele luaseră deja formă fizică. Corpul uman s-a cristalizat din spiritual. Corpurile animale s-au densificat mai devreme decât s-au densificat corpurile umane, din sufletul lor de

grup. În vremurile vechi, în care s-au densificat deja sufletele-grup ale animalelor, aceste suflete erau încă imperfecte. De aceea, ele nu puteau să plăsmuiască decât nişte trepte inferioare. Abia mai târziu a fost individualizat sufletul-grup uman, şi pe urmă s-au născut pe Pământul nostru aceşti indivizi. În felul acesta înţelegem, de asemenea, de ce regnul animal ne apare ca un om descompus în părţile sale. În vremurile vechi, sufletul-grup, care era chemat să se dezvolte, a plăsmuit anumite suflete-grup; a construit forme animale. Şi aici n-a mai putut merge mai departe. Alte entităţi i-au plăsmuit însuşirile. Nu avem voie să ne mirăm că fiinţa care a aşteptat cel mai mult, care a coborât cel mai târziu, prezintă cea mai mare complexitate, dar şi cea mai mare armonie, reunind în sine ceea ce e răspândit în întreg regnul animal. De aceea *Goethe* a putut spune atât de frumos: Când omul îşi îndreaptă privirile în afară, în natură, şi percepe ceea ce în natura de afară e îmbucătăţit, şi le îmbină pe toate la un loc şi le prelucrează realizând ceea ce este măsură şi ordine în el, e ca şi cum natura s-ar afla pe culmea devenirii şi s-ar admira ea însăşi pe sine [Nota 69].

Astfel că în om regnul animal s-a individualizat, în om însuşirile lumii animale sunt reunite într-o unitate. Vedem astfel spiritul divin în succesiunea formelor animale. Fiecare formă animală este o redare unilaterală a spiritului divin. Dar o expresie armonioasă, multilaterală, a acestuia e omul. *Paracelsus* a putut spune, fiind conştient de aceasta, un lucru care încă e înţeles atât de greu: Dacă privim afară, la lumea animală, fiecare animal este pentru noi ca o literă, iar omul este cuvântul compus din literele izolate [Nota 70]. – Aceasta este o comparaţie minunată pentru a exprima raportul dintre animal şi om. Mult mai temeinic a ajuns Goethe să cunoască diferitele forme animale. El şi-a zis: Dacă privim animalul şi studiem forma lui, putem vedea că în diversitatea cea mai

mare se manifestă, într-o imagine vastă, activitatea creatoare a zeilor; atunci putem vedea ideea originară care, în diferitele ei forme, e ramificată şi repartizată la cele mai diferite animale.

Nu e necesar să devii atât de grotesc ca *Oken*, care a spus că fiecare organ al omului e ca o specie animală în sine şi el a atras, într-adevăr, atenţia asupra unor organe umane individuale. Astfel, el spune despre sepie că din ea s-a dezvoltat limba [Nota 71]. Aici, el a transpus o presimţire obscură – fiindcă nu era cercetător spiritual – în această formă grotescă. Dar Goethe a descoperit că, aşa cum ideea de om e repartizată asupra diferitelor specii, la baza fiecărui animal se află tipul iniţial, numai că la animal organul individual, care la om se integrează în organism într-un mod armonios, se plăsmuieşte în mod unilateral. Goethe spune: Să luăm un leu şi să-l comparăm cu un animal cu două coarne sau care are coarne ramificate [Nota 72]. La bază se află aici aceeaşi idee originară. Dar leul are o anumită putere, care formează dinţi. Aceeaşi putere care la leu formează dinţi, la animalul cu coarne ramificate formează aceste coarne ramificate. De aceea, nici unui animal cu coarne ramificate nu poate să-i crească în maxilarul superior o serie completă de dinţi. Astfel, Goethe caută în altă parte, la animal, ceea ce lipseşte.

În sânul naturii, animalul însuşi e creat perfect. Toate mădularele se ordonează conform unor legi veşnice, şi forma respectivă păstrează în taină imaginea originară. Iar imaginea originară, care fusese creată deja în fiinţa cea mai imperfectă, care reprezintă sufletul în animalul cel mai imperfect, dobândeşte în om, în purtătorul sufletului individual, forma cea mai perfectă. De aceea, omului nu i s-a dat doar, ca animalelor, forma, ci omul face ca această imagine originară să devină vie, prin gândul creator, în el însuşi. În el, gândul se

oglindeşte nu numai după formă şi înfăţişare, ci aşa cum este. Deoarece noi vedem înfăţişat în faţa noastră acest gând însuşi, Goethe spune, urmărind această succesiune spre culmea cea mai înaltă: Bucură-te, supremă creatură a naturii, că poţi cuprinde în lăuntricul tău marele gând după care s-a plăsmuit şirul fiinţelor vii, până sus, la tine [Nota 73].

IX
OBSESIA BOLII ÎN LUMINA ŞTIINŢEI SPIRITUALE
München, 3 decembrie 1907 [Nota 74]

Omul este încadrat în decursul vieţii sale între două puteri. Pe de o parte este desfăşurarea evenimentelor şi a situaţiilor, continuitatea faptelor din jurul său, care creează diverse impresii asupra lui. Acestora li se opune puterea proprie a omului. Putem să considerăm viaţa şi numai la modul superficial, şi tot ne devine limpede faptul că omul are nevoie de un echilibru între puterile şi situaţiile care năvălesc din toate părţile asupra lui, şi ceea ce se desfăşoară în lăuntricul său. Atunci când omul primeşte impresie după impresie în activitatea lui cotidiană, el tânjeşte după o reculegere, are nevoia de a fi singur. El simte că o viaţă sănătoasă poate fi aflată numai printr-un echilibru corect.

Acest fapt este exprimat în toată profunzimea şi amploarea vieţii de către *Goethe*, într-o frumoasă formulare, ce pătrunde în enigmele existenţei:

Căci orice putere tinde înainte, în depărtare,
Ca să trăiască şi să acţioneze ici şi colo;
Şi, dimpotrivă, ne opreşte şi frânează din toate părţile
Curentul lumii, târându-ne cu sine;
Iar în această furtună lăuntrică şi dispută exterioară,
Spiritul percepe o afirmaţie greu de înţeles:
De puterea ce încătuşează toate fiinţele,

Se eliberează doar omul ce se depăşeşte pe sine. [Nota 75]

În aceste ultime două versuri, citate chiar din „Tainele”: „De puterea ce încătuşează toate fiinţele, se eliberează doar omul ce se depăşeşte pe sine”, se află multă înţelepciune a vieţii. Lăuntricului omenesc, ce păşeşte în furtună drept acea putere ce se află mereu în evoluţie, în dezvoltare, i se opune ceea ce ni se înfăţişează din afară. Aflăm un echilibru în măsura în care ne depăşim pe noi înşine. Putem lua această afirmaţie drept motiv conducător pentru consideraţiile ce ne vor preocupa astăzi şi poimâine. Cele două teme sunt legate între ele. Astăzi vrem să ne preocupăm de obsesia bolii şi, ca o completare necesară, poimâine va urma consideraţia asupra febrei sănătăţii.

Denumirile pot fi justificate abia în decursul consideraţiilor. Acestea ne conduc în curentele spirituale ale prezentului şi în ceea ce le opune ştiinţa spirituală, în ceea ce trebuie să-şi asume ea drept sarcină.

Cuvintele „obsesia bolii” trezesc în om ideea realităţii atât de des întâlnite a faptului că cineva poate resimţi adevărate dureri sau indispoziţii în cazul unei maladii mai mult sau mai puţin închipuite. Tocmai aici este un domeniu în care trebuie să intervină misiunea culturală a ştiinţei spirituale. Căci de aceasta depind lucruri importante. Înainte de a intra în amănuntele pe care ni le poate oferi ştiinţa spirituală în acest sens, îngăduiţi-mi să pun înaintea sufletelor dumneavoastră câteva imagini din viaţa prezentului. Toate imaginile expuse aici sunt preluate din viaţă.

Într-una din călătoriile mele pe drumul de la Rostock la Berlin, se aflau în acelaşi compartiment cu mine alte două persoane, o doamnă şi un domn, care au intrat foarte repede în vorbă. Domnul se purta foarte ciudat. După doar câteva

cuvinte, se întinse pe banchetă, spunând că numai astfel poate suporta viaţa. Doamna povesti că era din Est şi că fusese la o staţiune de la Marea Baltică. În ziua precedentă fusese cuprinsă de dorul de casă şi se hotărâse să se întoarcă acasă; şi spunând acestea, izbucni în lacrimi. Datorită plânsului doamnei, domnul începu să povestească despre starea lui de sănătate; spunea că are multe boli, şi trece dintr-un sanatoriu într-altul. La aceste cuvinte, doamna spuse: „Mă pricep la multe boli; mulţi oameni din ţinutul meu îmi datorează sănătatea şi viaţa." – Domnul expuse una din lungul lui şir de boli; doamna îi dădu, din plenitudinea cunoaşterii sale, o reţetă, pe care domnul şi-o notă. După câteva minute, menţionă o a doua boală, şi aşa mai departe, până când îşi notă, fericit, treisprezece reţete. Domnul avea o singură grijă: „ajungem la Berlin la ora nouă, oare mai am timp să le dau la făcut?" Doamna îl consola, spunând că desigur, va avea timpul necesar. În mod ciudat, domnului nu-i trecea deloc prin cap faptul că însăşi doamna era bolnavă. Doamna spuse în continuare: „Eu sunt foarte miloasă", şi apoi îşi enumeră propriile ei boli şi povesti pe unde nu fusese, ca să se vindece. Domnul îi recomandă o operă a lui *Lahmann* [Nota 76]. Apoi urmă a doua boală şi a doua broşură, până când ea îşi notă în total cinci sau şase asemenea lucrări, pe care dorea să şi le cumpere în ziua următoare. În final îşi notă şi adresa lui Lahmann. Între timp am ajuns la Berlin. Fiecare îşi notase cele aflate şi se despărţiră mulţumiţi.

Cel ce priveşte lucrurile cât de cât cu interes, va observa relativ curând că doamna avea într-adevăr ceva probleme, pe când domnului nu-i lipsea decât voinţa de a se însănătoşi. Dacă şi-ar fi folosit această voinţă, ar fi fost complet sănătos. În această atitudine avem ceva simptomatic, cu care ne întâlnim de multe ori în prezent, şi privirea scrutătoare va putea trece de la această imagine la o alta.

Dacă mergem în ţinuturile muntoase, vedem castele vechi, în ruine, şi ne reamintim de timpurile de odinioară, în care oamenii se străduiau să obţină puteri spirituale, sau în care a domnit puterea exterioară. Aceste castele sunt distruse în ziua de azi, dar peste tot în apropierea acestor monumente ale tăriei se pot vedea astăzi sanatorii, unul lângă altul. Următoarea imagine mi s-a oferit acum câtva timp, într-un ţinut deosebit de bogat în sanatorii. A fost necesar să mă opresc pentru un sfert de oră într-un asemenea sanatoriu. Oamenii tocmai serveau prânzul. Convingerea pe care am dobândit-o atunci acolo, a fost că dintre sutele de oameni, nu exista nici măcar unul singur care să aibă într-adevăr nevoie, în mod serios, de viaţa din sanatoriu.

Acum vrem să trecem la imagini mai intime, pe care le găsim în analele medicilor gânditori ai prezentului. Din fericire, există şi dintre aceia, care pe lângă corp, se mai ocupă şi de suflet. Aleg exemplul unui medic care ar fi respins în mod sigur teosofia, drept nonsens. Astfel de oameni sunt fără îndoială absolut neinfluenţaţi de tot ceea ce are de spus ştiinţa spirituală. Un astfel de medic proeminent şi-a notat diverse cazuri din viaţa sa, situaţii în care a întâlnit persoane la maniera în care cele din compartiment nu reprezintă decât un exemplu grotesc. Medicul a fost chemat să consulte o tânără care avea toate simptomele unei meningite. Dar el avea ochi buni. Când a rămas singur cu tânăra, i-a pus tot felul de întrebări, care se pun în astfel de cazuri, dar ea nu s-a încurcat în ele. În fine a rezultat că tânăra trebuia să-şi întrerupă studiile, dar că în anul următor erau cursuri deosebit de interesante, pe care ar fi dorit să le urmeze. Şi deoarece totul în familie era împotriva acestei continuări a studiilor, s-a îmbolnăvit. Medicul spuse: voi face tot posibilul, ca să puteţi rămâne în continuare la studii, dar acum trebuie să vă sculaţi imediat din pat şi să veniţi la masă. Ceea ce s-a şi

întâmplat. După câteva minute, tânăra a apărut la masă şi nu a mai fost bolnavă. Un alt exemplu: un medic renumit [Nota 77], care este foarte cunoscut şi mi-a inspirat întotdeauna o anumită consideraţie, trebuia să facă o operaţie de genunchi. Fratele pacientului era de faţă. În timpul operaţiei, a trosnit ceva. Fratele a fost apucat atunci de o durere cumplită. Operaţia a decurs bine, dar fratele s-a îmbolnăvit şi nu a putut fi vindecat un an întreg.

Din aceasta se vede ce putere au fantezia şi imaginaţia nesănătoasă asupra sufletului şi cum pot apare, pornind din suflet, imitaţii de boli, ca şi cum ar fi reale, cu adevărate tablouri clinice. Dar medicul nu trebuie să meargă prea departe nici în această direcţie. Cel despre care a fost vorba mai devreme, este foarte priceput. El nu se lăsa înşelat nici de accepţia că întotdeauna trebuie să fie aşa. A venit la el o doamnă care avea de la moartea soţului ei nişte dureri insuportabile în genunchi. Fusese tratată de mulţi medici, care păreau să fie cu toţii de părerea că boala ei e legată de stări sufleteşti, de impresia morţii soţului ei. Dar aici, medicul cu vederea sănătoasă nu căută o confuzie psihică. El găsi că în acest caz cauza o constituia o mare bătătură în călcâi. După operaţie a trimis-o pe doamnă la o cură de recuperare la Gastein, pentru a nu-şi blama prea mult colegii.

În felul acesta am aruncat o lumină asupra situaţiei, prin diversele exemple. Vedeţi cât de puternic poate reacţiona închipuirea, imaginea sufletească, asupra organismului. S-ar putea spune să în astfel de cazuri nu avem deloc de a face cu adevărate maladii, ci numai cu obsesia lor. Dar cel căruia îi este clar că tot ceea ce este trupesc este expresia spiritualului, că tot ceea ce se oferă simţurilor noastre reprezintă manifestarea unui suprasensibil, acela nu va lua lucrurile atât de uşor. Chiar în cazul lucrurilor aparent foarte depărtate avem adesea de a face cu influenţe ale

sufletului asupra trupului. Şi ceea ce ne apare la început drept un nimic, drept ceva ridicol, închipuirea, conduce foarte adesea, dacă se ajunge la dureri, la începuturile unor adevărate maladii şi chiar şi mai departe. Acestea sunt nişte lucruri care nu se mai pot rezolva cu o singură ridicare din umeri. Dacă vrem să pătrundem mai adânc lucrurile, va trebui să aducem în faţa sufletelor noastre ceva despre care se vorbeşte adesea aici: natura şi entitatea omului.

Pentru ştiinţa spirituală, tot ceea ce ne întâmpină din afară nu este decât ceva exterior. Trupul omenesc nu reprezintă decât un element component printre celelalte componente ale fiinţei omeneşti, şi pe care îl are în comun cu toate celelalte fiinţe ce îl înconjoară. În afară de acesta, el mai are un trup eteric care pătrunde trupul fizic ca la orice fiinţă, şi care este un luptător împotriva distrugerii trupului fizic. Cel de-al treilea element component este trupul astral, purtătorul plăcerii şi neplăcerii, al bucuriei şi al durerii, al pasiunilor şi al poftelor, al impulsurilor celor mai joase, ca şi al celor mai înalte idealuri. Pe acestea omul le are în comun cu lumea animală. Dar ceea ce face din el încoronarea creaţiunii, prin care omul se diferenţiază de toate fiinţele, este Eul său. Pentru începutul consideraţiilor noastre, aceste patru elemente componente constituie întreg omul. Trebuie să ne fie însă limpede că tot ceea ce este vizibil pentru ochii noştri, nu este altfel decât provenit din spirit. Nu există nimic material care să nu aibă un element spiritual ca bază.

O comparaţie des folosită: Un copil ne arată nişte gheaţă. Noi spunem: Este apă, într-o altă formă. – Copilul va spune atunci: Spui că este apă, dar totuşi este gheaţă. – La acestea se poate spune: Tu nu cunoşti modul în care trece apa în gheaţă. – Tot aşa este materia, pentru cel care nu ştie, o formă de densificare a spiritului. Pentru cercetătorul spiritual însă, tot ceea ce este vizibil pentru noi s-a născut din aceeaşi

substanţă pe care o purtăm în noi drept trup astral. Trupul eteric şi trupul fizic sunt produse succesive de densificare ale trupului astral. Iată o imagine: avem o cantitate oarecare de apă şi aducem o parte din ea în formă de gheaţă, atunci avem gheaţă în apă. Tot aşa s-au densificat trupul eteric şi cel fizic din trupul astral. Trupul astral este restul care şi-a menţinut configuraţia originară.

Dacă ne referim acum la sănătate sau boală, putem spune că ele sunt expresia anumitor puteri pe care le vedem în trupul astral. Desigur că în acest sens vorbim numai despre maladii care se constituie din lăuntric, şi nu despre acelea care se formează prin influenţe exterioare, ca de exemplu fractura unui membru, un stomac distrus, o tăietură la un deget. Vorbim despre acele stări maladive care s-au constituit din natura proprie omului, şi ne întrebăm: Există oare numai relaţia din vremurile vechi dintre trupul astral şi trupul fizic, sau astăzi mai există şi o corelaţie între procesele lăuntrice sufleteşti, plăcere şi suferinţă şi stările fizice ale trupului nostru? Putem afirma că sănătatea exterioară a omului depinde de faptul că el resimte anumite sentimente şi trăieşte anumite gânduri? Dacă ne pătrundem cu astfel de gânduri, vom putea arunca o lumină asupra unor cunoştinţe importante care ar trebui să fie valoroase tocmai pentru omul actual.

Omul şi-a pierdut astăzi capacitatea de a se înălţa până la cunoaşterea faptului că trupul fizic nu este singurul trup. Deci nu este vorba de ceea ce crede omul, teoretic, ci este vorba de atitudinea sa lăuntrică faţă de elementele superioare, componente ale entităţii sale. Pentru a înţelege despre ce este vorba de fapt, să ne amintim disputa dintre *Rudolf Wagner* şi *Carl Vogt*, autorul lucrării «Credinţă oarbă şi ştiinţă» [Nota 78]. Wagner reprezenta punctul de vedere spiritualist, pe când Vogt vedea în om un conglomerat de

lucruri fizice, de atomi. Pentru el, gândurile sunt numai o secreţie a creierului, o nimicnicie, o „ceaţă albastră", care se formează din mişcările creierului. După moarte, substanţele încetează să dezvolte această ceaţă albastră a gândurilor. Împotriva acestei concepţii s-a ridicat Wagner, dar întru câtva în aşa fel încât trebuia să crezi că dacă o pereche de părinţi are opt copii, ceva din spiritul părinţilor trece asupra copiilor, împărţindu-se la cei opt. Aşadar el îşi reprezenta spiritul întru totul material, probabil ca o formaţiune cețoasă, aşa cum cred atâția oameni. Dar este vorba să ne străduim prin felul nostru de a gândi, prin impresii şi sentimente să înţelegem într-adevăr spiritul. Este posibil să existe şi astăzi mulţi oameni care nu vor să ştie nimic despre materialism, dar concep totodată spiritul într-un mod cu totul material. Chiar mulți teosofi concep spiritul ca pe o materie fin divizată. Și în teosofie se ascunde mult materialism disimulat.

Dacă cineva nu se poate înălţa la această înălţime spirituală, atunci în acela se instalează treptat o pustiire lăuntrică, un gol, o necredinţă faţă de tot ceea ce trece dincolo de materie. Dacă acestea cuprind sentimentele, dacă ele pătrund în toată credința, în toate sentimentele sufletului, dacă omul priveşte în lume şi nu mai poate resimți nimic faţă de ceea ce vede, atunci omul este condus tot mai mult înspre cel mai cras egoism trupesc, în cadrul căruia îi devine tot mai important propriul său trup, şi unde se îndepărtează tot mai mult de sentenţa lui Goethe:

De puterea ce încătuşează toate fiinţele
Se eliberează doar omul ce se depăşeşte pe sine.

Ajungem astfel la un fenomen important al materialismului care va fi total reprezentat abia în viitor, dacă ştiinţa spirituală nu va reuşi să îl învingă. Dacă omul cuprinde numai cu raţiunea ceea ce percep simţurile sale, consecinţa acestui fapt pentru sănătatea sa va fi cu totul alta decât dacă

vede în ceea ce îl întâmpină expresia sensibilă a unui spiritual. Gândirea materialistă şi gândirea spiritual-ştiinţifică au o mare influenţă asupra lăuntricului omenesc. De aceea problema importanţei gândirii materialiste şi a celei spiritual-ştiinţifice are mai mult decât o însemnătate teoretică. Să ne punem mai întâi problema efectului: una dintre ele acţionează pustiitor, cealaltă conferind o plenitudine lăuntrică. Iată câteva exemple simple relativ la importanţa acestor efecte pentru om: oamenii, dacă în copilărie se dăruiesc pasiv impresiilor lor devin în scurt timp miopi. Dacă însă omul se dăruieşte activ impresiilor pe care le fac lucrurile asupra lui, atunci ochii se menţin buni. Omul trebuie să dezvolte o putere productivă din lăuntric înspre afară. Tot ceea ce îl stimulează pe om să devină punctul central al puterilor creatoare şi productive, este însănătoşitor. Omul trebuie să creeze din lăuntric înspre afară, altfel puterea sa productivă este pustiită şi întreaga sa entitate este strivită de impresiile exterioare. Tuturor impresiilor din afară trebuie să li se opună o putere lăuntrică. Dar aceasta trebuie completată prin inversul ei: omul trebuie să desfăşoare o activitate care se închide faţă de exterior, care este invizibilă în exterior.

Există două trăiri sufleteşti în care trebuie să vă adânciţi, care vă arată că omul posedă o plenitudine lăuntrică ce radiază în afară şi că el îşi caută un punct central pentru activitatea sa înspre afară. Aceste două sentimente trebuie studiate, căci ele ne conduc adânc în maladiile omului. Unul dintre sentimente este negativ, frica, celălalt pozitiv, ruşinea: dar ea reprezintă şi ceva negativ. Să presupunem că vă aflaţi într-un eveniment care vă umple de frică şi de spaimă. Dacă nu îl consideraţi din punct de vedere materialist, ci aveţi în vedere şi trupul astral, atunci paloarea va apărea ca expresia curenţilor de putere din om. De ce acţionează sufletul în acest mod asupra repartizării sângelui? Fiindcă sufletul se

străduieşte să creeze în sine un punct volitiv central, pentru a putea acţiona din el în afară. Este de-a dreptul o strângere a sângelui în punctul central, pentru a putea acţiona de acolo în afară. Aceasta este mai mult sau mai puţin o imagine. În cazul ruşinii este invers: ne înroşim. Sângele curge din interior spre periferie. Sentimentul de ruşine indică stări în care am dori să ştergem ceea ce este vizibil, în care am dori să ne ascundem Eul. Omul ar dori ca Eul său să devină tot mai şters, astfel încât să nu mai fie perceptibil pentru exterior. Omul are nevoie de ceva, pentru a se pierde, de o dizolvare în Univers, în sufletul Universal sau, dacă vreţi, în mediul înconjurător, astfel încât ceea ce numim Eu al nostru să nu mai fie vizibil în afară. Aici există o polaritate care indică stări importante ale trupului eteric şi ale trupului astral. Acestea sunt două cazuri în care puterile trupului astral devin vizibile în afară. Frica şi ruşinea se exprimă în stări corporale. Dacă reflectaţi asupra acestor fapte, veţi înţelege că toate procesele sufleteşti pot avea o influenţă asupra proceselor organismelor. Acesta este adevărul, aşa ne învaţă ştiinţa spirituală; aici există o corelaţie chiar dacă ea nu ajunge la început în conştienţa omului.

Acum însă trebuie să abordăm faptul că gândurile abstracte au cea mai redusă influenţă imaginabilă asupra organismului. Ceea ce învăţăm în ştiinţele abstracte are cel mai redus efect posibil asupra trupului. Căci principiul lor este transformarea în concepte raţionale a ceea ce vedem şi percepem. Această ştiinţă nu vrea să accepte că omul are în sine o înţelepciune lăuntrică productivă, că sufletul poate realiza din sine ceva în lume. Din punct de vedere exterior, el nu realizează nimic. În sensul cel mai adânc, impresiilor exterioare nu li se opune o putere productivă lăuntrică. Omul de ştiinţă nu vrea să poată găsi nimic din sine. Dacă ne gândim cât de adânc se înrădăcinează credinţa că omul nu poate găsi din sine nimic, vom avea aici punctul de plecare

pentru efectul pustiitor al cunoaşterii strict relative la exterior.

Care ar fi remediul în acest sens pentru întreaga omenire? Remediul ar fi ca cercetarea lăuntrică a înţelepciunii şi adevărului, productivitatea lăuntrică a spiritului să se ataşeze ştiinţei exterioare. Aceasta se realizează în adevărata ştiinţă spirituală. Acolo se deschid izvoarele prin care omul poate dezvolta din sine însuşi ceea ce se află dincolo de lucruri. Unii oameni sunt covârşiţi de către lucruri. Dar cine vede ceea ce nu poate prelua nici o percepţie exterioară, cine preia acest ceva, acela creează pandantul percepţiei exterioare necesar pentru sănătatea deplină a sufletului şi a trupului. Această sănătate a sufletului nu poate fi realizată prin teorii şi gânduri abstracte, care sunt prea incomplete, prea insuficiente. Dimpotrivă, un efect puternic îl are ceea ce se transformă din concepte într-o imagine. Cum trebuie înţeles acest fapt? Puteţi să-l înţelegeţi cel mai bine dacă vă gândiţi la ceea ce se numeşte evoluţie. Se spune că au existat fiinţe foarte simple, care au devenit tot mai complexe, până ce s-au constituit ca oameni. În această formulare aveţi din nou numai concepte abstracte, incomplete. Acelaşi lucru se găseşte în multe teorii evolutive teosofice. Acolo se porneşte de la Logos şi se continuă cu concepte pur abstracte ca: diferenţiere, evoluţie, involuţie şi aşa mai departe. Acestea au un efect prea slab asupra organismului. Un efect puternic îl are însă ceea ce trăieşte în suflet, ceva gândit până la capăt, aşa cum se puneau în secolul al paisprezecelea în faţa sufletului anumite imagini sau imaginaţiuni. Expunem aici o asemenea imagine.

Vrem să transformăm într-un dialog ceea ce i se spunea pe atunci discipolului spiritual: Priveşte planta, alătură-i omul şi compară-i pe cei doi. Nu este îngăduit să compari capul cu inflorescenţa şi piciorul cu rădăcina. Căci nici măcar *Darwin*,

reformatorul ştiinţelor naturii, nu a făcut-o. Discipolului i se spunea: Rădăcina corespunde capului omului; omul este o plantă inversată. Ştiinţa spirituală a spus mereu acest lucru. Ceea ce planta lasă cu pudoare să fie sărutat de razele Soarelui, pentru ca de acolo să se poată naşte o nouă plantă, se îndreaptă, dimpotrivă, la om, cu ruşine, spre centrul Pământului. Animalul se află la mijloc, între cele două extreme. Animalul este o plantă rotită pe jumătate. Rezumând ceea ce trăieşte în plantă, animal şi om, *Platon* spune: sufletul lumii este răstignit pe crucea trupului lumii [Nota 79]. Sufletul lumii, care străbate planta, animalul şi omul, este răstignit pe trupul lumii. În felul acesta a fost întotdeauna explicată crucea de către ştiinţa spirituală. Apoi i se spunea discipolului, căruia îi fusese înfăţişată această imagine importantă: Priveşte cum omul se ridică de la conştienţa estompată a plantei, prin cea a animalului, până acolo unde îşi găseşte conştienţa de sine. În omul care doarme avem ceva cu aceeaşi valoare existenţială ca în plantă. Prin faptul că omul a străbătut materia pură, pudică a plantei, cu trupul poftelor sale, el a urcat mai sus, dar, într-un anumit sens, a coborât mai jos. Altfel nu şi-ar fi putut dobândi conştienţa înaltă de sine, dar acum el trebuie să-şi transforme din nou natura poftelor. Omul va avea cândva un organ de reproducere lipsit de pofte, ca şi potirul unei plante. Astfel, discipolilor li se indica vremea în care omul va putea aduce, lipsit de pofte, semeni pe lume.

Această imagine este expusă în şcolile Graalului, în imaginea sfântului Graal. Acolo, evoluţia nu este dată în gânduri, ci într-o imagine, într-o imaginaţiune. În acelaşi mod putem transforma în imagini tot ceea ce este dat numai în concepte abstracte. Cu aceasta s-ar realiza mult. Dacă lăsăm să urce în noi acest important ideal al evoluţiei până la dezvoltarea imaginaţiunii sfântului Graal, atunci nu avem

numai o hrană pentru puterea de judecată, atunci nu judecăm numai cu raţiunea, ci întreaga fiinţă a simţirii noastre cuprinde o astfel de imagine. Veţi fi cuprinşi de fiori în faţa marii taine a lumii, dacă vedeţi evoluţia lumii în adevărul ei şi o preluaţi în astfel de imagini; astfel de imagini acţionează în mod legic, armonizator asupra organismului. Gândurile abstracte sunt lipsite de efect, dar aceste imagini au un efect lăuntric stimulator şi însănătoşitor. Imaginile produc afecte. Şi dacă sunt imagini reale cosmice, imaginaţiuni, acestea au efect însănătoşitor. Dacă omul transformă în astfel de imagini ceea ce vede în mod exterior, atunci se poate desprinde de lăuntricul său, atunci furtuna se dizolvă în armonie. Atunci el învinge „puterea ce încătuşează toate fiinţele" şi devine înrudit cu tot ceea ce îl întâmpină. El se revarsă în afară, el creşte în sentimentele sale împreună cu lumea. Sinea lăuntrică se extinde până la spiritul Universal. În clipa în care omul nu mai are posibilitatea să formeze aceste imaginaţiuni lăuntrice, toată puterea se revarsă în interior şi omul rămâne legat strâns de Eul său. Acesta este motivul tainic pentru ceea ce întâlnim la mulţi dintre contemporanii noştri: oamenii au părăsit vechea formă a religiei şi acum sunt lăsaţi în seama lor înşişi. Ei trăiesc tot mai mult lăuntric, tot mai mult doar cu sine înşişi. Cu cât omul are mai puţin posibilitatea să se înalţe la existenţa cosmică generală, cu atât mai mult simte ceea ce se desfăşoară în organismul său. Aceasta este cauza pentru sentimentele greşite de teamă şi pentru reprezentările greşite de boală.

Imaginea acţionează din suflet asupra organismului, prin imagini adevărate este produsă o dispoziţie sănătoasă a trupului. Dar imaginile greşite se imprimă şi ele. Ele produc ceea ce întâlnim în dereglările sufleteşti, care devin ulterior dereglări trupeşti. Acesta este adevăratul motiv care conduce în final la obsesia bolii. Cel care se închide faţă de marile

corelaţii ale lumii, acela nu va putea respinge ceea ce i se întâmplă. Dimpotrivă, este imposibil ca acela care şi-a imprimat în sine marile imagini să se lase înşelat de imagini false. De exemplu, el nu va simţi niciodată, – cum se mai întâmplă uneori, – curentul aparatului de inducţie trecând prin corpul său, deşi acolo nu există nici un curent.

Orice imagine care nu se încadrează în corelaţiile cosmice, care acţionează ca imagine cotidiană unilaterală, este în acelaşi timp o imagine îmbolnăvitoare. Numai prin faptul că omul priveşte de la imaginile individuale asupra marilor taine ale lumii, el corectează ceea ce trebuie corectat. Ceea ce acţionează într-adevăr asupra sufletului poate dezvolta o mare putere. Ceea ce a fost produs în acest mod în decursul evoluţiei culturii este ceva care nu trebuie neglijat. Astăzi ne limităm la instincte asupra sănătăţii. Să abordăm din acest punct de vedere tragedia. Vechii greci ştiau că omul care priveşte o tragedie resimte şi el suferinţa, este cuprins, afectat de ea; dar, după ce tragedia se termină, el ştie că eroul a depăşit suferinţa, că omul poate depăşi suferinţa lumii. Prin urmărirea suferinţei şi a depăşirii ei, el devine sănătos. Întoarcerea privirii spre lăuntric, îmbolnăveşte. Vederea în afară, în imagini exterioare, a ceea ce trăieşte lăuntric, însănătoşeşte. De aceea defineşte *Aristotel* că tragedia expune modul în care eroul trece prin suferinţă şi groază pentru ca omul să fie vindecat de suferinţă şi groază [Nota 80]. Aceasta are o largă repercusiune. Cercetătorul ştiinţei spirituale vă poate spune motivul pentru care vechile popoare expuneau în faţa sufletului omului imagini, prin basme şi legende: i se expuneau imagini ale lucrurilor de la care el trebuia să-şi întoarcă privirea lăuntrică. Curgerea sângelui în basme este un mijloc sănătos de educaţie. Cel care poate urmări astfel miturile, va vedea mult în ele. Dacă, de exemplu, omul vede în exterior, în imagini, răzbunarea, dacă el vede în exterior, în

imagini, cele de care trebuie să se dezobişnuiască, acestea au drept efect faptul că el le poate depăşi. O adâncă, foarte adâncă înţelepciune, se află şi în cele mai sângeroase basme. Armonia noastră lăuntrică va fi tulburată dacă privim mereu în sufletul nostru; dar ea se va însănătoşi dacă privim în afară, în cosmos. Dar trebuie să ştim ce fel de imagini sunt necesare: să luăm cazul unui melancolic ipohondru, care nu poate depăşi anumite evenimente. Dacă am vrea să-l înveselim printr-o muzică veselă sau ceva asemănător, producem exact contrariul, deşi poate că, momentan, lucrurile nu apar astfel; în adâncurile sufletului său, el găseşte muzica neinteresantă şi pustie, chiar dacă nu vrea să recunoască. În acest caz sunt necesare imagini serioase, chiar dacă ele agresează la început sufletul.

Vedeţi deci că din ştiinţa spirituală poate izvorî o anumită tratare a sufletului. De obsesia bolilor nu ne putem apropia în toate amănuntele. Ea se datorează vremii noastre materialiste, lipsei de productivitate. Frica incorectă, neîntemeiată, toate sentimentele care exprimă un echilibru sufletesc dereglat în melancolie şi aşa mai departe sunt explicate printr-o privire mai adâncă în aceste corelaţii. Tot astfel se găsesc şi remediile. Niciodată nu i se va întâmpla unui om care înţelege corelaţiile să nu se poată desprinde de Eul său. În asemenea cazuri de obicei există un anumit prilej, care va fi amplificat. Un exemplu: Cineva se izbeşte cu genunchiul de marginea mesei. El nu se poate detaşa prin gândire de această durere. În felul acesta, durerea devine tot mai mare. Este chemat medicul, care spune că trebuie făcut una sau alta. Apoi omul resimte dintr-o dată durere şi în celălalt genunchi. Urmează cotul şi aşa mai departe, până când, în fine, nu-şi mai poate mişca nici mâinile, nici picioarele, deoarece s-a lovit la genunchi. Pot exista lucruri care dirijează atenţia asupra unui anumit punct. Dar există şi

lucruri care pot crea o compensare. Omul găsește compensarea în viața noastră, ce devine din ce în ce mai grea, numai dacă lasă știința spirituală să îl influențeze. Atunci, el va fi înarmat în fața influențelor civilizației actuale.

Dar putem găsi și motive exterioare pentru lipsa de productivitate, căci faptele vorbesc. Priviți animalele care sunt transferate în captivitate, în epoca noastră de cultură. Acolo ele se îmbolnăvesc, ele, care nu se îmbolnăvesc niciodată afară, în libertate. Aceasta se datorează faptului că din tot ceea ce provine din mediul înconjurător pornesc influențe puternice asupra omului și animalului. Animalul nu poate dezvolta puterea de a se opune, deoarece evoluția sa este încheiată. Și omul ajunge la decadență datorită progresului cultural, dacă nu poate opune influențelor exterioare o putere productivă. El trebuie să transforme influențele prin activitate lăuntric, și atunci ele pot fi chiar folosite pentru dezvoltarea sa superioară. Cel care răspândește o teorie materialistă radicală, creatorul acesteia, este sănătos, deoarece el creează din lăuntric spre afară. Dar adepții acestei teorii vor fi pustiiți, pentru că la ei nu există o putere productivă proprie. Faptul că citiți cărți de știință spirituală nu are nici o valoare dacă nu le reconstruiți lăuntric ulterior. Aceasta este o colaborare, o co-producție lăuntrică. Dacă nu ar fi așa, cărțile de știință spirituală nu ar fi studiate. Despre aceasta este vorba, de a simți puterea care ne duce înainte și de a voi să preluăm în noi lumea exterioară, și de a găsi echilibrul între impresiile exterioare și productivitatea lăuntrică. Omul trebuie să se elibereze de disputa lumii, pentru ca aceasta să nu se facă tot mai puternic observabilă și să nu îl copleșească. Trebuie să ne putem opune. Impresia exterioară trebuie să întâlnească opoziția lăuntrică. Atunci ne putem desprinde de ea, altfel suntem tot mai mult îndreptați asupra lăuntricului nostru. Dacă dăm mereu atenție numai

acestui lăuntric, în faţa sufletului nostru se va naşte o imagine a suferinţei. Dacă ajungem să exprimăm echilibrul dintre puterea lăuntrică, care tinde neîncetat înainte şi puterea exterioară, ne contopim cu lumea exterioară. În felul acesta, am făcut astăzi cunoştinţă, într-un sens mai profund, cu obsesia bolii ca fenomen al timpului nostru.

Punctul de plecare a fost astăzi faptul că ştiinţa spirituală vrea să fie un remediu prin care omul să se desprindă de sine şi de puterea care înlănţuie totul. Căci orice putere înlănţuitoare, îmbolnăveşte. Numai astfel ne poate deveni limpede sensul profund al versurilor lui Goethe:

Căci orice putere tinde înainte, în depărtare,
Ca să trăiască şi să acţioneze ici şi colo;
Şi, dimpotrivă, ne opreşte şi frânează din toate părţile
Curentul lumii, târându-ne cu sine;
Iar în această furtună lăuntrică şi dispută exterioară,
Spiritul percepe o afirmaţie greu de înţeles:
De puterea ce încătuşează toate fiinţele,
Se eliberează doar omul ce se depăşeşte pe sine.

X
FEBRA SĂNĂTĂŢII ÎN LUMINA ŞTIINŢEI SPIRITUALE

München 5 decembrie 1907 [Nota 81]

Sănătatea este ceva spre care tinde în mod firesc orice om. Şi putem spune că această cerinţă de sănătate a omului nu corespunde numai unor sentimente şi dorinţe egoiste, ci ea corespunde unui dor justificat de activitate. Capacitatea noastră de a munci, posibilitatea de a acţiona în lume, le avem mulţumită sănătăţii. De aceea apreciem sănătatea ca pe un bun cu totul deosebit. Dar tocmai în acest mod de gândire, de

străduinţă înspre sănătate pentru capacitate de activitate, se află ceva deosebit de important. Într-un anumit mod, aici se află taina: în ce condiţii este demn într-adevăr să ne străduim înspre sănătate. Ar putea părea ciudat că tendinţa spre sănătate este demnă de dorit numai în anumite condiţii. Dar consideraţiile de astăzi ne vor arăta că sănătatea face parte dintre acele bunuri care nu trebuie dorite de dragul lor, ci din alte motive. Faptul că acest lucru nu se petrece întotdeauna în ziua de azi, ni-l dezvăluie orice privire aruncată în lumea înconjurătoare prezentă.

Oricât de ciudat ar fi să vorbim despre o febră a sănătăţii, despre o căutare febrilă a sănătăţii, oricine poate face anumite constatări în această privinţă. Cu ce fel de mijloace şi pe câte căi nenumărate nu tinde cu insistenţă majoritatea oamenilor după sănătate! Astăzi găsim peste tot o străduinţă agitată înspre sănătate. Călătorim prin ţinuturi în care vechile castele şi ruine ne amintesc de aceia care, în calitate de călugări şi cavaleri, numeau drept bunuri ale lor tăria spiritului şi forţa trupească. Aceste castele sunt distruse astăzi. În aceleaşi ţinuturi găsim astăzi sanatorii. Şi când să fi existat oare în vreo vreme a evoluţiei lumii atât de multe străduinţi speciale de a dobândi sănătatea printr-un mod de viaţă conform cu natura, aplicând metode ce folosesc curele de apă sau de aer? Oamenii sunt puşi în mişcare prin băile de aer şi soare. O cunoştinţă a venit odată, în prima jumătate a verii, la mine; era în drum spre un sanatoriu. Cu multă trudă îşi cucerise cele patru săptămâni de concediu pe care voia să le petreacă acolo. După părerea lui, era de la sine înţeles că cel mai bun lucru pe care îl putea face un om era să petreacă acest răstimp într-o existenţă relativ mulţumitoare, în sanatoriu. De aceea nu am vrut să-i explic inutilitatea intenţiei lui, şi să-i răpesc astfel toate speranţele. Pe drumul de întoarcere a trecut iarăşi pe la mine. A adus o broşurică în

care era scris tot ceea ce a trebuit să înfăptuiască cu organismul său în acele patru săptămâni. Din nou nu am putut să-i iau bucuria, deşi îmi stătea pe limbă întrebarea: Spuneţi-mi, când v-aţi trudit mai mult: de-a lungul întregului an, sau în aceste patru săptămâni, în care aţi fost mânat de la cald la rece, de la uscat la umed şi chiar măturat cu un fel de mături? Dar cel mai rău a fost faptul că după câteva săptămâni mi-a spus: Această cură mi-a ajutat la fel de puţin ca toate celelalte de treizeci de ani încoace – căci în fiecare vară încercase altceva. Cine ţinea la acest om nu putea să privească decât cu regret asupra febrei sale după sănătate. Câţi oameni nu aleargă astăzi la magnetizatori şi „vindecători spirituali"! Câte scrieri nu există asupra „armoniei cu infinitul" [Nota 82] şi altele asemănătoare. Pe scurt, febra sănătăţii este ceva care trăieşte în vremea noastră.

Acum s-ar putea pune o altă întrebare: sunt într-adevăr bolnavi aceşti oameni? – Desigur că ceva le lipseşte, dar există într-adevăr vreo şansă ca prin toate aceste măsuri să se ajungă la sănătate?

O judecată străveche s-a menţinut şi în ziua de azi la oamenii simpli. Se spune deseori că lucrurile exprimate de oamenii simpli în astfel de sentinţe ar conţine adesea ceva bun. Da, dar la fel de frecvent conţin şi ceva incorect! Şi la fel este şi cu judecata de care e vorba: „Există multe boli, dar o *singură* sănătate". Aceasta este într-adevăr o inepţie. Căci există la fel de multe sănătăţi câţi oameni există pe lume: pentru fiecare om există sănătatea lui individuală. Prin aceasta am exprimat deja faptul că orice prescripţie generală şablonardă, de genul „aşa şi aşa este sănătos pentru om", reprezintă o absurditate. Tocmai acea parte a omenirii care este afectată de febra sănătăţii suferă cel mai puternic din cauza prescripţiilor generale în privinţa sănătăţii, căci, crezând că există ceva care poate fi desemnat în general

drept sănătate, consideră că trebuie făcute cutare şi cutare lucruri, căci ele ar fi sănătoase. Este incredibil că nu se vede faptul că dacă o baie de soare poate fi foarte bună pentru un om, acest fapt nu poate fi generalizat; ea poate fi foarte dăunătoare pentru un altul. În general se acceptă acest lucru, dar în special nu se aplică. Trebuie să ne fie limpede că noţiunea de sănătate este absolut relativă, că ea este supusă unei transformări continue, şi în special pentru om, care este cea mai complicată fiinţă de pe Pământ.

Trebuie să aruncăm o privire în ştiinţa spirituală, atunci vom pătrunde adânc în natura omenească şi vom recunoaşte cât de schimbătoare este ceea ce numim noi sănătate. Practic, astăzi se uită de ce se acordă atâta valoare lucrurilor materiale: pentru că se uită că şi omul se află în evoluţie.

Ce înseamnă că omul se află în evoluţie? Încă o dată trebuie să ne referim la entitatea omului. Trupul fizic reprezintă doar o parte a entităţii omeneşti. Pe acesta, el îl are în comun cu întreaga natură lipsită de viaţă. Dar el are – drept a doua componentă – trupul eteric sau al vieţii, pe care îl are în comun cu tot ceea ce trăieşte. Acesta este un luptător continuu împotriva a tot ceea ce vrea să distrugă trupul fizic. În clipa în care trupul eteric părăseşte trupul fizic, trupul fizic devine un cadavru. Cel de al treilea element component este trupul astral, pe care îl are în comun cu animalele, şi care este purtătorul plăcerii şi neplăcerii, al fiecărui sentiment şi fiecărei reprezentări, al bucuriei şi al durerii, aşa-numitul trup al conştienţei. Al patrulea element component este Eul său, punctul central al fiinţei sale, care îl face încoronare a creaţiei. Eul transformă celelalte trei trupuri prin evoluţie, pornind din centru. Să considerăm un om sălbatic, neinstruit, un om mediu şi un idealist de o factură înaltă. Sălbaticul mai este încă sclavul pasiunilor sale. Omul mediu îşi purifică impulsurile. El îşi refuză îndeplinirea anumitor impulsuri şi le

înlocuieşte cu dreptatea sau înaltele idealuri religioase. Ceea ce înseamnă că el îşi prelucrează trupul astral pornind din Eu. În felul acesta, trupul astral are două componente. O parte mai are încă acea configuraţie existentă şi la sălbatic, dar cealaltă parte este transformată în Sine spirituală sau Manas. Prin impresiile de artă sau prin grandioasele impresii făcute de întemeietorii de religii omul lucrează la trupul său eteric şi creează Buddhi. Dar şi trupul fizic poate fi transformat, devenind Atma, atunci când omul se dedică anumitor exerciţii spirituale. În felul acesta lucrează omul, conştient sau inconştient, la cele trei trupuri ale sale. Dacă am putea privi departe în urmă în evoluţia omenirii, am găsi peste tot stări primare de cultură, moduri simple de viaţă. Tot ceea ce aveau oamenii ca ustensile, pentru satisfacerea necesităţilor lor spirituale şi corporale, ca şi întreg modul lor de viaţă, era simplu. Totul evoluează, şi cu aceasta evoluează şi omul însuşi. Acest aspect este cel mai important.

Imaginaţi-vă cât se poate de viu un om primitiv, care îşi macină făina între două pietre, şi reprezentaţi-vă cele ce se află în jurul acestui om. Comparaţi acest om cu un om al culturii actuale. Ce îl înconjoară pe acesta, ce vede el de dimineaţa până seara? El percepe impresiile oribile ale zgomotelor marilor oraşe, ale tramvaielor şi aşa mai departe. Trebuie să înţelegem cum se desfăşoară evoluţia. Dar trebuie să transpunem ceea ce înţelegem din lucrurile simple şi asupra procesului cultural. *Goethe* a emis maxima: Ochiul a fost creat de către lumină şi pentru lumină [Nota 83]. – Dacă nu am avea ochi, nu am vedea nici o culoare şi nici o lumină. Dar de unde avem ochii? Goethe a răspuns şi la această întrebare: lumina a extras ochii din nişte organe indiferente. Astfel, urechea s-a format prin sunet, simţul căldurii s-a format prin căldură. Omul s-a format prin ceea ce se extinde în jurul său. După cum ochiul există datorită luminii, tot aşa şi

structurile mai subtile ale organismului există datorită a ceea ce înconjoară omul. Lumea simplă, primară, este camera obscură, care mai conţine încă multe organe. Ceea ce reprezintă lumina pentru organele indiferente, din care s-a dezvoltat ochiul, este mediul înconjurător pentru omul simplu. Acest mediu acţionează cu totul altfel asupra omului, asupra modului în care trăieşte el astăzi. El nu se poate întoarce în stările primare de cultură, ci o lumină spirituală tot mai intensă, tot mai puternică, a devenit activă în jurul lui, şi care a creat mereu ceva nou.

Acum ne putem face o idee despre importanţa acestui proces de cultură transformator, dacă ne gândim cum le merge fiinţelor care sunt şi ele supuse evoluţiei dar *nu* pot parcurge şi ele transformarea. Este vorba de animale. Ele sunt altfel alcătuite decât oamenii. Dacă privim animalele aşa cum ne apar în lumea fizică, ele îşi au trupul fizic, eteric şi astral în lumea fizică, dar Eul lor nu se află în lumea fizică. De aceea animalele nu sunt capabile să-şi transforme pe planul fizic cele trei elemente componente şi nu se pot adapta unui nou mediu înconjurător. Alaltăieri am vorbit despre animalele sălbatice aflate în captivitate. Animalele sălbatice libere nu au niciodată tuberculoză, carii dentare şi aşa mai departe, dar în captivitate le au. Astfel, în captivitate sau în condiţii similare, ele prezintă un şir întreg de manifestări decadente. Prin procesul de cultură, omul este adus continuu în alte circumstanţe. În aceasta constă cultura. Altfel nu ar exista o evoluţie şi nici o istorie a omenirii. Ceea ce am observat la animale ca experiment natural, în privinţa efectului asupra organismului fizic, ne întâmpină la om în opusul său. Deoarece are un Eu, omul poate prelucra lăuntric impresiile culturii actuale, care îl asaltează. El este lăuntric activ, îşi adaptează mai întâi trupul astral la raporturile modificate şi îl restructurează. În răstimpul în care omul

evoluează, ajunge în raporturi culturale mai înalte şi primeşte mereu impresii noi. Acestea se exprimă mai întâi în senzaţii şi sentimente. Dacă omul ar rămâne pasiv, inactiv, dacă nu ar declanşa nici o activitate, nici o productivitate, el s-ar pipernici lăuntric, s-ar îmbolnăvi ca animalele. Dar tocmai aceasta îl caracterizează pe om, faptul că el se poate adapta şi îşi poate transforma trupul eteric şi cel fizic pornind de la cel astral. Dar omul trebuie să fie lăuntric capabil să realizeze această transformare, altfel nu se realizează un echilibru între ceea ce îi vine din afară şi ceea ce se opune din lăuntric. Am fi striviţi de impresiile din afară aşa cum este strivit de ele animalul din cuşcă, deoarece nu dezvoltă o productivitate lăuntrică. Dar omul are această activitate lăuntrică. Omul trebuie să aducă ceva în întâmpinarea luminilor spirituale din jurul său; întru câtva, să-şi dezvolte ochi ca să le vadă.

Tot ceea ce creează o dizarmonie între impresiile exterioare şi viaţa lăuntrică este nesănătos. Tocmai în marile oraşe putem vedea ce se întâmplă când impresiile exterioare devin tot mai puternice. Dacă trebuie mereu să trecem ca vijelia, dacă trebuie să ascultăm mereu zarvă şi gălăgie, dacă tot mereu trec pe lângă noi oameni grăbiţi, iar noi nu luăm nici o atitudine faţă de aceasta şi nu acţionăm împotriva acestei situaţii, atunci efectul este nesănătos. Prin luarea de atitudine nu trebuie înţeleasă una raţională, ci este vorba ca sentimentele noastre, sufletul nostru, ba chiar şi viaţa trupului nostru să ia o atitudine. Vom înţelege corect acest lucru dacă ne vom referi la o anumită maladie care a apărut în special în timpul nostru, şi care mai înainte nu exista: un om care nu este obişnuit să cuprindă prea multe, care are o sărăcie a sufletului, va fi expus tuturor impresiilor exterioare posibile în aşa fel, încât se află în faţa unui exterior complet neînţeles. Aceasta este situaţia multor naturi feminine: lăuntricul este prea slab, prea puţin structurat pentru a

prelucra totul. Dar şi la mulţi bărbaţi se întâlneşte această situaţie. Consecinţa o formează maladiile de tip isterie. Toate bolile de acest gen pot fi explicate în felul acesta.

O altă formă de maladii apare atunci când viaţa ne aduce în situaţia de a voi să înţelegem prea multe din ceea ce ne întâmpină în lumea exterioară. La bărbaţii care suferă de mania cauzalităţii, apare de cele mai multe ori această boală. Omul se obişnuieşte să întrebe mereu: De ce? De ce? – Se vorbeşte chiar despre om ca despre „taurul fără odihnă al cauzalităţii". Noi nu putem să răspundem la întrebările inutile cu răspunsul pe care l-a dat un întemeietor de religie, deoarece suntem prea politicoşi. Atunci când a fost întrebat: „Ce a făcut Dumnezeu înainte de a crea lumea?", el a răspuns: „A tăiat nuiele pentru aceia care pun întrebări inutile" [Nota 84]. – Aceasta este exact situaţia inversă isteriei. În acest caz se manifestă un dor prea mare şi neobosit pentru soluţionarea enigmelor. Aceasta nu reprezintă decât o manifestare exterioară a unei dispoziţii sufleteşti lăuntrice. Cel care nu osteneşte în a întreba „De ce?" are o altă constituţie decât alţi oameni, el dovedeşte că are o altă desfăşurare a funcţiilor spirituale şi trupeşti decât un om care nu pune întrebarea „De ce?" decât dintr-un motiv exterior. Această atitudine conduce la toate stările ipohondrice, de la forma cea mai uşoară până la cea mai mare obsesie a bolilor. În felul acesta acţionează procesul culturii asupra oamenilor. Acum putem să ne explicăm şi de ce atât de mulţi oameni simt impulsul de a părăsi această cultură şi această viaţă. Ei nu pot face faţă la ceea ce îi agresează din exterior, şi atunci tind în afară. În astfel de cazuri este întotdeauna vorba de naturi firave, care nu ştiu să opună impresiilor exterioare un lăuntric puternic.

De aceea nu putem vorbi deloc despre vreun şablon general al sănătăţii, căci viaţa este atât de variată. Ici este o

situaţie, colo alta. Şi deoarece cele dezvoltate de om în sine sunt dezvoltate într-un fel de către lumea exterioară, fiecare om îşi are propria sa sănătate. De aceea noi trebuie să-l facem pe om capabil să-şi suporte mediul înconjurător până în procesele trupeşti. Pentru un om care se află într-o situaţie unde nu este necesar un efort fizic considerabil, ar fi o nebunie să stăruim să-şi dezvolte musculatura. Unde se află măsura pentru dezvoltarea utilă a omului? În însuşi omul. Cu sănătatea este la fel ca şi cu banii. Dacă ne străduim să avem bani ca să-i folosim în scopuri de binefacere, atunci strădania noastră este salutară, este ceva bun. Strădania de a avea bani nu trebuie respinsă, căci este ceva care ne face capabili să promovăm procesul de cultură. Dar dacă ne străduim să avem bani de dragul banilor, atunci este absurd, ridicol. Tot aşa este şi cu sănătatea. Dacă ne străduim să fim sănătoşi de dragul sănătăţii, atunci sănătatea nu are importanţă. Dacă însă ne străduim să fim sănătoşi pentru a realiza ceva datorită acestei sănătăţi, atunci strădania după sănătate este justificată. Cine doreşte bani trebuie să se întrebe mai întâi de câţi bani are nevoie şi apoi să se străduiască să-i dobândească. Cel ce tânjeşte după sănătate trebuie să ia în considerare ceea ce se înţelege în realitate prin cuvintele uşor răstălmăcite: tihnă, plăcere, bucuria vieţii. La oamenii simpli, primitivi, există o bucurie a vieţii, o plăcere, o mulţumire de a trăi. La oamenii la care viaţa exterioară şi cea lăuntrică se află în armonie, la omul constituit armonios, dacă apare pe undeva un sentiment de neplăcere, dacă ceva îl doare, trupeşte sau sufleteşte, atunci acel sentiment de neplăcere este semnul unei anumite maladii, al unei dizarmonii. De aceea, în orice proces educativ şi în orice activitate publică nu trebuie să se lucreze într-o manieră şablonardă, ci din plenitudinea concepţiei de cultură, în aşa fel încât omului să-i fie posibil să afle bucurie şi mulţumire în viaţă.

E ciudat, nu-i aşa, că aceste lucruri sunt spuse tocmai de un reprezentant al ştiinţei spirituale! Căci acestea le spune ştiinţa spirituală căreia i se reproşează că tinde spre asceză! Atunci când cineva care se bucură nespus să meargă în fiecare seară la un varieteu de mâna a doua sau să-şi bea cele opt măsuri de bere întâlneşte oameni care se bucură de o realitate superioară, va spune: „Se autoflagelează." Dar nu este aşa, căci oamenii s-ar autoflagela dacă i s-ar alătura lui. Cel ce se bucură de un varieteu de mâna a doua sau are bucurii similare, acela aparţine acelei lumi, şi ar fi greşit să încercăm să-i luăm bucuria; sănătos ar fi însă dacă i-am schimba gusturile.

Trebuie să lucrăm ca să ne purificăm plăcerile. Teosofii nu se reunesc pentru a vorbi despre lucruri superioare pentru că asta îi doare, ci pentru că este bucuria lor cea mai înaltă. Pentru ei ar fi o resemnare cumplită să se aşeze şi să joace „66". Ei au bucuria vieţii în orice fibră a lor, de aceea trăiesc astfel.

Nu este vorba să se spună şi relativ la sănătate: trebuie să faci cutare şi cutare. Este vorba să asigurăm bucuria şi mulţumirea. Tocmai prin aceasta este cercetătorul de ştiinţă spirituală pe deplin un degustător subtil al vieţii. Cum se transferă aceasta asupra sănătăţii? Trebuie să ne fie limpede faptul că, dacă vrem să prescriem cuiva ceva relativ la sănătate, va trebui să realizăm ce anume conferă bucurie şi plăcere trupului său astral. Căci plecând de la trupul astral se acţionează asupra celorlalte elemente componente. Însă acest lucru e mai uşor de spus decât de făcut. De aceea vom da un exemplu.

Există chiar printre teosofi oameni care îşi interzic consumul de carne. Dacă ar fi oameni care mai poftesc încă să mănânce carne, asta ar fi cel mult o pregătire pentru o stare ulterioară. Va veni însă o vreme în care omul va avea o

asemenea relaţie cu mediul său înconjurător, încât îi va fi imposibil să mănânce carne. Un medic care nu consuma carne, dar nu din motivul că ar fi fost teosof, ci considera că acest mod de viaţă este sănătos, a fost întrebat de către un prieten de ce nu consumă carne. El a răspuns cu o contra-întrebare: De ce nu mâncaţi carne de cal sau de pisică? Şi desigur că prietenul a trebuit să răspundă că aceasta îi provoacă repulsie, deşi el consuma carne de porc, de vită şi aşa mai departe. Dar medicul avea aceeaşi repulsie faţă de orice fel de carne.

Abia atunci când starea subiectivă lăuntrică corespunde realităţii obiective, abia atunci a venit momentul în care realitatea exterioară are efect însănătoşitor. Trebuie să putem face faţă realităţii exterioare. Aceasta se exprimă prin cuvântul „plăcere", pe care nu avem voie să îl folosim în mod trivial, ci în semnificaţia sa venerabilă de acord armonic al puterilor noastre lăuntrice. Bucuria, fericirea, plăcerea şi mulţumirea, care sunt bazele pentru o viaţă sănătoasă, provin mereu din aceleaşi temelii, din sentimentul vieţii lăuntrice, care este fenomen însoţitor al productivităţii, al activităţii lăuntrice. Omul este fericit dacă poate fi activ. Această activitate nu trebuie înţeleasă în mod grosier.

De ce îi face iubirea fericiţi pe oameni? Ea este o activitate pe care uneori nici măcar nu o remarcăm ca atare. Deoarece este o activitate ce se desfăşoară din lăuntru spre afară, cuprinzându-l pe celălalt. În acest proces ne revărsăm lăuntrul înspre afară. De aici elementul însănătoşitor, conferitor de fericire al iubirii. Productivitatea poate fi întru totul lăuntrică şi nu trebuie să devină vizibilă la o manieră tumultuoasă. Atunci când cineva citeşte o carte şi impresiile primite îl copleşesc, el va ajunge treptat într o stare lăuntrică apăsătoare. Dar dacă prin citirea unei cărţi sunt trezite imagini, atunci avem de a face cu o productivitate care

conferă fericire. Este ceva întru totul asemănător ca atunci când ne este frică de un eveniment şi devenim palizi. Atunci sângele năvăleşte spre interior pentru a ne conferi putere, astfel încât ceea ce ne întâmpină din afară să găsească un echilibru în interior. Prin sentimentul de teamă este trezită la viaţă o productivitate lăuntrică şi chemată la activitate în afară. Elementul însănătoşitor constă în a-ţi da seama de activitatea lăuntrică. Dacă omul ar fi putut simţi activitatea formării lăuntrice pentru configurarea ochiului său din organul indiferent, el ar fi resimţit un sentiment de satisfacţie; dar el nu era pe atunci conştient.

Este mult mai bine să nu duceţi un om epuizat într-un sanatoriu, ci într-un mediu în care să se bucure în primul rând de o bucurie sufletească, dar şi de o bucurie fizică. Aducerea omului într-un mediu al bucuriei, în care prin fiecare pas se trezeşte sentimentul lăuntric al bucuriei este ceea ce îl face sănătos, când vede razele Soarelui trecând printre frunzele copacilor sau percepe culorile şi parfumul florilor. Dar acestea trebuie resimţite de omul însuşi, astfel încât el să-şi poată lua sănătatea în mâini. Fiecare pas să-l stimuleze înspre activitate lăuntrică. *Paracelsus* a exprimat aşa de frumos următoarea maximă: cel mai bine este când fiecare este el însuşi, conform lui însuşi, şi nu altuia [Nota 85]. Deja este o îngrădire a ceea ce ne însănătoşeşte, dacă trebuie să mergem la un altul în acest scop. Atunci ne aflăm din nou în faţa impresiilor exterioare, care par să aibă succes pentru o scurtă vreme, dar conduc în final tocmai la isterie.

Dacă vom considera lucrurile astfel, vom ajunge la alte gânduri sănătoase. Există astăzi anumiţi oameni, şi chiar medici, în special medici nespecialişti, care duc o luptă împotriva medicinii, aşa cum este ea învăţată în şcoli. Este într-adevăr necesară o reformă a medicinii, dar aceasta nu se poate realiza prin astfel de lupte, ci anumite realităţi

spiritual-ştiinţifice trebuie să ajungă chiar în ştiinţă. Dar știința spirituală nu există ca să încurajeze diletantismul. Există în ziua de azi oameni care au febra însănătoşirii. Este foarte uşor să descoperi o boală sau alta la un om. Cineva poate constata că un anumit organ nu arată ca la alt om. Sau un om nu respiră aşa cum consideră cel cuprins de febra vindecării că trebuie să respire toţi. Şi atunci el trebuie vindecat! Oribil, cumplit de oribil! Căci nu este câtuşi de puţin vorba să ne străduim înspre un concept şablon al sănătăţii. Este foarte uşor de spus că una sau alta nu corespund sănătăţii. Să presupunem că unui om i s-a tăiat piciorul; acel om este desigur bolnav, desigur mai bolnav decât cel care respiră neregulat, şi care este bolnav de plămâni. Dar nu se pune problema să-l vindecăm, căci ar fi o nebunie să ne spunem că omul acesta trebuie să-şi recapete piciorul! Deci faceţi să-i crească piciorul la loc! ci este vorba să-i facem viaţa pe cât de suportabilă posibil.

Aşa se petrec lucrurile la modul grosier, dar şi la cel subtil sunt la fel. Căci la orice om se poate găsi ceva, cât de mic, în neregulă. Dar uneori nu este câtuşi de puţin vorba să îndepărtăm această neregulă, ci, în ciuda neregulii, să facem viaţa pe cât posibil suportabilă. Gândiţi-vă la rana făcută în trunchiul unui copac. Ţesuturile şi scoarţa cresc împrejurul ei. La fel este şi la om. Puterile naturii menţin viaţa, crescând în jurul neregulii. În greşeala de a voi să vindece totul cad în special medicii nespecialişti. Ei vor să cultive în toţi oamenii *o singură* sănătate. Dar această *unică* sănătate există la fel de puţin ca şi un om normal. Nu numai maladiile sunt individuale, ci şi sănătăţile. Cel mai bun lucru pe care îl putem face, fie ca medic, fie ca sfătuitor, este să-i oferim certitudinea că el se simte bine când este sănătos, şi nu se simte bine când este bolnav. Dar acest lucru nu este deloc simplu în contextul actual. De cele mai multe ori, cel care înţelege astfel de lucruri

se va teme de acele maladii care nu se exprimă prin oboseală şi dureri. De aceea este greşit să calmăm durerile prin morfină. Este sănătos ca sănătatea să aducă bucurie, iar boala neplăcere. Iar un mod sănătos de viaţă ne putem cuceri abia dacă am devenit lăuntric puternici. Realizăm acest lucru dacă opunem raporturilor exterioare complicate un lăuntric puternic. Febra sănătăţii va înceta abia atunci când oamenii nu vor mai tinde înspre sănătate ca atare. Omul trebuie să simtă şi să înveţe să simtă dacă este sănătos, şi să poată suporta uşor lipsa de sănătate. Acest lucru este posibil numai printr-o concepţie trainică despre lume, care acţionează până în trupul fizic. Ea produce armonie. Dar o astfel de concepţie despre lume nu depinde de impresiile exterioare. Concepţia spiritual-ştiinţifică despre lume conduce omul în domenii pe care le poate atinge numai dacă este lăuntric activ. O carte de ştiinţă spirituală nu poate fi citită ca alte cărţi. Ea trebuie să fie scrisă în aşa fel încât să stimuleze propria activitate. Cu cât cititorul trebuie să se străduiască mai mult, cu cât se află mai mult printre rânduri, cu atât este mai salutar. Aceasta se referă numai la domeniul teoretic. Dar ştiinţa spirituală are efect asupra tuturor domeniilor.

Ceea ce numim ştiinţă spirituală există pentru a acţiona ca mişcare spirituală puternică, care duce la crearea conceptelor dotate cu cele mai puternice forţe de încordare, pentru ca omul să poată lua atitudine faţă de ceea ce îi apare înaintea ochilor. Ştiinţa spirituală vrea să confere o viaţă lăuntrică ce se extinde până în membre, până în circulaţia sanguină. Atunci fiecare om îşi va resimţi sănătatea în sentimentul său de bucurie, în sentimentele sale de plăcere şi mulţumire. De cele mai multe ori şi orice prescriere a unei diete este lipsită de valoare. Ceea ce îmi spune un altul că ar fi bun pentru mine, nu are importanţă. Faptul că eu resimt mulţumire la preluarea hranei, este ceea ce contează. Omul

trebuie să aibă înţelegere faţă de relaţia sa cu fiecare aliment. Trebuie să ştim ce fel de proces spiritual se desfăşoară aici între natură şi noi. A spiritualiza totul, acesta este factorul însănătoşitor.

Se crede poate astăzi, tocmai despre cercetătorul de ştiinţă spirituală, că mâncarea ar fi pentru el ceva indiferent, pe care o preia fără să o înţeleagă. Dar faptul de a deveni conştient de ceea ce înseamnă să preiei în tine o parte a cosmosului, care este impregnată de lumina solară, de a cunoaşte contextul spiritual în care se află lumea înconjurătoare, de a o savura nu numai fizic, ci şi spiritual, aceasta ne eliberează de toată repulsia care îmbolnăveşte, de toată supraîncărcarea ce ne îmbolnăveşte. Vedem astfel cât de mari sunt cerinţele impuse omenirii de a dirija strădania spre sănătate în direcţia corectă. Dar ştiinţa spirituală vrea să fortifice omul. Ea va face din fiecare om care i se dedică un etalon pentru sine însuşi. Aceasta reprezintă în acelaşi timp cea mai nobilă strădanie spre libertate, care provine din ştiinţa spirituală şi care face din om stăpânul lui însuşi. Fiecare om este o entitate individuală, atât în privinţa însuşirilor sale, cât şi în privinţa sănătăţii şi maladiilor sale. Suntem încadraţi în corelaţiile legice ale lumii, şi trebuie să ne cunoaştem relaţiile cu lumea. Nici o putere din afară nu ne poate ajuta. Abia când găsim acest sprijin lăuntric puternic devenim oameni întregi, cărora nu li se poate lua nimic. Dar nici nu li se poate da ceva. Ne vom descurca totuşi în sănătatea şi boala noastră, deoarece avem acest sprijin puternic în noi înşine. Această taină a strădaniei sănătoase a fost exprimată de un spirit care gândea şi simţea pe deplin sănătos. El ne spune cum merge fiinţa omenească armonizată neabătut pe calea sa. Goethe este acel spirit, care ne spune în poezia sa „Cuvinte orfice străvechi”:

Ca-n ziua care acestei lumi te-a conferit
Sta Soarele planete salutând,
Tu ai crescut continuu
După legea rânduită ţie.
Aşa trebuie să fii, şi n ai scăpare –
Aşa spuneau deja sibilele, profeţii;
Şi nici o vreme şi nici o putere nu sfărâmă
Configurata formă ce-n viaţă se dezvoltă.

XI
PROFESIUNE ŞI CÂŞTIG

Berlin, 12 martie 1908

Mulţi dintre cei care au auzit în mod superficial despre ceea ce se obişnuieşte a se numi ştiinţă spirituală sau teosofie, vor considera întru câtva surprinzător ca, după ce am vorbit deja din acest punct de vedere despre nenumărate teme practice, să facem chiar încercarea de a vorbi din punctul de vedere al ştiinţei spirituale despre profesiune şi câştig. Căci mulţi dintre contemporanii noştri şi-au format ideea, dintr-o luare la cunoştinţă mai mult sau mai puţin superficială, că ştiinţa spirituală ar fi ceva situat departe de orice viaţă practică şi pe cât se poate de nepotrivită de a interveni în vreun fel oarecare în această viaţă practică cotidiană. Nu veţi întâlni prea rar imaginea ce se exprimă în cuvintele: O, această ştiinţă spirituală este ceva pentru unii oameni care, deşi vieţuiesc, nu au nimic practic de făcut şi de aceea au suficient timp la dispoziţie pentru a se ocupa cu tot felul de speculaţii fantastice încurcate, cum sunt ideile spiritual-ştiinţifice.

Nu vrem să negăm faptul că, în fond, un asemenea reproş este chiar îndreptăţit în privinţa multor fenomene care apar drept teosofice, pentru că se potriveşte de multe ori

ca aceia care se ocupă cu problemele, ideile şi reprezentările teosofice, să fie într-adevăr pe cât posibil de străini de viaţa cotidiană. Dar chiar printre aceia care au mult de luptat şi de lucrat în viaţa cotidiană, care răzbat numai cu multă osteneală, se găsesc oameni care sunt atraşi înspre ştiinţa spirituală printr-o simpatie lăuntrică, printr-un dor al inimii. Printre aceştia vor exista destui pentru care această dualitate – profesiunea cotidiană, activitatea cotidiană, munca obositoare de dimineaţa până seara şi apoi pătrunderea în marile idei – are ceva grandios. Pentru alţii, aceste două aspecte vor fi cu necesitate separate, unul fiind situat, ca să spunem aşa, departe de celălalt. Însă acela care nu vede neapărat în teosofie sau ştiinţa spirituală o preocupare pentru câţiva visători şi fantezişti, ci ceva care poate pătrunde adânc întreaga noastră mişcare culturală, reînnoind-o şi împrospătând-o din punct de vedere spiritual, acela va putea avea convingerea că această teosofie sau ştiinţă spirituală este tocmai ceea ce conduce în adevărata cunoaştere a realităţii, având de spus ceva important şi esenţial şi în privinţa marilor probleme cotidiene, care privesc omul în munca sa aspră de dimineaţă până seara.

Pentru acela care nu rămâne numai la suprafaţă, ci pătrunde mai adânc în ceea ce ne poate arăta teosofia sau ştiinţa spirituală, care nu dobândeşte din aceasta doar câteva idei abstracte, ci şi cele mai profunde impulsuri pentru viaţă, acela va ajunge foarte curând la înţelegerea faptului că prin ştiinţa spirituală se poate dobândi o judecată adevărată, sănătoasă şi corectă asupra celor mai largi domenii ale vieţi. Prin câteva fraze abstracte nu se rezolvă nimic, şi cel mai puţin se rezolvă prin principiul unei fraternităţi abstracte a omenirii. Această fraternitate generală abstractă a omenirii este ceva de la sine înţeles pentru orice om bun, cu aspiraţii corecte. Dar în privinţa a ceea ce revine ocupaţiilor teosofiei

sau ştiinţei spirituale, nu este vorba să se predice pur şi simplu această iubire fraternă generală, cuprinzătoare a omenirii, ci să se creeze metodele şi condiţiile prin care să fie posibilă o adevărată şi reală fraternitate a omenirii, prin care aceasta să poată fi şi înfăptuită. Desigur că în vremea noastră există şi alţi oameni care fac aceleaşi afirmaţii; dar le lipseşte privirea de ansamblu.

Dacă vom considera întreaga existenţă omenească din vremurile străvechi şi până astăzi şi apoi comparăm viaţa cotidiană a prezentului nostru cu ceea ce exista din toate timpurile, vom găsi, conform părerii multor oameni, că anumite forme de viaţă nu s-au schimbat deloc: bogaţi şi săraci au existat întotdeauna, sărăcie şi mizerie pe de o parte, bunăstare şi mulţumire pe de alta, şi ele nu au fost niciodată create pe pământ prin vreo mişcare spirituală. Din această cauză nici nu s-ar putea crede că o mişcare spirituală atât de „idealistă" cum este cea teosofică ar putea exprima ceva considerabil tocmai asupra a ceea ce trebuie modificat în raport cu profesiunile şi câştigul.

Vom considera însă cel mai bine tema noastră de azi dacă vom aduce înaintea ochilor, în adevăratul sens spiritual-ştiinţific, cele două concepte, de profesiune şi câştig. În acest context se va dovedi că, înainte de toate, este imperios necesar să cultivăm o gândire profundă, pentru a pătrunde în ceea ce ne oferă viaţa noastră multiplu configurată în privinţa profesiunii şi a câştigului. Expresia „bogaţi şi săraci" a existat desigur, întotdeauna. Dar aceasta nu spune nimic, dacă vrem să înţelegem viaţa. Dacă însă aruncăm o privire în lumea înconjurătoare şi o comparăm cu ceea ce era ea acum câteva sute de ani, sau chiar la intervale mai scurte de timp, se va dovedi că forma vieţii s-a modificat considerabil, că ceea ce constituie astăzi motivul mizeriei şi sărăciei, al disperării, dezolării şi lipsurilor, este produs printr-o formă de viaţă

complet nouă. Se dovedeşte că ar fi foarte necesar ca oamenii din cele mai largi cercuri să se gândească mai mult asupra problemei modificării raporturilor omului faţă de profesiune şi câştig. Cine cuprinde cu privirea această viaţă, aşa cum s-a dezvoltat ea treptat de-a lungul secolelor, dacă o analizează cu o gândire matură, va trebui să-şi spună că o anumită clasă socială, despre care este vorba aici înainte de toate, dacă vrem să spunem ceva cu adevărat considerabil relativ la această problemă, a fost creată abia în ultima vreme, şi că tocmai în această clasă socială dobândeşte tot mai mult însemnătate ceea ce ni se dezvăluie în timpul nostru, cu toată intensitatea, prin problema profesiunii şi câştigului. Dacă mergem mai adânc în lucruri, vom vedea că în această problemă se arată ce înseamnă faptul că pe de o parte omenirea parcurge un progres, iar pe de altă parte ea nu este capabilă să-şi urmărească propriul progres, cu interesul şi cunoştinţele necesare. Cel pe care îl denumim astăzi muncitorul modern, muncitorul industrial, este, în forma sub care există astăzi, doar un produs al evoluţiei omenirii din ultimele secole.

Toate acestea sunt legate de remarcabilul, admirabilul, grandiosul progres realizat în evoluţia omenirii. În ziua de astăzi, pământul este presărat cu produse ale gândirii omeneşti, ale invenţiilor, descoperirilor şi artei umane. Peste tot unde oamenii construiesc fabrici şi uzine, unde se excavează pământul, se caută comorile solului şi metalele pământului, peste tot avem rezultate ale gândirii omeneşti. Progresele cunoaşterii naturii, stăpânirea legilor naturii, tot ceea ce a creat gândirea omenească, activitatea spirituală umană în decursul secolelor, le vedem ca şi cum ar fi cristalizate în industria noastră, în firele de tot soiul ce străbat pământul, în mijloacele noastre moderne de transport. Toate şi-au pus amprenta asupra vieţii noastre. Tot

ceea ce a creat puterea spirituală umană a fost pus în practică abia de către muncitorul modern, numit în mod obișnuit, muncitor proletar. Și abia o dată cu el a apărut într-adevăr prima formă modernă a calamității noastre în raport cu profesiunea și câștigul. Și aproape că nu există nici o pătură și nici o clasă socială, din orice domeniu al vieții, care să nu fie afectate de ceea ce s-a creat pentru omenire în felul acesta.

Să ne întrebăm acum dacă gândirea omenească și interesul uman sunt capabile să creeze și acea structură socială care să se afle într-o anumită armonie, într-o anumită concordanță cu ceea ce a creat puterea spirituală umană în domeniul tehnic și industrial. Să ne gândim deocamdată ipotetic ce ar fi fost dacă oamenii sau o individualitate umană ar fi fost capabilă să-și folosească puterea spirituală care s-a cristalizat într-un mod atât de grandios în mașini, bănci și sisteme de circulație, pentru a-i aduce, pe aceia care sunt încadrați în această evoluție, în structura socială corespunzătoare. Nu vrem să ne situăm pe același punct de vedere cu un mult citat cercetător al naturii [Nota 86], care afirmă că tot progresul grandios al spiritului omenesc, al științei omenești, al industriei și transportului nu a dus la nici un progres în evoluția morală a omenirii, dar dacă am privi la ceea ce a produs omenirea în raport cu morala și comportamentul civilizat, se poate afirma că ne aflăm încă la nivelul străvechi al barbariei. Nu vom continua această părere prin alte considerații mai profunde, dar este totuși adevărat că tuturor cuceririlor tehnice și științifice pe care le admirăm astăzi în domeniul exterior și interior, nu li se opune nimica în domeniul vieții sociale, al structurii sociale. Vedem cum incompatibilitatea gândirii sociale în raport cu activitatea industrială se conturează în modul cel mai variat în dizarmonia dintre dorurile omenești, necesitățile omenești

şi idealurile umane, ba chiar în nivelul simplu de trai, natural uman şi ceea ce oferă viaţa în realitatea ei tuturor oamenilor.

Ar fi o sarcină a celor mai largi straturi ale populaţiei, din toate clasele sociale şi din parlamente, să se gândească tocmai la această problemă, în ea fiind conţinut ceva de importanţă mondială. Şi tocmai mişcarea teosofică trebuie să fie cea care să încerce – fără să creadă că prin câteva dogme abstracte, prin câteva reţete preluate din fabrica de gânduri poate rezolva ceva, ci prin dăruirea proprie şi prin cunoaşterea omului adevărat, – să încerce să dezvolte şi să răspândească în lume o gândire sănătoasă, profundă şi în acest domeniu. Esenţialul în acest domeniu este ca oamenii să se educe lăuntric să vadă lucrurile din acest domeniu în lumina lor adevărată.

Cei care din puncte de vedere pretins practice ar dori cu plăcere să privească dispreţuitor şi ridicând din umeri asupra unei mişcări spirituale atât de nepractice cum este teosofia, aceia ar trebui să privească în viaţă şi să înveţe din simptomele caracteristice cum să se raporteze la astfel de probleme. Prin faptul că oamenii s-au obişnuit să privească totul în formele de gândire materialiste, gândirea umană a devenit astăzi mioapă sub anumite raporturi. Cel ce se află pe teren spiritual ştiinţific şi crede că poate cunoaşte enigmele existenţei prin doar câteva concepte implantate, şi că sunt suficiente doar câteva concepte pentru a construi întreg eşafodajul lumii până la om, acela se înşeală. E drept că pentru o cuprindere superficială a lucrurilor sunt suficiente câteva concepte, dar nu şi pentru aprecierea exactă şi profundă a vieţii. Ştiinţa spirituală este incomodă. E drept că nu pentru aceia care se opresc la ceea ce este conţinut în cuvinte şi se limitează apoi la o concepţie abstractă asupra vieţii, ci ea este incomodă pentru aceia care se încumetă să pătrundă mai adânc în ea. Căci ea nu are nimic de a face cu

nişte reprezentări mecanice, ci con-strânge la însuşirea de concepte speciale pentru diversele trepte ale existenţei. Iar aceste concepte speciale sunt de aceea călăuze bune în viaţă.

Când oamenii deschid o carte de ştiinţă spirituală în care sunt expuse lumea fizică, cea astrală, ca şi alte lumi spirituale superioare, tăinuite în lumea noastră, şi apoi se mai spune că omul nu ar consta numai din ceea ce se poate vedea cu ochii şi pipăi cu mâinile, ci că se poate trăi şi în domenii superioare, ei spun că toate acestea ar fi prea complicate şi că în felul acesta lucrurile prea sunt tipizate. Pentru ei, lumea este simplă, iar cel care nu o expune ca fiind simplă stârneşte neîncredere din capul locului. Că lumea ar fi simplă, este o afirmaţie comodă. Acest lucru se poate afirma, dar el nu este adevărat. Conceptele uzuale nu sunt potrivite pentru o adevărată pătrundere în viaţa reală care ne înconjură într-adevăr. Există mulţi oameni care nu dispun de mai multe concepte decât paşii pe care îi fac zilnic. Faptul că astfel de oameni ajung la idei cu totul ciudate asupra vieţii, este de la sine înţeles. Astfel de oameni se vor trăda, desigur, abia când vorbesc sau când scriu. V-aş putea da nenumărate exemple în acest sens.

Vreau să vă expun două exemple din marea mulţime, care vă pot dovedi cât de repede rezolvă problemele vieţii oamenii care sunt de fapt însărcinaţi să judece asupra vieţii, sau care se simt chemaţi să o facă.

Există un om care a scris o carte [Nota 87]. Acest fapt nu este cu nimic deosebit, căci uneori este chiar greu să găseşti într-o societate un om care încă să nu fi scris o carte. Deci acest om a scris o carte despre viaţă. El spune în această carte că s-a gândit mult la funcţiile banului, şi care ar fi însemnătatea lor în viaţa noastră exterioară. Apoi a trebuit să înveţe, printr-o experienţă deosebită, că banii nu reprezintă decât un fel de mijloc în cadrul unui anumit cerc al societăţii

şi că ei nu au propriu-zis o însemnătate reală. Acest lucru l-a învăţat prin faptul că a făcut o călătorie în America de Sud. Avea o sută de dolari la el, dar cu toate acestea a flămânzit înfiorător, căci nu a primit nimic în schimbul banilor săi. Şi, când a ajuns la o colibă unde a primit ceva de mâncare, i s-a spus să nu se mai ostenească cu dolarii lui, pentru că nu poate face nimic cu ei.

Acest om avea nişte concepte atât de „limpezi", încât, pentru a constata astfel de lucruri, a trebuit să călătorească până în jungla braziliană! Dar, mai mult, ştiţi că a fost scrisă o carte de către un funcţionar ministerial, *Kolb*. Acestei cărţi i se cuvine toată aprecierea. Trebuie să apreciem faptul că un funcţionar ministerial a acceptat să lucreze ca muncitor obişnuit în America, printre altele într-o fabrică de biciclete, participând împreună cu ceilalţi muncitori la toată truda şi osteneala pe care nu le cunoscuse mai înainte. Acest om a scris aşadar şi el o carte, în care spune: Acum am învăţat să judec altfel viaţa, decât eram obişnuit mai înainte. Când mai înainte vedeam un om cerşind pe stradă, îmi spuneam: De ce nu munceşte vagabondul? Acum ştiu. Şi el adaugă semnificativ: Da, cele mai importante şi mai semnificative probleme ale economiei naţionale pot fi administrate foarte bine şi comod de la masa verde, dar în viaţă lucrurile stau cu totul altfel. Toată aprecierea pentru faptul că cineva din cercul său social întreprinde aşa ceva, şi toată aprecierea pentru faptul de a recunoaşte deschis şi liber lucrurile.

Însă acum iată şi reversul medaliei. Să facem abstracţie de om şi să privim realitatea ca atare. Ce înseamnă când cineva care trăieşte în Europa şi are un post plin de răspundere, de ale cărui măsuri depind multe, suferinţa, bucuria, fericirea şi nefericirea multor oameni, ce înseamnă când acest om trece prin lume ca şi cum ar fi legat la ochi? Nu trebuie să ne întrebăm cum a trecut el de fapt prin lume, cum

a studiat şi cum s-a format. Căci dacă ţinem ochii deschişi şi vedem ceea ce ar fi trebuit el să vadă – căci dacă te afli în viaţă trebuie să ştii anumite lucruri – atunci trebuie să ne întrebăm dacă aceşti oameni au trecut prin viaţă cu ochii închişi şi au trebuit să meargă în America pentru a afla că în junglă nu se poate plăti cu bani şi pentru a afla de ce vagabondul nu lucrează în loc să cerşească. Nu ar trebui să spunem că un asemenea timp – în care este posibil un asemenea simptom, în care gândirea este atât de mioapă – are nevoie de gânduri la fel de clare şi de sigure în privinţa structurii sociale, cum au fost cele care au putut fi înfăptuite într-un mod admirabil de-a lungul secolelor în privinţa maşinilor şi industriei? Dacă teosofia sau ştiinţa spirituală nu sunt cuprinse ca o abstracţie, ca predică de fraze frumoase, ci ca o vestire a ceea ce stă în realitate la baza întregii lumi, atunci tocmai ea ne va oferi această reală cunoaştere a omului.

Despre aceasta vrem să discutăm astăzi mai amănunţit. Dacă privim ceva mai adânc în transformările care s-au îndeplinit de secole încoace şi care pătrund prin ultimele lor vlăstare în prezentul nostru, atunci trebuie să ne spunem că profesiunea şi câştigul s-au schimbat foarte, foarte mult în privinţa raportului lor cu omul. Desigur că mai există şi astăzi oameni care cunosc frumoasele cuvinte rostite de *Goethe* „Bucuria şi iubirea sunt aripile faptelor mari". Într-adevăr, bucuria şi iubirea sunt aripile faptelor mari. Şi trebuie să fie aripile din viaţa omenească, dacă e să existe un progres real al omenirii şi o adevărată fericire a omenirii. Căci artistul, atunci când îşi exprimă lăuntricul său cel mai profund, poate spune: numai atunci pot lucra cu adevărat, numai atunci produc ceva folositor, când mă însufleţeşte bucuria muncii mele – adevărat, prea adevărat! Dar cât de departe este viaţa noastră de acest adevăr! Ajungem la un capitol trist în raport

cu profesiunea şi câştigul, dacă ne punem această problemă în faţa sufletelor.

Să comparăm artistul creator, care îşi creează operele din bucurie şi iubire [Nota 88] în folosul oamenilor, pentru bucuria şi înălţarea oamenilor, cu muncitorul care lucrează în minele întunecate, să zicem din Sicilia. Acolo găsiţi muncitori care nu sunt numai oameni adulţi, căci mişună printre ei copii de şapte, opt, nouă şi zece ani, care sunt dirijaţi într-acolo în modul cel mai îngrozitor, şi care îşi petrec viaţa – cu excepţii nesemnificative – acolo jos. Şi dacă veţi cunoaşte impulsul din care sunt mânaţi aceşti oameni la muncă, atunci veţi înţelege ceva care altfel este foarte greu de înţeles. Există o dispoziţie înspăimântătoare de adversitate şi aversiune faţă de viaţă, căci aceasta o aflăm prin trăirea unor astfel de lucruri, care sunt altfel destinate să producă bucurie şi fericirea vieţii. Omul care munceşte în felul acesta – eu nu spun poveşti, şi subliniez că-mi vine foarte greu să descriu aceste realităţi –, acela îşi poate exprima dispoziţia sufletească, cea care la ceilalţi oameni se exprimă în cântece vesele şi voioase – într-un cântec cum este acesta:

Blestemată fie mama care m-a născut,
Blestemat preotul care m-a botezat.
Dacă m-aş fi născut un p…*,
Aş fi devenit măcar…* [Nota 89]

* Lipsă text în stenogramă.

Alăturaţi aceste versuri, cuvintelor: “Bucuria şi iubirea sunt aripile faptelor mari” şi încercaţi să vedeţi din aceasta necesitatea atingerii unei concepţii faţă de lume care să mişte inimile atât de profund încât ea să fie îmbinată evoluţiei noastre umane materiale, deoarece este ceva ce ţine de structura vieţii, de industrie, transport şi tehnică.

Dar putem aduce și în alt mod în fața sufletelor noastre apariția mașinilor din ultimul secol, în relația cu profesiunea și câștigul. Nu trebuie să mergem prea departe ca să găsim expresia: „Meseria este brățară de aur". De ce? Existau mulți oameni care aveau o legătură personală profundă a sufletului cu munca lor și cu produsele pe care le realizau. Încercați să vă imaginați orașele Evului Mediu. Încercați să priviți amănunțit fiecare broască de ușă și fiecare cheie și încercați să vă transpuneți apoi în atelierele în care se executau aceste lucruri. Imaginați-vă cu câtă bucurie și iubire munceau oamenii și cum muncitorul punea o părticică din sufletul său în produsele pe care le crea.

Acum încercați să vă reprezentați, dimpotrivă, muncitorul din industrie, din fabrici, care prelucrează și execută doar o părticică, a cărei corelație cu întregul el nu o cuprinde. Lui îi lipsește intimitatea legăturii cu ceea ce este produsul său, munca sa. Ori această relație personală este ceva extraordinar de important. Este ceva care ne va pune tot mai limpede înaintea sufletului cele două concepte de profesiune și câștig. Este cu totul altceva, atât în privința câștigului cât și în privința muncitorului, atunci când omul are o participare personală la produse, la forma, la organizarea, la aspectul oferit de produs prin înfățișarea sa, decât atunci când nu există decât interesul față de câștig, adică pentru salariul ce se obține în schimb. Profesiunea se exprimă în munca ce devine produs. Câștigul se exprimă în ceea ce obține egoismul omului ca salariu pentru produse. Astfel trebuie să alăturăm cele două concepte și o putem face punând meseriașul de altădată alături de muncitorul modern. Totul s-a schimbat până în cele mai mici amănunte, atât în privința a ceea ce poartă în sine, cât și a ceea ce au în jurul lor. Întreaga tragedie în privința profesiunii și a câștigului, declanșată prin apariția mașinilor în viața omenească, este

exprimată într-o scurtă poezie frumoasă, alcătuită de un poet contemporan, din păcate mult prea puţin cunoscut:

Dărăpănată în pădure,
Lângă cărare, este fierăria;
Din ea nu mai răsună bătaia ciocanelor,
Nici cântecul voios de lucru.
Nu departe se înalţă
O clădire înaltă
În care stăpânesc în încăperea maşinilor
Oamenii de la forjă înnegriţi de funingine.
Cu cuie de la fabrică
A fost bătut sicriul
În care fierarul sărăcit
A fost purtat la groapă. [Nota 90]

În aceste douăsprezece rânduri vi se prezintă cotitura din ultimul secol în privinţa profesiunii şi câştigului. Trebuie să extragem doar două versuri: „Din fierărie nu mai răsună bătaia ciocanelor / Nici cântecul voios de lucru". Ele exprimă această cotitură. Prin ele ni se pune în faţa sufletului tot ceea ce este esenţial privitor la profesiune şi câştig. Să ne imaginăm un om care-şi cântă cântecul său voios în timp ce bate cu ciocanul şi să încercăm să vedem dispoziţia sufletească a celui care-şi însoţeşte lucrul cu un cântec vesel, şi apoi să încercăm să ne reprezentăm dispoziţia sufletească a unui om care este muncitor plin de funingine într-o fabrică. Nu poate fi sarcina unui reprezentant al ştiinţei spirituale de a predica o reacţie în vederea restabilirii vechilor relaţii, sau să împiedice lucrurile care s-au dezvoltat prin progresul omenirii, şi care trebuiau în mod necesar să intervină. Noi nu avem de criticat ceea ce trebuia să se întâmple. Dar trebuie să ne fie clar că de oameni depinde şi că în oameni se află posibilitatea de a lucra, prin activitatea lor spirituală, în perspectiva binelui şi progresului omenirii.

Mulţi vor spune: Dar vedem totuşi suficienţi oameni care sunt bine pregătiţi să gândească asupra problemei sociale, să gândească asupra a ceea ce trebuie să se întâmple. Însă există o anumită diferenţă, care este foarte mare, între ceea ce are de spus ştiinţa spirituală şi ceea ce reprezintă dispoziţia sufletească generală a timpului nostru. Această dispoziţie generală a timpului poate fi adusă în termeni generali înaintea sufletelor. Cei care au studiat, spun: Voi, teosofii, predicaţi că oamenii trebuie să devină mai buni, să-şi dezvolte iubirea şi aşa mai departe. Dar pe noi nu ne preocupă asemenea copilării de genul „evoluţia sufletului omenesc", „maturizare umană pentru o viaţă mai bună şi spre binele omenirii", căci noi ştim că nu este vorba de oameni, ci de relaţii interumane. Aşa spun mulţi, şi nu numai profesori, ci şi oamenii de la masa verde a socialismului. Ceea ce se anunţă acolo este la fel de arogant ca ceea ce este răspândit de la alte mese verzi. Peste tot se predică: Îmbunătăţiţi relaţiile, şi oamenii se vor îmbunătăţi de la sine. Acest lucru este declamat de tot soiul de oameni inteligenţi, care apar unul după altul.

Aş putea să vă dau multe exemple din viaţa nemijlocită. Doar trei paşi ar trebui să fac pentru a vă indica un punct din care cineva (dintre teosofi) spunea: Acestea sunt idei absurde! Este vorba ca relaţiile să fie îmbunătăţite. Dacă oamenilor li se dau condiţii de viaţă mai bune, ei vor deveni de la sine mai buni. Ascultăm acest cântec în privinţa relaţiilor actuale profesionale şi de câştig, cântat mereu în toate variaţiunile sale. Dacă ceva nu este în regulă, nu se consideră că ar fi din cauza oamenilor, ci că ar trebui dată o nouă lege pentru ca relaţiile să se modifice. Şi dacă ceva nu este corect într-un anumit domeniu, ei spun că oamenii imaturi, care nu pot avea o judecată corectă, trebuie protejaţi faţă de cei care vor să-i exploateze într-un domeniu sau altul.

Dacă acestea s-ar spune de exemplu relativ la anumite metode de vindecare, atunci am putea întreba: Nu ar fi mai normal şi nu ar fi de la sine înţeles că este sarcina acelora care văd în lucruri să le explice oamenilor, astfel încât ei să se îndrepte din propria lor judecată în direcţia în care trebuie să se îndrepte? Căci nu poate fi vorba despre relaţii, ci numai despre evoluţia sufletului omenesc.

Acest materialism provenit din modul de gândire atomist este adânc înrădăcinat în gândirea timpului nostru, şi a fost transferat şi asupra relaţiilor sociale. Mulţi discută asupra acestor lucruri, dar discuţiile duc doar la dezbateri nesfârşite. Cel care cunoaşte taina dezbaterilor, acela ştie că asupra importanţei omului se poate discuta la nesfârşit şi pro şi contra. Dar nu este vorba de a aduce argumente infinite pro sau contra, ci şi de a resimţi ponderea temeiurilor. Un om care a fost chemat să rostească o sentinţă în acest domeniu, deoarece a fost un om genial, este englezul *Robert Owen* [Nota 91]. El a fost genial nu numai prin faptul că a vrut să-i facă pe oameni fericiţi, dar şi prin faptul că avea o mare compasiune pentru mizeria socială. El a reuşit să organizeze o colonie model, unde a obţinut multe lucruri frumoase. Organizase lucrurile în aşa fel încât printre muncitori, care puteau impresiona prin exemplul lor, erau intercalaţi beţivi, şi aşa mai departe. El a obţinut în felul acesta unele rezultate bune. Aceasta l-a încurajat să întemeieze o altă colonie. Din nou a procedat în aşa fel încât să poată înfăptui anumite idealuri pe care le avea. Dar, după un timp, evoluţia situaţiei din colonie a fost de aşa natură încât el a trebuit să constate că aceia care nu aveau ca predispoziţii hărnicia şi dorinţa de a lucra, deveniseră paraziţi ai coloniei. Atunci el a spus – şi aceasta a fost ca o recunoaştere – nu, cu organizarea generală trebuie să aşteptăm până când oamenii sunt aduşi la un anumit nivel. Numai prin transformarea sufletelor omeneşti

se poate realiza bunăstarea şi progresul, şi nu printr-o simplă organizare. Acestea au fost afirmate de către un om care avea dreptul să o facă deoarece el pornise de la înţelegerea conferită de un impuls sufletesc şi fusese învăţat de către experienţă. Din astfel de realităţi trebuie să învăţăm, nu din teoriile abstracte. Dar ce ne oferă o gândire capabilă de viaţă în acest domeniu? O gândire exactă şi vie ne arată în acest domeniu că toată organizarea, care poate deveni apăsătoare şi înspăimântătoare pentru oameni, este făcută de către oameni. Se alcătuiesc organizări omeneşti, care devin cauza sărăciei şi mizeriei nu numai prin faptul că au fost făcute de către oameni. Cel care vrea într-adevăr să înţeleagă lucrurile să încerce o dată să studieze parcursul istoriei, să studieze cum trăiesc astăzi oamenii încadraţi ici şi colo în viaţă. Cine i-a încadrat astfel? Nu puteri sociale nedeterminate, ci gânduri omeneşti, sentimente şi impulsuri volitive omeneşti. Trebuie să intercalăm aici afirmaţia: Omul poate suferi numai datorită oamenilor. Orice altă suferinţă nu intră în considerare din punct de vedere social.

Nu este de dorit ca un cercetător spiritual să se erijeze drept critic al necesităţilor istorice. Este necesar să ne clarificăm faptul că relaţiile au fost create de către oameni şi că, o dată create, ele au adus sărăcie şi mizerie numai datorită aplicării unei gândiri incorecte în aceste relaţii. Nu este greu de întrevăzut faptul că o gândire mioapă, o gândire care nu are nici o presimţire despre marile, grandioasele corelaţii cosmice nu poate crea o organizare care să poată aduce fericire şi bunăstare în omenire. Prin afirmaţia că trebuie să fim altruişti, că trebuie să iubim oamenii, este ca şi cum am spune unei sobe: Tu eşti o sobă, fii iubitoare şi călduroasă, căci este sarcina ta morală să încălzeşti camera – dar soba nu se va încălzi! Dar dacă faceţi foc în ea, se va încălzi! Desigur că predici despre iubirea generală a oamenilor pot fi răspândite

în lume. Dar realizarea practică a ceea ce ne face capabili să intervenim configurând în lumea exterioară în aşa fel încât din aceasta să crească bunăstarea şi o binecuvântare pentru omenire, acestea depind de relaţiile dintre oameni.

O epocă materialistă va vedea în om numai ceea ce se poate apuca cu mâinile, ceea ce se poate percepe cu ochii fizici. Dar omul este mai mult decât atât. El este o fiinţă spirituală, sufletească şi fizică. Şi tot ceea ce poate aduce oamenilor folos şi binecuvântare poate proveni numai din faptul că este luată în considerare întreaga entitate a omului, şi anume în raporturile tot mai complicate ale prezentului şi viitorului. Ştiinţa spirituală ne arată această fiinţă adevărată a omului, ne prezintă fundamentul său şi ne conduce astfel într-un cu totul alt mod la o înţelegere a omului şi a lumii. Ceea ce putem realiza în lume prin profesiune şi câştig nu o putem face decât printr-o viaţă bucuroasă de activitate. Gândiţi-vă ce ar însemna dacă oamenii şi-ar putea îndeplini activitatea ca în cântecul voios de lucru. Fierarul de odinioară putea să o facă, deoarece el îşi cunoştea munca de la începutul ei şi până la produsul final. Munca nu poate proveni din câştig, nici o muncă nu a provenit din câştig. Încercaţi să vă aruncaţi privirea asupra muncii simple: ea se desfăşura într-un ritm, ciocanul fierarului bătea în ritm, iar cântecul însoţea ritmul. Impulsuri comparabile cu bucuria şi iubirea erau cele care îndemnau la lucru. Cu cât mergeţi mai mult înapoi în timp, cu atât mai mult veţi constata că profesiunea şi câştigul sunt două lucruri complet diferite.

Ceea ce realizează omul prin activitatea sa, o face dintr-un impuls faţă de această activitate. Altceva este să dobândeşti un câştig. Şi motivul mizeriei noastre moderne este tocmai faptul că profesiunea şi câştigul, salariul şi munca, au devenit una şi se suprapun. Cu aceasta trebuie să culmineze consideraţiile noastre [Nota 92]. Un om care

prelucrează la modul actual într-o fabrică o mică verigă dintr-un produs nu va putea niciodată dezvolta dăruirea ce îl caracteriza pe meseriaşul dinainte; acea dăruire este irepetabilă. Nu va mai fi niciodată posibil, în relaţiile complicate ale viitorului, ca domeniul de activitate să fie străbătut de un cântec voios. Acest cântec legat de un produs a dispărut!

Ne punem întrebarea: există un alt impuls ce poate apare ca înlocuitor? Dacă privim şirul anilor în care au fost create tot mai multe fabrici şi tot mai mulţi oameni au fost mânaţi înspre mizeria modernă a profesiunii şi câştigului, atunci vedem că se crede că evoluţia viitoare poate fi pur şi simplu înnădită de trecutul în care bucuria şi iubirea mai erau încă impulsurile pentru muncă. Dar omenirea nu a creat un înlocuitor pe care oamenii să-l poată alătura produsului. Ceea ce a trecut nu poate fi readus, dar se poate face altceva. Cum pot deveni bucuria şi iubirea din nou impulsuri, noi aripi pentru munca zilnică? Cum pot fi ele create?

Se poate obiecta: cum să creezi impulsuri de dăruire faţă de o muncă murdară şi dezgustătoare? Dar există asemenea impulsuri. Gândiţi-vă numai la ceea ce fac mamele când fac o astfel de treabă din iubire pentru copiii lor. Gândiţi-vă de ce este în stare un om când face ceva din iubire pentru ceilalţi oameni. Atunci nu este nevoie de iubire faţă de produsul muncii, ci de o legătură între oameni. Nu puteţi readuce iubirea faţă de produs, căci ea era legată de relaţiile primare, simple. Dar ceea ce trebuie să aducă viitorul este marea înţelegere ce cuprinde totul şi iubirea de la om la om. Înainte ca fiecare om să-şi poată afla din impulsul cel mai adânc – pe care nu îl poate conferi decât o mişcare spirituală mondială – imboldul înspre activitate, înainte ca el să fie în stare să-şi îndeplinească munca din iubire faţă de semenii săi,

nu este posibil să se creeze impulsuri reale pentru o evoluţie viitoare în sensul fericirii oamenilor.

Ne-am propus astfel drept impuls ceea ce ştie orice ştiinţă secretă din timpuri imemoriale. Există chiar o lege spirituală care sună astfel: În viaţa socială este folositor şi spre fericirea oamenilor numai ceea ce oamenii nu fac pentru ei înşişi, ci pentru întreaga colectivitate [Nota 93]. Orice activitate pe care oamenii nu o fac decât pentru sine trebuie să ducă la un dezastru. Aparent este o lege dură, dar această lege dură este rezultatul adevăratei cunoaşteri.

Iată ceea ce trebuie să aducă teosofia sau ştiinţa spirituală omenirii de astăzi: capacitatea de a înţelege din nou o asemenea afirmaţie. Ceea ce trebuie să cuprindă toţi oamenii sau anumite grupe de oameni a devenit în concepţia materialistă o noţiune cu totul abstractă, pe care nu o mai poate preda nici un impuls moral. Gândiţi-vă numai cum se vorbeşte despre sufletele popoarelor, sau despre sufletele-grup. În modul de exprimare nu este conţinut nimic real! Oamenii trebuie să-şi clarifice din nou faptul că există entităţi care trăiesc în lumile spirituale şi că astfel de suflete-grup există şi sunt realităţi. Am ajuns cu evoluţia noastră până acolo încât tocmai în timpul nostru există concepţii care reprezintă exact opusul ştiinţei spirituale şi care, de exemplu, nu văd într-un grup de oameni, într-o apartenenţă comună, decât o formalitate. Ştiinţa spirituală ne arată însă că în elementul vizibil, în fizic, nu este conţinută întreaga existenţă, ci că la baza a tot ceea ce este vizibil se află ceea ce trece dincolo de fizic, se află nesensibilul, suprasensibilul, astfel încât lucruri ca spiritele colectivităţilor şi spiritele grupurilor nu mai sunt o abstracţiune pentru noi. Astfel, avem o formulare exactă atunci când spunem că nu de muncă este vorba, chiar dacă ea este atât de apreciată. Despre muncă este vorba numai în contextul omenirii, atunci când ea este

folositoare pentru alţi oameni sau, după cum spunem noi, este o muncă productivă.

Să încercăm să lămurim lucrurile printr-un exemplu simplu: pe o insulă trăiesc doi oameni. Unul produce lucruri care potolesc foamea lui şi a celuilalt, care fac posibilă existenţa. Şi celălalt munceşte îngrozitor de mult: el se ocupă cu aruncarea de pietre dintr-un loc într-altul; le aruncă cu hărnicie, şi apoi se duce şi le aruncă înapoi. Este îngrozitor de harnic; poate fi înspăimântător de harnic. Dar munca sa nu are nici o însemnătate, este întru totul neesenţială. Căci nu este vorba să muncim, ci să facem ceva care este în folosul celuilalt. Folositoare este activitatea de aruncare a pietrelor încoace şi încolo numai dacă ea produce bucurie omului care o îndeplineşte. Dar dacă printr-o anumită organizare el este obligat să primească un salariu pentru muncă, atunci munca este lipsită de importanţă pentru context. Căci ea trebuie să stea într-un context reglat prin înţelepciune şi structurare. Cel care priveşte în corelaţiile lucrurilor, acela ştie că cele mai importante activităţi sunt cele realizate independent de câştig. Câştigul trebuie să fie ceva în sine. Cum se menţin oamenii reciproc, este o întrebare în sine. Dar impulsul de activitate nu trebuie şi nu poate să provină din egoism, ci trebuie să se formeze relativ la colectivitate.

Ceea ce realizează un om este folosit de către alţi oameni. Dacă oamenii au nevoie de ceea ce produc eu prin munca mea, atunci activitatea mea, care corespunde capacităţii mele, poate fi mai restrânsă dacă dispun de capacităţi mai reduse, sau poate fi considerabilă, dacă am o capacitate înaltă. Şi dacă oamenii au nevoie de această muncă, acest fapt este un impuls pentru munca mea, care-mi poate conferi o dispoziţie sufletească de cântec voios. În acest sens însă trebuie să dispunem de impulsurile şi de capacitatea de a privi în inimile oamenilor şi de a vedea că

acestea pot să devină ceva pentru noi. Dacă înţelegem să ne identificăm cu ceea ce simt oamenii în inimile lor, vom şti că aceasta reprezintă esenţa omului. Atunci lucrăm în colectivitate şi ne însuşim gândirea socială. Veţi spune poate că nici un om nu aruncă pietre dintr-un loc într-altul. Dar acest fapt se petrece continuu în relaţiile actuale, numai că oamenii nu îl văd. Ei sunt prea miopi. Cel care învaţă să gândească social ajunge în curând să conştientizeze această realitate. Gândiţi-vă că vă aflaţi undeva, găsiţi o vedere frumoasă şi scrieţi douăzeci de vederi fără a avea ceva de împărtăşit. Cine priveşte mai adânc în lucruri nu va vedea numai vederea cu imagini, ci va vedea şi mulţi poştaşi care trebuie să urce şi să coboare atâtea trepte. Câtă muncă s-ar fi economisit, dacă vederile nu ar fi fost scrise!

Aici poate interveni cineva care să spună: Prin faptul că au fost scrise atâtea vederi, un singur lucrător nu mai este de ajuns. Va fi angajat un altul, şi în felul acesta va primi şi celălalt o pâine. Dar nimeni nu se gândeşte că în acest mod nu se realizează o muncă productivă. Căci este o muncă prin care nu se produce nimic. Prin faptul că veţi constrânge un om să execute o activitate şi îi veţi procura o remunerare pentru aceasta, nu veţi crea un ajutor pentru omenire. Căci trebuie să privim în structura existenţei, aşa cum ne-o poate da numai educaţia spiritual-ştiinţifică. Trebuie să ne fie limpede că aceste lucruri nu trebuie să preocupe numai pe câţiva economişti. Fiecare om individual trebuie adus la capacitatea de a dezvolta această gândire socială şi ea este ceea ce izvorăşte din înţelepciunea spiritual-ştiinţifică drept atitudine moral-spirituală, încât sufletul omului să devină deschis şi liber, şi să gândească până la capăt lucrurile pe care le vede în jurul său, astfel încât să nu se mai spună că trebuie create locuri de muncă pentru şomeri. Căci nu este vorba să se dea de lucru unuia sau altuia, ci se pune problema

activităţii desfăşurate, care trebuie să reprezinte ceva necesar pentru omenire. Dacă privim astfel lucrurile, ni se arată limpede că ceea ce trebuie să devină în viitor impuls pentru activitatea noastră, ceea ce trebuie preluat în profesiunea noastră, şi care trebuie să fie un sentiment de apartenenţă la grupuri umane, sentiment care să reverse dintr-o adevărată înţelepciune, sentimentul social viu, este ceea ce trebuie să dobândească loc în fiecare suflet omenesc. Nu iubirea abstractă, nu acea iubire care vorbeşte doar de iubire, şi care vede doar până în vârful nasului ei, ci numai iubirea străluminată de cunoaştere poate aduce o îmbunătăţire în relaţiile interumane.

De aceea, ştiinţa spirituală nu poate fi o reunire de dogme şi idei. Ideile există de dragul sufletului. Ceea ce contează pentru ştiinţa spirituală, sunt oamenii vii. Cu cât sunt mai mulţi oameni cuprinşi de această înţelepciune, cu atât mai multă iubire adevărată va exista, şi cu atât mai mult va servi acest fapt progresului şi fericirii oamenilor. Astfel vom afla că prin faptul că profesiunea se întemeiază pe dăruirea faţă de omenire, iar câştigul se întemeiază pe grija pentru subzistenţa oamenilor, prin faptul că se gândeşte întru totul în această direcţie, prin aceasta omenirea va putea avea parte de fericire. Cercetătorul de ştiinţă spirituală nu va crede că se poate schimba prin dogme ceva de azi pe mâine. Pentru cel care este solid ancorat pe terenul ştiinţei spirituale este limpede faptul că sufletul poate trăi în iubirea activă şi că, prin faptul că oamenii sunt cei care întemeiază cunoaşterea, se poate acţiona întru fericirea omenirii. Atunci un om cum este Kolb nu va trebui să meargă în America pentru a afla că de la masa verde se iau prea uşor decizii în problemele sociale, ci un curent din viaţa publică îi va deschide ochii şi el nu va trebui să meargă legat la ochi prin lume. Cel mai bun şi mai frumos rod al concepţiei spiritual-ştiinţifice despre lume

se va obţine atunci când oamenii nu vor fi ispitiţi înspre predici sentimentale asupra iubirii omenirii şi a fraternităţii, ci dacă ea îi va aduce, cu simţurile deschise şi libere, să vadă adevărata realitate spirituală. Prin aceasta, omenirea va împlini tot mai mult spusele lui Goethe: „De puterea ce înlănţuie toate fiinţele se eliberează doar omul ce se depăşeşte pe sine" [Nota 94].

Această maximă este valabilă în sens cuprinzător în domeniile naţional şi profesional. Numai atunci poate fi creat ceva favorabil, când întreaga noastră structură socială va fi întru totul dominată de acest principiu, încât munca noastră să nu fie pusă în slujba remunerării şi a câştigului, ci ea să fie independentă de câştig.

Există desigur oameni care spun că pretutindeni se manifestă strădania de a sustrage impulsului de câştig subiectiv tot soiul de lucruri, care să fie transferate asupra societăţii. Cel ce vorbeşte aşa ar putea vedea în funcţionar idealul omenirii, la care câştigul şi profesiunea sunt separate. Este însă vorba ca fiecare om individual să aibă impulsurile din care poate izvorî fericirea caracterizată. Unitatea nu trebuie să plutească ca o schemă abstractă, ca un nor deasupra întregului, ci ea trebuie să trăiască în fiecare suflet individual, ce indică mereu înspre înălţimea spirituală a cosmosului, aşa cum se oglindeşte ea în fiecare suflet omenesc. Numai o astfel de concepţie asupra lumii poate reuşi să înfăptuiască ceea ce este posibil şi salutar în viaţa umană colectivă.

Acest lucru a fost simţit de către marii oameni, a fost simţit de către un mare spirit, despre care se vorbeşte astăzi tot mai mult, iar unii oameni o fac cu atât mai mult cu cât îl înţeleg mai puţin. Acest spirit a spus că prin constituirea unităţii reale, adevărate, fericirea trece asupra oamenilor, şi că prin împrăştierea în multitudine şi diferenţiere se naşte

toată mizeria socială. Cea mai mare mizerie socială se creează atunci când oamenii sunt mânați în diferențieri, la modul că fiecare nu face decât ceea ce-i dictează propriul egoism. Abia când omul individual simte că ceea ce poate face el trebuie depus pe altarul omenirii, când aceste sentimente și această gândire străbat omul, abia atunci ele se pot revărsa în omenire. Ceea ce a spus Fichte este adevărat: Orice fericire constă în adevărata unitate, și orice sărăcire și mizerie în viață constă în separare și diferențiere; căci adevărata iubire nu poate fi atinsă când sufletul este durificat prin separare și multitudine, ci atunci când el află liniștea și pacea în adevărata comunitate și într-un spirit comun [Nota 95].

XII
SOARE, LUNĂ ȘI STELE

Berlin, 26 martie 1908

Tot mereu apar indicații asupra strânsei legături a omului cu viața naturii. Când întâlnim în scrierile de științe naturale indicii asupra oscilațiilor prețurilor la grâu în anumite răstimpuri, și în acest sens ni se adaugă informații relative la modificările ghețarilor sau ale nivelului apei în Marea Caspică, la primă vedere pare că lucrurile nu pot fi corelate cu toată seriozitatea. Dar se descoperă mereu corelații noi, ca și confirmarea lor. Mai pot fi constatate încă multe lucruri, și unele greșeli pot fi eliminate cu acest prilej; dar, în principal, știința aduce dovezi pentru corelațiile aparent enigmatice. Multe dintre aceste fenomene sunt corelate cu activitatea solară, printre altele și cu numărul și mărimea petelor solare, aflate când în creștere, când în scădere. Maximele și minimele lor apar cu o anumită regularitate. După aproximativ $11^1/_9$ ani se poate constata de fiecare dată un asemenea maxim. O altă comparare a

observaţiilor care au fost făcute până în ziua de azi arată că s-ar putea considera eventual o perioadă de douăzeci şi doi de ani şi jumătate.

Modificările din raporturile climatice determinate de activitatea petelor solare nu pot fi indicate cu mâna. S-ar părea că un maxim de pete solare implică o reducere a iradierii căldurii, ceea ce poate avea mari implicaţii în natură. Aşa, de exemplu, anii cu recolte bogate de struguri s-au succedat la intervale de aproximativ unsprezece ani. În ce măsură perioada stabilită de Brückner [Nota 96], cea de treizeci şi cinci de ani, în privinţa variaţiilor climatice poate fi adusă în legătură cu aceste fenomene, încă nu a fost stabilit din punct de vedere ştiinţific.

Şi ceea ce ştiinţa denumeşte epoci glaciare, – ea acceptând cinci asemenea modificări uriaşe ale chipului Pământului – este adus de către ea tot în corelaţie cu activitatea Soarelui şi poziţia axei Pământului faţă de el.

Astfel, gândirea noastră pur mecanicistă aduce fenomenele de pe Soare în corelaţie cu dezvoltarea Pământului. În alte vremuri, aceste lucruri ar fi fost considerate într-un alt mod, care este respins de ştiinţa de astăzi cu un sentiment de superioritate.

Dar ce trebuie noi să resimţim când vedem că unul dintre marii învăţaţi şi un gânditor atât de precaut ca *Aristotel* vorbeşte despre faptul că, după învăţăturile străvechi, constelaţiile ar fi zei? [Nota 97] Şi că tot restul pe care îl povesteşte concepţia populară despre zei ar fi lipsit de valoare şi ar constitui fabulaţii ale oamenilor?

Aristotel s-a exprimat cu multă precauţie relativ la această învăţătură, dar el o tratează ca pe ceva ce trebuie întâmpinat cu veneraţie şi respect.

Un asemenea răsunet al vechii înţelepciuni, de care cercetătorii actuali ai naturii fac abstracţie, ridicând din

umeri, s-a menţinut într-o formă mutilată, denaturată, în ceea ce se numeşte astăzi astrologie; dar care ne conduce totuşi, întru câtva, înapoi la străvechea înţelepciune a omenirii. Nu este uşor să ne dăm seama în ce constă această înţelepciune. Omul de astăzi vede în stele şi în Pământ corpuri pur fizice ce călătoresc în spaţiul cosmic. El va spune că este o imaginaţie copilărească să gândeşti că aceste corpuri cereşti ar putea însemna ceva pentru soarta oamenilor. Dar în vremurile vechi oamenii simţeau altfel atunci când omul se raporta la restul Universului. Căci nu aveau în vedere oasele, muşchii şi simţurile, ci senzaţiile şi sentimentele care trăiau în om. Stelele erau corpurile entităţilor spiritual-divine, iar omul se simţea străbătut de spiritul lor.

Şi dacă astăzi omul recunoaşte că în sistemul solar sunt active forţe mecanice, pe atunci el vedea puteri sufletesc-spirituale, acţionând de la o stea la alta. Marii iniţiaţi nu vorbeau despre forţe pur matematice, ci despre influenţe clădite pe puteri pur spirituale, de la o stea la alta.

Este de înţeles faptul că acest sentiment al lumii s-a modificat prin concepţia actuală despre lume, de coloratură materialistă, dar numai acela care crede că singură concepţia ultimilor cincizeci de ani este valabilă pentru toate timpurile, numai acela se poate închide faţă de ceea ce trăia în vieţuirea spirituală şi nu materială a lumii. Acelaşi lucru este valabil şi pentru concepţia care consideră Pământul ca fiind situat în centrul Creaţiunii.

Relativ la coborârea lui Christos pe Pământ, se spune astăzi că Pământul nostru nu ar fi decât un grăunte de nisip printre celelalte stele, şi de aceea nu trebuie să admitem şi nici să ne imaginăm decât că numai pentru cel care este cuprins de o groaznică supraestimare de sine, tocmai pe acest Pământ nesemnificativ ar fi coborât o zeitate. Această schimbare nu s-a petrecut din nimic. Pe atunci, oamenii

priveau în sus pentru a prelua în sine înainte de toate conţinutul spiritual al spaţiului cosmic şi nu ajunseseră prea departe în dominarea spaţiului fizic. Abia prin apariţia concepţiei materialiste asupra lumii a început să fie cucerită lumea situată la depărtări tot mai mari. Nu vrem să criticăm nimic, vrem doar să înţelegem cum s-a desfăşurat această transformare. Ea fusese iniţiată mai demult, dar abia în sec. al XIX-lea a făcut paşii cei mai admirabili. Concepţia modernă despre lume ne întâmpină cu o claritate de cristal la Kant şi adepţii săi. Imaginea pe care şi-au făcut-o aceştia despre constituirea sistemului nostru solar este în general cunoscută: pentru a ilustra formarea unui corp ceresc, se toarnă o picătură de ulei într-un vas cu apă sau alcool. Apoi ea se aduce într-o mişcare de rotaţie. Datorită acestei mişcări, se separă părţi sferice mai mici sau mai mari. Aşa cum s-au desprins aici părticelele de ulei, tot aşa s-ar fi desprins corpurile cereşti din ceaţă şi foc, din nebuloasa străveche a lumii.

Trebuie doar să menţionez faptul că în sec. XIX s-a realizat un progres admirabil al ştiinţelor naturale şi astronomiei, care au continuat corectând şi modificând imaginea despre lume dată de Kant şi Laplace, deşi trăsăturile fundamentale au rămas aceleaşi. Chiar şi marea descoperire a lui *Kirchhoff* şi *Bunsen*, analiza spectrală, pare să confirme această imagine, deoarece prin intermediul acestei metode a putut fi dovedită prezenţa pe alte corpuri cereşti a acelor substanţe minerale din care este alcătuit Pământul nostru. Chiar şi pe Soare s-au descoperit peste două treimi din toate elementele cunoscute. Este deosebit de semnificativ, şi mai important decât se crede de obicei, faptul că unul dintre cunoscătorii şi continuatorii [Nota 98] acestei imagini despre lume a făcut următoarea afirmaţie: „Dacă urmărim configuraţia eşafodajului lumii, rezultă că nebuloasa

primară s-a configurat în acest mod, cu o necesitate asemănătoare celei prin care un ceas care merge dovedește că a fost tras".

Ne putem concretiza prin experiența menționată proveniența corpurilor cerești din nebuloasa originară. Dar gândirea logică solicită gândirea până la capăt a gândurilor. Dacă procedăm așa, rezultă că s-a uitat ceva, și anume elementul cel mai important. Datorită cui se separă de fapt micile sfere? Datorită mișcării pe care o execută experimentatorul! Dar acest lucru este uitat la transferarea rezultatului experimentului asupra corpurilor cerești. Peste un asemenea „flecușteț" se trece cu vederea la imaginea astfel dovedită a lumii. Nu se pune deloc problema experimentatorului. Și fără să fim adversarii științelor naturale actuale, ne putem totuși pune această întrebare. Ne putem situa întru totul pe terenul gândirii natural-științifice, fără însă a-l uita pe incomodul experimentator. El este spiritul care se află în spatele a tot ce există, suma ființelor spirituale care își revelează ființa în fenomenele lumii sensibile, așa cum o pot dovedi rezultatele exacte ale cercetării spirituale. Știința spirituală nu trebuie să nege cercetările științei actuale. Ea este întru totul de acord cu rezultatele ei, în măsura în care acestea sunt obținute prin observații exacte, riguroase și obiective, prin experimente și prin gândire. Ea recunoaște necesitatea acestor cercetări, îndreptate doar asupra lumii sensibile. Dar ea știe și că a sosit timpul în care omenirii trebuie să i se indice faptul că spiritul este la baza oricărei materii, și că aceasta reprezintă expresia exterioară a entităților spirituale.

Știința spirituală nu abordează numai procesele mecanice de atracție și respingere, ea cercetează ceea ce corespunde acestor fenomene ca putere spirituală. Pentru a

dobândi conform metodei ei o imagine vie mai întâi despre plantă, trebuie procedat în felul următor:

Planta îşi îndreaptă rădăcinile în jos, iar tulpina în sus. Vedem active două puteri, dintre care una se îndreaptă înspre centrul Pământului iar cea de a doua încearcă să smulgă planta din braţele celei dintâi. Cel care nu observă planta numai cu ochii fizici, va afla că rădăcina şi inflorescenţa reprezintă expresii ale acestor două puteri. În ele sunt active puteri de atracţie şi de respingere suprasensibile. Cele dintâi provin din Pământ, pe când cele din urmă radiază în jos dinspre Soare. Dacă planta ar fi expusă numai puterilor solare, s-ar zori în dezvoltarea ei, ar forma frunză după frunză şi, în final, s-ar pipernici, dacă ar lipsi puterea frenatoare ce acţionează din Pământ. Astfel realizăm că planta este rezultatul, expresia puterilor Soarelui şi Pământului. Nu o mai vedem ca pe o configuraţie separată. Ea ne apare ca o fiinţă care constituie un element component al întregului organism al Pământului, aşa cum părul este o parte a organismului omenesc. Pământul devine un Tot viu, o manifestare a viului, a spiritualului, aşa cum omul este o expresie a sufletesc-spiritualului.

Animalul este mai independent, el nu este ca planta sau părul, o parte a unui organism. Parţiala sa independenţă o datorează faptului că este însufleţit de către sufletul animal. Acesta, în contrast cu sufletul omenesc, care este o individualitate, este un suflet-grup. Animalul constituie revelarea lui şi se raportează la el ca degetul la organismul întreg. În felul acesta, animalul este mai puţin legat în sfera organismului Pământului.

Pentru a înţelege aceste lucruri trebuie să ne gândim la faptul că ştiinţa spirituală vede în forţele de atracţie şi respingere imaginea terestră pentru ceea ce corespunde în sferele spirituale puterilor ce determină mişcarea planetelor,

şi pe care concepţia despre lume Kant-Laplace, cu toate modificările şi adaosurile ulterioare, o cunoaşte drept gravitaţie. Aceasta, ca şi consecinţele ei, apare ca realitate prin observarea lucrurilor. Imaginea ei spirituală, care determină şi realizează fenomenele perceptibile fizic, este tot o realitate, care rezultă din cercetarea spirituală exactă. Sufletele-grup ale animalelor îşi înconjură planetele, şi de aceea este regnul animal independent de planete. Fiecare planetă îşi are lumea ei de plante în comun cu sistemul solar de care depinde. Dar fiecare planetă îşi are propriile ei puteri de revoluţie, şi prin aceasta propriul ei regn animal, în măsura în care este favorabilă vieţii animale.

Dacă luăm acum în considerare omul, trebuie să fim atenţi la o realitate care are o semnificaţie profundă. Ca embrion, omul este supus influenţei lunare. Germenul omenesc are nevoie de zece revoluţii lunare pentru a se dezvolta. Atâta timp cât el nu este o fiinţă de sine stătătoare, puterile Lunii sunt cele care îl domină. Puterile din plante, care acţionează ca nişte creatori, care determină crearea inflorescenţei şi a fructului, sunt puteri solare. În privinţa formei sale, trupul omenesc este dependent de Lună. Aceste puteri formatoare ajung într-un anumit raport cu puterile solare. Soarele şi Luna reprezintă aşadar contrastul necesar, dintre viaţă şi formă, în evoluţia omenească. Dacă ar fi active numai puterile de încremenire ale Lunii, orice altă evoluţie ulterioară ar fi exclusă şi ar interveni un fel de lignificare, pe când influenţa exclusivă a puterilor solare nu ar duce decât la ardere. Lumina iradiată de către Lună nu este numai lumină solară reflectată, ci putere formatoare. Lumina solară nu este numai lumină, ci putere de viaţă, putere de grăbire a vieţii, astfel încât omul ar deveni bătrân chiar de la naşterea sa (dacă ar fi expus numai acestei puteri). Forma omenească este efectul Lunii, viaţa este efectul Soarelui.

Analiza spectrală poate descoperi elementele mineral-chimice componente ale Soarelui, dar nu şi puterile spirituale de viaţă, care se revarsă pe Pământ. Cu ajutorul telescopului se poate observa numai corpul ceresc încremenit, dar nu şi puterea formatoare spirituală. În Soare, cercetătorii pot descoperi foarte bine mase de gaz, mişcare continuă, metale în fuziune, pete solare şi protuberanţe, dar nu şi trupul unei entităţi spirituale, regentă a proceselor vieţii. Acesta constituie capitolul unei noi cercetări ce se află abia la începuturile ei, şi care trebuie să-şi cucerească un domeniu după altul. Dar aceste lucruri sunt de cea mai mare însemnătate.

Goethe este unul dintre primii cercetători moderni ai naturii care a văzut în lumină mai mult decât nişte procese fizico-mecanice, fără să aibă însă prea mult succes la contemporanii săi. Într-o conferinţă ţinută acum câţiva ani la Freien Hochstifte la Frankfurt am Main [Nota 99], am indicat faptul că *Schopenhauer*, cu prilejul unei comemorări a naşterii lui Goethe, reproşa cu amărăciune celor care îl comemorau pe Goethe faptul că sunt revoltător de nedrepţi în privinţa Teoriei culorilor elaborată de acesta. Astăzi, savanţii nu vorbesc decât cu neplăcere despre ea. Pentru fizicieni, ea constituie o lucrare poetică frumoasă, dar conţinând gânduri imposibil de luat în considerare pentru teoria culorilor devenită pur fizică. Ştiinţa spirituală se raportează însă cu totul altfel la ea. Şi când va veni timpul înţelegerii corecte a Teoriei culorilor a lui Goethe, se va vedea că lumina nu constă numai din şapte culori fundamentale şi din oscilaţii materiale, ci că dincolo de ceea ce este pentru noi lumina terestră, se află viaţa ce se revarsă dinspre Soare. Atunci se va înţelege şi ce voia Goethe să spună atunci când afirma despre culorile curcubeului că sunt fapte ale luminii [Nota 100].

De la stele, Soare şi Lună nu izvorăsc numai raze de lumină înspre noi, ci şi curenţi spirituali de viaţă. Atât timp cât este văzută numai lumina fizică, acest lucru nu va putea fi înţeles, deoarece spiritualul poate fi presimţit numai cu fantezie artistică, trăit ca imagine în viziune sensibil-suprasensibilă, aflat prin cercetare spirituală.

Omul este o entitate alcătuită din mai multe componente. Atunci când doarme, în pat se odihnesc numai trupul fizic şi cel eteric. Trupul astral şi Eul se separă de componentele inferioare şi se înalţă în lumea spirituală. În ele pătrund puteri mai grandioase decât cele primite în timpul zilei de la Soare şi de la Lună.

Deoarece trupul astral este cuprins în substanţa mult mai puţin densă a lumii astrale, lumea stelară îl poate influenţa mai puternic. Aşa cum în stare de veghe acţionează forţe fizice asupra trupului fizic, tot aşa acţionează lumea stelară mai apropiată şi mai depărtată asupra trupului astral, căci omul este născut din Cosmos, din acelaşi spirit Universal ca şi spaţiul stelar.

Dacă privim în felul acesta înspre Soare, Lună şi stele, putem înţelege ce fel de puteri acţionează acolo şi învăţăm să descoperim elementul spiritual din Univers. Nu vom avea presimţirea unui Dumnezeu cosmic asemănător omului, ci vom presimţi puterile spirituale de dincolo de nebuloasa cosmică şi abia atunci vom înţelege cum s-au format lumile. Dincolo de puterile active, începem să vieţuim puterile entităţilor conducătoare.

La fel gândea *Schiller* când se adresa astronomilor care cercetează numai lumea stelară fizică:

Nu-mi pălăvrăgiţi atâta despre pete, nebuloase şi sori!

Natura este mare numai pentru că vă dă posibilitatea să număraţi?

Obiectul studiului vostru este desigur cel mai sublim din lume;

Dar, prieteni, în spaţiu nu locuieşte şi Cel Sublim. [Nota 101]

Dacă vom avea în vedere numai forţele exterioare, nu îl vom găsi pe Cel Sublim. Dar dacă vom căuta spiritualul, şi dacă de la depărtările infinite ale lumii stelare ne vom întoarce la noi înşine, vom putea vedea în lăuntricul nostru oarecum o picătură din viaţa spirituală ce străbate spaţiul cosmic.

Dacă ne îndreptăm cu o asemenea atitudine înspre corpurile cereşti, vom înţelege mai bine cuvintele lui Goethe: O, ce ar fi miile de milioane de sori, dacă nu s-ar oglindi în ochi omeneşti şi nu ar bucura nici o inimă omenească? [Nota 102]

Aceste cuvinte pot apărea îndrăzneţe şi totuşi ele sunt modeste dacă le înţelegem corect. Căci dacă privim înspre Soare, de la care pornesc curenţi de viaţă, el acţionează atât de puternic încât nu am putea rezista dacă puterile lui nu ar fi paralizate prin puterile Lunii. Vedem astfel în Univers spiritul, dar ştim şi că avem organe prin care putem percepe spiritul din Univers. Şi atunci îl lăsăm să se oglindească în organe, aşa cum se oglindeşte şi Soarele, în care noi nu putem privi în mod nemijlocit, dar strălucirea lui se reflectă în cascada de apă, aşa cum o exprimă şi Goethe acolo unde îl lasă pe Faust să spună, după ce s-a întors din nou la viaţa de pe Pământ:

Rămână aşadar Soarele în spate!
Căderea apei vâjâind pe stâncă
O privesc cu încântare sporită.
Din piedică în piedică se-mprăştie-n mii de stropi,
În mii şi mii de râuri se revarsă.
Acolo sus în aer, spuma şopteşte încă.

Cât de măreţ răsare din furtuna aceasta,
În schimbătoarea lui durată, curcubeul,
Când limpede, când şters în aer,
Împrăştiind în jur fiorii de răcoare!
El oglindeşte strădania omenească.
Tu cugetă, şi vei pricepe odată
Că viaţa noastră-n răsfrângeri de culori ni-e dată.
[Nota 103]

XIII
ÎNCEPUTUL ŞI SFÂRŞITUL PĂMÂNTULUI

Berlin, 9 aprilie 1908

Ceea ce îl caracterizează pe om faţă de celelalte fiinţe care-l înconjură pe acest Pământ constă, printre alte lucruri, care ne vor preocupa mai puţin astăzi, în faptul că omul nu îşi organizează viaţa pur şi simplu după imbolduri surde instinctive, ci după idei şi gânduri limpezi, care îi conferă putere, tărie şi siguranţă în activitatea sa, dacă el este capabil să nu privească numai asupra prezentului, ci să îşi determine singur viitorul prin ideile sau idealurile sale. La aceasta ajunge omul numai dacă este capabil să se uite în jurul său în viaţă, să privească dincolo de ceea ce constituie clipa prezentă, în trecut şi în viitor. Din trecut învăţăm; pentru viitor lucrăm cel mai bine prin faptul că anticipăm prin ideile şi idealurile noastre ceea ce voim să înfăptuim în viitor.

Foarte uşor poate părea că tema de astăzi „Începutul şi sfârşitul Pământului" este mult prea extinsă înspre trecut şi înspre viitor, ca şi cum am vrea să ne preocupăm cu idei ce plutesc cu mult deasupra existenţei noastre cotidiene. Marele filosof german *Johann Gottieb Fichte* a adresat însă deja cuvintele potrivite acelor oameni care, dintr-o aparentă practică a vieţii, se împotrivesc ideilor şi idealurilor, deoarece

consideră că un om practic nu trebuie să aibă idei şi idealuri [Nota 104]. Acestor oameni s-a adresat Johann Gottlieb Fichte pe când a vorbit studenţilor săi de la Jena despre marile idealuri şi despre determinarea omului – aşa cum am mai amintit deja într-alt context –, rostind frumoasele cuvinte: Faptul că idealurile nu se pot folosi nemijlocit în viaţa practică, o ştim noi, idealiştii, la fel de bine ca aşa-numiţii oameni practici, eventual chiar mai bine. Dar dacă aceştia vor să afirme că o viaţă cu adevărat practică nu trebuie organizată după idei şi idealuri, ei ne arată doar că, în devenirea vieţii, acestea nu au fost luate în considerare. De aceea, fie ca bunul Dumnezeu să le dea la timpul cuvenit ploaie şi soare, alimentele necesare şi, dinspre partea mea, dacă este posibil, şi gânduri înţelepte.

Pentru noi, în orice caz nu este vorba astăzi despre idealuri, idei şi justificarea lor; ci vom atinge doar un punct. Unii pot crede că idealurile şi ideile care cuprind spaţii temporale atât de largi ca începutul şi sfârşitul Pământului vor conduce probabil într-o nebuloasă, se vor pierde în nepractic. Dar concepţia spirituală despre lume aduce tot mai mult în conştienţa omului faptul că, cu cât idealurile au o provenienţă mai înaltă, cu atât mai nemijlocit pot fi ele folosite în viaţă şi cu cât pătrundem mai departe cu ideile şi idealurile noastre, cu atât acestea vor dezvolta puteri mai mari, nu numai faţă de lucrurile înconjurătoare din viaţă, ci şi pentru fiecare clipă a vieţii cotidiene de dimineaţa până seara. Idealurile mici ne conferă o putere mai restrânsă, pentru o ocazie sau alta. Idealurile mari ne conferă o plenitudine continuă, ne fortifică şi ne dau puteri. Nu este vorba să ne adâncim teoretic în gânduri în asemenea idei şi idealuri, ci ca din ele să curgă, să izvorască ceva. Dacă idealurile sunt mari, atunci din ele izvorăsc sentimente vivifiante mai puternice decât din idealurile mărunte. Şi

aceste sentimente vivifiante puternice ne fortifică spiritual sufletește și trupește, și ele se strecoară neobservate în ceea ce îndeplinim zilnic, și abia ele ne fac posibilă viața într-o manieră demnă de dorit.

Dacă privim astăzi înapoi la devenirea Pământului nostru, a locuinței noastre terestre, atunci omul prezentului se va gândi în mod firesc mai întâi la minunatele, admirabilele cuceriri ale gândirii natural-științifice. Ca și cu alte ocazii, subliniem și acum că nu a fost și nu poate fi niciodată sarcina științei spirituale – dacă se înțelege corect pe sine – să aducă chiar și cea mai mică obiecție constatărilor și rezultatelor îndreptățite ale științei naturale moderne. De aceea, înainte de a aborda această temă cuprinzătoare din punctul de vedere spiritual-științific, permiteți-mi și aici, ca și în cazul altor considerații, o scurtă introducere.

Vom răspunde mai pe scurt și schițat la întrebarea: Ce știe să spună știința actuală despre tema noastră de astăzi? Științele naturii dezvăluie trecutul terestru cu o mare ingeniozitate cuprinzătoare. Din ceea ce este Pământul nostru acum, din ceea ce a fost menținut ca o rămășiță a lumilor și entităților dispărute, știința noastră știe să conchidă cum a arătat Pământul nostru cu milioane de ani în urmă și ce ființe se perindau pe atunci pe el. Știți doar că istoria și documentele istorice ne conduc doar un răstimp scurt înapoi în devenirea Pământului, aproximativ doar câteva mii de ani. Apoi devine, ca să spunem așa, întuneric, dacă vrem să ne bazăm în continuare pe documentele istorice. Pentru o altă perioadă ne conduce înapoi ceea ce nu a putut fi încredințat documentelor istorice și nici altor documente, și anume ceea ce strămoșii noștri au alăturat, ca obiecte ale culturii lor, morților lor în morminte, lucruri care au fost confecționate de către ei și care s-au păstrat ca rămășițe. Însă apoi știința naturii merge și mai departe

înapoi. Ea ne arată, prin scheletele oaselor şi prin celelalte rămăşiţe ale plantelor şi animalelor străvechi, care sunt conţinute în straturile Pământului nostru, ce fel de fiinţe au trăit succesiv pe acest Pământ. Este uşor de înţeles că ceea ce se află în straturile superioare ale Pământului nostru şi-a aflat acolo mormântul într-o perioadă mai recentă, iar ceea ce se află în straturile mai adânci, care au fost acoperite de cele ulterioare, trebuie să conţină rămăşiţele doveditoare ale timpurilor anterioare. Desigur că nu este simplu să cercetezi în acest mod din punct de vedere natural-ştiinţific. Căci geologia sau teoria straturilor rocilor are oarecare dificultăţi. Pentru că ceea ce a fost stratificat sub suprafaţa Pământului, în cea mai mare parte nu a rămas aşa cum a fost stratificat iniţial. Au avut loc stratificări succesive, răsturnări, toate văluririle posibile ale întregului, astfel încât uneori ceea ce se afla iniţial în stratul cel mai de jos a devenit falie superioară. Trebuie de multe ori o mare perspicacitate pentru a-ţi face din stratificările Pământului nostru o imagine despre modul în care s-a dezvoltat Pământul.

Nu vrem să intrăm în alte amănunte, decât în măsura în care cercetătorul spiritual este în stare să le justifice. Şi nici nu vrem să expunem amănunţit ceea ce ar trebui spus din punct de vedere spiritual. Căci aici mai este destul de corectat, dar nu vrem să ne ocupăm de aceasta acum. Dimpotrivă, vrem să preluăm mai degrabă cu recunoştinţă, ca o mare cucerire pentru omenire, ceea ce a observat harnica ştiinţă a naturii şi ceea ce a realizat perspicacitatea natural-ştiinţifică în acest domeniu. Ne face plăcere să ne transpunem împreună cu cercetătorul naturii într-o stare anterioară a Pământului nostru, în care Pământul arăta, în cea mai mare parte a sa, altfel decât astăzi, în care pe Pământul nostru trebuie să fi trăit cele mai simple fiinţe, de la care nu ne-a rămas nici o rămăşiţă. Urmărim, împreună cu cercetătorul

naturii, devenirea Pământului nostru de la straturile inferioare până la straturile cu rămășițe depozitate în partea sa superioară. Găsim animale simple care fac parte dintre vertebrate, printre care unele cu schelet osos. Mergem mai departe şi vedem cum s-au dezvoltat treptat diversele clase de animale şi de plante aşa cum par ele să fi apărut treptat pe Pământul aflat în schimbare. Mergem înapoi cu cercetătorul naturii până în perioada în care au apărut peştii în evoluţia Pământului. Mulţi au cu totul alte forme decât cele de astăzi. Dacă mergem şi mai departe înapoi, ajungem la o fază ciudată de evoluţie a Pământului nostru, în care acesta este populat de nişte animale monstruoase admirabile, care aparţin parţial clasei amfibiilor şi reptilelor. Sunt animale uriaşe, ai căror ochi erau probabil la fel de mari ca şi capul unui copil, prevăzute cu maxilare gigantice, animale care sunt denumite ihtiozauri şi plesiozauri şi aşa mai departe, şi ale căror rămăşiţe au fost dezgropate în cele mai diferite ţinuturi ale Pământului din acele straturi care se consideră că au aparţinut cretacicului şi jurasicului. Apoi ajungem în timpul în care au apărut formaţiuni vegetale mai desăvârşite, într-un răstimp relativ tânăr, deşi cuprinde câteva mii de ani. Ajungem apoi acolo unde, după concepţia natural-ştiinţifică, a apărut omul, unde, ca să spunem aşa, conform documentelor conţinute în straturile terestre respective el apare pentru prima oară pe Pământul nostru, după ce mamiferele superioare îi precedaseră apariţia. Pe scurt, dacă folosim din nou acea imagine pe care am putut-o folosi recent cu alt prilej, atunci când am abordat Soarele, Luna şi stelele din punct de vedere spiritual-ştiinţific, şi ne-am gândi că de undeva din spaţiul cosmic cineva ar putea urmări de a lungul milioanelor de ani cum se configurează aici pe Pământ treptat suprafaţa lui, cum se modifică repartizarea Pământului şi a apei, a căldurii şi a frigului, cum apar cele mai diferite clase şi

forme de animale şi de fiinţe, atunci imaginea fizică pentru un asemenea observator ipotetic aflat pe undeva în spaţiul cosmic ar fi esenţialmente aceeaşi cu cea pe care o descrie ştiinţa naturii. Dar accentuăm din nou că dinspre partea ştiinţei spirituale nu putem merge decât până în punctul din care ştiinţele naturii înseşi vor fi nevoite să corecteze lucrurile în viitor.

Unde există deci un conflict între ştiinţele naturii şi ştiinţa spirituală? Tot mereu se spune dinspre partea ştiinţelor naturii că ştiinţa spirituală nu se întemeiază pe un teren natural-ştiinţific. Cum se poate sta mai mult pe un teren natural-ştiinţific decât acceptând că tot ceea ce ştiu şi pot demonstra ştiinţele naturii este recunoscut şi de noi?

Însă există oameni care spun că ei sunt solid ancoraţi pe terenul realităţilor natural-ştiinţifice. Aceştia pretind de la cercetătorul spiritual ca el să nu ştie altceva decât ceea ce ştiu ei înşişi. Ei nu solicită pur şi simplu ca noi să fim de acord cu ceea ce spun ei, ci pretind ca noi să ne supunem dogmelor lor, ca să nu spunem mai mult decât ceea ce spun ei. Dar aceşti oameni nu remarcă, cu acest prilej, că o asemenea intoleranţă lăuntrică nu a existat niciodată în întreaga evoluţie a omenirii, nici măcar în timpurile în care intoleranţa exterioară ajunsese foarte departe. Dar, desigur, după cum am spus deja cu prilejul consideraţiilor asupra Soarelui, Lunii şi stelelor, imaginea exterioară nu constituie un prilej de dispută între ştiinţa spirituală şi ştiinţele naturii. Dar rezultă din această imagine exterioară că dincolo de sensibil, dincolo de lumea fizică, nu există puteri suprasensibile, suprafizice? Am putut descrie ultima oară experienţa în care se arată cum se formează un sistem cosmic în mic, dintr-o picătură de ulei, prin învârtirea unei manivele. Dar cu acest prilej, experimentatorul a uitat că el însuşi a învârtit manivela! Şi nu se are în vedere faptul că lucrurile nu ar fi posibile fără

gândurile celui care roteşte manivela! Ceea ce se vede cu ochii este expresia exterioară, procesul exterior pentru ceea ce se desfăşoară lăuntric-spiritual, şi pe care omul nu îl va putea cunoaşte niciodată prin faptul că el cunoaşte lumea cu ajutorul ochilor şi al instrumentelor auxiliare, deci pur şi simplu prin instrumente fizice. Dar noi vrem să privim înapoi până la începutul fizic al Universului şi să contemplăm ceea ce nu este pur fizic, şi de aceea trebuie să aducem mai întâi în faţa sufletului adevărata fiinţă a omului. Pentru cel ce consideră adevărata fiinţă a omului din punct de vedere spiritual-ştiinţific, fiinţa omenească se alcătuieşte, după cum am subliniat adesea, dintr-o serie de componente. Înainte de toate, ştiinţa spirituală ne arată că adevăratul motiv al acelor stări alternative dintre veghe şi somn, pe care omul îl trăieşte în fiecare interval de douăzeci şi patru de ore, constă în aceea că o parte a componentelor fiinţei omeneşti se desprinde în somn de cealaltă parte. În fiecare noapte, când omul adoarme, cufundându-se într-un somn fără vise, într-un întuneric imprecis, vedem în imagini şi impresii grandioase, ceea ce a trăit în suflet de-a lungul zilei. Vedem scufundându-se tot ceea ce vieţuieşte lăuntric omul ca instincte, impulsuri, pofte şi pasiuni, plăcere şi neplăcere, bucurie şi durere. Tot ceea ce a străbătut sufletul ca trăire sufletească lăuntrică de-a lungul zilei se cufundă prin adormire într-un întuneric imprecis. Pentru cel situat pe terenul ştiinţei spirituale, ca şi pentru orice om situat pe punctul de vedere al raţiunii umane sănătoase, ar fi desigur absurd să afirme că, prin adormire, purtătorul plăcerii şi neplăcerii, al bucuriei şi durerii, al impulsurilor, poftelor şi pasiunilor ar dispare şi că ar reapare dimineaţa, la trezire. Ştiinţa spirituală ne arată că atunci când omul se află cufundat într-un somn fără vise, în pat se află acel element component al omului pe care acesta îl are în comun cu toate fiinţele lipsite de viaţă, cu întreaga lume

minerală din jurul său, şi pe care îl numim trup fizic, şi că legat în timpul somnului de trupul fizic este trupul eteric sau al vieţii, pe care omul îl are în comun cu plantele, dar pe care mineralele şi lumea lipsită de viaţă nu îl mai au. Iar ridicate afară din om în starea de somn fără vise sunt alte două elemente componente ale entităţii omeneşti. Plăcerea şi neplăcerea, bucuria şi durerea, impulsurile, poftele şi pasiunile, toate sentimentele care oscilează în sus şi în jos, inundând sufletul, şi care tac în timpul nopţii, au drept purtător trupul astral şi acesta este ridicat în starea de somn fără vise afară din trupurile fizic şi eteric, rămase în pat. Trupul astral şi Eul sunt ieşite în afară.

Prin ce se diferenţiază existenţa acestui trup astral în timpul nopţii de cea din timpul zilei? Ne putem lămuri diferenţa existentă între trupul astral din răstimpul vieţii de peste zi şi a celui din timpul nopţii dacă aducem în faţa sufletelor noastre ceea ce am expus într-o altă serie a acestor conferinţe, anume că trupul astral îşi are realitatea afară, în cealaltă lume, care este de jur-împrejurul său. De ce depinde faptul de a percepe ceva? În jurul dumneavoastră pot exista nenumărate lumi, lumea sunetelor, a luminii, a mirosurilor şi gusturilor, şi aşa mai departe, dar, dacă nu aveţi organe de simţ pentru ele, aceste lumi nu ar exista pentru dumneavoastră. Este cel mai ilogic lucru ce poate fi înfăptuit, – şi cea mai mare parte a oamenilor prezentului o fac în orice caz – anume de a afirma că o lume pe care ei nu o percep nu există. Ştiinţa spirituală arată că în timpul nopţii, în timpul somnului fără vise, trupul astral al omului este ridicat din trupurile fizic şi eteric şi se află într-o altă lume; nu într-o lume de dincolo, ascunsă pe undeva, ci într-o lume care ne pătrunde, ne străbate, aşa cum lumina şi aerul pătrund şi străbat spaţiul. Pentru observaţia spiritual-ştiinţifică, această lume se diferenţiază de cea fizic-sensibilă numai prin faptul

că necesită alte organe prin care să poată fi percepută. Acest trup astral al omului se află într-o lume spirituală, aflată în lumea noastră înconjurătoare ca şi aerul din jurul nostru. Cel care nu are habar de faptul că în jurul său se află aer spune că în jurul său nu se află nimic. La fel, cel care nu are nici o presimţire a faptului că trăieşte neîncetat în spirit, spune că nu ar fi nici un spirit în jurul nostru, că nu ar exista nici o lume spirituală, nici fapte şi nici entităţi spirituale. Trupul astral, purtătorul bucuriei şi durerii, se află în această lume în timpul nopţii. El nu percepe această lume, deoarece în evoluţia prezentă, în prezentul ciclu de evoluţie a omului, el încă nu are organe de percepţie, nu are instrumente de cunoaştere pentru această lume în care se află.

Acum puteţi să acceptaţi ca pe o ipoteză când spunem că există un trup astral şi că omul se află în timpul somnului fără vise afară din trupurile sale fizic şi eteric, într-o lume spirituală. Dar făcând abstracţie de cel ai cărui ochi spirituali s-au deschis prin iniţierea despre care am discutat, şi care cunoaşte din observaţie şi trăire proprie trupul astral în despărţirea lui de trupul fizic, deci făcând ab-stracţie de acela, se poate arăta, să spunem aşa, experimental, că un astfel de trup există, chiar dacă nu o facem cu instrumentele obişnuite. Căci singurul instrument care conduce într-adevăr omul în lumea spirituală şi îi lămureşte tainele lumii suprasensibile este omul însuşi, cu entitatea sa deplină. Acest instrument, omul însuşi, este susceptibil de o perfecţionare infinită, de o desăvârşire infinit de subtilă, şi tocmai iniţierea este cea care îl perfecţionează pe om. Ea furnizează celui ce vrea să o aplice asupra sa, ca să spunem aşa, dovada experimentală a faptului că există un trup astral al omului, care poate deveni independent de trupul fizic.

Să ne amintim câteva puncte de vedere pe care le-am discutat la iniţiere. Am spus atunci că omul poate face

anumite exerciţii, poate exersa meditarea, aşadar cufundarea lăuntrică, după prescripţii absolut metodice prin care îşi fortifică lumea lăuntrică de gânduri, sentimente şi voinţă, făcând-o mai puternică decât pot fi fortificate gândurile, sentimentele şi voinţa prin orice observaţii sensibile exterioare. Există asemenea indicaţii, cum am văzut în conferinţa despre iniţiere, prin care omul poate dobândi mai mult decât prin simpla observare exterioară a realităţii. Într-un suflet omenesc ce aplică indicaţiile asupra sa se întâmplă ceva cu totul deosebit. Şi anume, într-adevăr, acelui trup pe care l-am numit trup astral – şi pe care îl are şi omul actual, care nu are ochi spirituali şi urechi spirituale [Nota 105] – îi sunt incorporate plastic, prin munca lăuntrică subtilă a omului, aceşti ochi spirituali şi aceste urechi spirituale. Putem arăta cum cufundarea în gândurile şi sentimentele lăuntrice, cufundarea în impulsurile de voinţă, face mai energice sentimentele şi impulsurile de voinţă. Putem arăta cum acţionează acestea asupra trupului astral; după o vreme, dacă omul are suficientă răbdare şi perseverenţă, la întoarcerea de dimineaţă în trupul fizic şi cel eteric, trupul astral arată că şi-a cucerit ochii şi urechile spirituale şi că acum poate trăi ceea ce se numeşte iluminare. Aşadar prin faptul că lucrează în starea de conştienţă trează la aprofundarea gândurilor, conform anumitor prescripţii metodice, prin faptul că realizează în sine anumite sentimente şi anumite impulsuri de voinţă, omul poate acţiona asupra trupului său astral în aşa fel încât acesta să devină capabil să acţioneze la rândul său asupra noastră. Prin aceasta se dovedeşte realitatea trupului astral. Noi acţionăm asupra lui, iar el asupra noastră. El îşi manifestă existenţa prin realitatea iniţierii.

La fel cum trupul astral al omului este despărţit în timpul somnului de trupul fizic, tot aşa este despărţit de el ceea ce numim purtătorul propriu-zis al omului, conştienţa

de sine propriu-zis omenească. Şi aceasta dispare, la nivelul de dezvoltare al omului actual, într-un întuneric imprecis.

La omul care doarme, avem în pat în faţa noastră trupul fizic, pe care omul îl are în comun cu toate mineralele, şi trupul eteric, pe care-l are în comun cu toate plantele. Ieşite afară din trupul fizic şi cel eteric sunt trupul astral, – pe care omul îl are în comun doar cu animalele, – şi Eul, pe care omul, ca încoronare a creaţiunii pe Pământ, nu îl are în comun cu nici un alt regn al naturii de pe Pământ. În prezentul ciclu de dezvoltare, în care nu sunt dezvoltate simţuri superioare, „ochi spirituali" şi „urechi spirituale", pentru a vorbi ca Goethe, la adormire, impresiile pe care le are omul în timpul zilei se scufundă şi altele nu apar în lumea pentru care el nu are dezvoltate simţurile. De aceea el este înconjurat noaptea de întuneric, lipsă de lumină, tăcere. Dimineaţa la trezire, omul se cufundă în trupurile eteric şi fizic. Acestea sunt prevăzute cu ochi şi urechi fizice. Omul spiritual se cufundă în omul fizic sensibil, foloseşte acolo instrumentele pentru lumea fizic-sensibilă şi prin aceasta percepe această lume din jurul său. Ar trebui să înţelegem – şi, dacă vrem, putem să o facem – ceea ce a spus *Fichte*: să nu credeţi că ochiul vede, ci omul vede prin ochi, şi să nu credeţi că urechea aude, ci omul aude prin ureche [Nota 106]. Şi tot aşa cum este cu ochii şi urechile, este şi cu simţul mirosului şi al gustului. Ele sunt, toate, instrumente pentru omul lăuntric.

În acest om lăuntric spiritual, în acest eu şi în acest trup astral, ştiinţa spirituală vede şi trebuie să vadă elementul originar al omului. Ceea ce este dat în trupul astral şi Eu, exista înainte de trupul fizic şi cel eteric. Desigur că unii oameni, influenţaţi puternic sugestiv de ideile prezentului, puternic înlănţuite de materie, vor obiecta: vă gândiţi voi oare, în ştiinţa voastră spirituală fantezistă, că acest spirit, purtător al plăcerii şi neplăcerii, al bucuriei şi durerii, al

impulsurilor, instinctelor, pasiunilor şi al conştienţei de sine a plutit liber cândva, pe undeva, fără să fie legat de vreun trup fizic? La aceasta, ştiinţa spirituală răspunde: Desigur, chiar aşa şi este! Înainte de elementul fizic şi chiar de cel eteric a fost acest trup astral, purtătorul plăcerii şi neplăcerii, al bucuriei şi al durerii. Viaţa lăuntrică exista înainte de cea exterioară.

Cu aceasta, ne-am transpune nemijlocit la începutul Pământului. Vă puteţi imagina că cineva, chiar căzut pradă puternicelor sugestii materialiste, poate nega întru totul că ar exista ceva care, ca stare spirituală, să se afle la baza a ceea ce s-a concentrat şi s-a format abia ulterior? S-a afirmat adesea aici că, pentru ştiinţa spirituală, materia este spirit concentrat. Să folosim o comparaţie, pe care am folosit-o adesea, pentru a arăta ceea ce gândeşte cercetătorul spiritual despre spirit şi materie. Gândiţi-vă la faptul că cineva ar avea în faţă aer transparent, şi că în acest aer transparent ar apare o formaţiune de nor, ca efect al unei răciri. Ceea ce anterior era transparent, devine opac prin formarea de nori; ceea ce anterior, ca vapori de apă, nu era vizibil, devine acum apă. Se poate merge şi mai departe: apa îngheaţă, formând gheaţă. Gheaţa cade, bucăţele, în jos. Să acceptăm că poate veni cineva care să spună: este inepţie, prostie curată să spui că apa era răspândită anterior în aer. Eu nu am văzut aşa ceva! În primul rând a fost ceea ce m-a întâmpinat ca nori. Apoi apare un altul, care nu poate vedea nici norii şi care vede ceva abia când se formează gheaţa. Dacă i se spune acestuia: ceea ce este astăzi gheaţă aici a existat mai înainte ca apă, el va spune: nu am văzut nimic, gheaţa e aici şi nu în altă parte.

Din asemenea gânduri trebuie preluat răspunsul atunci când cineva vrea să-i reproşeze cercetătorului spiritual că fantazează, când spune că la început omul nu exista din punct de vedere material şi nici ca trup eteric, ci că la început

existau doar trupul astral şi Eul. La începuturile existenţei noastre terestre existau trupul astral şi Eul. Ba chiar, după cum vom vedea imediat, omul exista ca fiinţă spirituală pe Pământ, înainte de a exista pe Pământ animalele, plantele şi mineralele. La început, Pământul consta dintr-o reunire de astfel de oameni pur spirituali, care constau din Eu şi trupul astral. Acesta este începutul Pământului. Apoi, cercetătorul spiritual descrie în continuare: după cum apa ce se află conţinută invizibilă în aer se poate condensa formând norii, tot aşa s-a condensat odinioară astralul, formând etericul. Pe atunci, în desfăşurarea evoluţiei Pământului existau oameni care aveau un Eu, un trup astral şi un trup eteric. La sfârşit s-a format trupul fizic, partea cea mai densă a entităţi omeneşti, tot aşa cum s-a format gheaţa din apă şi apa din vaporii de apă. Acesta este mersul evoluţiei Pământului. Mai întâi, omul a fost o fiinţă spirituală, apoi o fiinţă eterică şi, în fine, spiritualul a cristalizat din sine trupul fizic. Să reţinem imaginea vaporilor de apă care se condensează. Acceptaţi faptul că dispuneţi de nişte apă. Trataţi artificial această apă în aşa fel încât o parte din ea să îngheţe la mijloc; se formează astfel multe granule de gheaţă. Şi acum se petrece ceva foarte curios: din această apă, gheaţa se separă ieşind la suprafaţă, rămânând acoperită numai cu puţină apă, pe când substanţa primordială, apa din care s-a format gheaţa, se retrage. La apa din alte vase, cristalele de gheaţă rămân înăuntru şi apa îngheaţă mai departe. Tot mai multă apă se transformă în gheaţă, se formează nuclee mai mari de gheaţă. La un anumit număr din formaţiunile astfel rezultate, nucleele de gheaţă se ridică la suprafaţă, păstrând puţină apă, pe când substanţa mamă se retrage. Acestea se continuă. Tot mereu se formează bucăţi de gheaţă, ceea ce înseamnă că se constituie tot mai multă gheaţă din apă. Şi tot mereu se formează trepte de gheaţă pe Pământ, pe când altă apă se transformă mereu în

gheaţă, până când în final totul este transformat în gheaţă, până când substanţa mamă mai este conţinută, ca să spunem aşa, numai în porii gheţii.

Lăsaţi această imagine să se nască în sufletele dumneavoastră pentru mersul devenirii Pământului, de la începuturile sale până în vremea noastră. Gândiţi-vă că, la începuturile existenţei noastre terestre, omul exista ca fiinţă spirituală şi numai ca fiinţă spirituală. Aceasta a început mai întâi să cristalizeze din sine o parte mică, neînsemnată, care a devenit mai densă. Există anumite fiinţe care rămân, ca bucăţile de gheaţă, pe o treaptă timpurie a evoluţiei, prin faptul că s-au despărţit de substanţa spirituală maternă. Acestea sunt cele mai nedesăvârşite animale, care s-au format odinioară prin faptul că din substanţa mamă omenească, din omul astral, doar o parte a devenit materială şi s-a densificat. Acestea sunt animalele inferioare. Ceilalţi oameni s-au dezvoltat în continuare pe trepte mai înalte. Iarăşi s-au desprins din substanţa spirituală maternă animale mai desăvârşite. Şi astfel, ca şi în cazul gheţii provenite din apă, în decursul evoluţiei Pământului s-au dezvoltat creaturi tot mai diferenţiate, mai desăvârşite şi mai desăvârşit configurate, formaţiuni fizice, până la omul actual, care prin constituţia sa exterioară este imaginea predispoziţiilor şi posibilităţilor spirituale care existau deja iniţial în spirit la începutul Pământului, adică erau conţinute în trupul astral al omului. Şi aşa cum bucăţelele de gheaţă ieşite la suprafaţă reprezintă pentru dumneavoastră etapele devenirii marelui bulgăre de gheaţă, tot aşa toate fiinţele mai nedesăvârşite decât omul, întregul regn animal şi vegetal, reprezintă etapele rămase în urmă ale evoluţiei omului pe Pământ. Omul este întâiul născut al Pământului ca fiinţă spirituală şi, dacă-mi este îngăduită expresia, ca fiinţă spirituală el a cristalizat din sine treptat, etapă cu etapă, elementul material. În fiecare

etapă au rămas entităţi subordonate pe diferite trepte de evoluţie, astfel încât în întreaga serie a fiinţelor nedesăvârşite ale Pământului nu trebuie să vedem strămoşii omului, ci, dimpotrivă, descendenţii omului spiritual care nu şi-au continuat evoluţia împreună cu ei. Sunt fraţii rămaşi în urmă, entităţile retardate pe treptele premergătoare, care au ajuns la decadenţă prin faptul că şi-au continuat viaţa până în zilele noastre.

Vedem astfel, atunci când contemplăm şirul evolutiv, că anumite componente s-au desprins din evoluţie. Dacă cineva şi-ar fi putut pune un scaun în spaţiul cosmic de pe care să urmărească omul hiperborean, el ar fi trebuit, dacă premisele ştiinţei spirituale sunt corecte, să vadă fizic exterior imaginea pe care o prezintă cercetătorul spiritual: modul în care omul lasă în urma sa mai întâi animalele mai nedesăvârşite, apoi pe cele din ce în ce mai desăvârşite. Într-adevăr, din punct de vedere exterior, omul a apărut cel mai târziu în configuraţia sa actuală, ca fiind cel mai tânăr dintre creaturi. Dar, din punct de vedere spiritual, el este întâiul născut; spiritual, el precede toate celelalte fiinţe. Din om s-au format toate celelalte entităţi care s-au desprins oarecum ca deşeuri pe o treaptă de evoluţie nedesăvârşită a omului, care reprezintă cele eliminate din evoluţia omenirii. Astfel, între fiinţele Pământului, tot ceea ce este nedesăvârşit se raportează la ceea ce este superior. Nu înfăţişarea noastră fizică reprezintă elementul superior, originar, ci spiritul. Ştiinţele naturii de astăzi suferă enorm din cauza întrebării pe care şi-o pun mereu şi care este atât de strâns legată de tema noastră, a începutului Pământului: cum s-a putut dezvolta viul din elementul lipsit de viaţă? Dacă pe Pământul nostru nu a fost decât substanţă nevie, cum s-a putut dezvolta viul din ea? Singurul răspuns la această întrebare este că ea este greşit pusă. Niciodată nu s-a dezvoltat viul din neviu, dar,

dimpotrivă, tot ceea ce este neviu s-a format din viu. Vă puteţi clarifica uşor cum provine neviul din viu, dacă priviţi ceea ce se extrage şi astăzi ca rocă a Pământului sub forma de huilă. Au existat cândva plante de ferigi şi coada calului în anumite ţinuturi de pe suprafaţa Pământului, care s-au scufundat în sol şi care sunt extrase astăzi după milioane de ani, după ce s-au pietrificat. Pentru cercetătorul spiritual nu numai huila s-a format din plante, ci şi întreg solul mineral. Toate substanţele minerale conduc înapoi la un element vegetal originar, chiar dacă, după cum am spus, cercetătorul materialist de astăzi nu-şi poate imagina că poate exista un regn vegetal fără o temelie minerală. Un asemenea cercetător nu-şi poate imagina nici faptul că procesele dense, grosiere, provin din procese mai subtile.

Există un exemplu în privinţa modului în care o asemenea concepţie materialistă poate şoca raţiunea omenească sănătoasă în privinţa modului în care materialismul îşi atinge culminaţia în anumiţi savanţi europeni. Există de exemplu teoria materialistă a fenomenelor sufleteşti de *William James* [Nota 107], care vrea chiar să fie idealistă, şi la care reprezentările materialiste se amestecă în întreg sistemul de gândire. Am expus deja simptomul conţinut în afirmaţia: „Omul nu plânge pentru că este trist, ci este trist pentru că plânge”. Deci autorul presupune că existenţa acţionează material asupra omului. Ea are efect asupra glandelor lacrimale, omul resimte procesul şi devine trist. Aşa este situaţia în prezent: inventatorul acestei teorii este consecvent în materialism, chiar şi atunci când şochează raţiunea omenească sănătoasă. În realitate, procesele se desfăşoară în lumea sufletesc-spirituală, iar procesele materiale reprezintă consecinţele lor. Procesele sufleteşti spirituale sunt cele iniţiale. Tot ceea ce este în stare solidă, tot ceea ce este material-mineral în jurul

nostru, a provenit la origine, ca şi huila, din spiritual. Întrebarea nu este aşadar cum s-a format viul din neviu, ci cum s-a format neviul din viu. Dar tot aşa cum s-a format neviul din viu, cum a existat viul înaintea neviului, tot aşa era şi spiritualul înaintea viului. Ne întoarcem astfel la începutul Pământului nostru şi vedem că Pământul nostru însuşi era o fiinţă spirituală. El era o fiinţă spirituală şi a configurat succesiv elementul material din sine, în aşa fel încât din spiritual a provenit viul şi din viu a provenit elementul mort. Elementul mort este cel din urmă produs.

Privim astfel înapoi la începutul Pământului nostru şi simţim propria noastră origine la începuturile Pământului, ne simţim ca primii născuţi ai lui, punctul spiritual de plecare al evoluţiei Pământului. Şi acum să lăsăm spiritul să privească din acest loc înspre viitor. Cel mai uşor putem înţelege cum creează cercetătorul spiritual o imagine a perspectivei viitorului dacă ne clarificăm ceea ce a reieşit în treacăt şi din alte indicaţii din prezentul ciclu de conferinţe, şi anume că organele omului de astăzi au valori şi calităţi deosebite. Căci nu este aşa cum apare la cercetarea omului prin anatomia materialistă. Pentru anatomistul materialist, toate sunt ca atare, aşa cum se prezintă ele în specificul lor. Dar pentru cel care urmăreşte organele omului cu privirea spirituală, există organe aflate în decadenţă, în veştejire, în prag de moarte, aşa cum se constituie la un copac coaja, scoarţa sa, pe când altele, la modul în care arată astăzi, nu se află decât la începutul devenirii lor. Anumite organe inferioare, care servesc astăzi omului la perpetuarea speciei, sunt cuprinse în procesul de pieire. În schimb, avem un organ ce se află la începutul dezvoltării sale, şi care va atinge o treaptă de dezvoltare mult mai înaltă în viitor. Acest organ este inima omului. Inima este o minunată perspectivă pentru viitorul nostru, nu numai ca parte spirituală, ci până în fizic. Această inimă este o „cruce”

(„crux") pentru anatomişti, deoarece orice organ care realizează o mişcare voluntară, are musculatură striată. Or, inima este un organ care este mişcat involuntar, şi totuşi ea este alcătuită după legile musculaturii mişcate voluntar. De unde provine aceasta? Anatomia fizică nu o poate explica. Din faptul că această inimă are determinarea ca în viitor să fie un organ superior. Ea are musculatură striată, deoarece în viitor va fi un muşchi mişcat voluntar, aşa cum ne mişcăm noi astăzi muşchii de la mână. În viitor, vom însoţi ceea ce resimte sufletul ca impuls, cu o mişcare voluntară a inimii. Omul nu îşi va realiza activitatea numai prin instrumentul mâinilor, ci inima va fi un instrument al sufletului, într-o manieră pe care omul de astăzi nu o poate deloc presimţi.

Să luăm acum un alt organ, organul fonator. Ce poate realiza el astăzi? Când vorbesc cu dumneavoastră, ce se întâmplă? Cuvintele pe care vi le adresez trăiesc mai întâi în sufletul meu. Dacă nu le-aş rosti, ele nu ar ajunge în sufletele dumneavoastră. Eu le rostesc, punând instrumentul laringelui meu în mişcare. Datorită acestui fapt, aerul din această încăpere este transpus în mişcare, şi la fiecare cuvânt al meu se creează oscilaţii sonore în această sală, care ajung până la dumneavoastră. Ce este limbajul? Este încorporarea gândurilor în aer. Dacă am exprimat ceva, răsună gândul, el este încorporat în aer, iar cel care ar putea vedea undele de aer din această încăpere ar vedea configurarea corporală a gândurilor mele, vibrând aici în spaţiu. Ştiinţa spirituală ne arată că omul va ajunge în viitor să formeze nu numai configuraţii aeriene datorită cuvintelor sale, ci şi să creeze o materie mai densă, după imaginea celor ce trăiesc în sufletul său. El va învăţa să configureze tot mai dens în viitor prin organul său fonator transformat, astfel încât în viitor omul va ajunge să-şi creeze urmaşii prin cuvântul său. Dacă omul se dezvoltă în continuare, vor avea loc transformări importante

în corporalitatea lui. Anumite organe se desprind şi cad, altele se dezvoltă mai departe. Inima va deveni un organ important pentru pornirile sufleteşti. Organul fonator va deveni organul de reproducere pentru omul viitorului, care-şi va putea crea semenii prin gândirea sa. Aşa cum astăzi îşi încorporează gândurile în aer, tot la fel omul se va încorpora pe sine prin organul care este astăzi pe cale să devină organul de reproducere al viitorului. Capul nostru actual este ca o umbră a ceea ce va fi el în viitor. Legătura dintre organul fonator omenesc şi organul de reproducere este indicată prin faptul că la pubertate, vocea băieţilor se schimbă, are loc o modificare a ei.

Fie ca oamenii să ia în seamă cu mai multă atenţie astfel de modificări ce ne sunt împărtăşite de către ştiinţa spirituală! Căci ceea ce ne spune ştiinţa spirituală ne indică asupra a ceea ce va duce în viitor la crearea semenilor: cuvântul. Omul va rosti un cuvânt, iar cuvântul va deveni om. Acest lucru va avea loc, dacă omul se va fi spiritualizat tot mai mult. Căci prin faptul că omul îşi pune organele sale fizice, inima şi laringele, după cum am văzut, în serviciul spiritului său, el se spiritualizează pe sine, se întoarce la spirit la sfârşitul evoluţiei Pământului. La precursorii omului, la creatorii săi, care se aflau la începutul evoluţiei Pământului acolo unde omul se va afla la sfârşit, era la fel. Iar omul va deveni astfel prin Cuvânt la sfârşitul Pământului; omul va rosti Cuvântul la sfârşitul sfârşitului, iar cuvântul va deveni om. Despre acele fiinţe spiritual-divine care se aflau deja la începuturile Pământului, înspre care va evolua omul cândva, ni se spune într-unul dintre cele mai profunde documente religioase, în Evanghelia lui Ioan, în mod absolut corect şi obiectiv: La început a fost Cuvântul, şi Cuvântul era un Dumnezeu, – Aşa cum la început era Cuvântul, şi Cuvântul era

un Dumnezeu, tot aşa, la sfârşit va fi Cuvântul un om, iar omul va fi Cuvântul.

Dacă privim acum la început şi vedem cum s-a născut omul din spirit şi a devenit omul actual în sensul acestei deveniri a Pământului, şi dacă privim asupra transformărilor omului pământean, ni se deschide perspectiva acestei deveniri terestre în sensul spiritualizării. Avem spiritul la început şi spiritul la sfârşit. Spiritul a fost începutul şi spiritul este ţelul. Aceasta este taina evoluţiei Pământului. Şi dacă la mijloc vedem materia ce se concentrează tot mai mult, noi ştim că această materie este spirit transformat, dacă nu o privim în imaginea ei exterioară, ci pătrundem în esenţa ei. Ea nu este altceva decât ceva care s-a configurat din spirit şi care se va transforma din nou în spirit. Dacă privim înainte, vedem peste tot spirit. După cum a spus Jakob Böhme, noi provenim din spirit şi tindem înspre spiritual. Activitatea, ca activitate spirituală, este acea cunoaştere a spiritului care îl înalţă realmente pe om, care îl face util, deoarece el devine o fiinţă capabilă de fapte, o fiinţă sănătoasă spiritual şi fizic, plină de speranţă; este cunoaşterea faptului că totul provine din spirit şi tot ceea ce percepem şi vedem în devenirea lumii reprezintă faptele spiritului divin.

XIV
INFERNUL

Berlin, 16 aprilie 1908

Trebuie să mergem cu mult înapoi în străduania omenească după o soluţionare a enigmei lumii, dacă vrem să cuprindem cu privirea originea celor două imagini ce se impun omului de îndată ce el se apropie într-un sens mai

profund, într-un sens spiritual, de această enigmă a lumii: cele două reprezentări despre Bine şi Rău.

Gândirea omenească a încercat mereu să se înalţe înspre puterile tainice care, din lumile spirituale, au condiţionat şi străbătut evoluţia noastră. Mereu ne apare, în cele mai diferite forme, încercarea de a stabili o relaţie între puterile binefăcătoare care slujesc mântuirii şi progresului evoluţiei omeneşti şi cele distructive, potrivnice, care frânează evoluţia. Dar, pentru observatorul exact, apare tot mereu şi înrudirea intimă ce există între aceste două direcţii de puteri, în ciuda contrastului lor aparent evident. Trebuie doar să ne gândim la cuvintele lui Schiller despre foc, menţionate deja cu o altă ocazie:

Binefăcătoare este puterea focului
Când omul o îmblânzeşte, o veghează.
Dar groaznică devine puterea Cerului
Când se smulge din cătuşele ei,
Păşind pe propriile ei urme,
Fiică liberă a naturii. [Nota 108]

Am putea spune că în asemenea cuvinte se află ca învăluită problema ce ne va preocupa astăzi şi în conferinţa următoare, problemă ce s-a înveşmântat în diferitele epoci în cuvintele: Infern şi Rai. Dar nu ne este câtuşi de puţin îngăduit să credem că pretutindeni unde apar aceşti termeni ar avea aceeaşi semnificaţie superstiţioasă pe care le-o atribuie atât mulţi adepţi ai acestei reprezentări, cât şi mulţi dintre aceia care ar dori să le combată fără a le cunoaşte semnificaţia mai profundă.

Dacă reflectăm la tema noastră, vedem că problema izvorăşte deja din vechea cultură persană, în care împărăţia puterilor bune, a lui Ormuzd, era prezentată într-un contrast puternic cu împărăţia puterilor rele, a lui Ahriman. Şi dacă vedem cum acolo, într-o imagine cognitivă remarcabilă,

puterile tainice ce duceau înainte omenirea în sens bun se amestecau cu puterile de ură ce opreau evoluţia şi cum până la urmă învingea totuşi puterea luminii, avem în aceasta una dintre marile imagini în care fantezia şi imaginaţia omenească îmbracă problema noastră. De la grecescul Tartaros până la lumea legendelor nordice ne întâmpină un imperiu al Infernului şi apar nume legate de conceptul de Infern. Este vorba de ţinutul în care sunt condamnaţi să ajungă cei care nu au murit de o moarte onorabilă, corespunzătoare orientării culturii din lumea fizică.

Ne poate frapa o particularitate, dacă ne amintim acea legendă despre împărăţia Infernului. Să o considerăm mai îndeaproape, căci de la început trebuie să spunem că în limbajul simbolic al lumii legendelor se găseşte uneori o înţelepciune mai adâncă decât cea întemeiată în zilele noastre prin concepte abstracte.

Este remarcabil faptul că lumea legendelor nordice consideră starea actuală a Universului ca provenită dintr-un ţinut umplut cu ceaţă rece, „Nifelheim", ţinutul nordic, în care, conform concepţiei germane, în vremurile străvechi nu ajunsese Soarele, şi dintr-o altă împărăţie, „Muspelheim", împărăţia caldă. Prin colaborarea celor două împărăţii s-a format starea prezentă a Pământului. Iar cele mai importante puteri care slujesc astăzi omenirii nu provin din caldul Muspelheim, ci din recele Nifelheim, umplut cu ceaţă. Acolo s-au format mai întâi cele mai înalte puteri omeneşti care stau la baza culturii actuale. În acelaşi timp însă ni se spune – şi acest fapt este remarcabil întrucât atinge problema noastră – că Hel, care ia la sine morţii nevrednici, este exilat în acel Nebelheim, în care ajung cei care nu au murit de o moarte onorabilă. Este remarcabil că împărăţia şi puterile progresului sunt legate de locul şi personalitatea care reprezintă puterea morţii, a descompunerii.

Şi dacă părăsim aceste timpuri vechi şi ne apropiem tot mai mult de vremea noastră aflăm, înainte de toate, lucrurile despre care *Pochhammer* a spus, în prefaţa la cartea lui Dante [Nota 109], că trebuie să fie atât învăţătorul oamenilor adulţi, cât şi educatorul şi învăţătorul tineretului, pentru a ajunge la înţelegerea unei lumi în care este concentrat răul, dacă vor să-şi explice sinea noastră din adâncurile existenţei lumii. Cât de grandios şi de măreţ ne descrie Dante această lume chiar la începutul impresionantului său poem, care reprezintă pentru noi, oamenii, drumul purificării şi devenirii înspre lumile spirituale superioare! Şi din nou a fost un poet inspirat să apeleze la aceste reprezentări pentru a expune puterile ce locuiesc în sufletul omenesc, atunci când *Goethe* şi-a scris „Faust"-ul său. Goethe a opus la ceea ce trebuia să-l conducă pe Faust înspre puterile luminoase, pe Mefisto.

Putem găsi foarte multe sentenţe semnificative în „Faust"-ul lui Goethe, care descriu raportul aparte dintre Faust şi Mefisto, şi pe al celor doi cu existenţa cosmică. Dintre toate acestea, vom aminti în acest context numai două, în care Goethe alătură cele două concepte de bine şi rău într-un mod remarcabil, şi care ne aminteşte de legenda nordică. Una dintre aceste sentenţe este acolo unde Mefisto este denumit drept „o parte din acea putere care mereu vrea răul, şi mereu face binele". Conceptele de bine şi de rău sunt puse într-o corelaţie foarte strânsă cu întreaga devenire a Universului. Şi nu vrem să lăsăm nemenţionată nici cealaltă sentenţă a lui Goethe, care ne conduce pe de o parte adânc în sufletul său şi pe de altă parte în profunzimile problemei noastre, căci este vorba de întreaga relaţie a puterilor bune din Faust cu ceea ce doreşte Mefisto să realizeze în el, cu Răul. Într-un mod foarte semnificativ, în clipa în care Faust vrea să încheie pactul cu Mefisto, pact care precizează în ce condiţii va cădea pradă lui

Mefisto, Goethe îl pune pe Faust să rostească următoarele cuvinte:

Dacă aş spune clipei:
„Mai zăboveşte, eşti atâta de frumoasă,"
Atunci mă poţi înlănţui,
Atunci cu drag eu voi pieri!
Atunci pot să sune clopotele morţii,
Atunci eşti eliberat din slujba ta,
Arătătorul poate să cadă, şi ceasul poate să stea,
Căci pentru mine timpul a trecut! [Nota 110]

„Dacă aş spune clipei: mai zăboveşte, eşti atâta de frumoasă" reprezintă o expresie prin care Goethe ne face să înţelegem limpede faptul că Mefisto nu l-a înţeles deloc pe Faust în totalitatea lui. Căci Faust ştie că el poate cădea pradă puterilor Infernului numai dacă ajunge în situaţia de a spune clipei: „Mai zăboveşte, eşti atâta de frumoasă".

Vom aşeza aceste versuri la începutul consideraţiilor noastre de astăzi, deoarece ele ne pot arăta în ce direcţie este îndreptat ceea ce ne preocupă astăzi, pe de o parte în lumea legendelor şi pe de altă parte în gândirea umană profundă, învăluită într-un veşmânt poetic. Desigur că aceia care cred că pot clădi o întreagă imagine de concepere a lumii din compilarea unor concepte referitoare la lumea materială, vor trece foarte uşor peste conceptele de Infern şi Paradis. Pe ei nu-i interesează ceea ce am pus noi în culmea consideraţiilor noastre. Ei spun pur şi simplu: Trebuie doar să mergem înapoi pe calea de evoluţie a diverselor religii şi concepţii copilăreşti asupra lumii şi ne va deveni limpede că fie popoarele înseşi, datorită lipsurilor lor, fie unii oameni, au născocit ceea ce se numeşte Infern şi Paradis, în parte pentru a consola popoarele pentru necazurile pe care le îndură pe Pământ, în parte pentru a-i stimula, prin groaza faţă de Infern, să-şi transforme în bine impulsurile lor egoiste.

Cel care vorbeşte aşa nu ştie nimic din adevăratele cauze şi motive din care au fost introduse astfel de imagini ca Paradisul şi Infernul în sufletele şi inimile oamenilor.

Nu vom căuta un răspuns la întrebarea pe care şi-a pus-o mereu omenirea prin reunirea întâmplătoare a unor observaţii, imagini, judecăţi şi raţionamente, ci vrem să dobândim o imagine asupra a ceea ce se poate spune relativ la această problemă din ceea ce se află la baza tuturor conferinţelor noastre de iarnă.

Să ne amintim conferinţa pe care am avut prilejul să o ţin aici, pe tema „Bărbat, femeie şi copil". Am putut vorbi acolo despre marele proces de devenire a oamenilor pe Pământ şi despre anumite puteri care intervin şi conlucrează în devenirea umană. Dacă privim această devenire a oamenilor în sensul ştiinţei spirituale – aşa am putut spune– atunci, pentru a stabili o legătură, ne vom raporta la modul în care consideră observatorul spiritual-ştiinţific copilul în devenire, aşa cum ni se înfăţişează el din primele clipe ale vieţii sale la lumina zilei, elaborându-şi mereu tot mai mult puterile şi capacităţile.

Cine contemplă acest om în devenire prin privirea ascuţită de ştiinţa spirituală, acela vede în ce mod încântător se dezvoltă din germen aceste capacităţi ale copilului. O ştiinţă orientată materialist ar vrea să ne facă să credem că ceea ce se elaborează treptat la lumină într-un mod atât de încântător poate fi redus la caracteristicile moştenite de la părinţi, bunici sau alţi strămoşi. În această problemă, cuvântul ereditate joacă în vremea de astăzi un rol important. Adesea s-a atras atenţia asupra faptului că în ziua de astăzi ştiinţa spirituală este adusă în situaţia de a juca un rol pe care nu de multă vreme – căci nu au trecut nici trei sute de ani de atunci – l-a jucat un mare cercetător al ştiinţelor naturii: italianul *Francesco Redi* [Nota 111]. El este cel care a rostit cel

dintâi ceva care constituie astăzi bun comun al tuturor învăţaţilor, diletanţilor şi al savanţilor. Pe vremea lui, nu numai laicii, ci şi toţi cercetătorii naturii credeau că din neviu, din mâlul râului, se pot naşte nu numai fiinţe animale inferioare, ci şi râme, peşti şi aşa mai departe. Astăzi se crede că acestea ar fi numai prejudecăţi religioase, care împiedicau oamenii să reducă lucrurile la o ordine mecanică a lumii. Dar nu numai învăţaţii lumeşti, care existau doar în număr mic pe vremea aceea, erau de părerea că din neviu se poate naşte viul, ci chiar şi sfântul *Augustin* [Nota 112] era reprezentant al acestei concepţii. Vedeţi deci că religiozitatea sfântului Augustin nu l-a oprit câtuşi de puţin de la reprezentarea unei astfel de înţelegeri.

Ce contrazice însă o asemenea accepţie? O adevărată observare exterioară şi lăuntrică, ce merge până în profunzimile existenţei vieţii, o cunoaştere fizică şi nu suprasensibilă asupra lucrurilor. Căci o cunoaştere fizică şi nu una suprasensibilă a fost cea care a adus treptat oamenii la părerea pe care a exprimat-o Redi: viul se poate naşte numai din viu. În aceeaşi situaţie în care a fost atunci cercetătorul naturii Redi – şi el a scăpat numai cu mare greutate de soarta lui *Giordano Bruno* [Nota 113] – se găseşte astăzi ştiinţa spirituală modernă. Afirmaţia controversată în ziua de azi este folosită aici pe un tărâm spiritual, şi sună astfel: Spiritualul nu poate proveni decât din spiritual. Ceea ce am văzut dezvoltându-se ca prime dispoziţii ale germenului copilului, nu poate fi redus la procese fizice. Le explicăm prin spiritual, aşa cum explicăm viul prin viaţă. Şi atunci spiritualul ne conduce la un spiritual sufletesc. Dacă vedem acest spiritual sufletesc învăluit oarecum de acele caracteristici ce trebuie raportate la fizic sau la celelalte învelişuri ale omului, atunci raportăm numai acest fizic, pe care capacităţile şi specificul spiritual şi sufletesc îl colorează

şi îl nuanţează, la întregul şir ereditar care constă în părinţi, bunici şi aşa mai departe. Şi dacă cineva vrea să ne atragă mereu atenţia asupra modului în care însuşirile se însumează pe linie ereditară pentru a apărea în final la un urmaş, atunci spunem că aceasta nu ne miră câtuşi de puţin din punct de vedere al ştiinţei spirituale. Ni se pare de la sine înţeles ca în trupul în care apare germenul spiritual să apară şi caracteristicile eredităţii fizice. Căci cum considerăm noi această ereditate fizică? Pentru a o explica, alegem următorul exemplu:

Luăm un germen vegetal şi îl cufundăm într-un pământ rodnic, cu toate substanţele posibile care pot configura din belşug plantele, şi apoi cufundăm un acelaşi germen într-un alt pământ, care conţine doar puţine din substanţele de care are nevoie planta. Plantele poartă în sine însuşirile solului din care s-au dezvoltat. Vedem deci planta cum îşi dezvoltă ceea ce constituie propria ei origine profundă, germenul ei vegetal, şi pe de altă parte vedem ceea ce dezvoltă acest germen vegetal, terenul în care este el învăluit, şi care este inerent solului din care a crescut planta. Şi tot aşa cum planta provine dintr-o plantă anterioară, provine şi omul dintr-un spiritual sufletesc dintr-un trecut îndepărtat. El a crescut pe un teren care a fost pregătit pe linie ereditară, şi acest germen sufletesc spiritual conţine şi însuşiri pe care le aduce cu sine din terenul liniei ereditare. Nu ne miră faptul că întregul proces se prezintă aşa, iar pe observatorul exterior al lumii fizice îl poate face să cadă în greşeala indicată. Când ni se spune să privim cum într-o anumită personalitate deosebit de dotată se însumează însuşirile strămoşilor şi că un muzician provine dintr-o familie de muzicieni şi un matematician dintr-o familie de matematicieni, cercetătorul ştiinţei spirituale nu trebuie să nege în nici un caz aceste

lucruri, sau să le prezinte într-o altă lumină. Căci pentru ştiinţa spirituală, lucrurile stau aşa:

Ceea ce este spiritual-sufletescul nostru renaşte la intervale mari de timp. În cercetarea spirituală, vorbim despre vieţile pământeşti repetate atunci când afirmăm că ceea ce este în noi existenţă sufletesc-spirituală ne retrimite la vieţile anterioare, în care a fost depus germenul spiritual pentru viaţa actuală. Tot ceea ce conţinem noi acum şi tot ceea ce ne cucerim acum se va dezvolta în viitor şi va avea efectele sale. Acest germen spiritual nu are nimic de a face cu ceea ce se continuă pe linia fizică. Când omul păşeşte în existenţă, acest germen spiritual-sufletesc pătrunde în trupul fizic şi acest trup fizic pe care el îl locuieşte îi conferă puterile moştenite ereditar din familie. Astfel, omul este realmente constituit ca o dualitate, dintre care o latură, cea spiritual-sufletească, conduce la o linie de evoluţie pur spirituală, pe când cealaltă, cea fizică, trebuie redusă la linia de evoluţie ereditară. Ereditatea şi reîncarnarea sunt cele două lucruri care conlucrează aici, ceea ce rezultă în mod limpede din orice analiză judicioasă. Dar vedeţi doar – se spune – că în acel strămoş există cutare sau cutare însuşiri. În final, aceste însuşiri se reunesc şi devin un Goethe sau un Beethoven. Şi de obicei geniile apar la sfârşitul unui şir lung de generaţii.

Să cuprindem încă o dată cu privirea această ultimă afirmaţie: Geniile apar la sfârşitul unui şir de generaţii. Este ciudat că geniul este explicat prin ereditate, deoarece are un trup care este organizat pentru un geniu. Dacă cei din familia Bernoulli devin mereu matematicieni, este doar limpede că pentru aceasta au nevoie de trupuri deosebite. Nu este de mirare că dacă germenul spiritual-sufletesc din ceea ce constituie linia ereditară se cufundă în ceea ce reprezintă terenul pentru un cap de matematician, el aduce cu sine aceste însuşiri. Oare miră pe cineva faptul că un om intrat în

apă iese ud? Tot aşa este de la sine înţeles că dacă cineva provine dintr-o anumită familie, el poartă în sine însuşirile familiei.

Aşadar ceea ce vrea să exprime într-adevăr propoziţia enunţată este ceva de la sine înţeles, ceva fundamental banal. Dar prin ce ar trebui să se dovedească faptul că însuşi geniul este moştenit prin ereditate? Prin faptul că el ar sta la începutul, şi nu la sfârşitul unui şir de generaţii! Căci dacă stă la sfârşit, aceasta este o dovadă pentru faptul că tocmai însuşirile geniale nu se transmit prin ereditate! Este deja un mod ciudat de a raţiona când se spune că doar se vede că însuşirile se transmit prin ereditate, şi apoi se adaugă afirmaţia că geniul se află la sfârşitul unui şir ereditar. O logică sănătoasă ne poate spune doar că geniul, prin reîncarnare, nu poate moşteni însuşirile spirituale; căci atunci ar trebui să stea la începutul şirului de generaţii. Ajungem astfel la două linii evolutive, una spirituală şi alta fizică. Dacă nu se acceptă acest lucru, nu ne putem descurca nici cu logica sănătoasă.

Vedem un copil, care a parcurs acum câteva sute de ani o altă viaţă, îl vedem cum se dezvoltă şi foloseşte însuşirile de care dispune acum. În felul acesta vedem copilul păşind în viaţă. Şi cum vedem omul părăsind viaţa? Şi asupra acestui fapt ne-am referit deja. Acum vrem să ne referim la fenomenele care intervin când ceea ce a păşit prin naştere în existenţa fizică părăseşte iarăşi viaţa, trecând prin poarta morţii. Pentru aceasta nu trebuie să ne referim strict la moarte, ci la ceva avut în vedere deja la ultima noastră consideraţie, şi anume la starea alternativă de somn şi veghe şi la starea alternativă de viaţă şi moarte.

Ştim din ultima consideraţie că atunci când seara omul se cufundă în aşa-numitul somn fără vise, anumite elemente componente ale entităţii sale se separă de ceea ce numim

lăuntricul omenesc propriu-zis, entitatea cea mai lăuntrică, miezul fiinţei omeneşti. La un astfel de om adormit, diferenţiem, în sensul ştiinţei spirituale, ceea ce se află, ca să zicem aşa, în pat, de acest miez al fiinţei. În pat se află trupul fizic, care prin moarte este predat elementelor pământului. Dar când omul doarme, trupul fizic nu este la fel ca atunci când el este predat pământului. Căci în timpul somnului, trupul fizic mai este încă impregnat de trupul eteric sau trupul vieţii. Trupul fizic trăieşte, funcţiile vieţii sunt întreţinute, astfel că în pat se află trupul fizic şi trupul eteric sau al vieţii. Ridicate în afară, aflăm a fi în primul rând purtătorul plăcerii şi neplăcerii, al bucuriei şi al durerii şi al tuturor impresiilor senzoriale fluctuante din timpul zilei: căldura şi frigul, mirosul şi gustul, purtătorul întregii vieţi de gândire şi reprezentare, începând de la instincte şi pasiuni, până la idealurile morale. Acesta se cufundă la adormire într-un întuneric imprecis. Dar tot el este cel care dimineaţa reapare ca o lumină ce inundă trupul fizic. Este lumina conştienţei.

Încă ceva trebuie să diferenţiem cu exactitate în cadrul a ceea ce este ieşit afară în timpul nopţii din trupul omenesc, atât din cel fizic cât şi din cel eteric. Este vorba de conştienţa omenească şi de purtătorul ei, Eul omenesc. Pe purtătorul plăcerii şi neplăcerii, al instinctelor şi pasiunilor, al impresiilor sensibile fluctuante, îl numim trup astral, iar pe purtătorul conştienţei de sine, cel de-al patrulea element component al fiinţei omeneşti, Eu. Aceste două elemente componente, purtătorul Eului şi purtătorul bucuriei şi durerii, în timpul somnului fără vise sunt ieşite din trupul fizic şi din cel eteric.

De ce nu puteţi percepe acea lume? La această întrebare am găsit răspunsul în conferinţele noastre, în sensul că, aşa cum este nivelul de dezvoltare actual al omului, Eul şi trupul

astral nu şi-au dezvoltat organe de percepţie. Omul percepe lumea fizică înconjurătoare prin faptul că are organe în acest sens, ochii şi urechile. Omul percepe mediul înconjurător abia dimineaţa, când Eul şi trupul astral se cufundă în trupul fizic şi se servesc de aceste organe. Avem aşadar o entitate cvadruplă: un trup fizic, un trup eteric, un trup astral şi un trup al Eului. Aceasta este esenţa stării alternante dintre veghe şi somn.

Însă acum vrem să aducem înaintea ochilor momentul morţii. Putem să o facem apelând la ceea ce constituie o realitate pentru un om care a învăţat să folosească simţurile superioare ce dormitează în orice om, prin aplicarea asupra sa a metodelor de iniţiere. Dar şi o logică obişnuită poate înţelege lucrurile, deoarece aceste realităţi sunt astfel constituite încât ele ne pot expune calea omului prin moarte. La moarte intervine ceva care nu se petrece de-a lungul întregii vieţi dintre naştere şi moarte, decât în cazuri de excepţie. De-a lungul întregii vieţi, trupul eteric rămâne unit cu trupul fizic. Numai prin moarte se desparte de el, şi prin aceasta trupul fizic devine cadavru. El este supus acum forţelor fizico-chimice, cărora a fost sustras între naştere şi moarte prin faptul că trupul eteric locuia în el. Acest trup eteric, după cum am spus adesea, este un luptător fidel de-a lungul întregii vieţi, împotriva distrugerii trupului fizic. Căci trupul fizic are active în sine forţele fizice şi chimice. Acest lucru se arată când după moarte este lăsat în seama lui însuşi. El se descompune, este un amestec ce nu durează. Trupul eteric se separă de trupul fizic şi rămâne o vreme împreună cu trupul astral şi cu Eul.

Această rămânere împreună este de o mare importanţă. În momentul morţii, în faţa omului apare un tablou cuprinzător al amintirilor din viaţa de până atunci, dintre naştere şi moarte. Este ca şi cum o panoramă uriaşă a acestei

vieţi pe care am parcurs-o s-ar afla în faţa sufletelor noastre. Această contemplare, această imagine a amintirilor este însoţită de un sentiment de extindere, de dilatare a întregii entităţi omeneşti. Este ca şi cum fiinţa omenească s-ar dilata, şi pe partea lăuntrică, ca într-o minunată panoramă, ar apare imaginile vieţii scurse.

De unde provine asta? Provine din faptul că trupul eteric este purtătorul memoriei. Atâta timp cât se află în trupul fizic, el este legat de trupul fizic şi nu poate urmări cu privirea decât ceea ce trăieşte în trupul fizic între naştere şi moarte. Trupul fizic reprezintă o piedică. Dar deoarece trupul eteric este un purtător nevoalat, pur, al memoriei, după moarte ne apare întregul trecut într-o singură imagine. Oameni care au fost gata să se înece sau la o surpare de teren au suferit un şoc fiind foarte aproape de moarte, îşi amintesc cum în faţa sufletelor lor s-a aflat, într-un *singur* moment, întreaga lor viaţă. Aş putea să vă dau multe exemple în acest sens, dar vreau doar să menţionez ceva deja indicat anterior. Antropologul criminalist *Moritz Benedikt* [Nota 114], un om care ar considera tot restul celor spuse aici drept lipsit de sens şi fantezie, – dar asta nu contează – a povestit că odată era gata să se înece şi atunci întreaga sa viaţă a stat ca un tablou în faţa sufletului său. Ce se întâmplă în astfel de cazuri? Are loc o desprindere spontană între trupul fizic şi cel eteric, care este anulată apoi imediat. Consecinţa este că întreg conţinutul de memorie cuprinzând întreaga viaţă se află pentru un scurt răstimp în faţa sufletului omenesc.

Aşadar, la început, în faţa sufletului omenesc se află acest tablou de amintiri. Apoi vine timpul în care trupul eteric se desprinde din nou de trupul astral şi de Eu. Dar un rest al trupului eteric rămâne legat de fiinţa omenească, ceva ce s-ar putea numi extract al ultimei vieţi, ceva ca un scurt extract. Imaginaţi-vă acest scurt extract, această esenţă de viaţă, ca şi

cum aţi putea rezuma conţinutul unei cărţi groase pe o singură pagină, dar în aşa fel încât un alt om să poată reface conţinutul cărţii prin citirea acestui extract. Ceva de genul acesta, ca o esenţă a vieţii, este încorporată omului pentru întreg viitorul său, după ce el a depus cele de care nu mai are nevoie pentru evoluţia sa ulterioară. Acest lucru trebuie reţinut în mod deosebit. Căci ceea ce este încorporat omului pentru devenirea sa ulterioară este rodul ultimei sale vieţi. Fiecare viaţă reprezintă un fel de pagină în marea carte a vieţii, şi toate vieţile noastre pământeşti sunt înscrise pe câte o asemenea foaie. Ele sunt încorporate trupului nostru. Un asemenea rod luăm cu noi, dintr-o viaţă, în toate vieţile ulterioare. Acest rod are o mare importanţă pentru evoluţia ulterioară a omului.

Înainte însă de a ne referi la importanţa acestui extract de viaţă, trebuie să mai cuprindem odată cu privirea parcursul ulterior al omului după moarte. După ce această imagine a vieţii a persistat un răstimp foarte scurt, pentru omul de dincolo de moarte survine un alt timp, pe care îl putem caracteriza în felul următor: acum, omul îşi are Eul, trupul astral, şi acest extract, despre care tocmai am vorbit. Să urmărim acum în ce mod poate acţiona trupul astral, purtătorul impulsurilor, poftelor şi pasiunilor. Ne putem forma o imagine a efectului acestui trup astral din considerente logice. Să considerăm o trăire obişnuită, trăirea unui gurmand, a unui om căruia îi plac mâncărurile gustoase. Cum se creează plăcerea? Uşor ar putea-o atribui cineva numai trupului fizic. Dar ar fi un nonsens. Nu trupul fizic, ci trupul astral este purtătorul poftelor, bucuriei şi durerii. Plăcerea o are trupul astral, şi tot el este cel care dezvoltă pofta după mâncărurile gustoase. Trupul fizic este un aparat al substanţelor fizice, al forţelor fizice şi chimice. El furnizează instrumentul prin care trupul astral îşi poate satisface

poftele. Acesta este, în timpul vieții, raportul dintre trupul astral și trupul fizic. Trupul astral strigă după satisfacerea poftelor sale, iar trupul fizic îi furnizează instrumentele, cerul gurii, limba, și așa mai departe, prin care el își poate satisface toate poftele sale. Ce se întâmplă în cazul morții? Trupul fizic este depus împreună cu toate instrumentele satisfacerii poftelor. Dar trupul astral există, și este ușor de înțeles că desigur acest trup astral nu-și depune dorința sa de a avea plăceri, prin faptul că i-a fost luat instrumentul fizic. Trupul astral își menține după moarte poftele și patimile, deși instrumentul fizic prin care pot fi ele satisfăcute lipsește. Trupul astral dezvoltă așadar pofta de mâncăruri gustoase, și așa mai departe, dar îi lipsește cerul gurii. Sau e ca și cum un om care are o sete arzătoare, se află într-un loc unde nu este deloc apă. După moarte, el nu se află din alt motiv în imposibilitatea de a-și satisface poftele, decât din cauză că nu are organele necesare pentru aceasta. Astfel, el resimte durere datorită poftelor nesatisfăcute, până acestea sunt eradicate prin nesatisfacerea lor.

Acesta este răstimpul pe care omul îl petrece după moarte în așa-numita kamaloka. Kama înseamnă poftă, iar loka, loc. Este o imagine simbolică. Timpul suferinței încetează abia atunci când omul a eradicat poftele și patimile, care își au rădăcinile în trupul astral și nu pot fi satisfăcute decât prin trup. Este un timp de dezobișnuire, de purificare.

Dacă ne întrebăm acum dacă acest timp de purificare nu poate apărea în toate gradațiile sale, răspunsul este: „Ba da!" Să considerăm doi oameni, dintre care unul se pierde în plăcerile senzoriale, a cărui viață de dimineața până seara este umplută de toate plăcerile posibile, care se pot avea numai în lumea fizică, unde există instrumentele pentru satisfacerea lor. El își identifică întreg lăuntricul cu ceea ce este trupul său fizic. Un om care se identifică într-un astfel de

mod cu trupul său fizic va avea o existenţă mai dificilă după moarte decât un altul, care vede deja în această viaţă, dincolo de lucrurile sensibile, ceea ce este suprasensibil, spiritual-sufletesc. Luaţi deci, dimpotrivă, un om care contemplă un peisaj frumos sau ascultă o operă muzicală. Omul poate vedea şi în cele mai mici şi nesemnificative lucruri manifestarea spiritualului. Alegem un peisaj frumos sau o operă muzicală bună, deoarece lucrurile se pot înţelege mai limpede prin aceste exemple. Acela care aude răsunând în armoniile şi melodiile unei opere muzicale enigmele veşniciei, care poate lăsa să acţioneze asupra sufletului său armoniile şi relaţiile spirituale dintr-un peisaj frumos, acela se smulge ca fiinţă sufletesc-spirituală, deja din viaţa aceasta dintre naştere şi moarte, de ceea ce este legat de fizic. Iar ceea ce străluminează astfel prin fizic, ceea ce este resimţit ca răsunând prin fizic, este un bun care ne rămâne şi pentru care nu este nevoie să parcurgem nici o purificare şi nici o dezobişnuire, căci ceea ce se desprinde din noi este pur şi simplu veşmântul exterior. Gândiţi-vă, în lăuntrul dumneavoastră cel mai adânc, cum se anunţă în opera muzicală ceva care este pur spiritual, care nu se raportează la manifestările sensibile decât prin faptul că este tăinuit în el, şi care pătrunde în dumneavoastră prin intermediul manifestării sensibile. Este ceva care aparţine spiritualului, sufletului, şi de care omul nu trebuie să se desprindă după moarte.

Vedeţi deci că există diverse grade a ceea ce trebuie îndurat, şi că aceste grade sunt în funcţie de cât de puternic s-a identificat omul, prin organele sale, cu ceea ce poate el vieţui, şi care, din lumea fizică, îi produce plăcere.

Acum există, ca să spunem aşa, o perspectivă care nu trebuie să fie o experienţă reală nemijlocită pentru omul prezentului, căci nu există nici un om care să îndeplinească

întru totul condiţiile realizării acestei perspective. Dar ea există totuşi. Să considerăm un om care îşi dăruie întru totul Eul la ceea ce poate fi savurat numai prin trupul fizic şi organele sale în legătură cu lumea fizică exterioară, care s-a pierdut întru totul în această lume exterioară sensibilă şi care nu are nici un interes, absolut nici un interes faţă de ceea ce stă la baza acestei lumi exterioare sensibile drept conţinut spiritual-sufletesc al ei; un om care are în vedere numai pământul şi care se identifică numai cu ceea ce constituie trupul său. Care este consecinţa? O putem înţelege dacă cercetăm mai îndeaproape enigma fiinţei omeneşti.

Dacă vrem să facem ceea ce ne-am propus, trebuie să analizăm ceea ce preia omul cu sine ca extract al vieţii din trupul eteric. Ce devine ceea ce preia el ca extract al vieţii? Din acest rod al vieţii precedente, omul îşi clădeşte următoarea încorporare, trupul vieţii sale ulterioare. Căci ceea ce ne apare drept omul care se dezvoltă treptat este produsul eredităţii. Dar aceste produse ale eredităţii sunt, într-un anumit sens, elastice. Căci omul nu îşi construieşte trupul pur şi simplu din caracteristicile ereditare, ci în această corporalitate oarecum elastică acţionează şi se întreţese ceea ce a adus el cu sine din vieţile precedente. Vedem astfel la un om, în afară de caracteristicile ereditare, întreţeserea roadelor vieţii precedente şi a tuturor vieţilor anterioare. Şi dacă ne întrebăm care este consecinţa acestui fapt atunci când omul trece din încarnare în încarnare, putem spune: consecinţa este ceea ce putem denumi desăvârşirea prin vieţile terestre. La prima sa încarnare într-o viaţă terestră, omul a păşit cu anumite puteri care, în comparaţie cu puterile ce acţionează în ziua de astăzi la majoritatea oamenilor, erau rudimentare. Când a păşit în prima sa încarnare, omul avea o putere sufletească redusă, prin care putea introduce sufletescul în trupul fizic şi cel eteric. Apoi el

a savurat roadele primei sale vieţi, a luat cu sine rodul primei vieţi, şi consecinţa a fost că următoarea sa viaţă a putut fi mai desăvârşită. Căci prin faptul că a adăugat la puterile reduse pe care le avea în prima sa existenţă experienţele vieţii sale ulterioare, omul şi-a creat, în privinţa acestor puteri, o existenţă pământească tot mai deplină şi mai armonioasă în sine. Fiecare nouă viaţă ne apare pe o treaptă superioară. Vedeţi interacţionând două puteri. După ce omul a trecut prin poarta morţii, vedeţi extractul vieţii, puterile vieţii anterioare, care sunt păstrate pentru viitor, puterile care-l pot face pe om tot mai desăvârşit. Puterea care îl poate face pe om tot mai desăvârşit este potenţată de la o viaţă la alta. Însă în momentul în care Eul părăseşte trupul fizic, vedeţi puterile care îl înlănţuie mereu de existenţa fizică trecută. Într-adevăr, după moarte, existenţa omenească se compune din ceea ce denumim puteri ce se dezvoltă în continuare şi din ceea ce se constituie în cadrul acestora, şi pe care le putem denumi puteri inhibitoare.

Să considerăm acum pe scurt aceste puteri inhibitoare despre care am vorbit, şi în privinţa cărora omul va trebui să procedeze la eradicarea lor după moarte. Dacă nu s-ar adăuga nimic altceva, după moarte omul ar fi pur şi simplu înarmat cu ceea ce a adus cu sine drept puteri rodnice din viaţa trecută pentru existenţa viitoare. E drept că omul se smulge din ceea ce, ca să spunem aşa, îl înlănţuie de viaţa trecută, el se smulge din toate dorinţele şi cerinţele sale. Dar există ceva de care nu se poate desprinde. Rămâne un rest. Acest ceva care după moarte apare ca rest, şi pe care omul trebuie să-l smulgă din sine, este pregătit între naştere şi moarte. El nu există atunci când omul păşeşte în viaţă. După ce a intrat în viaţă, el creşte în cadrul lumii fizice, şi dependenţa sa de plăcerile lumii fizice reprezintă ceva pe care omul şi-l însuşeşte abia în cursul acestei vieţi, pe care-l include abia

acum în entitatea sa. Acum putem să ne imaginăm că ceea ce include astfel omul treptat în entitatea sa nu este ceva care să contribuie la evoluţia lui, ci care ar face chiar imposibilă dezvoltarea lui în continuare dacă omul ar fi expus numai acestor puteri. Pentru că omul le aduce cu sine pe toate acestea în viaţă, pentru a avea posibilitatea să fie preluat de către viaţă, de aceea este viaţa dintre naştere şi moarte cea care introduce puterile inhibitoare în om. Viaţa ne dă pe de o parte experienţa vieţii pe care o luăm cu noi drept rod şi, pe de altă parte, ne uneşte cu lumea fizică pe care o purtăm continuu în noi. Este ceea ce pe de o parte vrea să ne înalţe deasupra încorporării şi pe de altă parte ne aduce mereu în această lume, până când, la sfârşitul existenţei noastre, vom fi atât de evoluaţi încât să fi învins pe deplin tot ceea ce ne uneşte cu lumea fizică. Astfel, omul are încontinuu în sine o putere care îl duce înainte şi o alta care îl frânează, o putere retardantă. Vedem cum existenţa omului este alcătuită din aceste două puteri, dintre care una duce la progres, şi cealaltă constituie o frână.

Puteţi vedea în particular cum interacţionează aceste puteri progresive şi retardante. Să considerăm din viaţa obişnuită ochiul, aparent fizic, al omului. Ochiul este, aşa cum a spus Goethe, „creat de către lumină, pentru lumină” [Nota 115]. Dacă nu am avea ochi, nu am vedea lumina. Dar dacă lumina nu ar exista, nu ar exista nici ochiul. Lumina este cea care a dezvoltat ochiul. Prin faptul că lumina creează ochiul, ea creează în acelaşi timp o piedică în evoluţie şi în curentul evolutiv precedent. Prin faptul că în trecutul străvechi, îndepărtat, lumina a acţionat asupra trupului omenesc, s-a dezvoltat din el acest ochi. Pentru aceasta însă puterile de viaţă în dezvoltare, şi care s-ar fi îndreptat într-o altă direcţie, au trebuit să fie frânate. Abia după influenţa îndelungată a unor alte puteri va fi ochiul capabil să devină un organ care să

ducă evoluţia iarăşi înainte. Vedeţi astfel din acest exemplu că frânele, puterile reactive, sunt esenţialmente necesare.

Vedeţi deci în ce mod minunat este organizată viaţa omului prin faptul că pe de o parte există puterea propulsoare de evoluţie şi pe de altă parte puterile reactive. Aceste puteri reactive sunt cele care-l unesc pe om cu lumea fizică şi care, în viaţa fizică dintre naştere şi moarte, îi conferă organele prin care îşi cucereşte din nou puterea necesară progresului. Dacă puterile inhibante nu ar exista, omul nu ar păşi în viaţa dintre naştere şi moarte şi nu s-ar putea integra în învelişurile prin care îi apare spiritual-sufletescul. Acum el acţionează în viaţa creată din puterile inhibitoare. Astfel că omul datorează puterilor inhibitoare roadele progresului său.

În aceasta se află tăinuită o mare enigmă, şi anume că în viaţă puterile progresive trebuie să acţioneze împreună cu cele inhibitoare. Acum se poate întâmpla ca omul să menţină în fiinţa lui echilibrul între puterile progresive şi cele inhibitoare, sau ca într-o viaţă a sa să se unească cu totul şi cu totul cu puterile inhibitoare, ca el să crească împreună cu puterile ce nu sunt produse decât în trupul fizic drept mijloc al progresului, dar pe care el să nu le considere drept mijloc, ci drept scop în sine. În acest caz, spiritual-sufletescul s-ar rupe de orice progres. El s-ar desprinde de om şi ceea ce constituie perioadă de kamaloka, de dezobişnuire, de purificare, şi care constă în aceea că omul se desprinde de ceea ce l-a unit cu lumea fizică, acest răstimp ar deveni ceva absolut. Această variantă reprezintă o extremă. Dar pentru că omul nu se unește niciodată într-o astfel de măsură cu lumea sensibilă, deoarece el se poate sustrage în sufletescul său, în lăuntricul său, din această perspectivă extremă, o poate evita. Dar dacă ar fi ca interesul său să nu se aşeze niciodată de ceea ce străbate ca spiritual-sufletesc – care există ca perspectivă, dar nu este atins în această viaţă – atunci aceasta

ar pătrunde în puterile active din viaţă şi ar duce la faptul ca omul să se smulgă din orice spiritual-sufletesc prin identificarea sa cu lumea fizic-sensibilă. Să considerăm acest caz. După moarte, omul trebuie transpus în lumea spiritual-sufletească. El nu aduce în această lume spiritual-sufletească decât o dependenţă invincibilă, o identificare invincibilă cu lumea fizic-sensibilă. Această imagine a amintirilor sale este strâns legată de el şi îl împovărează cu o greutate ca de plumb. Transpus în lumea spirituală, omul aduce în ea lumea materială densificată. El este inseparabil legat de puterile care opresc şi frânează orice dezvoltare şi orice evoluţie. Aceasta este ideea existenţei în Infern. De aceea perioada de purificare se extinde la acea stare în care Eul s-a ataşat de fizicul-sensibil pur fără înţelegere pentru lumea spiritual-sufletească, neaducând cu sine nimic decât înţelegerea pentru lumea fizic-sensibilă. Această înţelegere pentru fizic-sensibil este chinul iadului în spiritual, chiar dacă eventual în existenţa sensibilă ea conferă un sentiment infinit de mulţumitor.

Şi acum să încercăm să înţelegem cuvintele sus-menţionate ale lui Faust. Ce trebuie îndeplinit ca mesagerul iadului să pună stăpânire pe el? Trebuie ca Faust să nu extragă din existenţa trupească momentană germenul evoluţiei ulterioare, ci trebuie ca el să savureze într-atât existenţa fizică în momentan, în clipă, încât să vrea să o menţină în voluptatea ei. „Dacă aş spune clipei: Rămâi, căci eşti atâta de frumoasă… – atunci sunt al tău!” [Nota 116]. Aceasta este alianţa pe care o poate încheia omul cu puterile Infernului, anume faptul de a se uni cu puterile ce frânează progresul. Dar în acelaşi timp vedem că evoluţia omenească nu ar fi fost deloc posibilă dacă aceste puteri inhibitoare nu ar fi intervenit în viaţă.

Vom cerceta data viitoare ce a fost omul când a apărut pentru prima oară în trupul fizic şi de unde aducea cu sine acel lucru. Acum ştim că omul se compune din puteri progresive şi inhibitoare. Dacă, atunci când a intrat pentru prima oară într-un trup fizic, omul nu ar fi dispus de puteri inhibitoare, atunci el ar fi rămas în acea configuraţie spirituală în care se afla înainte de încarnare. Prin faptul că organele inhibitoare s-au dezvoltat în el, spiritul a pătruns în sensibil şi a putut lua cu sine roadele sensibilului şi a putut să se îmbogăţească tot mai mult. Puterile din care izvorăşte progresul sunt cele care trebuie să creeze mai întâi organele progresului. Ele trebuie să frâneze o evoluţie pretimpurie, pentru a face posibilă o evoluţie ulterioară. Nimeni nu are dreptul să se plângă de fenomenele inhibitoare ale vieţii. Ceea ce este o binefacere atâta timp cât se află în serviciul omenirii, elementul conservator, devine o frână dacă este făcut scop în sine. La fel este şi după viaţă, în moarte. Elementul frână considerat în slujba spiritului, este cel mai înalt purtător al progresului. Dar dacă el este considerat drept scop în sine, sau folosit în mod egoist, atunci devine element germen al Infernului. În felul acesta, factorul din care izvorăsc toate calităţile omeneşti de pe acest Pământ, dacă omul se uneşte cu el la timpul nepotrivit, poate deveni scop în sine, germen al Infernului.

Acum înţelegem şi legenda nordică. Germenul spiritual pentru etapa noastră actuală de cultură a provenit din Nebelheim. El a trebuit să străbată şi celelalte etape de cultură, dar şi să treacă dincolo de ele, aducând roadele lor în încarnarea actuală. Oamenii care nu folosesc în sens spiritual încarnarea actuală se condamnă pe ei înşişi la a fi aruncaţi înapoi pe o treaptă, care în felul ei a fost binefăcătoare, care la timpul ei era un mijloc de progres, dar care acţionează acum inhibitor. În felul acesta, ceea ce la timpul său era un mijloc de

progres, devine element Infernal dacă este menţinut în existenţa umană. Ţinutul Nebelheim nu a fost întotdeauna dominat de către Infern. Elementele bune ale omului au păstrat ţinutul Nebelheim până la vremea când au evoluat.

Vedem astfel cum acţionează într-adevăr în viaţa omenească laolaltă Binele şi Răul, Infernalul şi cerescul, şi cum se revarsă împreună din ea, după cum se spunea în poezia lui *Schiller*: elementul binefăcător devine distructiv, inhibant, dacă nu este folosit în sens corect, la fel cum focul poate fi binefăcător atunci când omul îl domină, dar poate fi o forţă distructivă groaznică, atunci când „îşi smulge cătuşele, mergând pe propriile ei urme". Tot aşa ne apar şi puterile Infernale, atunci când „păşesc pe propriile lor urme" în viaţa omenească.

Înţelegem astfel de ce marile spirite, care au gândit sau resimţit asemenea relaţii profunde, au gândit şi resimţit aceleaşi lucruri pe care ştiinţa spirituală le expune sufletelor noastre. Şi dacă astăzi am recunoscut elementul Infernal ca pe ceva necesar vieţii noastre, în conferinţa următoare vom cunoaşte mai îndeaproape acel element care ne va aduce lumină asupra întregului. Vom cunoaşte în lumina adevăratei ştiinţe spirituale şi elementul ceresc luminos. Dar deja din conferinţa de astăzi putem vedea că ceea ce a expus *Dante* în ultimele versuri ale epopeii sale relativ la Infern [Nota 117], este corect. Dante a crezut că trebuie să aibă în vedere şi forţele puternic inhibante ale vieţii; înainte de a crea o imagine a acelor puteri în care constă întreaga mântuire şi evoluţie umană. Vom dobândi tot felul de puncte de reper şi pentru viaţa cotidiană obişnuită, dacă putem aduce într-un echilibru corect regresul cu progresul. Se va vedea unde ameninţă elementul inhibant să devină Infernal pentru om, şi unde se dovedeşte el a fi binefăcător, datorită ridicării până la puterile realmente progresive, aşa cum descrie Dante, când,

aflându-se sub conducerea lui Virgiliu, se vede înconjurat de puterile Infernului, dar apoi păşeşte ca învingător peste toate puterile inhibante, iar pe bolta cerească îndepărtată, lui, celui „cu sufletul plin de bucurie", îi apar stelele luminoase.

XV
CERUL

Berlin, 14 mai 1908

Într-o situaţie la fel de dificilă ca data trecută, când a trebuit să vă vorbesc despre conceptul de „Infern", mă aflu şi astăzi, când trebuie să reunesc diversele consideraţii şi rezultate ale acestui ciclu de conferinţe, pe care l-am ţinut în această iarnă, într-o consideraţie asupra temeiurilor conceptului de „Cer".

Ne aflăm în faţa unui concept care, în privinţa semnificaţiei sale reale, a dispărut în mare parte din credinţa diverselor atitudini religioase, chiar dacă acestea menţin conceptul dintr-un instinct spiritual absolut corect şi potrivit. Dar totodată ne aflăm în faţa unui concept care este luat în derâdere şi respins în modul cel mai strict de către aceia care nu numai că doresc să dea tonul în curentele spirituale ale prezentului, ci doresc şi să fie văzuţi de departe drept dătători de ton. În conceptul de „Cer" este cuprins încă pentru un număr extrem de mare de oameni ţelul şi dorul cel mai profund al inimii; ceea ce constituie baza acestui concept reprezintă conţinutul unei credinţe plină de dăruire a multor suflete, care le conferă acestora mângâiere şi consolare în cele mai grele situaţii din viaţă; totodată, acest concept este considerat de mulţi oameni drept ceva în care se exprimă cea mai adâncă superstiţie şi de care se leagă tot ceea ce constituie, în sens larg, obiectul superstiţiei omeneşti. Trebuie doar să ne îndreptăm atenţia asupra fenomenelor

spirituale mult discutate în diverse cercuri, şi vom vedea în curând ce piedici uriaşe sunt puse înţelegerii omului actual, dacă vrea să ajungă la o cuprindere pură, fără prejudecăţi, a ceea ce ne preocupă astăzi.

Nu trebuie să se mire nimeni, şi cu atât mai puţin cel care vorbeşte asupra acestor lucruri, aşa cum intenţionez eu să o fac astăzi, dacă o mare parte din cele ce vor fi spuse astăzi sunt considerate drept culme a purei fantezii şi a visătoriei mistice confuze. Dar, făcând abstracţie de acest fapt, tocmai consideraţiile de astăzi ne vor arăta cât de imperios necesar este să indicăm cât se poate de accentuat, tocmai în timpul nostru, temeiurile acestor concepte.

Mulţi dintre dumneavoastră cunosc probabil un om, de al cărui nume poate că mulţi leagă conceptul de „cu adevărat cult", un om a cărui operă a trezit tocmai în ultimul timp, dar şi mai înainte, un respect deosebit în viaţa spirituală germană. Desigur că nu mă gândesc să minimalizez câtuşi de puţin meritele deosebite pe care şi le-a dobândit acest om în îngustul său domeniu, al ştiinţelor naturii. Căci aţi văzut şi din conferinţele precedente că nu am intenţionat niciodată altceva decât să prezint în conferinţe cercetările spiritual-ştiinţifice în deplină armonie cu rezultatele ştiinţelor naturale ale prezentului. În diverse locuri a fost ţinută conferinţa lui *August Forel* despre „Viaţă şi moarte" [Nota 118], iar cel care vrea să se informeze puţin despre modul cum se poate înţelege fundamental greşit ceea ce poate fi expus de către ştiinţa spirituală asupra acestor lucruri nu trebuie decât să studieze temeinic această conferinţă a lui Forel. Punctele de vedere spiritual-ştiinţifice din care ne referim la astfel de fenomene sunt expuse în revista mea „Lucifer-gnosis" [Nota 119], unde se află şi câte ceva relativ la raportul dintre ştiinţa spirituală şi ştiinţele naturii. Tocmai ceea ce cuprinde raportul şi acordul ştiinţei spirituale cu ştiinţele naturii şi

ceea ce pune în lumină în ce măsură ştiinţa spirituală clădeşte pe bazele ştiinţelor naturii, conducând la o înţelegere superioară, tocmai acest lucru este expus în acest al treizeci şi cincilea caiet al revistei „Lucifer-gnosis". Întreaga conferinţă a lui Forel este plină de neacceptare, şi anume de respingerea acestui concept care constituie conţinutul conferinţei noastre de astăzi.

Chiar la începutul conferinţei ni se atrage atenţia asupra faptului că acela care vrea să-şi clădească o concepţie despre lume din realitatea pură a ştiinţelor naturii trebuie să ajungă la următoarele gânduri, anume: cât de mari şi grandioase sunt progresele acestei ştiinţe a naturii şi cum este ea în stare să clarifice eşafodajul lumii până dincolo de stelele apropiate nouă în spaţiu. Cum este această ştiinţă a naturii în stare să privească – cel puţin până la un anumit grad – în domeniul celor mai mici părţi ale celulelor corpurilor vii. Cum i-a reuşit ştiinţei naturii să depăşească întru câtva, în domeniul tehnicii, spaţiul şi timpul. Cum realizează ea, prin telegrafia şi telefonia fără fir, incredibilul de-a lungul aproape tuturor continentelor. Cum i-a reuşit ştiinţei naturii să constate elementele componente ale Soarelui, Lunii, stelelor şi aşa mai departe. Cum i-a reuşit să lichefieze aerul. Cum i-a reuşit să arate că părţile individuale ale creierului conlucrează atunci când omul gândeşte, simte şi voieşte. Toate acestea, desigur, până la un anumit grad, dar acest grad este desemnat pe bună dreptate drept admirabil.

Însă apoi autorul acestei conferinţe continuă: Nicăieri însă nu a găsit ştiinţa naturală, în ciuda rezultatelor ei remarcabile, ceva din ceea ce este numit „Paradis", nicăieri nu a descoperit vreo lume spirituală. Ştiinţele naturii nu au găsit nimic din ceea ce omenirea, în fantezia ei, îşi imaginează drept „Cer" şi „Iad", aşa ceva nu au găsit pe nicăieri, în ciuda rezultatelor lor remarcabile. Şi apoi se trage concluzia

temerară, la care aderă mulţi în ziua de astăzi, că, deoarece ştiinţele naturii nu au găsit nimic din acestea, toate aceste concepte trebuie aruncate peste bord. Trebuie să ne situăm pe terenul – pe care ştiinţele naturii îl consideră atât de minunat – că nu poate fi absolut nimic adevărat din cele visate şi închipuite în timp atât de îndelungat, cum că ar exista un sâmbure nemuritor al fiinţei omului care să supravieţuiască descompunerii. Şi apoi consideraţiei i se adaugă o efuziune de sentiment cum că ar fi mult mai frumos, mai puternic şi mai măreţ, să ştii că omul, înainte de a veni în această existenţă individuală personală, a trăit numai în predecesorii săi fizici şi că după această existenţă va mai trăi numai în urmaşii săi fizici. Deci că întreaga existenţă trebuie comasată în lumea fizică. Apoi autorul se dăruie unei adevărate efuziuni a sentimentului: Nu este oare mult mai frumos faptul că ceea a creat omul depinde de predecesorii săi fizici şi continuă să acţioneze în descendenţii săi fizici, decât să acceptăm – lucru despre care se poate numai visa – că ar exista o lume în care s-ar afla tot soiul de fiinţe cu un grad de evoluţie superior omului, o lume în care s-ar putea auzi coruri îngereşti şi aşa mai departe? Se dă de înţeles că un om cu o gândire natural-ştiinţifică ar fi nedemn să depindă de o concepţie despre lume care ar avea de a face chiar şi numai pe departe cu asemenea concepte.

Această conferinţă ne poate aminti despre ceea ce am auzit cândva, cu mulţi ani înainte, într-o conferinţă ţinută de un conducător al mişcării moderne de iluminare. Această personalitate spunea cam următoarele: Oamenii vorbesc despre un oarecare cer suprasensibil, despre ceva care trebuie să fie pe acolo pe sus; şi apoi el clarifica faptul că Pământul nostru ar fi o sferă care pluteşte liber în spaţiul cosmic şi că tot aceeaşi este şi situaţia celorlalte planete,

aşadar că spaţiul cosmic este cerul şi că sufletul nu are nevoie să se afle într-un alt cer de vreme ce noi suntem deja în cer.

Asemenea oameni nu înţeleg prea mult din ceea ce a adresat *Schiller* în sentenţa sa – care explică totul, – „Către astronomi”:

Nu-mi pălăvrăgiţi atâta despre pete în Soare şi nebuloase!

Este natura mare numai pentru că vă de numărat?

Obiectul vostru de studiu este desigur cel mai sublim din lume

Dar, prieteni, Cel sublim nu locuieşte în lume.

Din toate aceste păreri pentru acela care a preluat doar câte ceva cu întregul său suflet din cele ce s-au discutat aici în cursul acestor conferinţe de iarnă poate deveni limpede, ce înţelegere greşită poate sta la baza lucrurilor. Este o înţelegere profund greşită şi putem exprima cel mai bine această neînţelegere spunând că, dacă vreodată ştiinţa spirituală ar vorbi despre ceea ce aceşti oameni desemnează drept superstiţie, visătorie şi fantasmagorie, atunci toţi aceşti oameni ar avea dreptate. Dar realitatea este că ştiinţa spirituală în forma ei modernă este relativ recentă, mesajul ei încă nu a ajuns până la cea mai mare parte a oamenilor, şi în special nu a ajuns la aceia care vorbesc aşa cum este indicat aici. Aceşti oameni îşi fac despre lumile suprasensibile reprezentări care nu sunt altceva decât rezultat al fanteziei şi visătoriei lor proprii şi ei combat aceste configuraţii ale propriei lor visătorii şi fantasmagorii. Şi nici nu ştiu absolut nimic din ceea ce are adevărata ştiinţă spirituală de spus despre aceste lucruri. Astfel că lupta care este dusă de o mare parte a acestor oameni culţi din ziua de astăzi este o luptă împotriva morilor de vânt create de ei înşişi, este un don quijotte-ism. Iar cel care înţelege temeinic aceste lucruri va găsi, în ceea ce se spune în această direcţie, vorbe, nimic

altceva decât vorbe, care sunt foarte potrivite pentru combaterea imaginilor obsesive pe care le au tocmai aceşti oameni. Dar acestea nu au nimic de a face cu ceea ce înţelege ştiinţa spirituală prin aceste concepte. Am putut indica o logică ciudată în aceste conferinţe, şi anume acolo unde, aparent de pe terenul ştiinţelor naturii, este respinsă teosofia, deşi nu se cunoaşte nimic din conţinutul ei. Vreau să vă spun doar câte ceva în această privinţă.

Ştiţi cât de profund apreciez ceea ce a creat *Haeckel* pentru bazele ştiinţelor naturii. Dar ceea ce a expus el pentru combaterea reprezentărilor de Cer şi Infern, pe care şi le-a imaginat el însuşi, se bazează pe o logică şubredă. Această şubrezenie poate fi uşor dovedită. Şi e o formulare de-a dreptul drăguţă când Haeckel spune: „Există o credinţă din vremurile vechi care indică în sus, arată cerul şi spune: Acolo locuieşte Dumnezeu! Cine vorbeşte astfel nu ştie că „susul" este în cu totul altă parte când se roteşte Pământul. Şi când s-a rotit de tot, ar trebui să se arate în jos, în loc să se arate în sus." [Nota 120] Dacă însă aprofundaţi puţin lucrurile din punct de vedere logic, concluzia lui nu vrea să spună altceva decât că cineva afirmă că merge cu capul în jos, şi nu în sus, după ce s-a rotit Pământul. Aceşti domni pornesc de la greşeala de a considera că este vorba de lucruri în spaţiu, şi nu de a dovedi existenţa spiritualului faţă de fizic. Toate acestea trebuie spuse iar şi iar, deoarece tocmai obiectul consideraţiilor noastre reprezintă desigur ceva deosebit de important.

Putem să ne referim la ceea ce am spus în ultima conferinţă: Dacă ne putem pătrunde cu atitudinea morală ce izvorăşte din această ştiinţă spirituală şi să ne îndreptăm înspre ceea ce se configurează, se dezvoltă treptat din copilul ce creşte în faţa noastră, atunci avem sentimentul care se amplifică tot mai mult până la a deveni cunoaştere limpede şi

luminoasă: anume că în creşterea, transformarea şi configurarea trupului copilului se manifestă ceva ce provine din lumile suprasensibile şi care îşi dobândeşte existenţa în această lume. Ajungem la ideea care poate fi ridicată prin ştiinţa spirituală la o certitudine deplină, anume că miezul fiinţei omeneşti care păşeşte în existenţă prin concepere şi naştere exista înainte de concepere şi de naştere, şi că ceea ce vedem în trupul fizic reprezintă învelişurile acestui sâmbure spiritual suprasensibil al fiinţei.

Acum ajungem la întrebarea unde se află ceea ce vine în existenţa fizică prin concepere şi naştere? Am dus gândurile şi mai departe, ceea ce ne-a adus în situaţia de a recunoaşte că această existenţă fizică a omului nu este prima, ci că trebuie să vorbim despre existenţe terestre repetate, despre faptul că omul păşeşte în mod repetat în existenţa fizică în decursul evoluţiei Pământului. Şi am admis gândul că ceea ce trăieşte omul în viaţa sa, ceea ce trăieşte în gândire şi simţire, în iubire şi bucurie, în voinţă şi acţiune, nu moare, ci că rămân roadele lor, care se continuă, şi că următoarea existenţă pământească preia în sine rodul existenţelor anterioare. Când copilul îşi manifestă treptat predispoziţiile, capacităţile şi faptele, acestea reprezintă pentru noi rezultatul vieţilor terestre anterioare. Omul a trecut până acum prin multe stări de existenţă, iar ceea ce a parcurs în viețile anterioare s-a transformat în germen şi a devenit conţinut al său, astfel încât noua viaţă este mai desăvârşită, apare mai desăvârşită decât viaţa sa precedentă.

Acesta este în principal mersul ascendent al omului. Se vorbeşte în ştiinţa spirituală despre faptul că ceea ce păşeşte din om prin concepere şi naştere în existenţa fizică, şi care părăseşte din nou trupul fizic la moarte, se află în răstimpul dintre moarte şi o nouă naştere într-o lume spirituală suprasensibilă. Am înfăţişat o parte a acestei lumi spirituale

suprasensibile în conferința precedentă, sub denumirea de „Infern". Vom înfățișa astăzi o altă mare parte a ei, prin conceptul de „Cer". Astfel, în știința spirituală, cerul nu este ceva închipuit, care se află pe undeva, departe, ci este realmente ceva care se află acolo unde suntem și noi. Și acum trebuie să răspundem la întrebarea: Cum poate fi ceea ce denumim cer, existență suprasensibilă acolo unde suntem și noi, dacă oamenii nu îl percep cu ochii lor fizici, și dacă este adevărat că știința fizică, având niște cuceriri atât de mari și de însemnate în urma ei, nu a putut descoperi nicăieri acest Paradis, acest Cer?

Dar am atras adesea atenția și asupra faptului că fiecare om, cu adevărat fiecare om poate ajunge la contemplarea deplină a lumii suprasensibile și a cerului. În lucrarea ***Cum dobândim cunoașterea lumilor superioare?*** [Nota 121] s-a atras atenția asupra metodelor prin care omul se poate înălța în lumea suprasensibilă. Astăzi vom mai indica doar pe scurt despre ce este vorba. Trebuie însă să aveți mereu în vedere ceea ce înseamnă perceperea lumii sensibil-fizice din jurul dumneavoastră. Ați citit precis faptul că ceea ce numim ureche omenească pe deplin dezvoltată s-a configurat, ca să folosim expresia lui *Goethe*, dintr-un organ „indiferent". Priviți la animale aceste organe în forma lor primitivă, și gândiți-vă ce poate reprezenta pentru aceste animale lumea sunetelor, a armoniilor fizice, a melodiilor și lumea restului sunetelor. Gândiți-vă ce configurare fină a fost necesară pentru a aduce organul omenesc până la perfecțiunea sa actuală, pentru ca omul să se poată încadra în domeniul sunetelor din lumea înconjurătoare lui. În același mod puteți examina și celelalte organe.

Priviți ochiul și modul cum s-a dezvoltat el treptat pentru a ne putea intermedia minunata lume a luminii și culorilor, pe care o preiau o mare parte a oamenilor. Și astfel,

în jurul nostru, pentru noi, există cele pentru care avem organe capabile să le percepem. Dacă organele omului s-ar afla pe o treaptă încă imperfectă, – gândiţi-vă că organul auzului omenesc s-ar afla pe o treaptă nedesăvârşită, – ce ar fi o lume a sunetelor, a armoniilor şi a melodiilor, pentru astfel de fiinţe cu un auz nedezvoltat? O lume pe care ele nu o pot percepe, o lume de dincolo. Aşa cum se raportează această lume la omul sensibil, tot aşa se raportează şi lumea spirituală la ceea ce se numeşte în mod obişnuit lume. Şi aşa cum fiinţe nedesăvârşite, cu organe de simţ nedesăvârşite, s-au putut dezvolta până la o mare perfecţiune, putând percepe în felul acesta noi domenii, tot aşa este omul capabil de evoluţie, la fel cum a fost omul timpurilor străvechi. Sunt date în toate amănuntele metodele asupra modului în care ceea ce are omul astăzi ca puteri şi capacităţi poate fi ridicat pe o treaptă mai înaltă. Nimănui nu-i trece prin minte să denumească drept „Cer" ceea ce a fost respins de către Forel. Ştiinţa spirituală spune: Dacă omul are devotamentul, energia şi perseverenţa de a dezvolta capacitatea care dormitează astăzi în el, care se află în pieptul său, el va percepe lumile spirituale. Prin lumi spirituale se înţelege ceea ce se află în lăuntricul fiecărui om. Dacă îşi configurează aceste organe, atunci şi conţinutul respectivei lumi va deveni pentru el tot o lume de percepţii, aşa cum lumea sunetelor devine o lume a percepţiilor. Şi acest lucru se petrece în măsură tot mai mare, cu cât organul fizic se perfecţionează mai mult.

Dar nici un om nu trebuie să-şi imagineze că dezvoltarea pe care o avem aici în vedere ar fi asemănătoare metodelor prezente de dezvoltare pentru constituirea unui simţ fizic. Căci ar fi o înţelegere greşită. Este foarte posibil ca, în calitate de cercetător spiritual, să fii întrebat: Cum se formează acest al şaselea simţ? Şi oamenii îşi imaginează că ar trebui să crească ceva, ca un ochi, din organism. Dar

simţurile superioare suprasensibile nu sunt aşa. Vom caracteriza foarte pe scurt cum se raportează aceste simţuri superioare – cuvântul nu le exprimă prea bine esenţa, dar nu face nimic – la celelalte simţuri fizice. Modul de dezvoltare prin care se ridică omul în lumea suprasensibilă nu este exterior, turbulent, ci lăuntric, intim. Iar ceea ce trebuie să parcurgă omul, pentru ca lumea spirituală să pătrundă în existenţa prezentă se desfăşoară în toată liniştea şi subtilitatea. Există trei puteri fundamentale ale sufletului, care sunt capabile de o adevărată evoluţie superioară, puterile fundamentale ale gândirii, simţirii şi voinţei. Şi dacă ne întrebăm pe scurt ce trebuie să facă omul cu gândirea, simţirea şi voinţa dacă vrea să devină cetăţean al lumii suprasensibile, al lumii cereşti, deja în cadrul acestei existenţei, atunci primim răspunsul că este vorba de o muncă subtilă. Puteţi citi în revista mea [Nota 122], începând de la caietul cu numărul treisprezece, cum omul creşte într-o lume suprasensibilă prin faptul că îşi cultivă într-un mod deosebit lumea sa de gândire, de simţire şi de voinţă. Să ne amintim de tot ceea ce străbate prin sufletul nostru în condiţiile actuale, de dimineaţa devreme, când ne trezim, şi până seara, când conştienţa noastră se cufundă într-un întuneric imprecis, şi să ne gândim cum lucrurile ar arăta cu totul altfel în sufletele noastre dacă nu am trăi în epoca noastră în acest loc din Europa Centrală, ci cu circa o sută de ani înainte, într-un alt loc de pe Pământul nostru. Atunci am observa cât de multe din cele care ne străbat sufletele de dimineaţa până seara reprezintă rezultatul pur al lumii exterioare, care se schimbă mereu. Încercaţi să extrageţi o dată, din ceea ce fluctuează astfel în sufletul omenesc, ceea ce depinde de epocă şi de locul unde vă aflaţi, încercaţi să îndepărtaţi din suflet toate gândurile care sunt întru câtva legate de timp şi de loc, şi întrebaţi-vă ce mai rămâne dintr-un astfel de conţinut. Toate

gândurile, sentimentele şi acţiunile volitive care trec astfel prin suflet şi sunt determinate de loc şi de timp şi care, cu alte cuvinte, se revarsă din afară înspre om în viaţa zilnică, toate acestea sunt nepotrivite pentru dezvoltarea unei vieţi spirituale superioare, pentru trăirea unei lumi suprasensibile. Nu luaţi lucrurile ca şi cum s-ar spune ceva împotriva vieţii omului din domeniul în care este el încadrat. Însă el trebuie să găsească atâta timp încât să se poată ridica întru totul, pentru un anumit răstimp, peste ceea ce păşeşte astăzi în sufletul său din viaţa cotidiană. El trebuie să se dăruiască chiar şi numai pentru câteva minute unor gânduri şi sentimente care sunt independente de loc şi de timp, care sunt veşnice. Ne sunt indicate asemenea gânduri şi sentimente. Ele sunt aici, ele sunt dezvoltate de către cel care a parcurs drumul înspre viaţa spirituală. Dacă omul lasă să trăiască şi să acţioneze tot mereu în sufletul său asemenea gânduri veşnice, atunci acestea sunt puteri active în sufletul omenesc, ce trezesc într-adevăr capacităţile adormite.

Şi apoi aveţi descrise uriaşele transformări ce apar dacă omul se dăruie gândurilor veşnice conform metodelor riguros prescrise, dacă înţelege să trăiască în mod subtil cu aceste gânduri veşnice. Acestea sunt descrise la început, pentru viaţa noastră de gândire. Cine poate nega că există asemenea gânduri? Care este natura deosebită a gândurilor omului, aşa cum sunt ele astăzi? Ele au o astfel de natură încât omul trăieşte cu ele în modul cel mai intim, căci ce este mai strâns legat de sufletul nostru decât gândurile noastre? Cu ce suntem mai strâns uniţi, decât cu gândurile şi reprezentările noastre? Dar aceste gânduri şi reprezentări, în măsura în care se raportează la lumea din afară, reprezintă elementul cel mai ineficient, cel mai pasiv în raport cu această lume „reală”. Există o adâncă înţelepciune în a exprima, de exemplu, faptul că cineva poate fi foarte ataşat de gândurile sale, gânduri care

exprimă construcţia unui pod; gândurile relative la pod pot fi corecte în toate amănuntele, gândul este corect, dar podul nu există. Gândul este cel mai intim locuitor al sufletului.

Dar în lumea în care ne ducem existenţa fizică, gândul este cel mai ineficient. El are o existenţă cu totul şi cu totul lăuntrică. Dar în momentul în care omul începe să dedice cel puţin un timp foarte redus din timpul său gândurilor veşnice – el trebuie să înceapă cu răbdare – va afla ceva despre care mai înainte nici nu visa. El cunoaşte o lume care, în raport cu gândurile, este altfel decât lumea noastră fizică. Dacă, în lumea noastră fizică, gândul este cel mai intim, dar în acelaşi timp cel mai ineficient, cel mai pasiv, printr-o educare în gândurile veşnice, pe care o parcurgem în viaţa fizică, suntem introduşi într-o lume în care gândul însuşi este creator. Acesta este esenţialul, despre care este vorba. Atunci începe să trăiască o altă lume în jurul omului şi el învaţă să ştie din proprie experienţă următoarele: când vedem în lumea fizică, vedem lumina. Ea se revarsă în jos de la Soare. Vedem cum plantele, dacă le sustragem această lumină, devin tot mai palide şi mor; vedem cum lumina acţionează creator în privinţa acestor plante. O astfel de putere care străbate spaţiul cosmic, care este o realitate, aşa cum numai un lucru sensibil poate fi o realitate, o astfel de putere devine gândul pentru acela care pătrunde prin educare în lumea suprasensibilă. Gândul, care în întunericul lăuntricului are o existenţă intimă ineficientă, devine, după educare, ceva recunoscut, care străbate în mod creator spaţiul cosmic, şi care este mult mai real şi mai adevărat decât lumina solară. Acum observă omul, atunci când lumina acestui gând – despre care el vorbeşte acum ca despre o lume reală, ce se extinde în jurul lui – se revarsă în sufletul omenesc, că ceea ce este suflet este vivifiat de puterile creatoare, tot aşa cum este pătrunsă planta fizică de lumina Soarelui. În felul acesta

învăţăm cum spaţiul din jurul nostru este străbătut de o realitate pe care omul nu o poate percepe atâta timp cât nu are facultăţile necesare, aşa cum acela a cărui ureche nu este corespunzător configurată nu poate percepe sunetele.

Apoi există şi anumite sentimente, care sunt produse altfel în lumea suprasensibilă, în educaţia suprasensibilă, decât sentimentele vieţii cotidiene obişnuite. Cum se produc sentimentele vieţii cotidiene? Omul îşi îndreaptă atenţia asupra unui obiect. Acesta îi place. Sentimentul bucuriei urcă în el. Sentimentul bucuriei apare prin intermediul obiectului exterior. Suntem înălţaţi datorită impresiei unei lumi exterioare frumoase, ne umplem de repulsie când vedem ceva respingător în lumea exterioară. În felul acesta oscilează sentimentele în om, în sus şi în jos. Ştiinţa spirituală trebuie să conducă omul mai adânc în real, veritabil, adevărat.

Dacă omul vrea să-şi trezească capacităţile lăuntrice faţă de lumea suprasensibilă, el trebuie să devină capabil de sentimente ce nu sunt stimulate din afară. Există din nou o metodă prin care omul se deprinde cu o lume de sentimente în care sentimentele fluctuează în el, fără ca în acest scop să fie necesară percepţia exterioară. Sentimentele stimulate din exterior pot fi trezite în om prin perceperea lucrurilor exterioare. Când omul învaţă să dezvolte în sine anumite sentimente, atunci trezirea unor asemenea sentimente are efectul unei puteri care trezeşte capacităţile adormite. Şi atunci omul ştie din proprie experienţă ceea ce iniţiatul poate vedea, anume că lumea luminii este creatoare atât pentru spiritual cât şi pentru fizic, că ea se nuanţează în spiritual în nenumărate culori, ca şi lumina fizică; el ştie că există o lume în care trăieşte lumina spirituală, o lume pe care o denumim lume astrală. Ea pătrunde această lume fizică pentru omul care a trezit aşadar în sine capacităţile dormitânde, dacă el a format în sine – fără a primi vreun impuls exterior în acest

sens – deci numai prin trăire spirituală, un sentiment cu totul deosebit, care nu poate fi trezit în cadrul lumii sensibile prin ceva exterior. Cine a putut trezi acest sentiment de iubire, o trăire pur lăuntrică, a dobândit legătura cu lumea spirituală.

Apoi, la elementul descris, se mai adaugă încă o lume. Culorilor li se alătură o altă lume. Iubirea produsă de obiectele fizice nu poate conduce nicicând la spiritual. Acea iubire care este mulţumită chiar când obiectul ei se află doar în spiritual, acea iubire care rămâne o trăire lăuntrică profundă, este o putere creatoare pentru un tip superior de elemente, care străbat spaţiul spiritual. Această iubire este adevărata iubire. Treapta ei premergătoare este ceea ce resimte artistul când creează. El o resimte numai atunci când creează opere spirituale din sufletul său. Această iubire transformă spaţiul spiritual străbătut de lumină şi culori, dar mut anterior, într-o lume de sunete, şi ne vorbeşte o lume în sunete spirituale.

Vedeţi cum omul se ridică gradat într-o altă lume, şi cum acolo nu se află nimic altceva decât o adevărată continuare a ceea ce există şi în existenţa firească a omului, în procesele naturale. Aşa cum urechile au provenit din vezicule auditive indiferente, făcând astfel ca din lumea imprecisă, lipsită de sunete, să răzbată afară lumea sunetelor, tot aşa răzbate în afară din lumea nedeterminată, lumea tocmai descrisă. Iar cei care se luptă cu morile de vânt – după cum am menţionat la începutul conferinţei – nu vorbesc despre astfel de lumi. Cel ce afirmă că cerul nu a fost găsit nicăieri, nu ştie că el nu trebuie căutat în altă parte, căci cerul se află acolo unde suntem şi noi. Este pur şi simplu vorba să nu copiem afirmaţii de genul: „Ceea ce eu nu percep, nu există”, iar dacă un altul afirmă că există ceva ce eu nu percep, înseamnă că e nebun, visător sau şarlatan. Astfel de afirmaţii sunt din punct de vedere logic cele mai incorecte, căci nimeni nu are dreptul

să afirme că graniţele percepţiei sale sunt şi graniţele existenţei. Dacă ar fi aşa, surzii ar trebui să declare că întreaga lume a sunetelor, armoniilor şi melodiilor nu este decât visătorie şi fantasmagorie.

Atunci când în ştiinţa spirituală se vorbeşte despre cer, se vorbeşte în modul în care v-a fost expus dumneavoastră acum. În felul acesta se vorbeşte despre cer în adevărata ştiinţă spirituală, şi niciodată nu s-a vorbit altfel în izvoarele primordiale ale mărturisirilor religioase, pe vremea când acestea mai erau înţelese. În această lume vizibilă există o lume suprasensibilă, aşa cum există pentru surzi lumea sunetelor.

Şi acum, ne punem întrebarea de ce omul, aflat în acest punct al dezvoltării sale prezente, nu percepe această lume suprasensibilă. El nu o percepe fiindcă tocmai percepţia sensibilă, care a păşit ca o necesitate în evoluţia omenirii, se interpune ca un covor, ca un voal peste lumea suprasensibilă. Şi nu am avut altceva în vedere când am descris ce trebuie să trăiască cel ce se străduieşte să răzbată înspre lumea suprasensibilă. El trebuie să se ridice din lumea sensibilă, el trebuie să aducă un timp la tăcere lumea sensibilă. Atunci ajunge la ceea ce este dincolo de această lume sensibilă, atunci percepe modul în care această lume sensibilă se interpune ca un voal în faţa lumii suprasensibile. Acela care, fiind în trupul său, se ridică, în adevăratul sens al cuvântului, dincolo de trup, acela poate percepe ceea ce este dincolo de acest voal.

Trebuie să ştim la ce sunt folosite în viaţa omenească obişnuită puterile care pot deveni capacitate de a intra în lumea suprasensibilă. Acest lucru nu poate fi înţeles altfel decât cuprinzând cu privirea adevărata stare de lucruri: ce este propriu-zis lumea fizică, ce este cel mai nedesăvârşit trup fizic şi ce este cel mai desăvârşit trup fizic, ce ne apare în

faţa ochilor ca trup omenesc? Creaturi sunt toate entităţile fizice, creaturi ale spiritului. Spiritualul stă la baza oricărui fizic. Am accentuat mereu acest lucru, în cele mai variate moduri, în decursul acestor conferinţe. După cum gheaţa reprezintă o solidificare a apei, tot aşa se solidifică din spiritual orice element fizic. El este oarecum o condensare a spiritualului. Să ne oprim la configuraţia fizică a urechii omului actual. Ce se află la baza acestei configuraţii fizice? La baza ei se află puterea spirituală creatoare! Sunetul, care trăieşte ca sunet fizic în mediul nostru înconjurător, ţine de lumea fizică şi are, dincolo de sine, sunetul spiritual. În aceeaşi lume în care răsună sunetul fizic ce impresionează urechile noastre fizice, vom auzi răsunând şi sunetul suprasensibil spiritual. Ce este sunetul spiritual? Acest sunet spiritual este creatorul urechii noastre, aşa cum ceea ce se află drept lumină spirituală tăinuită în lumina fizică este creatorul ochiului nostru. De aceea spune Goethe, cel care a exprimat atâtea adevăruri spirituale profunde: „Ochiul a fost creat de către lumină şi pentru lumină" [Nota 123]. Puterea ce radiază înspre noi de la Soare, şi care îngăduie ochilor noştri să vadă limitele obiectelor în spaţiul inundat de lumină, conţine şi acele fiinţe care au format minunata plăsmuire a ochiului. Astfel, ceea ce vede ochiul fizic şi aude urechea fizică, ar însemna la fel de mult ca pătrunderea dincolo de această lume fizică, ca propria ridicare înspre puterile spirituale. Într-un anumit caz, o facem deja atunci când ne îndreptăm privirea asupra copilului, care-şi configurează treptat capacităţile în trupul fizic omenesc. Vedem cum provin aceste capacităţi dintr-o lume tăinuită dincolo de lumea sensibilă, vedem cum încolţesc ele în materie, cum îşi creează în materie un aspect existenţial.

Ne întoarcem înapoi la ştiinţa spirituală şi ne întrebăm unde a fost această fiinţă omenească înainte de a prelua prin

concepere şi naştere o existenţă fizică; unde a fost ea între ultima ei moarte şi ultima naştere? Ea nu a fost într-o lume spirituală închipuită, ci în aceeaşi lume în care ne aflăm şi noi. Întreaga deosebire între această fiinţă înainte de a păşi în existenţa materială prin concepere şi naştere şi ceea ce este ea apoi constă în următoarele: înainte de naştere, această fiinţă constă din elemente care pot fi văzute numai dacă avem configurate tocmai acele capacităţi descrise drept spirituale. Dacă pentru cineva apa nu ar fi vizibilă atâta timp cât este lichidă, dar devine vizibilă de îndată ce îngheaţă, tot aşa devine omul invizibil când devine ca apa şi vizibil când s-a solidificat, adică a devenit fizic.

Vorbim astfel despre două stări ale omului, despre o stare dintre moarte şi o nouă naştere, care este vizibilă numai simţurilor spirituale, şi o stare în care şi-a ţesut un veşmânt în jurul său, astfel încât apare vizibil pentru simţurile fizice. Vedem deci că, în răstimpul dintre moarte şi o nouă naştere, omul este unit cu puterile creatoare care inundă spaţiul, şi pe care cel care îşi dezvoltă capacităţile superioare le cunoaşte deja de aici drept puteri cereşti. Omul este unit cu aceste puteri creatoare. Aici, în lumea fizică, omul trăieşte cu puterile fizice, cu sunetele fizice şi cu lumina fizică; în lumea spirituală, el trăieşte în ceea ce este spiritual-creator, în spatele sunetului şi luminii. El trăieşte într-o lume care este altfel decât lumea fizică. Aici, în lumea fizică, ochiul vede datorită luminii. În lumea spirituală, omul percepe ceea ce a creat ochiul (puterile care au creat ochiul). El trăieşte în lumina spirituală, trăieşte într-o lume spirituală de sunete, trăieşte ceea ce constituie trupul său fizic prin trecerea prin concepere şi naştere, el trăieşte cu entităţile cosmice creatoare productive acolo unde se constituie lumea noastră exterioară, care se întinde ca un covor peste cea spirituală. Şi acest covor însuşi se revarsă în lumea spirituală. Conştienţa

omului luminează într-o altă stare. Întreaga diferenţă dintre omul încarnat şi cel dezincarnat constă în aceea că omul dezincarnat trăieşte într-o altă stare de conştienţă şi că el percepe puterile creatoare. Şi aşa vom înţelege ceea ce înseamnă faptul că prin moarte omul este preluat într-o lume suprasensibilă. Ea nu este o lume de vis, o lume de o realitate mai redusă decât a noastră, ci este o lume de o intensitate şi o realitate mai puternică, căci în ea se află entităţile creatoare ale lumii noastre fizice. Şi acum înţelegem ce acţionează acolo între moarte şi o nouă naştere.

Ultima dată când am vorbit despre puterile retardante am văzut că, atunci când omul trece prin poarta morţii, apare în faţa lui o imagine cu amintiri din toată viaţa lui trecută, şi am văzut cum această imagine este preluată ca esenţă şi rămâne unită cu omul pentru toate timpurile următoare; am văzut cum parcurge el perioada de kamaloka, unde trebuie să realizeze un fel de purificare. După ce a parcurs această purificare, atunci ceea ce a preluat cu sine din ultima sa viaţă devine ceva deosebit, ceva nou. Ştim că omul, când trece prin poarta morţii, intră în lumea spirituală suprasensibilă. Consideraţi-o ca pe un ogor, ca pe o formaţiune de teren rodnic şi luaţi ceea ce aduce omul cu sine din ultima sa viaţă drept rod al gândirii, simţirii şi voinţei sale, şi care poate fi rezumat drept fruct al ultimei sale vieţi, luaţi aceasta ca pe un germen vegetal, care este cufundat în acest teren, unde germinează. Aşa creşte rodul ultimelor vieţi în terenul spiritual şi conştienţa omenească observă şi percepe această germinare, această creştere, această dezvoltare a germenului vieţii, preluat din ultima existenţă. Tot ceea ce omul a luat cu sine din viaţă se impregnează în acest ultim rod al vieţii, iar ceea ce s-a apropiat din afară înspre om se extinde şi creşte ca un germen. Aceasta este lumea de percepţie şi conştienţă dintre naştere şi o nouă moarte. Ceea ce străbate aici sufletul

nu poate fi lămurit aceluia care nu are el însuşi capacitatea de percepţie sensibilă, decât printr-o comparaţie. Reflectând profund, veţi înţelege comparaţia. Ceea ce resimte omul la dezvoltarea ultimului germen al vieţii este desemnat, pe bună dreptate, drept fericire, căci este o fericire. Este sentimentul opus a ceea ce poate percepe omul când simte obiectele. Acum el le simte cum se dezvoltă, mai înainte se revărsau; acum însă entitatea se revarsă în afară iar în configurarea germenului vieţii îl pătrunde sentimentul care, pe o treaptă inferioară, poate fi comparat – prin reflectare mai profundă vă va apărea drept important –, cu ceea ce simte găina când clocește un ou: fericita aducere pe lume a unei vieţi, fericirea creşterii germenului. Această fericire face ca omul să-şi pregătească spiritual ceea ce îl înlănţuie de naşterea fizică, ceea ce îl aduce în existenţa fizică. Deoarece a strâns noi experienţe, pe care le imprimă miezului său fundamental, viaţa următoare – cu excepţia drumurilor de suiș și coborâș, care trebuie și ele să existe – va fi mai desăvârşită.

După cum am văzut ultima oară, prin totalitatea vieţii avem o ascensiune spre o perfecţiune tot mai mare. Vedem cum ceea ce s-a deprins a fi creaţie în lumea fizică se manifestă din nou creator în sentimentul de fericire.

Astfel că trebuie să ne fie limpede că numai starea de conştienţă a omului diferă de cea din lumea suprasensibilă. Printr-o comparaţie ne putem clarifica şi mai mult cum diferă starea de conştienţă în lumea fizică şi lumea suprasensibilă. Gândiţi-vă la o simfonie pe care o ascultă un om. Sunetele ajung la el din afară. El le savurează. Gândiţi-vă acum că ar fi posibil ca un om să construiască în mod creator, spiritual, această simfonie, fără să atingă vreun text, fără să facă să răsune vreun instrument, şi că este posibil ca el să înşiruie în spirit, din sine, sunet după sunet. La fel cum se raportează perceperea primei simfonii la cel în care a crescut simfonia,

tot așa se raportează lumea fizică la percepţia suprasensibilă. De aceea trebuie să ne spunem că, pentru a percepe lumea cerească, omul trebuie să renunţe la tot ceea ce îl întâmpină drept spiritual în lumea fizică. Atâta timp cât nu a îndeplinit această renunţare, el nu poate vedea.

Dar lumea spirituală nu ne apare drept o lume înspre care nu s-ar putea ridica și gândirea logică. Ceea ce obiectează de obicei omul este numai faptul că nu o poate percepe.

Astfel, conceptul de „Cer" își va recăpăta importanţa pentru omul viitorului. El nu este un concept ce se referă la o lume de vis, în care ne-am afla. Căci conștienţa în elementul creator este mult mai luminoasă și mai intensă decât cea din lumea fizică. De aceea trebuie să ne imaginăm viaţa și conștienţa omului din lumea creatoare mai intense decât cele din lumea fizică.

În ce relaţie se află lumea fizică cu lumea suprasensibilă? Este firesc ca omul să fie interesat în primul rând de această relaţie. Vreau să exprim aceasta cu o contra-întrebare. Va ști omul aflat în lumea suprasensibilă ceva despre cele care-i sunt dragi și au valoare pentru el în lumea aceasta? Se va continua în vreun fel ceea ce s-a desfășurat aici? Da! Și trebuie înţeles corect dacă gândiţi cu deplină limpezime ceea ce s-a spus anterior, când s-a clarificat faptul că există o strânsă legătură între lumea fizică și cea suprasensibilă. Ceea ce este depus aici drept germen încolțește acolo și devine rod. Nu există nimic în lume fără fundament spiritual. Omul lucrează deja în lumea fizică pentru lumea supra-fizică. Iată un exemplu în acest sens: Să acceptăm faptul că o mamă se atașează cu iubire de copilul ei. Această iubire este dezvoltată mai întâi, ca să spunem așa, pe baze naturale. Dar această iubire se transformă cu fiecare clipă din iubirea pur naturală, condiţionată de relaţiile fizice,

într-o iubire spirituală. În măsura în care iubirea ce se slujește de baze naturale este transformată într-o iubire maternă spirituală, omul crește în iubirea spirituală. Această iubire devine mai reală în spiritual. Așa cum din om nu se desprinde decât învelișul fizic, tot așa, din ființa spirituală nu se desprinde decât pământesc-fizicul. Întreaga rețea întreţesută de la suflet omenesc la suflet omenesc, ceea ce trăiește de la o inimă la alta, de la un spirit la altul, se află deja în mod invizibil în lumea suprasensibilă. Elementul spiritual, miezul ființei omenești, trăiește în lumea suprasensibilă și toate legăturile create aici în lumea fizică își află dezvoltarea spirituală în lumea spirituală. Tot ceea ce a fost legat aici în mod spiritual se regăsește în deplină conștiență, într-o conștiență mai limpede, în lumea spirituală. Și dacă această legătură spirituală există, se creează o nouă legătură într-un nou parcurs al vieții, astfel încât unii oameni manifestă adesea o remarcabilă simpatie unii față de alții, care poate fi explicată prin ceea ce au țesut ei înșiși în viețile lor anterioare.

Vedem astfel cum întreaga noastră lume sensibilă este încadrată în această lume suprasensibilă invizibilă. Și așa cum omul este cetățean al lumii sensibile între naștere și moarte, tot așa este el cetățean al lumii suprasensibile după moarte, numai că în acest timp între naștere și moarte el nu știe asta.

Am expus în ultimele noastre considerații, conceptul de „Infern", iar astăzi, pe cel de „Cer", care conțin tot ceea ce se manifestă ca influență spirituală asupra omului. Ultima dată ne-am referit la puterile care duc la o învârtoșare, pe când astăzi am descris, dimpotrivă, opusul acestora: principiul evoluției. Viața păşește de la o existență la alta și cu cât au fost transformate creator mai multe puteri în ultima viață, cu atât mai sus se înalță următoarea existență. În măsura în care omul nu vrea numai să savureze ceea ce preia în sine, ci

pătrunde prin ceea ce savurează la ceea ce se transformă în puteri spirituale, el se află încontinuu în lumea cerească. Tot ceea ce poate duce omul mai departe reprezintă conţinut al elementelor cereşti. Iar tot ceea ce îi frânează progresul, este conţinut al lumilor Infernale.

Cine va voi să aducă în armonie un asemenea concept de „Cer" cu ceea ce au realizat ştiinţele naturii, o va putea face cu uşurinţă. Numai că nu prea există o dispoziţie din partea contemporanilor noştri de a dori să se înalţe în lumile superioare. Pentru vremea noastră, contemplarea lumii suprasensibile este prea obositoare şi de aceea se acceptă foarte uşor atitudinea din afirmaţia: ce nu pot percepe eu, nu există, iar dacă cineva afirmă că ar exista, acela este un prostănac sau un nebun. În vremea noastră această părere are mult prea mulţi adepţi. Şi dacă vedem limpede ce progrese mari şi remarcabile a înregistrat epoca noastră în privinţa ştiinţelor fizice, vedem totuşi pe de altă parte cât de puţin este dispusă să pătrundă în lumea suprasensibilă cea mai mare parte a contemporanilor noştri. Se consideră că pătrunderea în lumea suprasensibilă l-ar face pe om slab şi străin de lumea sensibilă. Dar aceasta este o prejudecată. Să admitem că cineva are o bucată de fier şi spune: în acest fier există forţă magnetică; atinge-l cu o altă bucată de fier şi vei avea un magnet. Dar poate veni altcineva care spune: Ei, ce vorbeşti acolo! Bucata de fier nu este bună decât pentru bătut cuie. Aceştia sunt adevăraţii fantaşti, care consideră lumea sensibilă, practică, doar ca acela care consideră magnetul ca fiind bun numai pentru baterea cuielor. Realiştii, moniştii, utilitariştii şi aşa mai departe, sunt adevăraţii fantaşti. Ei cunosc numai puterile lumii fizice, şi triumfă când se fac progrese uriaşe prin descoperirea forţelor lumii fizice. Ştiinţa spirituală nu are nimic, absolut nimic de obiectat împotriva acestei lumi fizice. Dar ea ştie şi că a sosit timpul ca oamenii

să înveţe din nou că în fizic este tăinuit spiritualul şi că oamenii tocmai atunci devin visători când îşi închid ochii spirituali faţă de lumea spirituală. Cu adevărat realişti şi apostoli ai adevărului sunt astăzi aceia ce indică înspre puterile spirituale. Ce vor aceşti adevăraţi realişti? Ei vor ca adevăratele puteri care dormitează dincolo de sensibil să fie introduse în această lume, ca ele să se deprindă cu întreaga noastră evoluţie, astfel încât să nu introducem în ea numai telegraful, telefonul şi trenul, aşadar forţele obişnuite, ci şi puterile spirituale.

Dacă acela care se referă la astfel de lucruri mai este ridiculizat în ziua de astăzi, pentru el această ridiculizare nu contează deloc. El ştie că aşa cum mai marii ştiinţei fizice şi-au găsit cândva adepţi numai în cerc restrâns, tot aşa şi cei care au ceva de spus despre lumile spirituale trebuie cu necesitate să-şi croiască o cale în lumea cea mare. Chiar dacă numai puţini oameni au putut crea telegrafe, telefoane şi locomotive, toţi ceilalţi le pot totuşi folosi. Dar lumea spirituală trebuie să şi-o cucerească fiecare singur.

Marii fizicieni *Thomson* [Nota 124], *Clausius* [Nota 125] şi aşa mai departe, îşi au continuatorii lor, care sunt capabili să recunoască legile fizicii. Una dintre cele mai mari legi fizice este însă cea care îl împinge pe om înspre lumea spirituală. Pentru cei care s-au preocupat puţin cu fizica, nu spun ceva necunoscut când atrag atenţia asupra faptului că există o lege a entropiei, care provine de la *Carnot* [Nota 126], unchiul preşedintelui Franţei. Ce afirmă ea? Ea exprimă unul dintre cele mai evidente principii pe care îl întâlnim în lumea fizică şi anume modul în care se transformă forţele lumii în raport cu fizicul. Ea exprimă cum se transformă forţele fizicului, cum trece o forţă într-alta. Loviţi masa cu mâna, şi măsuraţi cu un termometru sensibil locul loviturii. Veţi găsi că locul unde a căzut lovitura s-a încălzit. Vedeţi cum căldura locomotivei se

transformă în mişcare, iar aceasta se transformă iarăşi în căldură. La baza tuturor acestor fenomene stă o mare lege: legea entropiei. Din studierea lumii devine limpede că această transformare a forţei are totuşi o anumită linie directoare, un anumit sens. Legea entropiei ne arată că, în final, toată forţa trebuie să se transforme în căldură, iar această căldură se risipeşte în spaţiul cosmic. Astfel este dovedit astăzi prin legea fizică faptul că Pământul, lumea noastră fizică, va suferi cândva moartea termică. Această lege există. Dar cel care este convins că în lumea noastră se află numai forţe fizice, dacă ar cunoaşte această lege, ar trebui să spună: Atunci se termină totul. De aceea Haeckel se situează pe punctul de vedere că această lege a entropiei ar fi un nonsens, deoarece ea contrazice legea sa asupra substanţelor [Nota 127]. Faptul că lucrurile se transformă încontinuu este o lege a naturii. Un fizician rus a dovedit într-o lucrare cât de bine întemeiată este această lege, care ne arată sfârşitul fizic al stării noastre cosmice actuale. Şi tocmai în această lucrare a profesorului *Chwolson* a fost stabilită „a douăsprezecea poruncă" [Nota 128]. Puteţi vedea cât de iscusit poate fi un fizician pe tărâmul său fizic, aşa cum puteţi vedea cât de neştiutor poate fi un asemenea savant în privinţa domeniului spiritual, când veţi vedea ceea ce spune el despre Haeckel. Anume, „a douăsprezecea poruncă" este: „Să nu scrii niciodată despre ceva ce nu înţelegi". În domeniul său, Chwolson se supune acestei legi acolo unde vorbeşte despre fizică, dar nu se supune ei pe tărâm spiritual. Tot ceea ce spune el relativ la planul fizic este excelent, dar tot ceea ce spune relativ la lucrurile spirituale are o valoare infimă şi constituie un mare păcat împotriva legii „să nu scrii niciodată despre ceva ce nu înţelegi".

Urmează un pasaj care în mod evident nu a fost cuprins de către stenograf, în care probabil că Rudolf Steiner spunea

că Haeckel nu a fost înţeles de către Chwolson. Dimpotrivă, Rudolf Steiner îi dă dreptate lui Chwolson în privinţa observaţiilor sale faţă de un articol al lui Kossuth, dintr-o revistă ştiinţifică, în care se afirmă că legea conservării masei nu ar fi altceva decât afirmaţia: „întregul este egal cu suma părţilor sale" şi că legea conservării energiei nu ar fi altceva decât afirmaţia conform căreia „cauza este egală cu efectul". Referindu-se la descoperirile lui Lavoisier, Rudolf Steiner continuă:

Cel care cunoaşte cât de cât cercetarea spirituală, ştie ce înseamnă faptul că s-a demonstrat că, atunci când se combină chimic substanţele, greutatea substanţelor rezultate este egală cu suma părţilor. Şi dacă se spune în acest sens că această lege nu conţine nimic altceva decât vechea lege matematică conform căreia întregul este egal cu suma părţilor sale, atunci ar trebui să ne fie limpede faptul că nu este vorba numai de greutatea întregului, care este egală cu suma greutăţilor părţilor. *Kossuth* uită tocmai faptul că, dacă se trece în spiritual, legea nu mai este acolo câtuşi de puţin valabilă. Aşa de scurtă este gândirea. Chwolson spune: Domnul Kossuth nu are decât să-şi ia ceasul de buzunar şi să-l piseze în mojar. Atunci poate să vadă dacă întregul este egal cu suma părţilor sale. Goethe a exprimat acest gând, şi a fost adesea citat:

Cine vrea să recunoască şi să descrie viul,
Încearcă întâi să scoată spiritul afară.
Atunci are părţile în mână,
Din păcate lipseşte doar legătura spirituală. [Nota 129]

Faptul că ştiinţele naturii nu sunt astăzi nimic altceva decât o neluare în considerare a legăturii spirituale o ştiu prea puţini dintre cei care cred că se află pe terenul realităţii sigure. Vedem pe de o parte, dacă cuprindem cu privirea întreaga situaţie şi o aducem în legătură cu ceea ce am putut

stabili în consideraţiile noastre asupra lumii suprasensibile, că în multe suflete omeneşti trăieşte dorul de a pătrunde în lumea suprasensibilă. Numai că oamenii se îndoiesc de acele amănunte cu totul precise despre care trebuie să vorbească cel care ştie într-adevăr ceva despre aceste lucruri. Vedem dorul îndreptându-se înspre lumea suprasensibilă. Dar nu vedem puterea şi energia de a pătrunde în această lume suprasensibilă conform indicaţiilor ştiinţei spirituale. Pe de o parte avem realităţile timpului nostru. Avem în vremea noastră o ştiinţă fizică puternică: Thomson, Clausius şi Carnot şi-au găsit nişte urmaşi buni. Dacă dezvoltarea în ştiinţa spirituală va progresa în acelaşi spirit, atunci cercetătorii din domeniul spiritual vor găsi nişte urmaşi la fel de destoinici ca Thomson, Clausius şi Carnot. Consecinţa va fi atunci că din omenirea care s-a închis aproape total faţă de lumea cerească, faţă de lumea suprasensibilă, va proveni o omenire care va implica puterea stelelor din lumea suprasensibilă în cea sensibilă. Ştiinţa spirituală nu vrea să-l înstrăineze pe om de lume, ci vrea să-l facă puternic, energic şi activ pentru existenţă, îmbogăţindu-i realitatea. Atitudinea omului nu este înstrăinată de realitate; ea este mai bogată în realitate prin faptul că omul se dăruieşte cunoaşterii lumii spirituale.

Trebuie să mai adăugăm numai două lucruri: În acelaşi mod riguros de azi în ştiinţa fizică, o mare parte a oamenilor va avea posibilitatea să-şi satisfacă din lumea spirituală dorurile inimii. Reunirea acestor doi curenţi spirituali: satisfacere a necesităţilor sensibile din ştiinţele naturii şi satisfacere din spiritual a dorului inimii reprezintă sarcina ştiinţei spirituale în actuala etapă de cultură.

Aceste conferinţe vor fi continuate în acelaşi sens în iarna următoare. Unele lucruri care au rămas doar schiţate vor fi reluate şi ne vom referi în profunzime la ele. Astfel, în încheiere, trebuia ca cel mai cuprinzător şi mai important

concept să constituie obiectul ultimei conferinţe. Într-adevăr, se va ajunge la o înţelepciune care poate redeveni religie şi care poate satisface din nou ceea ce reprezintă nevoile religioase cele mai adânci ale inimii. Va apărea un curent spiritual care va satisface toate necesităţile gândirii logice, ca şi dorul după viaţa suprasensibilă. Înspre acest dor îşi îndreaptă ştiinţa spirituală cuvintele. Dacă se va găsi drumul înspre ceea ce există în această presimţire, atunci înţelepciunea care conduce în această lume suprasensibilă se va revărsa asupra sufletelor omeneşti, încât cultura – şi nu este frazeologie – va cunoaşte o renaştere spirituală care se va asocia cu focul care trăieşte în mulţi şi vrea să pătrundă înspre lumile suprasensibile. Din acest foc vrea înţelepciunea spiritual-ştiinţifică să pătrundă în lumea suprasensibilă, căci acesta este adevăratul ei ideal.

Trebuie să fim recunoscători marilor idealuri, pentru faptul că vor să aprindă, din focul entuziasmului pentru lumea spirituală, înţelepciunea pentru acest suprasensibil, căci acesta va fi întotdeauna sensul şi calea culturii spirituale, ca din focul iubirii şi al entuziasmului să se dezvolte lumina înţelepciunii.

NOTE

Izvoarele folosite: Conferinţele au fost stenografiate de diferite persoane (Franz Seiler, Walter Vegelahn, Georg Klenk ş.a.) şi transcrise în text clar. Aceste texte transcrise după stenograme stau la baza volumului de faţă. Stenograme originale nu s-au păstrat. Pe alocuri, textele transcrise sunt deficitare. A fost necesar să lăsăm unele goluri şi câteva pasaje probabil greşite, fiindcă n-am vrut să facem completări sau modificări arbitrare. În cazul conferinţelor IV (Bărbat şi femeie în lumina ştiinţei spirituale), IX (Ipohondria) şi X

(Febra sănătății în lumina științei spirituale), au fost folosite în locul cópiilor nesatisfăcătoare de la conferințele ținute la Berlin, cele luate la conferințele cu aceleași teme prezentate la München.

Pentru ediția a 2-a din Opere Complete, volumul de față a fost revizuit și prevăzut cu trimiteri în text suplimentare.

Titlurile conferințelor au fost date de Rudolf Steiner și au fost anunțate în toamna lui 1907 pentru semestrul de iarnă.

Ca titlu global, editorul a ales titlul conferinței a treia.

Operele lui Rudolf Steiner din cadrul ediției Operelor Complete (GA) sunt indicate la trimiteri cu numărul bibliografic. Vezi și tabloul general de la sfârșitul volumului.

1. *descoperire, cum este aceea a radiului*: În anul 1898, făcută de Becquerel ș.a.

2. *Biblie și înțelepciune*: Vezi ***Cunoașterea suprasensibilului în epoca noastră și importanța ei pentru viața actuală*** („Die Erkenntnis des Übersinnlichen in unserer Zeit und deren Bedeutung für das heutige Leben"), GA 55.

3. *Există o mică scriere*: N-a putut fi indentificată.

4. *Ernst Haeckel*, „Țeluri și căi ale evoluționismului actual" („Ziele und Wege der heutigen Entwicklungsgeschichte"), Jena 1875.

5. *„Este atât de demnă de dispreț... "*: Citatul este extras din lucrarea „Leonardo da Vinci, gânditorul, cercetătorul și poetul" („Leonardo da Vinci, der Denker, Forscher und Poet"), editată și tradusă de Marie Herzfeld, ediția a III-a, Jena 1911, p. 10.

6. *Mathias Jakob Schleiden*, botanist german.

7. *Gustav Robert Kirchhoff*, fizician. A descoperit, împreună cu chimistul Robert Bunsen, în anul 1859, analiza spectrală.

8. Rudolf Steiner, „Concepţii despre lume şi viaţă în secolul al nouăsprezecelea" („Welt- und Lebensanschauungen im neunzehnten Jahrhundert"), două volume, Berlin 1901. Ediţie nouă 1914, cu titlul ***Enigmele filosofiei*** („Die Rätsel der Philosophie"), GA 18.

9. *Şaptezeci de elemente*: Rostit în anul 1907! De exemplu, Ernst Haeckel, „Enigmele lumii" („Die Welträtsel"), Bonn 1899, Cap. XII, p. 256 şi urm. Referitor la problema atomismului, vezi Rudolf Steiner, „Atomismul şi infirmarea lui", („Der Atomismus und seine Widerlegung"), ca şi „Singura critică posibilă a conceptelor atomiste" („Einzig mögliche Kritik der atomistischen Begriffe"), în „Contribuţii la ediţia Operelor Complete ale lui Rudolf Steiner" („Beiträge zur Rudolf Steiner Gesamtausgabe"), Caietul 63, Dornach, Michaeli 1978.

10. *Ce-i drept, unii, ca Haeckel*: „Enigmele lumii" (Die Welträtsel"), Bonn 1899, Cap. 10: Conştienţa sufletului, Secţiunea VI. Teoria atomistă despre conştienţă, p. 206.

11. *Emil Du Bois-Reymond*. El a ţinut o conferinţă importantă: „Despre limitele cunoaşterii naturii" („Über die Grenzen des Naturerkennens"), Leipzig 1872.

12. *Cele şapte enigme ale lumii*, în „Despre limitele cunoaşterii naturii" („Über die Grenzen des Naturerkennens"), 2 conferinţe, Leipzig 1907.

13. *Aceasta este o afirmaţie pe care Büchner o subliniază mereu*: „Forţă şi materie" („Kraft und Stoff"), Leipzig 1867, p. 10 (nu este citat textual).

14. *Wilhelm Ostwald*, „Depăşirea materialismului ştiinţific" („Die Überwindung des wissenschaftlichen Materialismus"), conferinţă, Leipzig 1895.

15. *devenită prin Darwin atât de populară*: Vezi Darwin, „Despre apariţia speciilor prin selecţie naturală" („Über die Entstehung der Arten durch natürliche Zuchtwahl"), vol. 5 şi

6. „Originea omului și selecția sexuală” („Die Abstammung der Menschen und die geschlechtliche Zuchtwahl”), ediția a 6-a, Stuttgart 1876.

16. pag. 37/38 – Aici sunt niște lacune evidente în text.

17. *cristale vii*: Aici se pare că e vorba de lucrarea lui Ernst Haeckel: „Sufletele cristalelor. Studii asupra vieții anorganice” („Kristallseelen. Studien über das anorganische Leben”), ediția a 3-a, Leipzig 1925.

18. *Henri Antoine Becquerel*, a descoperit în 1898 radioactivitatea.

19. *ministrul englez Balfour*: „Concepția noastră actuală despre lume” („Unsere heutige Weltanschauung”), Leipzig 1904. Comp. cu R. Steiner: ***Prim-ministrul englez Balfour. Științele naturii și teosofia*** („Der englische Premierminister Balfour. Die Naturwissenschaft und die Theosophie”), în „Luzifer-Gnosis 1903-1908”, GA 34.

20. *Conciliul de la Constantinopol*: La al optulea conciliu ecumenic de la Constantinopol (869) s-a hotărât că omul trebuie considerat o ființă constând din trup și suflet și că sufletul ar avea „unele însușiri spirituale”. Prin aceasta, așa cum arată R. Steiner cu diferite ocazii, omul ca ființă spirituală a fost alungat din evoluția lumii occidentale.

21. *Friedrich Albert Lange*, „Istoria materialismului” („Die Geschichte des Materialismus”), 1866, Cartea a 2-a, Secțiunea a 3-a.

22. *„De n-ar fi ochiul plăsmuit solar”*: Din: „Schiță pentru o teorie asupra culorilor” („Entwurf zu einer Farbenlehre”) 1810, în Goethe, ***Scrierile de științe ale naturii*** („Naturwissenschaftlichen Schriften”), editate și comentate de Rudolf Steiner în „Literatura națională germană” („Deutsche National-Literatur”) a lui Kürschner 1884-1897, 5 volume, tipărite la Dornach 1975, GA 1 a-e, vol. III, p. 88.

23. *conferința de acum paisprezece zile*: Prima conferință din acest volum.

24. *„Dar nu căutați nimic în dosul fenomenelor...”*: „Informați-vă asupra fenomenului, luați-l cât mai exact cu putință și vedeți cât de departe puteți ajunge cu aceasta în privința înțelegerii și aplicării practice și lăsați în pace problema. Fizicienii procedează invers: ei se reped direct asupra problemei și, pe drum, se încurcă în atâtea dificultăți, încât până la urmă le dispare orice perspectivă.” În Goethe, ***Scrierile de științe ale naturii*** („Naturwissenschaftlichen Schriften”), vezi și nota 22, vol. IV, 2, p. 417.

25. *sufletul plantei*: Vezi Gustav Theodor Fechner, „Nanna sau despre viața sufletească a plantelor” („Nanna oder über das Seelenleben der Pflanzen”), Leipzig 1848.

26. *numele inexprimabil al lui Dumnezeu*: 2 Moise 3, 14: „Eu sunt Eu-suntul.”

27. *Francisc din Assisi*, întemeietorul ordinului franciscanilor.

28. *Cei mai mulți dintre oameni*: „Dar cei mai mulți dintre oameni ar prefera să se considere o bucată de lavă din Lună, decât un Eu.” Din: J. G. Fichte: „Baza epistemologiei generale” („Grundlage der gesamten Wissenschaftslehre”), 1794, notă la § 4.

29. *conferință despre sufletul animalelor*: Vezi conferința a VIII-a.

30. *„Doar de corp acele puteri aparțin”*: Schiller, „Idealul și viața” („Das Ideal und das Leben”), strofa a 3-a.

31. *Bărbat și femeie în lumina științei spirituale*: În locul conferinței prezentate la Berlin, de la care nu a rămas nici o stenogramă utilizabilă, au fost folosite notițele, în orice caz, tot lacunare, luate în aceeași perioadă la o conferință de la München.

32. *Rosa Mayreder*, „Critica feminităţii" („Zur Kritik der Weiblichkeit"), 1905.

33. *Otto Weininger*, „Sex şi caracter" („Geschlecht und Charakter"), ediţia a 17-a, Viena / Leipzig 1918.

34. *„un gânditor cum e Fichte spune"*: „Nu urechea aude...": J. G. Fichte, „Prelegeri introductive în epistemologie" („Einleitungsvorlesungen in die Wissenschaftslehr"), Berlin 1813.

35. *Omul nu plânge...*: Propoziţia îi aparţine filosofului american William James („Principii de Psihologie" – „Principles of Psychology", 1890, trad. germană 1909), vezi şi Ebbinghaus, „Compendiu de psihologie" („Abriß der Psychologie"), Leipzig 1908, p. 145.

36. *Juno Ludovisi*: La Roma, în Museo Nazionale delle Terme.

37. *capul lui Zeus*: Zeus din Otricoli, în Muzeul Vaticanului.

38. *Moartea e artificiul naturii...*: Goethe, „Natura" („Die Natur"), sub formă aforistică, pe la 1780: „Viaţa este invenţia ei cea mai frumoasă, iar moartea este artificiul prin care ea poate avea mai multă viaţă". Goethe, „Scrierile de ştiinţe ale naturii" („Naturwissenschaftlichen Schriften"), vezi trimiterea la p. 68, vol. II, p. 8.

39. *„Etern-femininul ne trage-n tării"*: Goethe, „Faust", Partea a 2-a, Cor final.

40. *„Tainele"* („Die Geheimnisse"). Un fragment, 1784.

41. *„Ochiul a fost creat în contact cu lumina, pentru lumină"*: Goethe, Introducere la „Schiţă pentru o teorie asupra culorilor" („Entwurf einer Farbenlehre"), vezi nota 22, vol. III, p. 88.

42. *„Nu urechea aude..."*: Vezi nota 34.

43. *Nici unul dintre aceia care nu cunosc geometrie...* : Aceste cuvinte înscrise pe frontispiciul Academiei

platoniciene nu ne-au fost lăsate nici de Platon însuşi, nici de contemporanii săi greci sau romani. Ele pot fi găsite abia la comentatorii lui Aristotel din secolul al 6-lea după Christos, astfel, la: Elias, Aristotelis Categorias commentaria, ed. A. Busse (Comm. in Arist. Graeca XVIII, pars 1) (Berlin 1900) 118.18. Şi: Philoponus Joannes, Aristoteles de Anima Libris commentaria, ed. M. Hayduck (Comm. in Arist. Graeca XV) (Berlin 1897) 117.19.

44. *Planta originară, animalul originar al lui Goethe*: Planta originară: Goethe, „Scrierile de ştiinţe ale naturii" („Naturwissenschaftlichen Schriften"), vezi trimiterea la p. 68, vol. 1; Urmare: Eveniment fericit. Animalul originar: Despre Morfologie. Conţinutul răspunde ... (Verfolg: Glückliches Ereignis. Urtier loc. cit. Zur Morphologie. Der Inhalt bevorwortet ...) „Astfel, am căutat să găsesc animalul originar, adică, totuşi, până la urmă: conceptul, ideea de animal." (p. 15)

45. *convorbirea dintre Goethe şi Schiller*: Vezi nota precedentă.

46. *Hegel se pare că a spus, anume*: Comp. Martha Asmus, „Hegel, materialistul" („Hegel der Materialist"), în „Das Magazin für Literatur" (editat de Rudolf Steiner), an 69, nr. 67 din 7 iulie 1900, coloana 685: „Dintre elevii mei, doar unul m-a înţeles, şi acela m-a înţeles greşit."

47. *G. F. W. Hegel*, „Prelegeri de filosofia istoriei" („Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte"), volumul IX din „Ediţia Completă" a operelor lui Hegel, Berlin 1832-1844.

48. ***Filosofia libertăţii*** („Die Philosophie der Freiheit"), (1894), GA 4.

49. *Maximei goetheene*: „Faust", Partea a 2-a, Actul 5, Cor final.

50. *cel care a întemeiat ştiinţele moderne ale naturii*: E vorba, probabil, de Aristotel. Stenograma e lacunară.

51. *Afirmaţia lui Platon*: „Timaios", Cap. VIII, p. 36 B, § 42-56, în Operele lui Platon, traduse de Franz Susemihl, Stuttgart 1856.

52. *Mapa*: „Imagini ale unor peceţi şi coloane oculte" („Bilder okkulter Siegel und Säulen"), Berlin 1907. Acum, în ***Imagini ale unor peceţi şi coloane oculte. Congresul de Rusalii de la München***, 1907 („Bilder okkulte Siegel und Säulen. Der Münchner Kongreß Pfingsten 1907"), GA 284.

53. *„Se-ntrece-n cântec vechiul Soare"*: „Faust", Partea 1, Prolog în Cer.

54. *Faptul că idealurile nu pot fi aplicate în mod nemijlocit*: „Faptul că idealurile nu pot fi redate în realitate, acest lucru noi, ceilalţi, îl ştim la fel de bine ca şi ei, poate şi mai bine. Noi afirmăm doar că în legătură cu realitatea trebuie să judecăm după ele şi că ea trebuie modificată după ele de aceia care simt că au puterea pentru aceasta. Presupunând că ei nu se pot convinge nici de acest lucru, ei pierd, de vreme ce sunt ceea ce sunt, foarte puţin; iar omenirea nu pierde nimic. De aici devine clar doar faptul că în planul de înnobilare a omenirii nu s-a contat pe ei. Aceasta îşi va urma, fără îndoială, drumul ei; asupra lor, fie ca natura cea bună să domnească şi să le dea la timp ploaie şi soare, hrană prielnică şi o circulaţie nestânjenită a umorilor şi, în plus, gânduri înţelepte!" J. G. Fichte, din cuvântul înainte la „Menirea învăţatului" („Über die Bestimmung des Gelehrten"), apărut prima dată în 1794.

55. *Colegiul căilor ferate*: Vezi Dr. Max Kemmerich, „Curiozităţi ale civilizaţiei" („Kultur-Kuriosa"), München 1909, precum şi „Profeţii" („Prophezeichnungen") de acelaşi autor, München 1911.

56. *Rowland Hill*, reformator al poştei engleze.

57. *Pe cât e de adevărat că este un Dumnezeu în cer*..., în piesa „O lovitură de pumn" („Ein Faustschlag") de Ludwig Anzengruber, (act 3, scena 6), citim: „... Scutiţi-mă de toate tradiţiile învechite, la mine nu merge, căci – pe cât e de adevărat că Dumnezeu trăieşte! – eu sunt ateu!"

58. *„Enigmele lumii"* a lui Haeckel: Vezi nota 10.

59. *Albrecht von Haller*, naturalist elveţian.

60. *„Noi trebuie mereu, privind natura"*: Goethe, „Epirrhema".

61. La conferinţa „Bărbat, femeie şi copil" e vorba de nişte notiţe foarte lacunare luate de un participant.

62. *Un romantic german*: Novalis, în „Discipoli la Sais" („Lehrlinge zu Sais").

63. *aşa cum a arătat Goethe*: Vezi trimiterea 44.

64. *Străfulgerare a lui Schopenhauer*: Vezi „Lumea ca voinţă şi reprezentare" („Welt als Wille und Vorstellung"), Capitolul 43, în ediţia îngrijită de Rudolf Steiner (Cotta), vol. 6, p. 69 şi urm., p. 88.

65. *„De Ieri îţi stă deschis şi clar"*: Goethe, „Xenii blânde" („Zahme Xenien").

66. *Cartesius* (René Descartes), „Meditaţii asupra bazei filosofiei, cu toate obiecţiile posibile" („Meditationen über die Grundlage der Philosophie mit den sämtlichen Einwänden"), Opere filosofice (Philosophische Werke), vol. 1, p. 358 şi urm., Leipzig 1922.

67. *conform unui cuvânt al lui Goethe*: „Căci tocmai unde conceptele lipsesc, / Acolo apare un cuvânt la momentul potrivit." („Faust", Partea 1, Camera de studiu, Scena studentului)

68. *Aşa a încercat odată un cercetător*: E vorba de experimentele entomologului francez J. H. Fabre.

69. *Când omul îşi îndreaptă privirile în afară, în natură*: Citatul sună aşa: „Când natura sănătoasă a omului ar

reacţiona ca un tot, când el s-ar simţi în lume ca în sânul unui tot mare, frumos, demn şi preţios, când o stare de armonioasă mulţumire i-ar produce o încântare pură, liberă; atunci universul, dacă s-ar putea percepe pe sine, simţindu-se ajuns la ţinta lui, ar jubila până la cer şi ar admira culmea propriei sale existenţe şi deveniri esenţiale. Căci la ce foloseşte întreaga risipă de sori şi planete şi lumi, de stele şi căi lactee, de comete şi nebuloase, de lumi devenite şi în devenire, dacă până la urmă un om fericit nu se bucură în mod inconştient de existenţa lui?", Goethe, „Winckelmann".

70. *Paracelsus*: Citatul este o redare liberă a unui text din Paracelsus, „A patra defensiune" („Die vierte Defension"), Opere Alese, volumul 11, editat de Sudhoff, München 1924, p. 145/46. Comp. şi GA 54, p. 454.

71. *Oken ... Astfel, el spune despre sepie*: „Manual de filosofia naturii" („Lehrbuch der Naturphilosophie"), Jena 1831, Cartea 14. Zoologie, p. 424, 466, 496. E vorba de o redare liberă făcută de Rudolf Steiner.

72. *Goethe spune*: ***Scrierile de ştiinţe ale naturii*** („Naturwissenschaftlichen Schriften"), vezi nota 22, „Schiţă pentru o introducere în anatomia comparată" („Entwurf zu einer Einleitung in die vergleichende Anatomie"), vol. 1, p. 265 şi urm.

73. *Bucură-te, supremă creatură a naturii*: E vorba, se pare, de acelaşi pasaj des citat de Rudolf Steiner din „Winckelmann", care a fost redat mai sus.

74. Pentru această conferinţă au fost preferate notele de la München. Compară cu nota 31.

75. *„Căci orice putere tinde înainte..."*: vezi nota 40.

76. *Heinrich Lahmann*, întemeietorul metodei de terapie fizică prin dietă, pe care a aplicat-o în cunoscutul sanatoriu „Weißer Hirsch" din Dresda.

77. *un medic renumit*: medicul și antropologul vienez Moritz Benedikt. Exemplele sunt extrase din autobiografia sa „Din viața mea", Viena 1906.

78. *Rudolf Wagner*, zoolog și fiziolog. *Carl Vogt*, geolog și zoolog, „Credință oarbă și știință. Un pamflet împotriva lui Hofrat Rudolf Wagner din Göttingen". Ed.a 2-a, Gießen 1855.

79. *Platon spune*: vezi nota 51.

80. *de aceea definește Aristotel*: în „Poetica" sa.

81. *Febra sănătății*… vezi nota 31.

82. *„În armonie cu infinitul"*: titlu al unei lucrări a autorului american Ralph Waldo Trine.

83. *Goethe a rostit-o deja*: vezi nota 41.

84. *Răspunsul unui întemeietor de religie*: expresia se pare că îi aparține lui Luther.

85. *Paracelsus a exprimat așa de frumos*: citat liber după „Theophrastus Paracelsus. Cele mai importante lucruri referitoare la viața, învățătura și lucrările lui" de P.Raymund Netzhammer OSB, Einsiedeln 1901, pag. 56.

86. *un mult citat cercetător al naturii*: Alfred Russel Wallace, zoolog englez, citat de Haeckel în „Enigmele lumii", Bonn 1899, cap.I, pag.8.

87. *Există un om care a scris o carte*: funcționarul ministerial Kolb, „Muncitor în America", Berlin 1905.

88. *bucurie și iubire*: cuvintele lui Pylade din „Iphigenia" lui Goethe.

89. *„Blestemată fie mama…"*: nu a putut fi descoperit.

90. *„Dărăpănată în pădure…"*: poezie de Heinrich von Reder, în culegerea „Azi și mâine", Leipzig 1896.

91. *Robert Owen*, reformator social și industrial englez.

92. *cu aceasta trebuie să culmineze considerațiile noastre*: vezi în acest sens Rudolf Steiner: ***Curs de economie națională***, GA 340.

93. *În viaţa socială este folositor numai ceea ce…*: vezi formularea „Legii sociale principale" în ***Ştiinţa spirituală şi problema socială*** a lui Rudolf Steiner, ediţie separată Dornach 1977, şi în „Lucifer-Gnosis. Articole reunite dintre 1903-1908" GA 34.

94. *De puterea ce înlănţuie toate fiinţele*: vezi nota 40.

95. *Ceea ce a spus Fichte*: în: "Indicaţii pentru o viaţă fericită", Berlin 1806, prima prelegere.

96. *Eduard Brückner*, a scris mai multe lucrări asupra oscilaţiilor climatice.

97. *Constelaţiile sunt zei*: Aristotel, „Metafizica", vol.XII, cap.9

98. *unul dintre cunoscătorii şi continuatorii*: astronomul Simon Newcomb scria: "Procesele din natură par, în cea mai mare parte, dacă le urmărim retroactiv, să conducă doar la ipoteza conform căreia modul de a merge al unui ceas dovedeşte doar că a fost tras cândva" citat de Ginzel, „Formarea lumii conform ideilor de la Kant până în prezent", Berlin, 1893, pag.8.

99. *Conferinţă la Freien Deutschen Hochstift*: „Concepţia despre lume a lui Goethe, conform cu cele mai recente publicaţii din arhiva Goethe" în ***Bazele metodice ale antroposofiei 1884 – 1901*** GA 30, pag.69

100. *Ce voia Goethe să spună*: vezi ***Scrieri de ştiinţă naturală***, relativ la Teoria culorilor, Cuvânt înainte. Vezi nota 22.

101. *Nu-mi pălăvrăgiţi atât*: Schiller, „Către astronomi" (Tabele votive)

102. *O, ce ar fi miile de milioane de sori*: Citat textual: „Căci la ce serveşte toată această risipă…". Vezi nota 69 (Goethe, „Winckelmann").

103. *Rămână aşadar Soarele*: „Faust", II, prima scenă.

104. *Johann Gottlieb Fichte*: „Idealul în viaţa reală…", vezi nota 54.

105. *„Ochi spirituali, urechi spirituale"*: „Noua zi este născută / Răsunând pentru urechile spirituale" („Faust" II, prima scenă). Apoi, „Anume nu vedeam cu ochii trupului, ci cu ai spiritului…" în „Adevăr şi poezie", partea a III-a, cartea 11.

106. *ceea ce a spus Fichte*: vezi nota 34.

107. *William James*, filosof american.

108. *Binefăcătoare este puterea focului*: „Clopotele" de Schiller.

109. *Prefaţa la cartea lui Dante de Pochhammer*: „Divina comedie" a lui Dante, prelucrată liber în grupe a câte opt versuri de către Paul Pochhammer, ediţia a doua, Leipzig 1907, cuvânt înainte la prima ediţie, pag. XV.

110. *„O parte din acea putere,…"* şi *„Dacă aş spune clipei…"*: „Faust", partea I, camera de studiu.

111. *Francesco Redi*, cercetător italian de ştiinţele naturii şi medic. „Osservazioni intorno agli animali viventi che si trovano negli animali viventi", 1648.

112. *Aurelius Augustinus*: vezi „Mărturisiri", cartea 13, cap.21.

113. *Giordano Bruno*, călugăr şi filosof, a murit în 1600, ars pe rug, ca victimă a inchiziţiei.

114. *Moritz Benedikt*: vezi nota 77.

115. *„Creat de către lumină şi pentru lumină"*: vezi nota 41.

116. *„Dacă aş spune clipei…"*: vezi nota 110.

117. Dante, ultimele versuri din „Infernul" (În traducerea lui Pochhammer):

În coridorul şiroind de ape,
Păşi acum Virgiliu. Conştient de ţel eu îl urmam.
Membrele-mi spre odihnă nu mai tindeau,

Şi auzeam cum inima îmi bate-n piept.
Apoi mi s-a părut că lumini rătăcitoare mă tachinau
Prin deschiderea rotundă, până când, plin de bucurie
Am păşit afară, şi din depărtarea cerului
Mă-nconjurară iarăşi stelele luminoase!

118. *August Forel*, medic neurolog. „Viaţă şi moarte", conferinţă la München 1908 (citatul nu este textual).

119. *Revista „Lucifer-Gnosis"*: „Întrebări vitale ale mişcării teosofice" şi „Prejudecăţi ale pretinsei ştiinţe" în „Lucifer-Gnosis" 1903-1908, GA 34.

120. *„Există o credinţă…"*: vezi Ernst Haeckel, „Minunile vieţii", studii pe înţelesul tuturor asupra filosofiei biologice, Stuttgart 1904, cap.5, pag.124 (citatul nu este textual).

121. *Lucrarea:* ***Cum dobândim cunoaşterea lumilor superioare?*** : publicată mai întâi în revista „Lucifer-Gnosis", începând din 1910, apare drept carte, GA 10.

122. *în revista mea*: „Lucifer-Gnosis" nr.13-28 (iunie 1904 până în sept. 1905) – vezi nota precedentă.

123. *De aceea spune Goethe*: vezi nota 72.

124. *William Thomson*, 1824-1907, fizician englez.

125. *Rudolf Clausius*, 1822-1888, fizician german.

126. *Nicolas Léonard Sadi Carnot*, 1796-1832, fizician francez. „Réflexions sur la puissance motrice du feu et des machines propres a développer cette puissance", Paris, 1824, în lb.germ. de Osterwald 1892.

127. *Ernst Haeckel asupra legii entropiei*: vezi Ernst Haeckel, „Enigmele lumii". Studii pe înţelesul tuturor asupra filosofiei moniste", cap.13, „Istoria devenirii lumii": „…dacă această teorie a entropiei ar fi corectă, atunci presupusului „sfârşit al lumii" ar trebui să-i corespundă şi un „început" iniţial asemănător, un minim de entropie, în care diferenţele de temperatură dintre părţile separate ale Universului erau

cele mai mari. Ambele reprezentări sunt conform concepţiei noastre moniste strict consecvente, de nesusţinut, căci amândouă contravin legii substanţei. Există la fel de puţin un început al lumii, ca şi un sfârşit al ei."

128. *Orest Danilovici Chwolson*, profesor la Universitatea regală din Petersburg, „Hegel, Haeckel, Kossuth şi a douăsprezecea poruncă". Un studiu critic, Braunschweig 1906.

129. *„Cine vrea să recunoască şi să descrie viul..."*: „Faust" I, camera de studiu, scena discipolului.

RUDOLF STEINER
DESPRE STENOGRAMELE CONFERINŢELOR SALE

Din autobiografia lui Rudolf Steiner Cursul vieţii mele (cap. 35, 1925)

Rezultatul activităţii mele antroposofice a devenit disponibil sub două forme; în primul rând cărţile mele făcute publice pentru întreaga lume, în al doilea rând un mare număr de cursuri concepute iniţial doar ca tipărituri particulare, şi care urmau să fie vândute numai membrilor Societăţii Teosofice (mai târziu Antroposofice). Acestea erau stenogramele mai mult sau mai puţin bine făcute asupra conferinţelor şi care – din pricina lipsei de timp – nu au mai fost corectate de mine. Eu aş fi preferat ca cele rostite oral să rămână cuvânt rostit. Însă membrii voiau tipărirea privată a cursurilor. Şi aşa au luat ele fiinţă. Dacă aş fi avut timp să le corectez, nu ar mai fi fost nevoie de la început de restricţia „numai pentru membri". Actualmente, nu mai este valabilă de mai bine de un an.

Aici, în ***Cursul vieţii mele***, este necesar să spun, înainte de toate, cum se leagă cele două: cărţile mele publice şi

tipăriturile particulare, în ceea ce am elaborat ca antroposofie.

Cel care vrea să înţeleagă lupta lăuntrică şi eforturile depuse de mine în vederea promovării antroposofiei în conştienţa prezentului, acela trebuie să o facă pe baza scrierilor publicate. În acestea am supus analizei tot ceea ce există drept străduanie de cunoaştere de-a lungul timpurilor. Acolo am expus ceea ce mi s-a confirmat mereu în contemplarea spirituală, ceea ce a devenit – desigur în multe privinţe într-o formă imperfectă – edificiul antroposofiei.

Pe lângă această cerinţă de a întemeia antroposofia, şi legat de aceasta, de a sluji numai celor ce rezultă când ai de transmis lumii actuale de cultură în general comunicări din lumea spirituală, s-a adăugat şi aceea de a veni întru totul în întâmpinarea a ceea ce s-a instituit ca necesitate sufletească în membrii Societăţii, ca o dorinţă înspre spiritual.

Înainte de toate exista puternica înclinaţie de a solicita expunerea Evangheliilor şi în general conţinutul Bibliei în acea lumină care s-a dovedit a fi antroposofică. Voiau să asculte comunicări asupra acestor revelaţii date omenirii. Pe când se ţineau cicluri de conferinţe interne în sensul acestei cerinţe, a mai apărut încă ceva. La aceste conferinţe participau numai membrii. Ei erau familiarizaţi cu comunicările de început ale antroposofiei. Li se putea vorbi întocmai ca unor avansaţi în domeniul antroposofiei. Conţinutul acestor conferinţe interne era astfel redat cum nu ar fi putut fi în lucrările destinate publicării.

În aceste cercuri restrânse puteam vorbi într-un mod pe care ar fi *trebuit* sa-l configurez cu totul altfel dacă lucrurile ar fi fost de la început destinate expunerii publice.

Astfel încât cele două: scrierile publice şi cele private au în realitate două provenienţe diferite. Scrierile publicate sunt rezultatul a ceea ce au constituit propriile mele căutări şi

eforturi; în tipăriturile particulare se află şi căutările şi eforturile Societăţii. Căci ascultam reverberaţia vieţii sufleteşti a membrilor şi, într-o vie convieţuire cu ea, se năştea conţinutul conferinţelor.

Nicăieri nu s-a afirmat, nici în cea mai mică măsură, ceva care să nu fie cel mai pur rezultat al antroposofiei ce se întemeia. Nu poate fi vorba de nici o concesie făcută prejudecăţilor sau presentimentelor membrilor Societăţii. Cel care citeşte aceste tipărituri particulare le poate lua în cel mai deplin sens drept ceea ce are de spus antroposofia. De aceea am putut, fără nici o ezitare, când solicitările în această privinţă au devenit prea insistente, să renunţăm la măsura de a răspândi aceste tipărituri numai în cercul membrilor Societăţii. Totuşi, trebuie luat în considerare faptul că în stenogramele nerevizuite de mine există greşeli.

Bine înţeles, dreptul de a emite *o judecată asupra conţinutului acestor tipărituri particulare* poate fi recunoscut numai aceluia care a îndeplinit condiţiile prealabile ale unei astfel de judecăţi. Şi pentru majoritatea acestor tipărituri, această condiţie este *cel puţin* cunoaşterea antroposofică a omului, a cosmosului, în măsura în care fiinţa sa este expusă în antroposofie, şi a ceea ce se găseşte drept „istorie antroposofică" în comunicările primite din lumea spirituală.

RUDOLF STEINER
Conferințe publice, ținute la Casa Arhitecților din Berlin

GA 52	Doctrină spirituală a sufletului şi contemplarea lumii. 18 conf. 1903/04
GA 53	Originea şi ţelul omului. Noţiuni fundamentale ale ştiinţei spiritului. 23 conf. 1904/05
GA 54	Enigmele lumii şi antroposofia. 22 conf. 1905/06
GA 55	Cunoaşterea suprasensibilului şi importanţa ei pentru timpurile de azi. 13 conf. 1906/07
GA 56	Cunoaşterea sufletului şi a spiritului. 15 conf. 1907/08
GA 57	Unde şi cum aflăm spiritul? 18 conf. 1908/09
GA 58	Metamorfozele vieţii sufleteşti. Calea trăirilor sufleteşti. Prima parte. 9 conf. 1909/10
GA 59	Metamorfozele vieţii sufleteşti. Calea trăirilor sufleteşti. A doua parte. 9 conf. 1909/10
GA 60	Răspunsurile ştiinţei spirituale la marile întrebări ale existenţei. 15 conf. 1910/11
GA 61	Istoria omenirii în lumina cercetării spirituale. 16 conf. 1911/12
GA 62	Rezultate ale cercetării spirituale. 14 conf. 1912/13
GA 63	Ştiinţa spiritului ca bun al sufletului. 12 conf. 1913/14
GA 64	Din timpul purtător de destin. 14 conf. 1914/15
GA 65	Din viaţa spirituală a Europei Centrale. 15 conf. 1915/16
GA 66	Spirit şi materie, viaţă şi moarte. 7 conf. 1917
GA 67	Veşnicia din sufletul uman. Nemurire şi libertate. 10 conf. 1918

EPOCI DIN ISTORIA PĂMÂNTULUI ȘI PERIOADE GEOLOGICE

(cf. G. WACHSMUTH – Die Entwicklung der Erde)

REPETAREA FAZELOR MAI VECHI LA UN NIVEL SUPERIOR	ERA	ÎMPĂRȚIREA ÎN EPOCI		FAUNA	FLORA	FORMAREA ȘI STRUCTURA PĂMÂNTULUI
REPETAREA VECHIULUI SATURN	FAZE COSMICE	1. EPOCA POLARĂ		Stadii cosmice preliminare ale formării sistemului solar Formarea sferei și a corpului lui Saturn		Diferențierea prin contracție a sferelor planetare
REPETAREA VECHIULUI SOARE		2. EPOCA HIPERBOREANĂ		Formarea sferei și a corpului lui Jupiter Formarea sferei și a corpului lui Marte Separarea Pământului și a Soarelui Pământul, organism planetar (înglobând și Luna) începe să evolueze în jurul Soarelui		
REPETAREA VECHII LUNI	PALEOZOIC	3. EPOCA LEMURIANĂ	INCEPUT	Epocă vitalizată Biosfera generatoare Diferențierea învelișurilor și a nucleului Archaic	Procese de schimb în atmosferă. Compuși albuminoizi Coloizi – suspensii Primele forme animale și vegetale în atmosfera vitalizată.	Formarea straturilor periferice. Atmosfera (TABLOU IV)
REPETAREA EPOCII POLARE ÎN EPOCA LEMURIANĂ						Precipitare de substanțe primitive, viitoare roci primare
REPETAREA EPOCII HIPERBOREENE ÎN EPOCA LEMURIANĂ				Diferențierea internă și formarea straturilor Cambrian Silurian Devonian	Nevertebrate marine Trilobiți. Brahiopode. Corali. Pești primitivi Înmulțirea cochiliilor calcaroase	Forme vegetale primitive între două ape, alge, varec. Primele plante de uscat.	Sedimentare. Tendința de formare a unei suprafețe terestre plastice. Atmosferă apoasă și caldă.
MIJLOCUL EPOCII LEMURIENE			MIJLOC	Carbonifer	Amfibii	Ferigi Criptogame Lycopode	Cutarea suprafeței terestre (climat tropical în emisfera nordică)
				Permian Triasic	Reptile	Păduri de conifere	(Tendință puternică dar trecătoare de durificare)
SFÂRȘITUL EPOCII LEMURIENE			SFÂRȘIT	Jurasic	Archeopterix Animale uriașe Saurieni Mamifere inferioare	Ferigi arborescente	Ieșirea „Lunii Purificarea atmosferei Puternice transgresiuni marine. Mobilitate reînoită a suprafeței terestre. Scufundarea Lemuriei
				Cretacic Scufundarea Lemuriei	Păsări cu dinți Saurieni	Primii arbori foioși și plante cu flori angiosperme	
EPOCA ATLANTEANĂ	NEOZOIC (CENOZOIC)	4. EPOCA ATLANTEANĂ	1. Terțiar: Paleocen	Primele copitate sălbatice. Mamifere superioare Vite Primate	Continuarea diferențierii plantelor până la flora actuală.	Atmosferă caldă încă, dar în curs de răcire. Deformarea plastică a Pământului până în Cuaternar. (TABLOU VII, VIII, IX)
			2. Eocen			
			3. Oligocen			
			Miocen			
			Pliocen			
			4. Cuaternar: Diluvium	(Schelete umane)		Glaciații (TABLOU X)
			5. Glaciații			
			6.	Nici o nouă specie, însă modificări geografice ale florei și ale faunei.		
			7. Scufundarea Atlantidei			Scufundarea Atlantidei
EPOCA POST-ANTLANTEANĂ		5. EPOCA POST-ATLANTEANĂ	1. Vechea Indie	Actuală	Actuală	Creșterea căldurii și micșorarea căldurii pe Pământ (TABLOU XI)
			2. Vechea Persie			
			3. Egipt-Caldeea			
			4. Grecia – Roma			
			5. Astăzi			
			6.			
			7.			

STADII PRELIMINARE ȘI PERIOADE EVOLUTIVE IN ORGANISMUL COSMIC

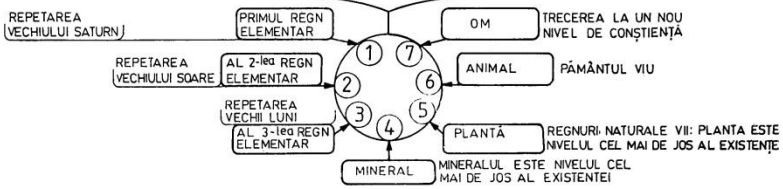
(cf. G. WACHSMUTH – Die Entwicklung der Erde)

7. STĂRI PLANETARE

(NIVELURI DE CONȘTIENȚĂ)

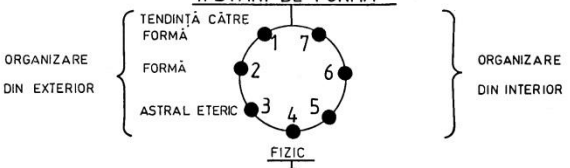
1	2	3	4	5	6	7
VECHIUL SATURN	VECHIUL SOARE	VECHEA LUNĂ	PĂMÂNT	JUPITER	VENUS	VULCAN

7. REGNURI DE VIAȚĂ

ETER DE CALDURĂ	ETER DE LUMINĂ	ETER CHIMIC	ETER DE VIAȚĂ
-CALDURĂ-	-AER-	-APĂ-	-PĂMÂNT-

7. STĂRI DE FORMĂ

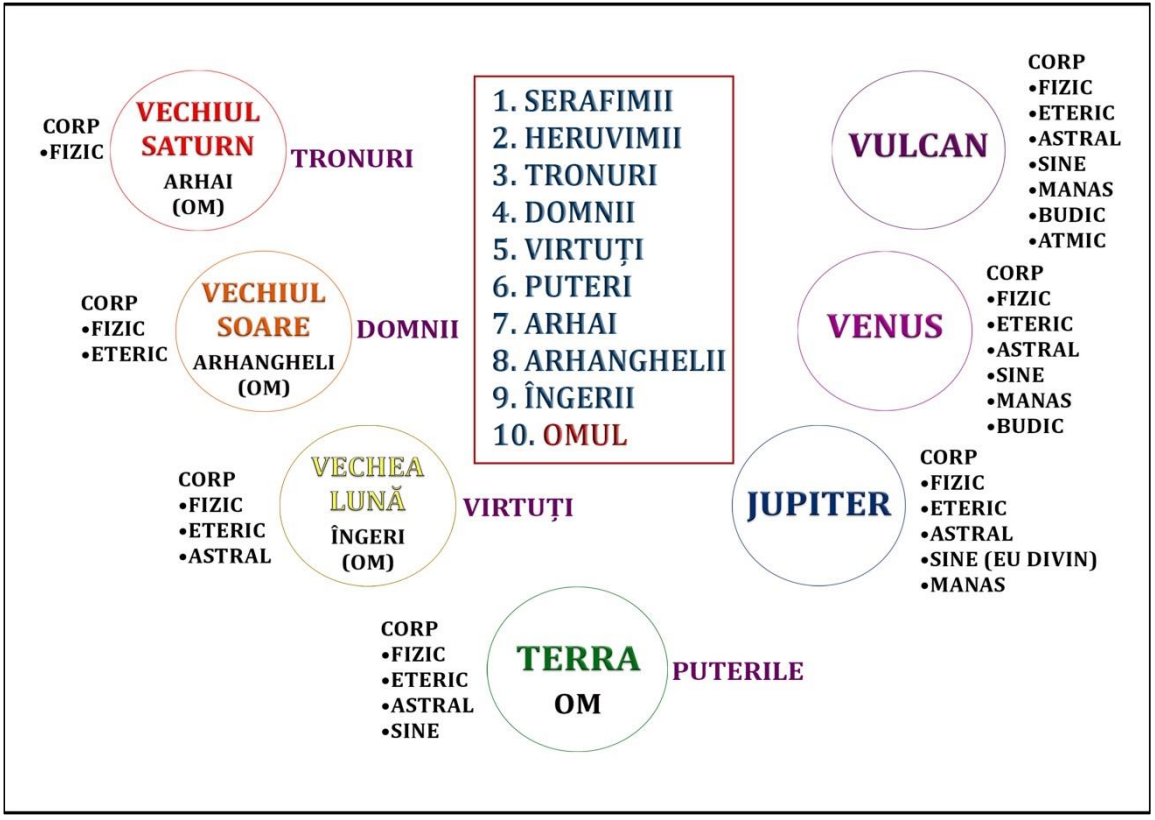

FIZIC

STAREA FORMEI FIZICE

7. EPOCI (TABLOUL III)

1	2	3	4	5	6	7
POLARĂ	HIPER-BOREANĂ	LEMURIANĂ	ATLANTEANĂ	POST-ATLANTEANA		
SEPARAREA LUI SATURN	SEPARAREA LUI JUPITER A LUI MARTE ȘI A SOARELUI	IESIREA LUNII		7 CIVILIZAȚII: 1. VECHEA INDIE 2. VECHEA PERSIE 3. EGIPT-CALDEEA 4. GRECIA-ROMA 5. ASTĂZI 6. 7.		
		SCUFUNDAREA LEMURIEI	SCUFUNDAREA ATLANTIDEI			

1. SERAFIMII
2. HERUVIMII
3. TRONURI
4. DOMNII
5. VIRTUȚI
6. PUTERI
7. ARHAI
8. ARHANGHELII
9. ÎNGERII
10. OMUL
VECHIUL SATURN
ARHAI (OM)
TRONURI
CORP •FIZIC
VECHIUL SOARE
ARHANGHELI (OM)
DOMNII
CORP •FIZIC •ETERIC
VECHEA LUNĂ
ÎNGERI (OM)
VIRTUȚI
CORP •FIZIC •ETERIC •ASTRAL
TERRA
OM
PUTERILE
CORP •FIZIC •ETERIC •ASTRAL •SINE
VULCAN
CORP •FIZIC •ETERIC •ASTRAL •SINE •MANAS •BUDIC •ATMIC
VENUS
CORP •FIZIC •ETERIC •ASTRAL •SINE •MANAS •BUDIC
JUPITER
CORP •FIZIC •ETERIC •ASTRAL •SINE (EU DIVIN) •MANAS